

PRZY (6805) *praep*

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (cztery z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

Cum L (6800) oraz cum G (4) [w znac. 1.A.AA. (2), 2. (1), 4. [spoza kanonu], 7.b.β.α (1)] i cum D (1) [w znac. 7.a.β.ββ.] – może błędy.

1. W funkcji przestrzennej (1524) :

A. *Bardzo blisko, w bezpośrednim sąsiedztwie, obok czegoś; w pobliżu, w niedużej odległości [obiekty stykają się ze sobą lub jest między nimi niewielki odstęp]; ad Miech, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat, Cn; iuxta Murm, Miech, Vulg, PolAnt, JanStat; secus Murm, Miech, PolAnt, Vulg, Mącz; circa Miech, Vulg, Mącz, JanStat; secundum Miech, Cn; in, super Vulg, PolAnt; prope Vulg, JanPrzyw; apud Mącz, PolAnt; sub Mącz, Cn; coram, supra PolAnt; praeter, propter Mącz (1284) :*

AA. *O obiektach nieporuszających się (lub gdy ruch jest nieistotny) (1238) : BierEz Q4v; ODprawiwłły krole panna maria z śwym panicem Iozefem/ miefkałą [!] w one fłopie przy iallach aż do czterdzielnego dnia OpecŻyw 25; a była wyeżá przy palacu [...] wylka a wyfoka HistJóz B3; rado też to ziele [prześka] rofcie przy drzewie/ y obwija fie około drzewa iako chmiel FalZioł I 35d; Drugie [jaskółki] fie przy błonach w okniech fídlą FalZioł IV 24c (8); BielŻyw 67; [Żmudzini] Stawiali też przy onych ognikach pudła abo kobiele łyczane w ktorych kładli karmie z ciałem [...], mnimaiąc aby duŕze vmarłych miały onego wŕzytkiego pożywać MiechGlab [90] (2); RejRozpr I4v; Item za krakowem przy yedney włfi [...] trzy konye na polyu vkradl LibMal 1545/94v; panyey Marufchey koŕchewnye Myefchek zyelony yeduabny czífnacz polyenyey [lege: pole niej] przy wozye vrznela fczerwonym zlotym LibMal 1545/107 (5); LudWieś B5 (2); SeklWyzn 2v; SeklKat Z; RejKup 16; ZapWar 1550 nr 2664; KromRozm III C7v; wpierwżym krzeŕcójánfkim koŕciele/ niebyło tego/ áby vmárle ludzi chowano w koŕcielech/ álbo przed koŕciołem [...] (marg) Nie przy koŕcielech ludzi chowano przed tym. (-) KrowObr 104v (3); Muŕí káżdá potráwá iuŕ być lámotrzeciá. Tu fie iefzcze z wieczorá pilnie rozmawiáią/ Przy grochu przy kápufcie co poŕtáwić máią. RejWiz 15; Ony záfię fzeŕć pániem co k ftołu fłuŕyły [...] Iedná drugá do pániem kwápiący fie mija. Zá nimi Inuidia/ potym Stulticia/ A przy fłuŕbie [= ŕzafce kuchennej] zoŕtáá pić Temulencia. RejWiz 26 (6); A gdy iá [Hagar] nálał Angioł Pánki/ przy fthudni v wody ná puŕczy/ ktora iefth ná drodze Sur/ rzekł [...] Leop Gen 16/7; A gdy wfiadł Krol ná ftolicy fwey iáko był obyczay/ kthora była przy ŕcienie/ wftáł Ionáthás Leop 1.Reg 20/25; wynidŕ/ á idŕ zá flády trzod twoich/ á páŕ koŕlátká twoie/ przy budkách páŕterfkich Leop Cant 1/7 (15); Przy pálacu był fad piękny/ murem otoczony KochZuz A2; BibRadz 2.Reg 10/14 (6); Potym Iakob przyŕzedł do Sychimá miáftá Kánánefkich/ miefkał przy miáŕteczku y kupił częŕć zyemie v fynow Emorowych BielKron 15v; Namioty rozbito w polu przy wieŕy drzewiáney BielKron 435 (22); KochSat [C2]v; Hierochus, Známienite miáŕto Palestinae, Przy którym Bálfámowe drzewo roŕo. Mącz 156a (6); Prot B4v; Celidonia [...] przy fkałach/ przy murzech y przy płóciech rádo roŕcie. SienLek 64; LeovPrzep A3 (2); HistRzym 102v (2); Ná takowe pukánie [= ŕzelanie] zdziááć w fukniách cienie [= kukły]/ Iáko draby przy fzańcoch/ fpoŕtáwiáć przy ŕcienie. BielSat N [idem BielSjem]; KuczbKat 145 (2); Skępcy fą iáko co przy miŕie fiedzą/ Z dáleká pátrząc ále nic nie iedzą RejZwierc 217v (4); [Polacy] rozbijá Namioty w mieyfcu dobrym/ obronnym/ nád wodą/ w ŕyżnym kráiu/ przy dábrowie dla drow y páŕtwy. BielSpr 70v (2);*

KochMon 28; Niemałż fádzić łobie gáiu żadnego drzewá przy ołtarzu Iehowy Boga twego *BudBib Deut* 16/21; Gdy ia vmrę/ tedy mię pogrzebiecie w grobie/ w ktorým mąż Boży pogrzebion/ przy kościach iego położycie kości moie. *BudBib 3.Reg* 13/31; A oltarz miedziány/ ktorj przed Iehowá [...] wyniosł od oblicza domu (Bozego) [...] y poštáwił iy przj boku pułnocnem ołtarzá. *BudBib 4.Reg* 16/14 (14); A do ważenia potrzebá trzech Ołób: dwu coby Synwagę dźiérzéli ná Nożach przy lafkách *Strum* B2v; zbuduielz Sadržáwki przy óny^m Młynie/ ku przechowániu Ryb *Strum* I3v (6); Pielzych czterzy tyliące/ wżytko w zbroiach łńących/ A ci łtali przy dźiálach *StryjWjaz* B4; *CzechRozm* 257v; *SkarJedn* 307; [*Konstantyn Wielki*] vyrzał ná powietrzu krzyłz iálny iáko słońce/ á przy nim napis táki: Wtym znáku zwyciężyłz. *SkarŻyw* 396; gdzie [*w Hesyjej Bonifacjusz*] nálażł wiele ludzi pochrzcżonych/ á oni fię názađ do báłwochwáłtwa vdáli [...]. á przy iednym bárzo łzerokim y wyfokim drzewie/ ktore drzewo Iowifzá zwáli/ łwe zabobony łprawowáli. *SkarŻyw* 517 (9); *MWilKHist* A3 (2); Przelżey też nocy widziano ná Niebie przy okręgu Miefięcżnym/ Krolá y Mnichá łpołnie fię bijących *StryjKron* 532 (2); *CzechEp* 363; A my [...]/ łtoiac iáko przy mocnym murze/ przy piłmie ł. możemy przeciwnikom náłżym/ záłtáwiłzy fię/ co pewnieyłzego vkázác. *NiemObr* 97; pátrż gdy wieniec wija/ Ze połpolicie fádżá przy róžey lelijá. *KochFr* 131 (4); Chćielifmy twe gęśli [*Janie Kochanowski*] oddác páłterfkiemu Bogu [*tj. Apollinowi*] Ná pułtyniách Arkádiyfkich/ przy kolącym głogu. Niechćiał przyiac vpominku *KlonŻal* B3 (4); CZtéry Kołá przednieyłzé [*na niebie, m.in. Zodiak i Droga Mleczna*] káždému znác trzebá/ Kto chce lotnych lat bięg znác/ y porzádek niebá. Przy wżytkich łá widomé znáki połozoné/ Ták obfité/ że iedné z drugiemi łpoioné. *KochPhaen* 18 (2); *KochSz* B4; *ReszPrz* 6 (2); *BielSjem* 35 (2); Przy tym lešie chłodné zdroie/ Y łáká nieprzepášiona/ Kofá nigdy nie łiecżona. *KochSob* 64; *ArtKanc* G14; *GórnRozm* H4v (2); Tám [*na morzu*] okręty/ á przy nich Delfinowie gęści Po wiérzchu wody gráią *KochProp* 11 (2); *PaprUp* H2v; W czoło pielzé [= *pieszych*] pułzcżono: kónni zad trzymáli: Náłzy záś w równym polu przy págórku łtali *ZawJeft* 12; *Calep* 143a; Przy lešiech drzewem robiące rzemiełniki gromadź káždy. *GostGosp* 154; Pczół wlewnicz [= *mieszkających w ulach*] áby przy domiech nie łtáwiáli/ dla ognia. *GostGosp* 167 (8); *GostGospPon* 170 (3); *GrochKal* 10 (2); *GórnTroas* 10; Możec [= *może tobie*] łie garnek przydác wwarżyc w nim káłżę: Bá y kiedy przy źróđle/ bęđzie łtał zá czáłżę. *WyprPl* Cv; *LatHar* 100; *KołakSzczęł* Bv; *A nátychmiaft naydziecie*. [*Matth* 21/2]) Pan Chriłtus Bożką mocá łwą/ y wiedział gdzie były te byđłtá/ choć tám przy nich nie był *WujNT* 88 (2); ále powóđ powiedżie vrzáđ wedle [...] łwego łumnienia/ y vczyni gránice kopce fypiac/ y inné znáki czyniac [...]. Które rzeczy gdy łie łkończá przy ołtátnim y narożnym kopcu/ przyšięże powodowa łtroná [...] ná prawđziwe y łprawiedliwe gránice *SarnStat* 465; Ale w miešćie/ we wsi/ przy domu/ gđżie łudźie chodżá/ tákże w przeźrzyłym polu/ gdy kto z rułznice zábiie/ *allegatio cafus* iśđż mu nie ma. *SarnStat* 613; Náołtátek vłtáwuiemy: áby [...] w tey Ziemi Kiiowłkiéy przy łwych dawnych herbiéłch/ Orłá znáku Koronnégo Herbu vżywáli. *SarnStat* 1063 [*idem* 1193] (9); *SiebRozmył* Iv; *KmitaSpit* C2v; Kátolicy zášię dołtátnieyłzy [...] [*nawet jak pójdą do kościoła*] wżytká mył w domu przy odefłżych [= *pozostawionych*] do przyłżłego zbytku zábowach zołtáwa. *PowodPr* 51; *SkarKaz* 39a; Tám wodne ptáłtwo ma łwoie noclegi/ Przy rogożinie okrywa więc brzegi/ A przy šitowiu y przy gęłtey trćcinie

Ni fię przeminie [= *jest bardzo dużo*]. *KlonFlis* B4v; Tám Narew leśna [...]. Przy swoim łądzie [= *brzegu*] daleko fię wiełza/ Niżli fię z wiślną máćicą pomiełza *KlonFlis* F4 (4).

cum G (2): yłz przy głouy [*może błędnie zam.: głowie*] yey [*Maryi*] lołku [!] była lybrarya kłyżąg pelna *PatKaz III* 143.

~ *Pozornie cum G* [*jako wynik elipsy rzeczownika nadrzędnego wobec G*] (1): com [...] czynił/ to dali Bog y czynić także będę w Rzymie/ [...] przy grobie onych dwu Bożych przyacioł/ ś. Piotrá y ś. Páwłá/ także przy inłzych niezłiczonych Męczennikow/ Spowiednikow/ Biskupow [...] / áby fię do tego przyczyną śwą przyłożyli/ żeby náuká zbáwienna [...] w fercách wálznych nie ginęła *ReszPrz* 112. ~

Z nadrzędnym rzeczownikiem (17): Suburbanus hortus. ein hoff/ oder ein gart bey der ítat Dwor y zágroda przymyeścy *Murm* 27 [*idem*] *BartBydg* 152b; cząpką Czarna zołstawyl wgołzczynczv [...] przy drodze Kleczewłkiey *LibMal* 1554/192v; *GliczKsiąz* B2; *RejWiz* 129 (2); *RejFig* Cc7; *BielKron* 272v; Palustria pascua, Páłtwiská przy ługowiskách. *Mącz* [274]c; *RejZwierc* 21v (6); á w ręku paćierze/ Ná iákié przy kołćiele bábá pieniądz bierze. *KochFr* 55; *WujNT Matth* 21/19.

Z nadrzędnym przymiotnikiem (2): Aby drógi bliższe y palze dobre/ które łą przy tych dwu miáłteczkách wietłze/ á niżli gdzie indziéy/ mogli łacwiéy tak poddáni náłzy [...] / iáko téz ludzie połtronni [*używać*] *SarnStat* 1228 (2).

W przeciwstawieniu: »na ... przy« (1): chceł przyrownác [...] Kácérłtwo/ ślepemu nie ná drodze/ ále przy drodze siedzącemu *OrzQuin* Aa4v.

Połączenia: »bliski, blisku przy« [*szyk 1:1*] (1:1): przy tym ítánowiłku [*tj. miejscu postoju hetmana Krzysztofa Radziwiłła z wojskiem*]/ Na brzegu prędkiéy Dźwiny Cérkiéw była bliłku *KochJez* B3; *SarnStat* 1165.

»przy ... niedaleko« (1): Miał ten [*człowiek*] piękną winnicę/ przy iednym páłacu/ Krolewłkim nie dáleko/ ná wybornym plácu. *HistHel* D.

»podle [czego] ..., podle [czego] ..., przy ..., przy« (1): [*polipus*] Iáką chce/ taką łobie połtawę vprzędzie. Iełli w iákim popłochu podle łkály pływa: Wnetze fárby iák łkálá kámienney nábywa. Podle źiołká zielony: á czarny przy błócie: Biały przy bialey źiemi/ gdy bywa w kłopoćie. *KlonWor* 2.

»przy samym ...« = *tak blisko, jak to możliwe* (6): abowiem to [*nasienie bani, tj. dyni*] ktore iełth przyłamey łzypułcze wierzchniey/ iełt lełpe *FalZioł* I 39c (4); A gdy ie [*Izraelitów*] wywiodł Moizełz w drogę przeciwo [= *ku*] Pánu Bogu z miełcá obozu/ łthánęli przy łámey gorze *Leop Ex* 19/17; *Mącz* 377c.

»i stąd, i stąd przy« = *po obu stronach czegoś* (1): A włyzytek Izrael y ítarłzy iego/ y przełoženi ie^{go}/ y sędziowie ie^{go}/ ítali y ztąd y łtąd przy łkrzyni/ przed ofiarownikami Lewitłkimi *BudBib Ios* 8/33.

»tam przy« (1): Ieden [*smok*] był o siedmi głow á z iednym ogonem/ Stráłzny włyzyłtkim bełtiom [= *zwierzętom*] tám przy błócie onym. *CzahTr* E2.

»tu (...) przy« [*szyk 5:2*] (7): Item viznal yłz lyathołz [...] walacha plowego na Blonyv za walíšchewem thu przy poznanyv yełt vkradł. *LibMal* 1543/73v (4); BLułzczu przebuyny/ tu przy tey mogile/ Cicho wyrałtay/ [...] Rołkláday piękne liście lubuy łobie Przy tym tu [*Jana Kochanowskiego*] grobie. *KlonŻal* Dv (3).

»tuż przy« (1): Młyn trzemá koł [= z *trzema kołami*]/ tuż przy wsi *GostGospPon* 169.

»przy ... w« (1): Też vftáwił Likurgus pogrzeby przy kościelech co pierwey w polu czynili *BielKron* 272v.

»z wierzchu przy« = *ponad czymś* (1): zwierzchu przy gwiazdach [*supra stellas*] Bożych wywyższę łtolicę moię *BudBib Is* 14/13.

W połączeniach szeregowych będących wyrazem złośliwego podważania przez innowierców twierdzenia o obecności Chrystusa w eucharystii (9) lub nawiązujących do nich (3) (12): [błędem srogim jest twierdzić] żeby ábo przy chlebie y winie/ ábo z nimi/ ábo pod nimi/ ábo iefzcze w nich/ miáło fie zamykác/ y do nich przywięzowác ciało całe y zupełne/ y krew też prawdziwa Chrystułowá. *CzechRozm* 262 (9); *WujJud* 164 (2); iż o Bozkich rzeczách [...] zwyczajnymi łłowy mowić mamy: [...] łtrzegác fie nowych od heretykow wymyflonych: [...] ofiárownik ábo Miniłter (miáłto kápłaná) Chriłtíánin/ miáłto Chrześcíjániná [...] / ciało Páńłkie z chlebem/ w chlebie/ pod chlebem/ ábo przy chlebie: y tym podobnych. *WujNT* 736.

W połączeniach z geograficzną lub topograficzną nazwą własną (dość często poprzedzoną słowem „miasto”, „wieś”, „góra” itp.) [dziś zwykle z przyimkiem „pod” lub „koło”] (26): *PatKaz III* 142; Item zeznall yłch przy Szyeprczu v Iezyorka Thowarziłcha łwego Iacuba [...] zabyłł *LibMal* 1543/77 (6); *LubPs* L4 (2); łynowie łfráelłcy [...] położyli fie obozem przy mieścíe Gábáá *Leop Iudic* 20/19 (2); *BielKron* 32v (4); *Turdus* [...] kwiczoły yáłowcem fie żywiące przy/ [!] krolewcu miescie w Prufiech wiele fie ych ławiáią *Mącz* 470a (6); Ptáłzé oczká/ łą nie koždému znáiomé: ábowiém ich y ia łam nigdziéy niewiáał/ iedno przy łłkułzu [= *tj. Ołkuszu*] *SienLek* 256v; powiááią/ że w Anglijęy przy Lóndrze/ kije álbo łafki w łtudniá wrzucóné/ w kámięń łye obracáią. *Oczko* 8 (2); *KochFrag* 41; PORZÁDEK NA SEYMIE Wálnym [...] połtánowiony pod Wárlzáwá, przy wsi Kámięniu *SarnStat* 15.

Szeregi: »na [czym] i przy« (1): Tego czáłu gorá Wezunius [!] [...] zápáliłá fie/ ná ktorey y przy ktorey wiele wsi z ludźmi y z dobytki pgorzáłó *BielKron* 148.

»przy ... abo przed [czym] (abo podle [czego])« (2): nápomina Prorok lud on Izráelłki/ áby przy oney łkrzyni [*tj. Arce Przymierza*]/ ábo przed łkrzyniá oná Páná Bogá łwego chwalili/ [...] á to gdy ták mowi [*prorok do ludu izraelskiego*]: klániayćie łię przy podnożku/ ábo przed ábo podle podnożká nog iego: á nie ták zgołá mowi/ klániayćie łię podnożkowi/ iáko ma *X(iqdz) K(anonik) CzechEp* 170.

Wyrażenia przyimkowe: »przy brzegu(-och), krajoch ([czego])« = *blisko brzegu od strony łądu lub od strony wody; secundum latus Miech; praeter ripam Mącz* (10:1): ktorzyłz to Połowczy był lud przy brzegu morza Euxinum [...] za biáłem iezíorem miełzkaiáci. *MiechGlab* 2 (2); Przyłzedł [*młodzieniec*] nád pięknią rzekę łichuczko płynącą [...]. Rybki fie po niey miecąc przy brzegoch igráią [...]. Oliwne drzewká włzedy przy brzegoch zyelone/ Stoią pięknią porzádkiem/ iáko rozłádzzone. *RejWiz* 176v (3); *Praeter ripam*, Przy brzegu. *Mącz* 319b (3); przypátrž łye iáko Wodá łtoi w Stáwie przy Kráióch/ od Czołá áż ná Wierzchowinę/ á przypátržywłzy łye/ Dayże czynić Przykopę *Strum* I3 (2); Niech moiá łódź/ gđzie pędzi wola Boża/ bieży. Y przy brzegu ktory mi Bog náznáczył łtanie *SzarzRyt* C3v.

»przy drodze (drogach)« = *secus viam PolAnt, Vulg; iuxta a. super a. supra viam, in via PolAnt* (51): SPorzyłz ielth ziele dobrze znaiome/ bo przy drogach rołcie *FałZiól* I 79b; *SeklKat* M4v; *MurzNT*

Matth 13/19 (2); *KromRozm III* C7v; *LibMal* 1554/192v; *GliczKsiąż* B2; *RejWiz* 138v (2); *Leop Matth* 13/19 (4); *RejFig* Cc7 (2); *BibRadz Gen* 16/7; *OrzQuin* M4v (4); *HistRzym* 105; *RejPos* 65v (10); Wfzák coć fie nie podoba możelz ominać iáko kálużę przy drodze. *RejZwierc* 209 (9); *BudBib* 1.Reg 26/3 (3); *BudNT Matth* 13/20; *SkarŻyw* 253 (2); A gdy [siewca] śiał/ niektore ziárná pádły przy drodze/ y przylećieli ptacy powietrzni á pozobáli ie. *WujNT Matth* 13/4 (5).

~ *W charakterystycznych połączeniach: przy drodze być* (2), *leżeć (leżący)* (9), *(u)paść* (2), *posiany (wsian)* (3), *rosnąć* (2), *siedzieć (siedzący)* (10), *sta(ną)ć* (7). ~

»przy granicy(-ach) [czego a. czyjej]« = *iuxta fines a. terminum Vulg; circa limites JanStat* (7): bo czy [lege: ci] ktorzi tam owcze mayą przy granyczach panstwa wałchego, poddany naschi, powiadaýa yz ony nienaziemy wałchey alie na polach Zamkv Oczakowskiego [...] bidla swe pasłaya *LibLeg* 10/68; *Leop Ez* 48/12 (2); *ActReg* 103; Ale kędy fie może pokázáć [...], że od kilku dźieżiąt lat ono pole bez przestánia kto orywał [...]: tedy choć przy gránicy leży, o którą fie śpiéráią, niezawiefzuią krzywdy tákiéy gdy [...] drugiému tákié pole odéyumuie. *SarnStat* 474 (3).

»przy kącie« = *w rogu pokoju* (1): Vyźrzyłz tám [w bogatych domach] Niderlándckie opony ná ściánách [...]. Przy kącie pyłzne łóże *CiekPotr* 31.

»przy każdym węgle, kącie(ch)« = *na (każdym) rogu(-ach) ulic; iuxta angulum(-os) Vulg, PolAnt* (2:1): obaczám niemądrego młodzieńcá/ ktory idzie po vlicách przy kącie [*BudBib*: Idącego vlicą wedle węgła iey] *Leop Prov* 7/8 (2); [*Niewiasta*] Wrzáfkliwa byłá á przewrotna/ wdomu śwym nie miełzkaią nogi iey. To przed domem/ to ná vlicach y przy káżdym węgle záfadzáłá fię. *BudBib Prov* 7/12.

»przy [którym] końcu« [o konkretach] (1): zbuduyże go [młyn] ná końcu Grobléy/ tám kędy iuz wodá miálko leży w Stáwie/ nie tám przy tym końcu/ kędybyś miał Vpułtę budowác *Strum* I2v.

»przy końcu [czego]« [o abstraktach] (1): Suchołć czwartego śtopnia: nie nayduie fie telko przy końcu trzeciego śtopnia. *FalZioł* [*8].

»przy łózu (a. łózku) ([czyim])« = *ad lectum Vulg* (6); *Leop Eccli* 41/27; Przyiáda náwiedzaiąc przyiációłki miłe [do niewiasty leżącey w połogu] [...]. Ládáco powiádaią/ przy łózu fiedzęcy *BielSat* D2v [idem *BielRozm*]; *SkarŻyw* 142 (2); *ReszHoz* 118; *BielRozm* 27.

»przy miejscu(-ach) [jakim a. którym]« [może niekiedy w znac. 'na miejscu'] = *ad locum(-a) Modrz; in locis Vulg* [zawsze z przydawką] (5): Ktora rzecz [umiejétność pływania] iáko ielt potrzebna ná woynie/ cí dobrze wiedzą/ ktorzi kiedy mieli bitwę z nieprzyiácielem przy wodnych mieyfcách. *ModrzBaz* 111v (2); *ArtKanc* T14v; A támże przy onym mieyfcu były folwárki Książęćiá oney wyłpy *WujNT Act* 28/7; *SkarKaz* 41b.

»przy mieście (a. miejscu [= miejscowości])« = *pod miastem; podmiejski; sub urbe Mącz; circa locum JanStat* (5); *Murm* 27; *BartBydg* 152b; yłch [...] za szwyenthym Marczinem Iełth Iacub chlop kthori przedawal rzeczy the male kthore on thu przy myeyłczye kradall *LibMal* 1547/126; *Sub urbe est agelli paululum*, Pod miáłtem/ przy mieyście yełt trochę roley. *Mącz* 425a; *SarnStat* 1071.

»przy ołtarzu« = często z odcieniem: *odprawiając nabożeństwo lub podczas nabożeństwa; coram altari PolAnt* (10): Przeto nabożny człowiek wfélki może j mowic ku panu bogu modłacz fie za kapłanem aby go raczył wyfluchac gdy ftoi przy ołtarzu ophiarę czyniácz panu bogu. *WróbŻołt* G3; *LudWieś*

B4; *BibRadz* 2.Par 32/12; *OrzRozm* G; *BiałKat* 213v; Mátká iego [św. Augustyna] prosiłá/ áby iey po śmierci przy ołtarzu nie zápominał *WujJud* 201; Izali niewiecie/ iż ci ktorzy świętości w świątnicy ípráwuia/ z oney świątнице obrok biorą? y ktorzy przy ołtarzu służą/ z ołtarzem lię dzielą? *LatHar* 127 (2); Aleć v nas ważnieyíże iest świadectwo kościoła powízechnego/ ktorzy te słowá iáwnie przy ołtarzu czyta w niedzielę Przewodną. *WujNT* 827; *SkarKazSej* 680b *marg.*

»przy piecu« (3): A rzekłszy to/ [jeden z młodzieńców] wítał od łtołu/ á obráwłszy łobie miejsce przy piecu/ tá m vsiadł. *WerGośc* 230 (3).

»przy płocie(ch)« (2): [W zgodnym małżeństwie] Nie wlecze iedno dzyurą/ drugie tyłem/ worem/ Gdy bába ćicho dybie przy płocie wieczorem. *RejWiz* 42v; *SienLek* 64.

»przy pośrzedku [kogo]« = o szyku bojowym: na środku, między lewym a prawym skrzydłem wojska (1): Drugie [ludzie] zbroiíte/ [...] obroć przeciw rogom nieprzyjacielńkim/ áby ie mogli przełomić/ gdzieby nie mogli [...]/ wnet máią wítać/ á ítánąc zálie przy pośrzedku swoich *BielSpr* 18.

»przy sobie« (10): yłz yako ta gwyazda [*Polarna*] ma przy łobye íyedm gwyazd tak marya ma íyedm darow ducha ízwyátego *PatKaz* III 126v; *FalZioł* I 39c; *KromRozm* III B7; *LeopPrzep* A2v; *CzechRozm* 261 (4); *CzechEp* 46 (2).

»przy ([czyim]) stole« = *ad mensam* *Mącz* (30): *GlabGad* G5; *RejJóz* K3; kthory Sákráment [*eucharystię*] Krowicki prośtim chlebem być mieni [...]. By to przy moim łtole Krowicki mówił/ [...] iabych Krowickiemu milczeć kazał *OrzList* e2; *OrzRozm* B3v; *BielKron* 85v (4); Astant servi mensis dominorum, Stoyą przy łtolech/ służą do łtoła *Mącz* 418a (2); *SkarŻyw* 160 (5); *KochFr* 130; *GrochKal* 18; *GrabowSet* K2v; *SkarKazSej* 671b.

~ W charakterystycznych połączeniach: przy stole być, czynić [komu] *kredenc*, jeść (2), mówić (powiedać) [co] (2), obyczajnie sobie poczynać, rozmowami się bawić, służyć [komu], stać, szpaczkować [komu] [= żartować], w lutnią grawać; przy stole zbytnie picie.

Fraza: »gdy było przy stole« (1): A gdi było przy łtole w święto/ vyrzał Saul mieyíce próżne podle łiebie gdzie Dawid łiadał *BielKron* 66.

Zwrot: »przy stole siedzieć (a. siadać), siedzący« = *conviva mensae* *Vulg*; *discumbens* *PolAnt*; *assidere mensae*, *sedere ad mensam* *Mącz* (8:2): *OpecŻyw* 94v; *LibMal* 1554/190; *Leop* 2.Reg 19/28; *RejFig* Ccv; *BibRadz* *Matth* 22/10; *Assidere mensae*, *Przi łtole álbo zá łtołem łiedźieć*. *Mącz* 379a; Tam *stricte sedemus ad mensam ut alteram manum vix liberam habeamus*, Tá k ciáśno łiedźimi *przi łtole* yłz ledwey yedną rękę łwiebodną mamy. *Mącz* 421b; *HistRzym* 44; *KochMuza* 26; *Phil* F. ~

»przy stronie [której (a. czego, a. jakiej)]; *zawsze z przydawką*« = *z boku*; *ad latus*, *ex latere* *PolAnt* (6): Ná łtronie też zá włchodem gdzie wchodzono w branę pułnocną były dwa łtoły/ á przy drugiej łtronie ktora iest v przyłionku brany/ były theż dwa łtoły. *BibRadz* *Ez* 40/40; Były też przed braną we wnątrzną komory śpiewákw w łieni we wnątrżney/ ktora iest przyłtronie brany pułnocney/ [...] iedną przy łtronie brany od włchodu łtońcá *BibRadz* *Ez* 40/44 (6).

»przy ziemi« [w tym: przy samej ziemi (3)] = *na powierzchni ziemi lub bardzo nisko nad ziemią*; *czasem: skulony, aby nie być łatwo widocznym; propter humum* *Mącz*; *secundum terram* *Cn* (9): *TO ziele [dłoń Krystowa]* w łełiech y na łákach rołcie/ łifłh ma przyziemi *FalZioł* I 112b (3); [*duszycka ze*

strachu przed diabłem] Siedzi iáko Skowronek/ gdy w krzewinę wpádnie/ Gdy fie ćicho przy zyemi Kobięc zá nim krádnie. *RejWiz* 189v; *BielKron* 276v; *Mącz* 327a (2); *KochPs* 3 (2).

»przy ziemi« = *bezpośrednio nad podłogą* (3): Dla obiczia pobok loza przy ziemi stuk. 2 [*jedwabiu*]. *WyprKr* 99v (3).

»przy ziemi« = *nisko nad horyzontem* (1): A kiedy z Oceaná wychodzi Lew írogi [= *znak zodiaku*]/ To co był Rák ná morze weгнаł wielonogi: Wízytko znika do kónćá/ [...] A Klęczniá tylko lewa nogá iuż przy ziemi. *KochPhaen* 21.

α) *Obiektem lokalizującym jest człowiek (też zmarły lub jego dusza), czasem – antropomorfizowany Bóg [podstawę łacińską stanowią często czasowniki złożone z przedrostkiem ad-]* (145) : *BierEz* Ev; Stála przeto przy niym [*Maryja przy Jezusie*]/ abowiém go wílytek fwiat w ten czas był opuścil *OpecŻyw* 145v (5); Za thymy fłowi [*wypowiedzianego zakłęcia*] vkazał ízye yey [*ulany z wosku*] fluzebnyk theyze panyey kierńkiey, kthori pyenyadze namyenyone bill vkradl, [...] a przynym dwye gromadzie pyenyedzi *LibMal* 1544/84 (2); (*did*) Czart mowj ku Xiążęczyu (-) [...] Towarzyśfu nicz fyę nieboy Bos ty już náś tu przimnie ítoy *RejKup* bb3 (2); Owo po drugiey ręce iechał Simulator [= *obłudnik*] [...]. A owo Adulator [= *pochlebca*] przy nim z drugiey ítrony *RejWiz* 74v (3); *Leop Num* 6/11 (12); *RejFig* Cc5 (2); *RejZwierz* 114; Potym [*Abraham*] przyniozłzy máłłá/ y mleká [...] poštáwił ie przed nimi [*trzema podróżnymi*]/ á íam ítał przy nich pod drzewem kiedy iedli. *BibRadz Gen* 18/8 (4); *BielKron* 36v (7); *KochSat* B2; Assistens, Przi kim/ około kogo/ álbo podle kogo ítoyący. *Mącz* 396c (3); A táko twárdo [*chory*] ípi iż go obudzić niemoże. [...] Wołác przy nich/ kołátác. *SienLek* 54v; ktemu íáłpis kámięń drogi dobrze mieć przy położnicy. *SienLek* 114v; *RejAp* 46v; Iáko Cháleczki w Lithwie Stárofthá Cyrkálki (ítoiąc przy krolu ítárym [*tj. Zygmuncie I Starym*] w Wilnie ná páłacu [...]) powiedział [...] *GórnDworz* R8v (2); *HistRzym* 17; Abowiem tho íełt napilnieyśza á nawdzięcźnieíśza fłuzbá káždemu/ chocia y kto nie íełt vftáwicznie przy onym Pánu íwoim ktoremu przyśfługuie/ iedno iż vftáwicznie czyni wołá iego á zówždy folguie rokzákaniu iego *RejPos* 74v (10); *RejZwierc* 127v (2); *BudBib* 1.Reg 22/17 (2); [*św. Piotr z Apulii*] vmyślił czterdzieści dni pořtu w iednym dole/ ná dziefiáci źemłach/ á ośmi cybulách odpráwić. [...] ludzie naboźni [...] tám go náleźli: y nápoły żywego/ z płácźem wywlekli y ogrzali: á pięc źemęł cáłych íeřcze przy nim obaczyli. *SkarŻyw* 472 (11); *MWilkHist* G4v; zgotowáli wízyłtki potrzeby do ípálenia ćiáłá [*księcia Kiejstuta*] [...]/ położyli go ná ítos drow/ á przy nim śfugę wiernego żywego/ koniá nalepřzego żywotnego vbránego/ parę chártow/ [...] y trábę myłliwcą *StryjKron* 467; *ReszList* 168; Cudniéyci bęđzie [*niebogo*] przáśc káđziél/ niź w wiencu Siedźieć zá ítołem/ bábie przy młodźiencu. *KochPieś* 23; *KochPam* 81; *PudłFr* 28; *ArtKanc* C9; *Calep* 106a (2); *GrochKal* 10; *GórnTroas* 37 (3); *GrabowSet* N4; *OrzJan* 134; *LatHar* 530; *WujNT Luc* 24/4 (7); Do walecznych Iberow/ táłz fławá płynęłá/ A tám przy świętym krolu w pokoiu ítánęłá. *SapEpit* [B2] (2); *ZbylPrzyg* A4v.

W przeciwstawieniach: »przy ... na stronie (2), z daleka (2), tam« (5): A ći ktorzy przy mnie byli zdaleka ítánęli. *WróbŻołt* 37/12 [*idem*] *Leop Ps* 37/12; Hárdemu prawdy nigdy nie powiedzą/ Wízytko mu chwałá poki przy nim fiedzą. Hárdy ná ítronie by to wízytko wiedzyał/ Co o nim mowią ínadźby íkromniey fiedział. *RejZwierc* 219; rozśtápmy fię oto Vyźrzemy/ gdzie nas więcycy: [...] Kiedy

fię rozłtąpili/ nie było co równać. Wízyfscy przj ALEXándrze/ á tám ich garść byłá. *KochOdpr* C2v; *GórnRozm* A4.

Połączenia: »przy (...) blisko (a. blizu)« (3): Matka prziniém [Jezusie] blizu ijdz niemogla/ bo lud wielki za nimj fie cínął *OpecŻyw* 136; *KrowObr* 176v; *HistRzym* 30v.

»przy ... około« (1): Póydziem: Wy wprzód Dryades/ á przy was około/ Niech idą Fauni/ gráiąc fwę pieśni wefoło. *OstrEpit* A3v.

»przy samym ...« (1): ALkón pátrząc ná fyná/ kiedy go ímok írogi Wpoły trzymał/ wyciągnął ácz zboiáźniá rogi [= napiął luk]/ Ynieuchybił célu: bo ítrzała źwierzęciu Práwie w gárdle vtknęła/ przy lámym dźięćięciu *KochFr* 67.

»tu (...) przy« (4): rzekła [matka Samuela do Helego:]/ Słuchay mie o moy Pánie [...]/ tedyciem ia íeft niewiaftá oná ktoram tu ítála przy thobie modłac fię Pánu. *BibRadz* 1.Reg 1/26; *SkarJedn* 355; *GórnTroas* 38 (2).

»tuż (...) przy« (10): anna zona thego tho Iana phiguri ktori thws prziniej stal íawnye y glosnie przes vimowienye zessnała *ZapWar* 1548 nr 2667; *LubPs* S3v (2); Ná to mi krol odpowiedział gdzie tuż przy nim íiedziáła y Krolowa [...] *BibRadz* 2.Esdr 2/6 (2); ále [zbawieni] będą tuż oblicznie przy Pánu íwoim dziwuiąc fie á przyśłuchawáiąc fie onym [...] wyrokom íego. *RejAp* 173; *GórnDworz* Q4v; *RejPos* 251 (3).

»wedla [kogo], ... przy« (1): podkál go [proroka] Lew ná drodze/ y vduśił go/ y leżało ná drodze ciało íego martwe/ á ofieł ítał wedla niego/ Lew też ítał przy cíele vmárłego. *Leop* 3.Reg 13/24.

Zwroty: »być nie przy sobie« = źle się czuć, tracić siły, omdlewać (z przerażenia) (1): Iużem nie przy fobie/ iuż człónki zmilkły [= zdrętwiały]/ mdleią/ Siły niemáły/ krew z źiębła/ á włofy íowieią [= stroszą się]. *GórnTroas* 45.

»mieć, zadzierzyć [co] przy sobie« = nie powtarzać nikomu, zatrzymać w tajemnicy (1:1): Powiem íáko rozumiem/ nic przed tobą nie táiąc/ áni też oto bárzo dbáiąc/ íesliże ty to coć powiem miedzy ludzie rozniesiefz/ álbo przy fobie zádzierzyfz. *OrzRozm* Dv; Ráno przywiodł Heli Sámuelá ná przyfięgę/ áby mu powiedział co Pan Bog íemu powiedział. Rzekł Sámuel: powiem/ ále profzę miey to przy fobie. *BielKron* 62v.

Wyrażenia przyimkowe: »przy ludziach« = w pobliżu siedzib ludzkich (1): ale taczy [czarni bociani] nie lęgå fie przy ludziach, ale na bagnach. *FalZioł* IV 20d.

»przy sobie« = obok siebie (też w przen); *ad manum* *Modrz* (16): *RejKup* e7v; *Leop* Gen 47/2; *RejFig* B2; Krol [...] dawał ítoiącym przy fobie rękę káždemu/ íákoby ná daleką drogę ízedł. *BielKron* 403v (3); *RejPos* 251; *KarnNap* B3v; *ModrzBaz* 106v; Miáleś zawždy [narodzie ruski] onj Stepháni Nicephory [...]/ miáleś przed pułtorą ítą lat Zbor Floręnci wízytkich Grekow/ ktorzyć to odłzczepieńftwo zgánili: miáleś y tu przy fobie przez tęń wízytek czás/ íąsiádj twoie Polaki/ ktorzy cię do íedności S. wzywáli *SkarJedn* 355; KTóry mój nieprziaciél/ y człowiek ták írogi Trzymał cię po té czáfy/ íendrzeiu mój drogi/ Kiedym cię ía nabárziéy ímutny potrzebował [...]. By mi cię wždy nákoniec odeftał był cáło/ [...] Ale cię ná žal wíętfzy ták do mnie wypráwił/ Ze y íerce/ y dużę przy fobie zoftáwił. *KochFr* 68; *GórnTroas* 38; *SiebRozmyśl* H3v.

~ *Zwroty*: [»przy sobie obawić« = *oswoić, przyzwyczać do siebie*: Sam mu ieść day/ łam go zfukay/ Sam plá dobrego pozfukay. Stąd cię pozna/ á ty go przy łobie obáwifz *BielawMyśl* B3.]

»[kogo] posadzić przy sobie« = *powołać kogoś na stanowisko [w tym: do rady królewskiej (1); o Chrystusie (1)] (2)*: *CzechRozm* 124; [Król] STEPHAN/ ktory obaczył dzielność Pánfką w tobie/ Iż mądry był/ mądrego połádził przy łobie. Tám Monárchy ławnego łáfkę nieomylną/ Káždy widział ku tobie *SapEpit* [B2].

Szereg: »około siebie ... i przy sobie« (1): tákże z widzenia [...] / P. Iezufa twego/ y przenaświétfzey mátki iego Máryey/ nieogárnione kochánie odnieśiesz. Około siebie/ y przy łobie dodać [= *doda ci*] rádości towarzyftwo Świętych iego wielce wćiefzne *LatHar* 680. ~

»przy sobie« = *sam, na własną rękę (1)*: sftáli łye [innowiercy] opiekunámi w Polfcze dułz náłzych/ [...] y vdźieráią nas káždy z nich przy łobie. *OrzList* h4.

»przy swej duszy« (1): [król Midas mówi:] á ia prófze oto/ Czego łye kolwiek dotknę/ niechay będzie złoto. O głupi Midá/ widziłfz/ że nietylko wfyzy/ Ale y rozum ośli nośifz przy łwéy dułzy. *KochDz* 107.

β *Obiektem lokalizującym jest część ciała człowieka (wyjątkowo – zwierzęcia), też użyta metaforycznie; również w przen o antropo- i zoomorficznie nazwanych gwiazdozbiorach (85)* : Theż łol náłza wygriza dziwe mięfo na káżdym mieftcu, á zwłáłzczą kthore rofcie przy oku na powiece *FalZioł* III 38d (2); Czemu ferce ieft tak oble niemaiąc konców ani ftarku żadnego. (–) Bowiem gdy by częłć iego nie ktora ftarczáła tedy by fie fnadz mogła opierać nie gdzie [= *gdzieś, w jakimś miejscu*] przy ciele, á tákże by była zawada ie⁸⁰ wftawicnemu chwianiu *GlabGad* E3v (3); A iam [Boże] zá twą łwiefą łpráwą wyłfedł z żywotá mátki łwey/ á wczyniełmi ołobie [lege: o sobie] dobrą nádzieię ielfcze przy pierłiach leżácemu [= *w niemowlęctwie*]. *RejPs* 31v; *BielKron* 71; Kiedy śledźioná chora iefth/ wlpuchnie/ á przy niey bok lewy stwárdzieie *SienLek* 93v; *RejZwierc* 58; *KochMon* 28; *BudNT Luc* 8/35; *KlonŻal* B4v; IEłt y lutnia ná niebie/ [...] przy lewym kolenie Kłęcziá záwiefzoná. *KochPhaen* 11 (6); *WujNT Ioann* 13/23; *GosłCast* 60.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (5): Paradontis, sive Parulis tuberculum iuxta gingivas cum caro in gingiva excrevit. Eyn zanłchwer Wrzod przy dzyáłnach. *Murm* 72 (2); *Mqcz* 271d (2); Ratzeibifie drugi zwas [senatorowie] zarzekł thego Stolka przy Panłkiem boku/ ktorem fie wieci łzi [lege: łzy] á nizeli zdobi *Paprup* E.

Z nadrzędnym przymiotnikiem (1): Nos kołmaty od wirzchu przy czele wkazuie człowieka dobrego rozumu dowcipnego *GlabGad* N8v.

W charakterystycznych połączeniach: przy czele, dziąsnach, głowie, lewym kolenie, łonie [‘piersiach’], nodze, nosie, ogonie, pasie, piersiach, płci, prawej ręce, ramionach, stawiech, uchu.

Połączenia: »przy samym ...« (1): Attondeo, Práwie przifámeý płci [= *skórze*] prziftrzigam/ ogolam *Mqcz* 458b.

»tuż przy« (1): TVż przy lewym kolenie [Perseusza]/ w kupie wáldzone Báby [= *Plejady*] bieją *KochPhaen* 10.

Zwrot: »być przy uszu [czyich]« = *być czyimś zaufanym (1)*: Skoro ná Biłkupftwo podwyłfzfony był: cícho fię ná przodku záchowáł Arryulz [...]. Ale cícho fię zniezbożnemi [...] ktorzy byli przy

vízu/ Konftántyná Cefarzá porozumiewáiąc: ftáráli fię ze wízelką vsílnością/ áby z ftolice Bífkupiey Athánázego zrzucili. *SkarŻyw* 389.

Szereg: »w ... i też przy« (1): Tu małz wiedzieć iż wízitkie ty boleści khtore w ftawiech y też przy ftawiech bywaią z zaftanowienia flegmy pochodzą *GlabGad* I2.

Wyrażenia przyimkowe: »przy boku« [zawsze o broní] (5): zda fię być potrzebna rzecz/ zákázác/ áby żaden [...] nieśmiał nośić broní wízelákiey ku ízkodzeniu y obrázeniu wczýnioney. Bo ludzie czúiąc ie przy boku [*Homines illis [sc. armis] cincti*]/ prędcy fą do wczýnienia krzywd *ModrzBaz* 63v (2); Száblá oftra przy boku/ to pan: tá rozftrzygnie/ Kto komu czołem bić ma. *KochOdpr* Cv; *KochFr* 105; *KochProp* 12.

»przy boku ([czyim])« = *blisko kogoś, obok; ad latus JanStat* (17); *KochPs* 150; *SkarŻyw* 108; *KochPhaen* 3; *KochPieś* 52; *PaprUp* E (2); *ActReg* 95; Widzę przednieyfzy kwíat przy boku iego [= *króla Zygmunta III Wazy*] Wízyftkich trzech ftanow narodu Polfkiego *GrochKal* 25; *GórnTroas* 35 (3); *SarnStat* 958; *SkarKazSej* 695a; Zá [= *dzięki*] twoimi cnotámi Pánnę požádáną/ Małz oto przy twym boku/ złotem przyodżianą. *SapEpit* B4 (4).

»przy cycku« = *w niemowlęctwie* (1): iż chcą [*ludzie zacni*] tego áby rodzicy fynty íwe práwye yełfcze w pyeluchách y przy cycku ony częgo dobrego wczýli. *GliczKsiąż* K2v.

»przy ręce [czyjej]« = *bardzo blisko, tu: w najbliższym otoczeniu, może jako członek straży przybocznej* (1): Ale fynowie Dawidowi/ pierwłfy przy ręce Krolewfkiey [*ad manum regis*]. *Leop* 1.Par 18/17.

αα) *O wzajemnym usytuowaniu części ciała* (32) : Index. Der nechfte finger bey dem daumen/ der zeiger. Pырwłfy pályec przy wyełkym. *Murm* 59; Iełtli [...] on człowiek [*chory*] czúie ciężkość á bolenie/ gdzie fą nyrki/ albo czúie bolenie przed sobą pod koćcią ktora iełt przy dymionach. *FalZioł* V 9 (5); wiatr ktori wonią nofi bezpiecznie wchodzi do ich [*sępów*] mozgu, okrom żadney wilgotney przekazi, thak iż hnet dotika fie naczyńia powoniana ktore iełt przy mozgu położone. *GlabGad* B8v (7); *MurzNT* 128v *marg*; *Leop Lev* 1/12 (2); *BibRadz Lev* 3/4 (3); *SienLek* 28v (2); *KołakSzczęśł* C4v; *SkarKazSej* 683b.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (3): *GlabGad* B5v (2); puść mu [*koniowi*] krew z nablízfłzýy żyły/ przy łopátce onéy nogi *SienLek* 170.

Połączenia: »przy samym ...« (1): A wízakofz gdy iey [*żyły*] dobrze nie zatnie: wnet ręka puchnie [...]/ á to gdy fuchey żyły dofięże/ ktora iełt przy łamey Bazylicze [*tj. żyłe (zwanej królewską) na wierzchu ramienia*]. *FalZioł* V 58v.

»tuż przy« (1): *RejZwierz* 45v *cf* »przy sobie«.

Wyrażenia przyimkowe: »przy lewym boku« (1):

~ *W przeciwstawieniu*: »przy lewym boku ... w pośrzodku« (1): Czemu w łamym człowiecze ferce iełt przy lewym boku gdiż v bydląt infzich leži w pośrzotku. *GlabGad* E3. ~

»przy sobie« = *jedno obok drugiego* (1): ten żonę oczýma obierał/ By fie był vízu rádził/ wíęceyby był wygrał. Bo to [*tj. uszy*] fą napewnieyfzy/ ná fławę ízpiegowie/ Nie dáleko rozumu/ tuż fiedzą przy łobie. *RejZwierz* 45v.

»przy lewej (a. prawej) stronie ([czego])« (3): KOść bywa naydowana w ferce Ieleniem przy lewey ftronie fercza *FalZioł* I 95d; *GlabGad* D7 (2).

γ) *Obiektem lokalizującym jest zbiornik wodny; dziś zazwyczaj „nad” czym [w tym: w połączeniu z nazwą własną (18); w konstrukcjach: przy jeziorze, rzece, strumieniu itp. + nazwa własna (17)] (81) : IEdného czału/ ífedl miły Iezus do Ieruzalem/ a tamo byl ítaw [...]. Przytymże ítawie byl tam ieden człowiek ktory miał trzydzieści ij oím lát niemotz wielką. *OpecŻyw* 58v; *FalZioł* V 35 (2); [Amurates] Władifława Polfkiego y Wuherfkiego kroła pirwey fzczeńliwie walczącego w ofstatecny bitwie przy Iezierze Varnenfkim porażił *MiechGlab* 67 (3); *WróbŻołt* cc7; *LubPs* S6; Siędzyem łobie pod lipką á przy pięknym zdroiu. *RejWiz* 20v; A kopáiąc przy ítrumieniu/ nálezli wodę żywą [= źródło]. *Leop Gen* 26/19 (6); Y vyzrał dwie łodzi ktore były przy ieźierze/ á rybitwi wyfzedłzy z nich/ płokáli íieci. *BibRadz Luc* 5/2 [przekład tego samego tekstu *RejPos*] (2); Piperitis, [...] Ziółko przy kálużách roftące/ bárzo gorskie/ wodny pieprznik *Mącz* 300d (3); *GórnDworz* Ov; *RejPos* 173v; *Strum* C4; *KlonŻal* C2; Tu przy ciekałym przezornym [= przejrzytym] ítrumieniu/ Każ ítół gotowác w iáworowym cieniu *KochPieś* 43; *LatHar* 535; *WujNT Luc* 5/2; *KmitaSpit* C2; *KlonFlis* G4.*

Z nadrzędny *rzeczownikiem* (3): Działo fię to w Miálteczku Hrodle/ przy Rzece Bugu *StryjKron* 542 [idem] *SarnStat* 992 (2).

W *przeciwstawieniu*: »przy ... daleko« (1): té wody łá nalepfze ym íiárki więcýy przymieřzanéy máią [...] więdzmy/ że máią być támże przy źródle ciepliczném bráné [= zażywane]: bo ktoby ie dáleko wiész/ á po godzinách kilku vżywác chciał/ trudno ie tak obwárovác może/ áby nie wietrzyły *Oczko* 21.

Połączenie: »blisko przy« (1): Dayże ten Rów łypác wřzyftko podle Stáwu/ blisko przy wodźie *Strum* M4v.

Szereg: »około albo przy« (1): Homines mari innutriti, Okóło morzá álbo przy morzu fie chowáli álbo wychowáli. *Mącz* 255c.

Wyrażenia przyimkowe: »przy morzu« = *nad morzem*; *ad a. circa mare Vulg*; *iuxta mare PolAnt* (10): Ten małż ma w łobie iednę perlę barzo drogą [...]/ ktora trudno y v krolow naleć/ bo íeft nie znaczna/ á tako nie baczą chłopi kthorzy mieřzkáią przy morzu aby była Perła *FalZioł* IV 38a; *MiechGlab* 38; *Leop Mar* 5/21; *Mącz* 209d (2); *BudNT Mar* 4/1 (2); *WujNT Mar* 4/1 (2); *SkarKaz* 455b.

»przy rzece« [w tym: w połączeniu z nazwą własną (10)] = *nad rzeką*; *ad fluvium Miech, Cn*; *extra flumen, iuxta fluvium Vulg*; *ad amnem Mącz*; *circa flumen JanStat* (21): á gdi leżeli przy rzecze czarney v wfi ktora zowá Wielkie Turfko/ ziachał [= *napadł*] nanie Włodzimierz Woiewoda Krakowfki, z flachtą Krakowfką *MiechGlab* 6 (3); *WróbŻołt* cc7 (2); *Leop Ez* 10/15 (3); *KwiatKsiąż* N; *Mącz* 60a (5); POłożenie Woyfká y rozbijanie Namiothow bywa v nich [*Turków*] co ná nagodnieyfzym mieyfcu/ bo łá od te^{go} [tj. *specjalni ludzie*] co mieyfce ná to wybieráią przy Rzece albo dobrej wodźie *BielSpr* 54; *StryjKron* 308 (2); *SarnStat* 992 (2); *KmitaSpit* B; *SkarKaz* 420b.

»przy wodzie(-ach)« = *nad wodą(-ami)*; *secus decursus aquarum Vulg*; *circa aquas JanStat* (20): mieczyk, ziele ktore przy wodzie rofcie *FalZioł* V 84v (2); *HistAl* I7v; Przy tych wodach y ptařzkowie będą gniazdká mewály *LubPs* X5v (3); *Leop Ps* 1/3; á przy wodźie kámiennej álbo piałczyftey/ drzwi y okná wdomu máią być s tey ítrony/ ktora dáleko od wody *SienLek* 2v (2); *BielSpr* 53v (2);

KochBr 151; *WisznTr* 15; *KochPieś* 34; *KochSob* 70; *ArtKanc* P20; *LatHar* 410; *WysKaz* 9; *SarnStat* 668; W Iednym mieyfcu przy wodzie wielka trćiná bełá *CzahTr* E2.

α. O położeniu geograficznym lub topograficznym; dziś zwykle „pod” czym, „koło” czego, z nazwami zbiorników wodnych „nad” czym [w tym: z nazwą własną (95); w konstrukcjach typu: przy gorze, mieście, zamku, morzu, rzece itp. + nazwa własna (54)] (114) : *OpecŻyw* 176; Tam też przy gorach Tatrach miełzka Rus ktorym ziemianie polńzci rokazuia *MiechGlab* 77 (3); *Leop* 2.*Par* 14/9 (2); *BibRadz* *Gen* 14/6; *BielKron* 174v (13); Defertur istula in mare Dantiscanum, Wysłá [!] wpáda w morze przy Gdańsku. *Mącz* 123a (9); *KwiatOpis* B2v (2); Potym thu w Krákwofkiewy ziemi nád Nidá [*Mikołaj Rej*] záłożył był miáłto przy Nagłowicach przezwiłkiem herbu íwego Oxá *RejZwierc* Aaa; *BudBib* 2.*Reg* 13/23; *CzechRozm* 114; *SkarŻyw* 348 (3); *StryjKron* 11 (2); *KochFr* 71; A Konrad przeciwko nim [*Prusom*] Krzyżaki prowadził/ Y nád głęboká Wiłłá przy Dobrzyniu ídźił. *KochProp* 8 (2); *WujNT* 22 (2); *SarnStat* 188 (2); Morze przełtrone. Ná ktorym leży Anglya ízyroka/ Przy niey Sżkocya íásiádá poboka. *KlonFlis* Dv (2).

Z nadrzędny *rzeczownikiem* (11): *BibRadz* *Mar* 11/1; *BielKron* 432; w Mikolnicach przy Trębowlí/ w Swofzowicach przy Krákwie wízyłtko to íiárczáné [wody] *Oczko* 25 (4); *SkarJedn* 166; POniewáż młyny náłzé przy Poznáníu/ ieden za Czarnémi Mnichámi/ drugi zá bramá Wrocłáwfká leżácé/ [...] *ad ruinam* przyíłży. Przeto [...] *SarnStat* 975; íż mółt ná rzéce Drawie przy Ochczet z wolném przeieđdzániém [= z *prawem swobodnego poruszania się po nim*] niech ná wieki bęđie *SarnStat* 1072 (3); *KlonWor* 21.

Wyrażenie *przyimkowe*: »przy granicy(-ach) [czego a. jakich]« = *circa metas Miech*; *iuxta terminos PolAnt* (5): *MiechGlab* 74; Thoropecz zamek y miáłtheczko/ między Smoleńkiem á Wielkimi łuki/ przy gránicách Litewłkich. *BielKron* 432; *KwiatOpis* C3v; *BudBib* *Iudic* 11/26; íż niektóre powiáty tych ziem dáleká odległóść máią od Grodów íwych/ które przy gránicach innych ziem y powiátów przyległych/ wedle ítarégo zwyczáiu leżą *SarnStat* 1151.

αα. W *połączeniach z nazwą zbiornika wodnego* [w tym: z nazwą własną (41)] (51) : drudzi [*Tatarzy*] też po polach Sarmatiewy Europskiewy leżác przy Białym iezerze y przy morzu pontłkim, áż do Białego grodu trzymaią. *MiechGlab* 72 (2); *LubPs* L4; Ma to miáłto [*Fryburg*] v kościołá wieżę mocná/ chędogá [...] nád ktorá przy Renie niemáłz chędołzíłfey y mocnieyłzey po wieże Argentińskiewy. *BielKron* 286v; Przy iezerze Kitay/ ludzie íá czarni *BielKron* 433v (4); *KwiatOpis* A4v; *BudBib* 3.*Reg* 17/5.

Z *nadrzędny rzeczownikiem* [*prawie zawsze w konstrukcji z nazwą własną*] (16): *Murm* 20; *BartBydg* 124b; W Krainach północnych przy morzu Oceanii ktore wízytkę ziemię obtacza/ dni bywaią lecie barzo długe *MiechGlab* *3v (2); *Leop* 4.*Reg* 17/6; *BielKron* 273 (2); Dantiscum, Dańsko/ álbo Gdańsko. Urbs nobilis ad ostium Istulae, Przi wiłle. *Mącz* 77d (5); *StryjKron* 11; *KlonŻal* B3v *marg.*

~ *Jako część składowa nazwy miejscowej* (2): Franconofordia odrae. Franckfurt. an der oder. Frankfort przy odrze *Murm* 35; Íż gdy z przygody íákiéykolwiek przyda íie/ íż ná Kráków bęđie dáná kłátwá/ tedy miáłto Kázimiérz przy rzéce Wiśle/ téy kłátwie nie ma byđż podległé *SarnStat* 224. ~

Wyrażenia przyimkowe: »przy morzu« [w tym: w połączeniu z nazwą własną (14)] = nad morzem; *cis a. iuxta mare Miech* (20): Szofte mařz baczyć iż Polaki, Szwaby y burgundi ktorzy przy morzu Germanfkim mieřzkali Cefarzowie trzey Henrikowie wygladzili *MiechGlab* 52 (8); *BielKron* 273 (3); *Mqcz* 165c (4); *HistRzym* 37; *BielSpr* 59; *Calag* 15a; *StryjKron* 26; Ci [Sarmaci] w Europie/ y w piękny Aziéy władáli [...]. Widác ie przy wyfokim wiérzchu Promethowym/ Widác ie z drugiéy ftrony przy morzu lodowym *KochProp* 12.

»przy rzece« [w tym: w połączeniu z nazwą własną (16)] = nad rzeką; *iuxta flumen Vulg, JanStat; iuxta fluvium Vulg* (17): Tha [ruska ziemia] bokiem od wřchodu řloncza leży przy rzece Tanais y przy białem iezierze [tj. *Morzu Azowskim*] *MiechGlab* 76 (3); *Leop 4.Reg* 17/6 (2); *BielKron* 270 (4); *Gravionarium civitas Germaniae, Po niemiecku Bamberg/ przy rzece Menie. Mqcz* 149b; *Iberus, fluvius Hispaniae. Iberia Kráyiná w Hispániey/ przy tey rzece leżąca. Mqcz* 163d (5); *StryjKron* 11; *KlonŻal* B3v; *SarnStat* 224.

»przy wodzie(-ach)« [w tym: w połączeniu z nazwą własną (1)] = nad wodą(-ami); *iuxta aquas Vulg* (4): *Promontorium. Ein gros gebyrg nach bey eym wařfer. Wyelka gorá przywodzye Murm* 20 [*idem*] *BartBydg* 124b; *Leop Iudic* 5/19; *Mqcz* 194b.

β. *O tekřcie (drukowanym lub pisanym, wyjątkowo – mówionym) (169) :*

αα. *W bezpośrednim sąsiedztwie (o znakach graficznych, literach, cyfrach, cząstkach gramatycznych i wyrazach) (26) :* (*nagł*) Regula o łamanej liczbie poľpolita. (–) Gdy we wřzytkich trzech terminiech [= *liczbach, na których należy wykonać działanie matematyczne*] ieřt łamana liczbá przy czałey: *Tedi* [...] *KłosAlg* F3; Gdybyř chćiał bólwi głównému pomoc/ řzukay B. álbo G. pod literá B. naydzieřz ból główny/ przy ktorym L. kárthę známienue/ liczbá bliřřza vkázuie onéy karty liczbę. *SienLek* S[ss] (2); *Cielec* on ktorego Aaron Izráelczykom oddał názwany ieřt od nich Elohimem. A ten Elohim ćielec przy máłey y wielkley liczbie řtoi [tj. *może się łączyć zarówno ze słowem w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej*] *CzechRozm* 17v; *Gwiazdká znaczy/ iż te řłowá ktore ná brzegu przy tákleyże gwiazdce řá poľożone/ náyduiá řię w innych księgách ná brzegu náznaczonych WujNT przedm* 28 (12); *JanNKar* C4 (2).

Szereg: »na [czym], przy i z [czego]« (1): Té zářię [akcenty, punkty i dyftongi] bez támtych [dwudziestu trzech liter] byđź niemogá: y owřzem cokolwiek zbudowác álbo wyřtáwić chćá [ludzie piszący danym językiem], ná tych, przy tych, y z tych budowác y řtáwić muřzą. *JanNKar* C3v.

Wyrażenia przyimkowe: »przy końcu [czego; zawsze „słowa”]« (3): *Kommá/ ábo puľkoľká ná wierzchu przy końcu řłowá wyráżone/ znaczy koniec roźnego czytánia/ ktore ná kráiu ieřt pokazáne. WujNT przedm* 28 (3).

»przy sobie« (4): [słowo „Elohim”] Wiele ořob znaczy/ gdy przy řobie ma řłowo ábo imię wielkley liczbey [tj. *w liczbie mnogiej*]. A iednę zář ořobę/ gdy nie ma przy řobie wielkley liczbey. *CzechRozm* 17-17v (4).

ββ. *Na marginesie (19) :* *MurzNT* 135v *marg*; Przeto liczbá przy nich [wierszach] vkázuie/ Wiele ktory řylab záwięzuie *BielKom nlb* 7; [Mówi Bóg:] ieřli (przećiw) mnie zgrzeřzy ziemiá [...] złamię iey řáľkę chlebowá/ á nápuřczę ná nię głod (*marg*) Co ieřt řáľká chlebowa mařz wyřřzey przy roz(dziale) 4: *wirř* 16. (–) [*tam: (marg) řáľką żywność zowie*] *BudBib Ez* 14/13 (11); *BudNT* H7v *marg* (2);

Annotacje [...] są dwoiakie. Jedne krótsze na brzegu przy tekście: a drugie dłuższe na końcu mało nie po każdym Rozdziale położone. *WujNT przedm 23 (4)*.

γγ. Jako dodatek, uzupełnienie lub komentarz do określonego fragmentu tematycznego [w tym: ze wskazaniem tekstu (32), ze wskazaniem tematu (80)] (115) : *OpecŻywSandP ktv (3)*; *SeklKat S4*; *MurzNT kt (3)*; *GliczKsiąż D2*; [nuty, a obok nich napis:] Tę notę naidzień przy Pfalmie XXXV [k. 12v] *LubPs M (4)*; *GroicPorz p*; *RejWiz A4v*; Piśalem o tey walce [z *Moskwą*] Izerzey w Kronice Polfkiey przy Krolu Zygmuncie pierwzym. *BielKron 429 (16)*; *SienLek 45v (2)*; *RejAp 134v (4)*; *GrzepGeom L4v*; *RejPos 86 (5)*; *RejŻwierc 49v (2)*; *BielSpr 57v*; *WujJudConf 13*; *BudNT przedm c5v*; A przeto cokolwiek fie/ przy niewoley Bábilońskiey/ y wybáwieniu z niey wedle ciála/ także też y na mieýcách infzych [...] przez Proroki o wybáwieniu ludu z niewoley [...] mowi: To [...] *CzechRozm 119v (10)*; *SkarŻyw 569 (2)*; *StryjKron 86*; *GostGosp 18*; Modlitwá S. Grzegorzá Papieźá/ ktorą przy wykładzie Pfálmow pokutnych położył. *LatHar 184 (6)*; *JanNKar F3*; *SarnStat 44 (8)*; *SkarKaz kt*.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): A ielićby fie też ty moje noty [= nuty] przy tych Pfalmiech nie podobáły/ iuż tak niech będye *LubPs A5v*.

Połączenia: »niżej (a. dalej), wyżej (...) przy« (13:9): Sędzia kiedy może łędzić ludzi z infzego práwá/ małz nápiřano niżej w drugiej częćci/ przy gołćinnym łądzie [prává [s. m2v-m3]. *GroicPorz d (7)*; Do tego to [Tarkwiniusza Pysznego] była przyřłá Sybillá Kumea s kłięgámi áby ie kupił od niey/ iáko będye niżej przy Sybillach. *BielKron 104 (8)*; A Auguřtyn s. piřzác ná Pfálm XCviii. tak powieda: Sákráment [...] duchownie á niewidomie ma być rozumiány. A iáko dáley táme ten Auguřtin s. przy tymże mieýcu piřze [...] *RejPosWiecz² 95v*; *SkarJedn 76*; *StryjKron 612*; *LatHar 77*; *JanNKar E2v (2)*; KANCLERZ Y PODKANCLERZY Liřtów práwu przeciwnych nie ma wydáwác. O czym wysłzey dwa Státuty, przy vrzędzie Kánclérzowym. *SarnStat 322*.

»tam(że), tu ... przy« (2:1): Nye cyerpyelićby byli [słuchacze Jezusa] tak długo głodu y nyewczefnoći bez wyełkyey przyczyny [...]. Ani bez wyełkyey przyczyny żydowye fye tak bárzo dziwowáli náuce y mądroći yego/ yáko šwyádřfá Máthuřz y Márek: A yednák táme przy tym nic/ álbo bárzo málo řpomináya/ czego vczył. (marg) Matth. 23. Mar. 6. (-) *KromRozm II d4*; *RejPosWiecz² 95v*; Y tu fię godzi przy tak vćiefznym mieýcu řpytác: co to iefť/ iřz [...] *SkarŻyw 497*.

»przy ... zaraz [= zarazem]« (2): *CzechRozm 197v*; [řw. Jan] to Cefářřtwo Rzymfkie beřtyą názywa/ y rogi iey też/ y korony przypřfue: przy ktorey záraz drugá beřtyą wyřtáwia *CzechEp 374*.

Wyrażenia przyimkowe: »przy końcu [czego] (a. dokończeniu), zamknieniu« (5:1): *LubPs N5v*; PRzy końcu tych tu Křiążek/ mam cię vpomiónác Czytelniku miły/ iř Figury nie wřzędzie [...] řá vczynióne *GrzepGeom Q4*; *NiemObr 76 (2)*; *WujNT 299*.

~ W przeciwstawieniu: »na początku ... przy zamknieniu« (1): O ktorego [Jezusa] wzywaniu [...] małz [...] málo nie we wřzyřtkich liřćiech Apofřolřkich tak ná początku/ iáko też y przy zámknieniu ich *CzechRozm 199v*. ~

»przy miejscu(-ach) [jakim a. którym(-ych)]« (5): Pátrzay też ná quotifátią řtárá dáwną przy thychże mieýcach położoná *SarnUzn E*; *RejPos 6*; *RejPosWiecz² 95v*; *CzechRozm 197v*; *SkarŻyw 497*.

»przy tym« = tu, w tym miejscu tekstu (3): *FalZioł V 72*; gdi pan Bog komu chce tajemnicę nieiáką obiawić tedi pořila [lege: pořyla] ducha zewněřznego do vřzu řpiące⁸⁰ [...], powiadaiác iemu to czo

nie iemu zda na część y na chwałę swoię [...]. Amen. A przytim koniec tey wtorey części o rządzeniu człowieczym. *GlabGad* L7; *RejPos* 6.

ααα. *Jako cytat z innego dzieła (1)* : Ktorą świętą Hiftorią Odprąwim częściami sześciami. [...] S ktorých pierwza o tym będzie Przy Ewángeliey wżędzie. Iáko Biskupi z drugimi Osobami Duchownymi. Piłatá o to prošili By grob Pánki ofádžili [...] żołnierzami [...]. A ten wczynim ordynek Przez terážnieyfy Act wżytek. Będziem czyść [= czytać] po sentencyey Text świętey Ewángeliey. *MWilkHist* A4.

δδ. *Bezpośrednio po tekście zasadniczym lub określonej jego części (9)* : *MurzNT kt*; Piłáł też Lukáfz s. dzyeie Apoštołfkie/ ktore przy świętym piśmie stoią. *BielKron* 143v; owa ile ktory obiad/ ábo wieczerza kořtowała/ tyle zrachowanego summą przy káždym dniu [tj. po wpisaniu kosztów poniesionych kaźdego dnia] stáło/ á przed numerum/ było to słowo Włóskie *Cofta*. *GórnDworz* O6; (*nagł*) Pierwze księgi kronik (-) Te kfięgi Iwreyczycy. Dybre Háíámim [...] zową. Ciż mowią że ie piłáł Ezrafz. Y dla tego ie przy Ezrafzu kładą. *BudBib* I 219; *JanNKar* D4v (2); kilkanaście kart nie piłanych ná koncu dla korigowania zořtawione są: przykładem/ iáko było zá świętey pámieci Krolá Zygmuntá stárego przy iego Conřtuciaciách wczyniono. *SarnStat* [8].

Wyrażenia przyimkowe: »przy tym« = *tu, w tym miejscu (1)*: [Modlitwa zakończona słowem „Amen”.] A przytim otoc [= *oto ci*] podawam y káždemu wiernemu krześcijánfkiemu człowiekowi ty kfięgi żywotá człowieka poćciwego *RejZwierc* 206v.

»przy tymże miejscu« (1): *DEkrét* o Bábiznie [...]: wyszféy iest nápiłany w piérwzféy części *Práktyki*. *DEkrét* o dział [...] między brácią. Przytymże mieyfcu [...]. *DEkrét* o słowá *criminaliter* w pozwie połožené Zygmuntá stárego *SarnStat* 1304.

a. *W bezpośredniej styczności z czymś, przylegając do czegoś (89)* : *FalZioł* I 89c (2); *Leop Ex* 25/35; Wczynicie theż lień przy domu z boku południego *BielKron* 33v; Potym Cefarz [...] wżiáwży go [margrabiego brandenburskiego] zá rękę wżedł z nim do pokoju przy sáli domu Rzymfkiego *BielKron* [332³]; *Pensilis hortus*, Ogródek ná tramiech áłbo ná róřtowaniu w zgóré przy oknách wczyniony. *Mqcz* 288a; *BudBib Ez* 41/11; kilá par dworzánów iego [cesarza]/ řzli ná przechaczkę do ogrodów przy murze mieyfcim wczynionych *SkarŻyw* 76.

α) *O sąsiedztwie terytorialnym (2)* : a do tej trzeciny [= jednej z trzech grup sędziowskich] ktora będzie wojewodztwa krakowskiego [...] sądziła, tedy przyczynić Śląsko a to dlatego, że przy krakowskiej ziemi jest [= graniczy z nią] a wojewodztwa nie ma. *Diar* 95; á Niemcy [...] záwždy przy Sármaciey byli. *BielKron* 335.

α. *Z odzieniem ‘wokół’ (2)* : pušcił [pewien ubogi człowiek do dołu] powroz/ á wáż oplotł sie przy powrozie/ on go też wyćiągnął *HistRzym* 67.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): [Ligurgus Lacedemoński] Wieże w murzech przy mieřciech/ nie dał nigdy stáwić/ Mowiąc/ że tu Rycerzá może bábá zábić *RejZwierc* 40v.

aa. *O częściach składowych czegoś (zwykle nieoddzielnych) [członem podrzędnym wobec „przy” jest prawie zawsze nazwa całości] (37)* : TO ziele [pępkowe] ma liřt podobny řzałwiowemu liřtu/ ktory liřt obeymuie rozgi przy ktorých rořcie *FalZioł* I 111c (6); *Leop Num* 22/4; gdy [nasi żołnierze] odmiátáli od siebie árkabuzy y prochownice/ był przy iedney knot zápalony/ ktorego zápomniáł

zágálic/ zapalił prochy w prochownicách *BielKron* 316 (2); Merga, Grábie [...] też Grabki przy kofách bywáyące/ gdy owies álbo tátárkę liekáyą. *Mącz* 218b (3); (*marg*) Sálétrá: to iest sól z nitrą. (-) sól tedy choć iest przy nitrzynie/ tedy ten iey vřząd iest/ iż oná rozieđrzniewa á od zátęchnienia broni/ iż iye zágnić ták łatwie niemoże *SienLek* *Vuu3v*; [*Starzy walecznicy*] Wieże też drzewiáne przytaczáli pod mury/ przy ktorých wieżách były mořty co ie wzwodzono powrozy ná mur *BielSpr* 61; *SkarJedn* 163; *Oczko* 10v.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (11): Littus. Ein rand des mers Brzeg przymorzu. *Murm* 23 (2) [*idem*] *BartBydg* 83 (2); Szata. [...] Rekawi przy niey rzezane beřz feretow *WyprKr* 63v; Pergula, Ganek przy domu wzgóř wyřtáwiony ku letniemu fiedzeniu álbo przechadzce vcziniony *Mącz* 291b (2); *RejZwierc* 211v; Y záložyl drařzki wkolcá [= *kólka*] przy węglách ořtarzá *BudBib Ex* 38/7; *Calep* [345]b; A Kátholicy iáko rořzczki przy winnym żywym y řlodkim korzeniu záwřdy rodzić dobre řwięte obyczáie [...] mogá. *SkarKazSej* 687b.

Z nadrzędnym przymiotnikiem (1): Exalburno – Oblupię skorę przy drzewie bliřzř *Calep* 381a.

Pořczenie: »przy samym ...« (1): Trzálřnł pyorun okrutnie/ á gáłáž řurową/ Vciął przy łámy m drzewie *RejWiz* 110.

Szereg: »we ... albo przy« (1): á ták ty cztery rzeczy [*tj. siarka, nitrzyna, sól, hałun*] we wřzytkim álbo przy wřzytkim ná řwiećie řá *SienLek* *Vuu3v*.

Wyrażenie przyimkowe: »przy jednej stronie« = z *jednej strony, po jednej stronie* (1): Tectum scandulare, Gonciány/ řzkudłány dách. Roznoř yeřt miedzi gonty y řzkudłami/ gonty przy yedney řtronie wydrořzone/ řzkudłá nie drořzone *Mącz* 370d.

a) O częściach ciała ludzi i zwierzęt (6) : *BierEz* R2v; [*řw. Piotr z Werony*] przynieřć młodziencá y z oná odciętá nogá kazał. ktorá po gorácej do Pána Bogá modlitwie/ przykładáiac do członká przy ktorým byłá/ cudownie [...] vřdrowił y řpoił *Skarřyw* 373.

Wyrażenie przyimkowe: »przy cieie ([*czyim*])« = *in corpore Vulg* (4): *BielKron* 106; *BudBib* 4.*Esdr* 11/23; Ręká iż niewinnego człowieká zábiłá/ Rzekł [*Scewola*] nie godná by dáley przy mym cieie byłá. *PaprPan* Gg2; *SkarJedn* 2.

bb. O czymř dořczonym lub doczepionym do czegoř; o dodatku, uzupełnieniu (*m.in. stroju, upręży lub o elemencie wyposařenia, teř w odniesieniu do zwierzęcia; wyjątkowo: o ludziach wyznaczonych do obsługi czegoř*) (37) : Czapki v obudw [męřczyzn] na głowách bili Czarne a przy nich pyora řtruffowe byale. *LibMal* 1548/146 (3); Vczyniř y řtoł [...]: á obłožyz [!] go řiftwą złotá w około/ á przy řiftwie koronę złotá rzezáná ná cztery pálce wyřoká *Leop Ex* 25/25 (4); *RejZwierc* 137v; Siedm Lanczuchow bes řmalczu [= *emalii*], przy ktorich iednem, iest twarz I(e)^{řo} K. Mcři. [!] Przy drugiem twarz *Isabellae Aragonae* [...], Przy trzeciem twarz *Ioannis Galiacei SPhorcie*. *WyprKr* 22 (4); *BibRadz Ez* 10/9 (5); ktore [řwiece] wřtáwifz w lichtarz [...]. Przy ktorým teř będye vcierádło/ to iest/ nořyczki ktorými řwiece vcieráię/ y kuflik w ktorým ořarki gářzř/ ze złotá. [*cf Vulg Ex* 25/38] *BielKron* 33 (5); *Episcopia navis*, Łódká máła przy okreciech [!] ná ktorey řie puřzczáją ku řpiegowaniu. *Mącz* 106d (3); *RejPos* 32; Dźiálá zářie [...]: Potrzebne theř řá w Mieřćiech y ná Zamcech ku obronie wřzelkiey/ gdy wřzyřtká gotowoř przy nich będye/ ták ludzie řpřawni [= *umiejący obsługiwać*] iáko y mátery *BielSpr* 75; Bo co waży párgámin/ y gęřté pieczęć Przy piřmie záwiefzoné/ ielli niemářz chęć?

KochProp 15; *Alberte/* śpátrż/ czy wśzytko przy nim [*koniu*] náwiązání [= *uprząż*]. *WyprPl* A4v; kto przy złoćie/ śrzebrze y drogim kámieniu przymieźsza też drew/ śiáná/ źdźbła/ będziec zbáwion ále iáko przez ogień. *WysKaz* 36; *SarnStat* 957; Więc ná rybi xtałt/ wnet śzkutę vrobił [*człowiek roztropny*] [...] A miáfto śkrzeli dla pewnieyśzey iázdy/ Przy burtách obu rozładził Poiázdy [= *wiosła*] *KlonFlis* E4; Przy czepcu z pereł bramkę kółztowną przypięłá. *ZbylPrzyg* B2.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (3): *BielKron* 328v; *KlonWor* 36; Druga [*niewiasta*] widzę ná głowie ma świetną koronę/ Bieretek z pierzem przy niey *ZbylPrzyg* A2.

a. *O terytorium* (1) : Kroleśtwo Mezopotáńkie zázwdy przy Syriey licżono/ iáko y Armenią *BielKron* 267.

cc. *O zwierzętach pociągowych lub podobnie użytych* (3) : y kazał [*Aleksander Macedoński*] łtolec bárzo dziwny śpráwić [...]. Potym przywiedziono gryfy/ y kazał ie mocnemi łańcuchy vwieżác przy onym łtolcu [*fecit eos ligari currui*] [...]. A ták Grifowie [...] wielkim pędem podniefli sie z Alexandrem wzgorę. *HistAl* M5; *Leop Cant* 1/8; bo łámych wozow piczownych w Litewłkim woylku było tyfięcy więcey niż śzełnaście/ przy ktorych bárzo wiele koni náłzym pozdycháło *StrykKron* 747.

b. *W pobliżu i pod wpływem (zazwyczaj korzystnym) lub spodziewając się korzystnego wpływu czegoś [w tym: o cudach, które czyni Bóg przy grobach świętych ludzi oraz w innych wybranych miejscach* (21)] (55) : *Alpaltum* przy kamieniu sie zgełtnieie *FalZioł* I 89c; Przy korzeniu te^{so} ziela rofcie niekthora rzecz podobna khadzidłu *FalZioł* I 109c; *RejWiz* 83v; *BielKron* 137v (3); *KuczbKat* 275; Bo gdzie prawdá ząwije gniázdo łwe/ iuż [...] y inłze wśzytki cnoty nielza iedno sie przy niey ofádzić mułzá. *RejZwierc* 82; *WujJud* 48v; ále dułzá/ oná práwością pierworodną obdárzona/ ożywiác ćiáło ná wieki mogłá: zwáłzczá przy drzewie żywotá w ráiu poładzonego/ miełzkáiąc. *SkarŻyw* 260; Bo żołnierze wzburzywłzy się/ ná páłac iego [*cesarza Armenikusa*] vderzyli. á gdy do kościołá vćiekl/ á przy ołtarzu śmierći vść chćiał: niegodny był od kościołá pomocy *SkarŻyw* 300 (9); Pułkorcá owłá z śieczką/ śiáná wiázán ktemu [...]. Y dobrzec będzie siedziéc/ wesprzeł sie ná śienie/ Bá y ćifzý od wiátru/ włánie iák przy śćienie. *WyprPl* C2v; cudá nie dzieiá się wśzędý: ále tylko ná niektórych mieyfcách/ á zwáłzczá przy grobiech/ przy reliquiách/ przy obráziech y pamiátkách Pánný Máriaey y innych świętych *WujNT* 323 (5).

Z nadrzędnym rzeczownikiem [wszystkie cytaty niemal identyczne] (4): *CVdá* przy grobiech ś. ludzi. *WujJud* 48v marg (2); *WujNT* Yyyyyv; *SkarKaz* Oooo2v.

Połączenie: »u ... przy« (1): *Cudá v* grobu Páńłkiego/ y przy grobiech S. Męczennikow *WujNT* Yyyyyv.

Wyrażenia przyimkowe: »przy ciepłe (a. rzeczy ciepłej)« (2): Ale wonia wśzelka w ciepłe abo przy rzeczy ciepłej więczy sie rozchodzi y czuynieyśza bywa *GlabGad* B7v; Albo weźmi śiárki/ grynłzpanu/ miódunkowégo korzenia/ tłucz tho z łtárym łáđłem/ á przy ciepłe koniá námázuy. *SienLek* 180v.

»przy kominie (a. kominku)« = *ad focum Mącz* (10): Iáko on dobry gołpodarz ktory nánośiwłzy lecie á wiefieni wśzytkiego pełne káty łwoie/ iuż też łobie rołkołźnie wśzytkiego vżywa w ciepłej izbye áłbo przy kominku łwoim. *RejZwierc* 172 (3); *PudłFr* 64.

~ *Zwrot*: »siedzieć (a. siadać, a. zasieść) przy (ciepłym) kominie« = *assidere ad focum Mącz* (6): *Mącz* 201a (2); Káždego zła myśl ominie/ Siedząc s cząszą przy kominie *RejZwierc* 237; *KochPieś* 33; Będziem łobie v ognia siedzić przy kominie: Y cudniéy nam dáleko noc niżli dzień minie. *PudlFr* 31 (2). ~

»przy ogniu, ognisku, węgłu« = *ad focum Miech; apud carbones, ad ignem Mącz* (9:2:1): *FalZiol* III 38d (2); *GlabGad* K5v; *MiechGlab* [90]; *Cera liquescit ad ignem*, Wosk fie roftapia przy ogniu. *Mącz* 195b (2).

~ *Zwrot*: »przy ogniu(-och), ognisku, węgłu siedzieć (a. siadać, a. zasieść)« [*szyk zmienny*] (3:1:1): *BielKron* 452v; *Assidere apud carbones*, Przi węgłu siedzieć. *Mącz* 378d (2); Chwałá wżyftki hiftoryé Kuryulá Rzymłkiego/ który siedząc przy ognifku/ á rzepę łobie piekąc/ niechciał ani poyżrzeć ná oné známienité dáry/ którym v niego Sámnitowie pokóy odkupić chcieli. *KochWr* 29; (*marg*) *Delicye fzláchty náfzey*. (-) Gdy zwiezie w brogi/ á z nowu zász wšieie [...]. Zášiedzie łobie przy ogniu łofnowym/ Przy trunku zdrowym. *KlonFlis* D3.

Szereg: »na słońcu albo przy ogniu« (1): á gdyby nápuchlá [*plec koniowi*]/ trzy mu iá ftárym lądlem ná łłońcu/ álbo przy ogniu/ przez ieden dzień *SienLek* 170v. ~

»przy piecu« (2): *GlabGad* K5v; *Zimie przy piecu drzymie*: á lećie ná łłoniu [= *słońcu*] *Przećiąga* fię *KlonWor* 33.

»przy piecu« = *w wygodach, w dobrobycie* (1): Pátrrze káždy [...] co to ieft przy piecu/ dzyatki domá chowác. *RejZwierc* 65.

c. *W pobliżu kogoś a. czegoś, komu a. czemu czyjaś obecność ma służyć; zwykle chodzi o pilnowanie, pielęgnowanie lub ochronę osobistą; cum Vulg* (60) : [*kapłani*] wolny bendą od cziągnienia na woinę alye miafto łiebie ynłse wyprawiać maią A łamy przy kołczieliech ořtaną dlia wypelnienia vrzendu kapłanłkiego. *ConPiotr* 30v; Iefly fię łmierć oczie łkułzy Naimi teź tu kogo łobie Iź będzie czo czedł przy tobie. *RejKup* 15; *MurzHist* S3v; bo rowny będzie dział y temu który był włsedł ku bitwie/ y onemu który pozoltał przy brzemionách/ y iednořtáynie dzielić fie będą. *Leop* 1.Reg 30/24; Y pořtanowił Káplán řtraź przy domie Páńłkim. *Leop* 4.Reg 11/18 (5); *BibRadz* 1.Reg 30/24; Przeto co moźnieyłzy [*Turcy*] kłefzczęńce przy zónách chowáią miáłtho Ochmiřtrzew/ ktorzy ich ták pilno řtrzegą/ iż z żadnym człowiekiem nie mowi okrom meźá włáfnego. *BielKron* 261; przeto łłufzney obrony miáfto nie ma [...] tylko z drzewá Kobylenia poczyniono przez vlice/ przy ktorzych řtraź bywa w nocy *BielKron* 430 (13); *GórnDworz* S8v; *RejPos* 110 (2); iefli w Sobotę vzywamy ku iákiewy pořludze bydlęćią/ tedyć muři być przy nim y człowiek/ któryby ie poganiał. *KuczbKat* 300; *RejZwierc* 232v; *BielSpr* 9; y bez odpoczńnienia/ wednie y wnocy [*řw. Bernardyn*] robił/ ćiefzył/ plákał/ řpiewał przy chorych *SkarŻyw* 461 (5); Trzećia część będzie o řtrożách O Piłatowych żołnierzách. Przy grobie Páńłkim będących A ćiałá iego řtrzegących. *MWilkhHist* A4v; *StryjKron* 315; *WerGość* 251; *WerKaz* 290; *ActReg* 165; *KochAp* 5; *LatHar* 49 (3); *KołakCath* B2; Iefliby który Szláchćic drugiego Szláchćicá ná roboćie iego/ v roléy/ v żniwá/ łąk/ [...] řtoięćego przy poddáných kmiotkách řwoich [...] gwałtem náłzedł y bił/ tákowy [...] *SarnStat* 1170 (5); *SkarKaz* 637a; *VotSzl* E; *SzarzRyt* A3v.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (2): Chorych/ y przy chorych modlitwy [s.] 650. *LatHar* Aaa5; Odbieją was iáko cháłupki [G sg] przy iábłkách/ gdy owoce pozbieráią *SkarKazSej* 673b.

Połączenia: »tu przy« (1): Ezop rzekł [*do swego pana*]/ gdy^m iufz targ íprawił [*tj. kupilem, co potrzeba*]: Wízyłtkom tu przy niey [*pańskiej żonie*] poítawił: Profząc iey áby dożrzála/ Szkody wczynić nie dáła. *BierEz* E2.

»tuż ... przy« (1): A Anyoł Páńlki/ ácz niewidomie/ ále tuż zówždy przy tobie ítoi *RejZwierc* 199.

Wyrażenia przyimkowe: »przy boku [czyim]« [*tu: o Bogu względem człowieka*] (2): Pan wftawicznie będzie przy boku twoim/ Y ten cię zewzład cieniem okrije íwoim *KochPs* 187 (2).

»przy sobie« (3):

~ *Zwrot:* »mieć przy sobie« [*szyk zmienny*] (3): gdyż bych íe modlił tobie/ żebych miał święté^{go} aniola twégo przy íobie/ ktory by mie grzéłsnégo w rófpamiętaniu męki twé poíilál *OpecŻyw* 105v; *RejPos* 112v; íż żaden ztych/ kórzny ná takie lékárftwá íye wdawáią/ tak opuściálem nieieft/ áby przy íobie zówždy kogo dla poíługi niemiał/ tento niechay go zábawia/ á od ípánia y myśli melánkolicznych/ íeíli go nádchodzą odwodzi *Oczko* 18v. ~

d. *W pobliżu dolnej części obiektu górującego nad otoczeniem: pod czymś (4) :* *KrowObr* 115; [*młodzieniec*] Pewnie widzi íż z niebá ná doł będą goście. Íeíli nie deízcz tedy grad plutá iáka pewnie/ Rozumie że mu zmoknąć przy nagéłftzym drewnie [= *drzewie*]. *RejWiz* 125v; A gdy íe Boos náiadł y nápił [...]/ ízedł ípác (y położył íe) przy ítogu zboża *Leop Ruth* 3/7; wkładłem íię przy murze podle domu mego [*dormivi foedatus iuxta parietem aulae*] *BibRadz Tob* 2/10.

e. *Poniżej czegoś, pod czymś (4) :* Czemu żołądek leży pod wątrobą. (–) Bowiem żołądek íam z íiebie íeft zimny, przeto potrzebuie nie czo ínfzego zagrzewáiącego ku ítrawieniu pokarmu, á to íeft wątroba ktora leży przy żołądku iako ogien przy garnczu. *GlabGad* E7; A z Ryb/ Morfkie goríze [*do jedzenia*] niż Rzeczne/ á ktore przy kámieniu íye chowáią/ iáko íą Szczupaki/ okunie/ Pítrągi [...]. *SienLek* 7v.

α) *O tekście drukowanym (2) :* Mówić też tu o Bogu w troycy/ ktora wedle nie^{go} ma oblubienicę á niewiemby nie onę/ o ktorey przy obrazku nápiíal: *Vna Dei pariter filia, sponfa, parens*, niechcę. [*być może jednak napis nie jest wokół tego obrazka*] *CzechEp* 164.

Wyrażenie przyimkowe: »przy [którym] tytule« (1): (*nagł*) *IVMENTVM*. (–) Dwa Státuty przy tym tytule w Lácińńkim íą położoné *SarnStat* 676.

f. *Z odcieniem czasowym (6) :*

α. *W pobliżu czegoś podczas jakiegoś ważnego wydarzenia (metonimicznie) (4) :* ktory [*Eneas*] widząc íye być w wielkiej nieprzełpieczności morfkiey na íye nárzekał/ że przy Troiey gárdlá nie dał/ á one kthorzy przy niey pomordowáni byli/ wyíławiał *LeovPrzep* H4; Przy Krzełney ítudnicy [= *chrzcielnicy*]/ dawa Duch S. zupełność/ áby człowiek był niewinnym *KuczKat* 150.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): gdy Pan Bog íego [*Aarona*] niedowiárftwo ono przy íkále w ktore był z Moyżezem wpađł/ wátpiąc w mocy Boskiey/ [...] docześnie pokárác miał [...] *SkarŻyw* 493.

β. *O tekście drukowanym umieszczonym zgodnie z określoną kolejnością czasową (2) :* á zwłáízczá przy tym święcie ktore idzie/ to íeft/ przy zwiáftwóaniu Bogárodzice [*które przypada 25 marca*]

Adámam [tj. *żywot Adama*] położyć chciał [tj. *23 marca; na 24 marca został przewidziany żywot Ewy*] *SkarŻyw* 257.

BB. *O obiektach poruszających się (46) :*

a. *Jeden obiekt porusza się w pobliżu drugiego nieruchomego, mijając go w niedużej odległości [o trasie żeglugi] (2) :* puściwłzy fię z Afłonu/ płynęli przy Krećie [*legebant Cretam*]. *WujNT Act* 27/13; Poniżey Gniewá przy długim óstrowie Popłynielz *KlonFlis* G3v.

b. *Obydwa obiekty (grupy obiektów) poruszają się z tą samą prędkością, zachowując stale bliski odstęp między sobą (44) :* [*matka*] Drugie dwie dzieweczce młode [...] przed łobą pędziła. A dzieci drugie przy matce bieżąły. *MiechGlab* 55; *RejKup* b8v; gdy kto ma przyfyądz/ prowadzą go ná Rynek álbo ná pole do znáku męki Páńłkiey/ idzie przy nim Kápłan *GroicPorz* z3v; Abowiemći onych łthárułłkow łfedziwych [...] wiedziono bárzo wiele/ ktorzy/ gdy łnimi ći co ie wiedli thym prędcy biegli/ nádzążyć [...] niemogli: á oni lepak bes włłey lutości [...] łłkárádzie [*ich*] łáiáli/ áby tym rychley przy nich biegli. *Leop* 3.*Mach* 4/5; [*Brutus*] nábráwłzy táiemnie złotá/ włóżył w kiy bżowy/ łzedł z onym kijem przy krolewicoch. *BielKron* 105v (8); *Spiculator*, *Drábánt*. *Drab* który z tákowemi łzáfeliny przy pániech drábuye [= *jest w straży przybocznej*] *Mącz* 408b; *HistRzym* 24; boiowi ludzie [...] ná lepszey pieczy y ná wietłzey łálce tákie więźnie ząwždy miewáli/ ktory łobie idąc w okowach przy koniu z wełółą myłłá łpiewa/ niźli owego czo iuż zdechl nápoły. *RejZwierc* 85v (4); *StryjWjaz* C3; *Rozdział* ółmy [...] o wltáwie ćiągnienia ná woynę: to iełt iáko á przykim iáchác. *ModrzBaz* 117 (2); *Niełczęłliwołłć* niepokóy z wltáwiczną trwogå/ Przy pániéy łwéy zazdrołci idą krokiem drogą. *KochMRot* Cv (4); *GórnTroas* 70; *KmitaSpit* A4 (2).

W połączeniach z innym określeniem miejsca (4): [*Jan z Lejdy, przywódca nowochrzczeńców, gdy obwołano go królem*] wltáwił teź przy łobie dwoie pácholát co przy nim ieździli/ iedno po práwey łtronie Koronę y Biblią nołilo/ po drugiey łtronie miecz dobythy *BielKron* 214v; *Drudzy* łą łtroże ieźdni zdrowia Cefarłłkiego [...] / ieźdzą przy Cefarzu iedni po práwey/ drudzy po lewey łtronie *BielSpr* 52 (2); *KochMuza* 28.

W przeciwstawieniach: »przy ... przed [czym], w [czym]« (2): W woźie idzie łáłkáwołłć y powolnołłć ćicha: Przy woźie wiárá/ miłłółłć/ y nádzieiá wzdycha. *KochMRot* C2; *ActReg* 82.

W charakterystycznych połączeniach: przy kim, czym [zwykle żywotne] *biec* (*bieżeć*) (2), *ciągnąc*, *drabowác*, *iełć* (*chodzić*) (16), *jeździć* (*jachać*) (5), *niełć* [*co*], *pospieszác*, *skakać* (2), *wodzić* (*wiełć*) [*kogo*] (6).

Połączenie: »przy ... przodkiem« (1): *Krolewłki* włł s *Kłiędzem* *Zygmuntem*/ łtrzegąc zdrowia *Krolewłkiego*/ przy wielkiey *Polłłzce* [tj. *hufach wielkopolskich*] łzedł przodkiem. *BielKron* 399.

Zwrot: »przy nastółce ciągnąc się« = *zabiegać o względy moźnych* (1): Nie przeto żebym przed nim [*Piotrem Myszkowskim*] łtał w pácholczym kole/ Albo y przy náłtółce ćiągnął łye przez pole: *Ale* [...] *KochMuza* 28.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (2): *PaprPan* Q2; Káźda [*uczestnicząca w walce niewiasta*] z rułłnicą chłopá niech przy łobie wodzi. *BielSjem* 32.

α) *O ciałach niebieskich* (3) : IEłt potym druga łtrzałá [tj. *gwiazdozbiór*]: lecz k róm [!] łuku leży/ A przy nieý łábęć bliźey *Aquiloná* bieży. *KochPhaen* 12 (2).

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (1): Kón [= gwiazdozbiór o tej nazwie] zaś o téj dobie Tonie/ á ogón ciągnie Lábęci przy łobie. *KochPhaen* 22.

α. *Przy wyliczaniu wskazuje miejsce danej osoby (osób) w szeregu innych [zawsze w wielocłonowych ciągach współrzędnych] (4) :* *BielKron* 328v (2); Potym Trocki/ Wołyńki Woiewodowie [...]. Za nimi Mikołaj Rádziwił [...] z trzemi tyłiacmi iezdnych. Potym Pan Wilenki Ołtafi Wołowycz [...] y inżych Pánow y Rycerftwá Litewkiego 2000. Potym Rot Polńkich iezdnych 5000. Zaś Węgrow 4000. iezdnych/ Dopiero sam Krol z Dworem ktorego było 1000. iezdnych. Za Krolem Dziála y inżá Armata/ á przy nich pieżych 20000. Za tymi zaś szło w pozad [...] Zołnierzow iezdnych 6000. *StryjKron* 787; *KochMuza* 26.

B. *W obrębie, w granicach czegoś; in Mącz, Modrz, JanStat; circa Vulg, JanStat; ad Mącz, PolAnt; iuxta Vulg (240) :*

a. *Przestrzeń, gdzie się coś znajduje lub dzieje, jest dwuwymiarowa (lub tak ujęta): przy czym = na czymś, na powierzchni czegoś (90) :* Ptafzy ięzyczek [...] TO ziele ieft małe/ rofcie przy lafoch/ przy łákach *FalZioł* I 78d; [wszywy kopr] rofcie przy gorach gdzie flońce mało dochodzi. *FalZioł* I 109c; Czemu czołnek, cebula, y inże ołtre rzeczy lepiej roftá na fuchey ziemi [...]. Czemu wżitkie inże naci [= rośliny zielne] lepiej łie kochaiá [= rozwijajá, rosna] przy mokradlni. *GlabGad* I3v; Nápifał Sámuel wftáwę krolefkwa [!] [...]/ y położył [!] ty kłięgi w domu Bożym przy ołtarzu *BielKron* 64; Sabatia, Liguriae non procul a Genua, et Sabatia vada dicuntur, Lugowáte [= nieurodzajne] mieyfcá/ Błoniá álbo płonne polá/ przy ktorých przed tym yármárki miewano. *Mącz* 362c; CEłarż LEw [...] rofkazał wczynić trzy obrázy [= rzeźby] [...]. Pierwży obraz [...] ná iednym pálcu miał złoty pierścień/ przy ktorým był ten napis. Ia ieftem vrodny oto pierścień. *HistRzym* [2]; *Strum* M2; *BudNT Mar* 5/11; [umarł Jan Kochanowski] Przetoz przy niłkiey ziemi [= nisko przy ziemi] wznikájące źiołká/ Pińáne kwiatki [...]. Płáczęcie *KlonŻal* A3 (2); Bo to imię Polak/ nowe ieft/ y tu dopiéro w tych kráiach wroflo: od polá bez chyby: względem inżych/ kótrzy álbo przy leśiéch/ álbo przy górách/ álbo przy niżinách/ lubo doléch mieżkáiá/ y od tych mieyśc imioná niofá. *KochCz* B2v; A było tám przy gorze [*Leop: idem, BibRadz: po gorach, BudNT: przy gorach; Biblia Tysiąclecia: na górze*] wielkie łtádo wieprzow ná paży. *WujNT Mar* 5/11; Ale iefli tá rzéká álbo potoczek przez dowcip ludzki obrócón będzie od łtárégo płynienia y rzéczyfká [...]/ tedy ono nowe rzéczyfko dziedżiny ma dzielić [...]/ tedy iedná z dziedżin onych/ to ieft/ przy kótréy [= na kótrej obszarze] zołtáie łtáré rzéczyfko/ wżyftkę y całą ma mieć włafność w rzéce/ w brzegách łtáréy rzéki álbo potoká. *SarnStat* 467.

Wyrażenie przyimkowe: »przy miejscu(-ach) [jakim(-ich)]« (6): łtádze małż iż Wandali Szwabi/ Burgundi pożli z krolełthwa ziemie polńkiey, rozmaıtimi imiony wezwani od roznołci miejfc przy ktorich mieżkali *MiechGlab* 49; TO ziele [kania noga] włthawicźnie przy lefiéch á przy mokrich miefczách rofcie *FalZioł* I 112d (2); Piscatus saxatilis, Lowienie przy kámieniłtym mieyfcu [o zbieraniu małży]. *Mącz* 370a (2); *BielSpr* 4v.

»przy [kótrej] stronie« (1): Gdy tedy noc swoiego biegu dokończyłá [...]. Iáł Tytan łápác swoie złotonogie konie/ Co bofká trawę iádły przy Murzyńskiey łtronie. *KmitaSpit* B3.

α) *Obiektem lokalizującym jest część ciała człowieka, czasem zwierzęcia (4) :* *GlabGad* K8v; Są téż ofobliwé krofity ktorým łłotki [!] łtrup rzekáiá/ á ten dzieciom połpolicie bywa/ y niedobrze go

trącić/ á owłzem [= *zwłaszcza*] przy głowie *SienLek* 135; żeby y łkory [*bydłęce*] porządnie chowano [...]. á tak łupić bydłę/ iákoby znák iáki zołtał przy łkorze. *GostGosp* 116.

Wyrażenie przyimkowe: »przy ciełe« (1): Anobych kázdego chciał łpytác/ kthoryby wrzod wołał/ co go trzeciego dnia zágoić może/ czyli ten co áż do łmierci trwác przy ciełe muśi. *RejZwierc* 133v.

β) *Obiektem lokalizującym jest tekst pisany, niekiedy mówiony* (66) : *ZapWar* 1545 nr 2646; Gdyż przy pozdrowieniu [*Panna Maryja*] rzeczona ielt pelna łalki/ tzo łie rozumijé wedle ciała ij duffe *OpecŻyw* 181; Naznaczył tudzyez pan Bog pomłtę przytym przikazaniu rzekac/ Niebędziec niewinnym ktori bierze ymię pańkie nadaremnie *SeklKat* F3v (2); [*pevien człowiek rzekł do Jezusa*:] Panie zmiłui się nad łynem moięm/ Abowięmci lunatikięm ielt (*marg*) Słyszeliłmy o lunatikach przy capit: 4. (-) *MurzNT Matth* 17/14 (7); przy wykłádzye Płáłterzá [*Luter*] piłłe o łobye/ iż nye włłędy go rozumye *KromRozm II* ł3v; Wyłzły tymi czály kłyálzki nyeyákye z Angliey/ przy ktorych náłz yeden Polak imyę łwoye przypifał *KromRozm III* C3; Na to [*propozycję podatków*] jeszczęście nic nie mianowali, aczeście już od panow to podanie słyszeli. Przy ktorym iż się ine stany nie przypomniały, tedy to dlatego, że [...] *Diar* 41; *GroicPorz* y2v; niechay wynidzie wyrok z rołkazania twego/ á niech tho będzie wpifano przy práwiech Perłkich y Medłkich *Leop Esth* 1/19; Trzećie Kxięgi Máchábeyłkie/ ácz od kościołá Krzełciánłkiego nie łą przyięte/ włłákze żechmy ie przy niekthorych Bibliach náleżli/ niechćielichmy ich theż opuścić. *Leop* YYYy4; *BielKron* 161v (11); *Mqcz* 334c; Ale gdyż ielt przykazano Królowi/ nie od kogo inęgo Kśiąg tych brác/ iedno od Kápłaná: tedy tu muśi być przy tych Kśięgách coś łkrytęgo y ołobliwęgo/ [...] częgo Król [...] od żadnégo inęgo człowieká/ wziác nie może/ mimo Kápłaná *OrzQuin* T3 (2); krol oćiec moy gdy vmierał tedy to iábłko złote przy tełtámenćie tobie [*królu*] oddał. *HistRzym* 90v; *RejPos* 88v (3); *BudBib* I 102a *marg* (3); (*marg*) Rozdziałow przedtem niebyło. (-) teraz ácz łą v Grekow/ ále [...] po kráioch ie także znáczą/ iako y Zydowie przy Stárem tełtámenćie czynią. *BudNT przedm* d3v (2); *ZapMaz II* G 61/160v (2); *ModrzBaz* 131v; *ModrzBazBud* ¶6v; *MWilkhHist* D4; Stára to bayká mnichowłka [*że Bóg umiłowal świat ze względu na swęgo syna Jezusa Chrystusa*]/ ktorą nákoniec drukuią przy xięgách łwych rozmáitych/ y náłznych Polłkich ktore żywotem Iezufowym zowią/ y przy łácińłkich *CzechEp* 187 (6); *NiemObr* 20 (2); Iábym rzekł/ iżby tákowego kwitowánia nie prziiymowal wrząd/ áżby dwie ołobie znáiome wrzędowi łtánęły przy tym/ ktoby miał kwitowác/ y przy kwicie żeby w piłáni byli *GórnRozm* Lv; *GostGosp* 38 (3); iż onę hiłtoryą v Izáiałzá Proroká/ przy ktorey niebiełcy duchowie Pánu Bogu wielkim głólem łpiewáią/ Święty/ Święty/ Święty Pan Bog załtępow/ Ian S. Synowi/ á Páweł Apołtoł Duchowi S. przypifał. *LatHar* 379; Wyliczenie łłów, o które teraz pfiuią pozwy, gdyby ie kto opuścił. *PRoximé, immediaté*, y w Dácie, y przy náznáczeniu Roku [*tj. terminu rozprawy sądowej*]. *SarnStat* [1281] (7).

Połączenie: »wyższej przy« (1): Oycowie náłzy [...] łwárzyli łię ná morzu/ ná morzu Suffkiem (*marg*) Co ielt Suf/ małz wyżłzey przy kłięgach Moizęłzowych ná kilku mieyłcách. (-). *BudBib Ps* 105/7.

b. *Przestrzeń, gdzie się coś znajduje lub dzieje, jest trójwymiarowa lub da się do tego wymiaru sprowadzić: przy czym = w czymś, wewnątrz czegoś* (150) : Káłanie ielt od ognia/ łlodkóć od powietrza, iako przy Cinamonie nayduie łie: iż ielt gorzkóć złlodkócią zmięłzana *FalZioł* [*7]; Pri

niekthorych wodkach zoftawa wonia ieyże ziela, A przy niekthorych też nicz *FalZioł* II 2b (10); A thák ná káždy dzień trwáiąc [*pierwsi chrześcijanie*] iednoftáynie [= *wspólnie*] w kościele/ y łámiąc przy domiech chleb/ bráli pokarm z rádością [...] chwałąc Bogá *Leop Act* 2/46; *BielKron* 62v (2); Assidere in Bibliotheca et Bibliothecae, Siedzieć w Bibliotece/ álbo przy Biblioce [!]. *Mącz* 379a (2); Pátrż że ten co śwíátém broi [= *rządzi*]/ Ieifliż [!] mu to nie przyfítoi/ Wfzytko co temu Orłowi [...] Zwyczáie ftáre odmienić/ Iefli ich trzebá popráwić/ [...] A dobre do liebie ciągnąc/ A przy fwym ie gniazdzye łągnąc/ Y od inych broníć. *RejPos* A2v (2); *RejZwierc* 258 (2); *KarnNap* A3; *SkarJedn* 165; Y odiecháá [*św. Eufrazyja*] [...]: y miefzkáá w Thebáidze [...]: łłużąc modlitwie y dobrym wczynkom/ przy kłafztorách y kościołách. *SkarŻyw* 224 (2); Boć nie dármo y Trybunał winuie [*ksiądz Powodowski*]/ że mię przy Lublinie y z moimi ćierpi *CzechEp* 11; *ReszList* 190; Pczoły wlewnicze [= *mieszkające w ulach*] przy káždym rządnyim folwárku máią bydź *GostGosp* 8; To ieft miáftecżkom fzkodliwa/ iż Kśięża przy wśiách kędy kościoły [*sq*] tárgi záłożyli *GostGosp* 140 (5); *KochCz* B2v (2); *OrzJan* 134; Do Kościołá wchodząc [*tak się módl*]. PAnie [...]/ wnidę do kościołá twego: damći cześ y chwałę/ przy kościele śwíętyim twoim *LatHar* 83 (2); A Zydowie przy fzkolách/ álbo gdzie łobie obiorą niech będą łądzieni. *SarnStat* 255; Vrzędóm [...] rofkázuiemy/ áby [...] wfzytko hultáystwo [...] od miaft ekskludowáli [...]: á miáfťá máią lie kontentowác dla potrzeb fwych komornikámi [= *niemającymi własnych domów*]/ kthórzyby przy mieście dobrze znáiomí od roku miefzkáli. *SarnStat* 522 (7); Dżiewiáty wiek miał we Fráncyey y w Swefyonie wiele cudow przy kościołách/ ś. Sebeftyaná męczenniká *SkarKaz* 419a.

Z nadrzędnyim rzeczownikiem (7): [*Lud zwany Gimnozofiste*] miał nie máią/ ále w iáskiniách y w skalách przy gorach [*HistAl 1513: wszkalach gornych; in speluncis montium*] miefzkáią. *HistAl* H8v; Fauces scopuli, fauces portus, Candine fauces, Scianki [= *wąskie przejście między domami*] przy mieście. *Mącz* 120b; *SkarJedn* 23 (2); Pátrżćie ná blifką łáfiedzkką ziemię Węgrow [...] iáko ná dáb z ktorego liście opádły [...]/ iáko ná kuczkkę przy winnicy. *SkarKazSej* 682b (3).

Szeregi: »u ... albo przy« (1): Było lepak táb v gor (álbo przy gorach) ftado świni wielkie [*cf Mar 5/11*]. *BudNT przedm* c7.

»w [czym] a przy« (1): Sandaracha, Górna czerwień. Metallum est, Czerwona zwłáfzczá fárbá w górách á przy kopáninách [= *kopalniach*] złota y srebrna [!] bywa naydowána. *Mącz* 367a.

α) *Obiektem lokalizującym jest człowiek, też bóstwo* (5) : bo iey [*Magdaleny*] duffa nie byla przy niéy/ ale gdzie iey miłtrż ij miłofnik byl *OpecŻyw* 165v; *BielŻyw* 108; BAlá zá ftárych wiekow/ zá Bogá chwalili/ Wdźyc byli iáką godność/ przy nim obaczyli. *RejZwierc* 88; *RejZwierc* 211.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« = *w sobie* (1): Co widzác ieden ftých kthórzy tam [*przy Franciszku Spierze*] ftali rzekł pomaluczku: muśi ten przy łobie diábła mieć kthory to czyni [*woła, że ludzie są odrzuceni przez Boga i rzuca się po łożu*] gdy cztą páfśią pana Chriřtułowę *MurzHist* Gv.

β) *Obiektem lokalizującym jest ciało ludzkie, też zmysły i pamięć* (13) : Także gdy kthory łmak bywa pomienion, tedi onim pomyflamy: j bywa onim nieiaka imaginatia: to ieft dumanie przy członku wfufzenia [*lege: ukuszenia; tj. zmyśle smaku*] kthori ieft w iężiku. *GlabGad* C5; bowiem on [*miód*] wyfufza flegmę we wnątrzu albo przy płuczach wilgotną á zimną z ktorey káfzel pochodzi. *GlabGad* K (4).

Wyrażenia przyimkowe: »przy cieie (ludzkim a. naszym)« (4): Drugie moczy łą początkiem trzecich moczy y vczynkow gich przy cieie ludzkim w zdrowiu vpadłym *FalZioł* [*7]v (2); *RejKup* p3v; Przy cieie lye zamyka zdrowie/ głądność/ siła. *KochDz* 105.

»przy pamięci (swej)« = *w pamięci, (za)pamiętany* (5): to iest napilnieyfa [= *najważniejsza rzecz*] [...]/ Kiedy co potrzebnego w rozmowach słychamy/ Iż to przy lwey pamięci długo zachowamy. *RejWiz* 68; Boć mało po tym byś nawięcey przecedł y prześluchał ieliżec to przy pamięci nie zołtanie *RejZwierc* 15v (4); [*ZapWpolActCon* 1543 9/254v].

γ) *Obiektem lokalizującym jest grupa ludzi, niekiedy zwierząt, też roślinność, wyjątkowo (1 r.) całe otoczenie człowieka: przy kim a. czym = wśród kogoś a. czegoś; w składzie czegoś [w tym: formacja wojskowa (4)] (23)*: Dzień [...] porozumienia y pokoyu. W lazni lye dobrze myc y chędożyc/ odzienie nowe obloczyc. Przy maiu [= *zieleni*]/ a przy trawach rofkofz plodzic [= *odpoczywać, radować się*] *FalZioł* V 49v; Carz Thatarfky slal lvdzy lszwe przy kthorych y Tvrczy bywayą, voyowacz zyemye yego M. pana mego. *LibLeg* 7/9 (2); *KromRozm III* B7; *LubPs* bb5v; *BielKron* 108v; *disiunctus populus a Senatu, Połpolity człowiek nie ltoyi przy rądzie Mqcz* 178a (2); *Prot* D3; *RejPos* 29v (3); Mieli też [*Rzymianie*] ten obyczay/ iż Rycyrftwo zwłafzczą młode dobr swoich frebrá/ Złotá [...] zołtawowali połowicę przy Chorągwiách v Chorążow/ á to przeto aby neutracáli te⁸⁰ *BielSpr* 14v (2); Przy wielkim stądzie mály ielonek lye báwi *GórnTroas* 40; Rotmiftrz przy lwéy rócie, okróm róty, ma mieć z imienia [= *posiadłości*] lwé⁸⁰ lwóy poczet. *SarnStat* 448 (2); *GrabPospR* M4v; *SapEpit* B4.

Wyrażenia przyimkowe: »przy [czyjej a. której] stronie« (2): iże [*Chrystus*] ciało ná lę wziął y znak przymierza/ obrzezanie ná lę przyiał [...]/ w then lpołob przy nálfzey ltronie zołtawa/ y znami iákoby przełtawa. *SarnUzn* F4; idę [= *przechodzę*] do owych świadkow/ co ich owo ná rokách siła lę ożywa [!]/ y chodząc wołaią/ komu świadkow potrzebá [...]. Y niewłtydliwie przy oczach Sędziow biorą pieniądze [...]. Tu iufz wątpliwości żadney nie máfz/ iedno iż przy iedney ltronie z tych fałszywi świadkowie/ y krzywoprzyśięlcze bydź muřą. *GórnRozm* G3v.

»przy wojsku« (1): Czás przychodził iż miał być pomázan ná krolełtwo Iudfkie Hieu. [...] [*Ale ponieważ król Izraela został ranny*] zołtał był Hieu przy wojsku w Rámocie iáko Hetman krola Izraélfkiego. *BielKron* 86.

δ) *Obiektem lokalizującym jest instytucja (w szerokim sensie), też państwo (49)*: Przytimże kołciele vřtawił Biłkupem [...] Andrzeia Warzyło *MiechGlab* [88]; Dobrym ci obyczaiem kołcielnym przykazdey parafýgi [*lege: parafiji*] vřtawiono/ aby to czo dadza [!] kołciołowy chowaly opatrzaly/ á łtego ty ktorzy wparafigi potrzebuią zakladaly á opatrzaly *SeklKat* Q3v; *RejWiz* 184v (2); Tegoż roku 1322. Xiążetá Słáfkie [...]/ z narodu Krolow y Xiążąt Polfkich idące [...]/ zápomniawfzy [...] wolności/ ktorey do onego czálfu przy Krolełtwie Polfkim vżywáli/ gruntownie lę przekinęli do Ianá Krolá Czełkiego *StryjKron* 407.

Wyrażenia przyimkowe: »przy dworze(ch) ([czyim(-ich) a. jakich])« [też z *dodatkowym znaczeniem 'wśród dworzan'*] = *in aulis Modrz* (31): *ForCnR* A4; *BielŻyw* 58; A ten possel wasch [...] dobrze a poczczywye llye zachowal przy dworze naschim yakona [!] dobrego y wyernego flugę waschego przilvlfche *LibLeg* 11/92; Przy dworze tedy zwykły też chłopyetá ludzye nyepewnego oycá kretą pyątnowác á krefić *GliczKsiąż* B4v (6); [*Niektórzy*] ludzi cnotliwe [...] w nienawiści máią á bez winy

ich fweimi potwarzámi zámiátáią [...]. A tákowi ludzie póspolicie przy dworzech ludzi przełożonych/ ktorzy fwiát burzą/ mieyfćá fwe y záchowanie máyá. *LubPs* I2v; *RejWiz* 67v (2); *UstPraw* C; Scriblita, Pieczone álbo ímázone ciáfto/ yákie przy dworzech zwykli czinić. *Mącz* 374a; *Prot* D3; *SienLek* 34; *HistRzym* 123; *BielSpr* 50v; *BiałKaz* H2; *ModrzBaz* 17v; *SkarŻyw* 507 (3); *KochFr* 52; *KochSob* 69; *GórnRozm* A3v; *SarnStat* 308 (2); DObry wieczór W. M. moy Pánie Doktorze/ Ktory z náuk gwiazdárkkich iefz znáczny przy dworze. *PaxLiz* B4v (2); Naydziefz przy młodych dworách gálánty/ przechyry/ I Wronámi karmione *KlonWor* 55.

»przy sádzie(ch) ([*jakim(-ich)*]), prawie« = *circa iudicium JanStat* (10:1): *UstPraw* C; Fora litibus omnia fervent, Metaphoricws, Wfziftki fady kipiá/ to yeft/ wielkie fpráwy fá ná fádziech/ czifzba wielka przy fádziech. *Mącz* 120d; *WierKróc* B3; áby iuz z tych Lábiryntow/ ktore dotychmiaft pánowáły przy fádziech/ Rzeczpołpolita moglá bydfz wyprowadzoná. *SarnStat* *8v (7).

~ *Zwrot*: »[*kogo*] przy prawie nagabać« = *pozywać kogoś do sądu* (1): a Gdzie bifzyę [!] ktori potunyek [!] yego [...] ty wloki domagal albo wyfzy omyęnyonego Matialza przyprawyę nagabal: ma bycz wynyę przepacz [!] 40 czerwonych slotyeh *ZapKóścier* 1586/64v. ~

»przy [*jakim a. którym*] urzędzie« (2): A on [*urzędnik*] vmyfłnie y łatwiá rzecz zátrudniáć będfzie/ A za tego málo widzim przy káżdym vrzędzie. *GroicPorzRej* C3v; Chcę zá dobrej pámięci rozrzádzić fwe rzeczy. A zda mi fie że wfzytko tym porzádniey będfzie/ Gdy fie tá fpráwá ftoczy przy mieyfłkim vrzędzie. *HistLan* E.

ε) *Obiektem lokalizującym jest zbiór drobnych przedmiotów (też roślin) lub substancja sypka albo płynna: przy czym = wśród czegoś, w czymś [w tym: woda święcona (3)] (7)* : Ten kamień [*granat*] podług wiele doctorow: bywa znalezion w Murzyńfkiey ziemi, y niekiedy w Tyru przy piáskoch morzkich. *FalZioł* IV 53d; drugie paczierze [= *naszyjnik*] fá przy thich rzeczach, ktore v filczowey pokradl. *LibMal* 1545/99v; niechay będfzie nád wódá błogofławienftwo/ wzywánié Bogá/ prófby y módlitwy: áby przy niey byłá Iftność Tróycé świętéy. *BiałKat* 241 (3); Tám gdy wfzytki klenoty s tey fkrzynie wybrano/ Zaraz też iákies przy nich piánié wyrzano. *HistLan* F2; *Oczko* 5v.

ζ) *Obiektem lokalizującym jest abstractum* (1) :

Połączenie: »tu przy« (1): pewniećby [...] [*Duch Św.*] to był podufzczyl w Apoftolech fwiętych żeby byli tego ártykułu wiáry nie zániecháli/ o bytnośći ciáła Pána Kryftufowego tu przy thym fákramencie. *RejPos* 88v.

2. *W funkcji czasowej* (1151) :

A. *Wskazuje na równoczesność dwu czynności, faktów lub zjawisk oraz ich bezpośredni związek: podczas, w czasie czegoś, wtedy, gdy dzieje (działo) się coś; przy okazji czegoś; in HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat, Cn; super Vulg, PolAnt; ad PolAnt, Cn; circa JanStat, JanPrzyw; inter, sub Cn* (1140) :

a. *Członem podrzędnym jest nazwa czynności lub faktu (bardzo często rzeczownik odczasownikowy, utworzony za pomocą formantu -anie, -enie lub -cie)* (988) : *MetrKor* 26/62 (3); A gdi ych naipilniei potrzeba thedi odpuffćzenie od swich Miřtrzew biorá, niepamiętaiąc na ono czo Panu swemu przy smowie śliubuiá. *ListRzeż* w. 9; O matuchno moia námileyfłá/ ij gdzie téráz fá aniolowie/ ktorzy/ przy my^m narodzeniu fpięwali? *OpecŻyw* 142v (10); Sami panowie o to profili/ Abý fina [*tj. Zygmunta*

Augusta, syna Zygmunta I] Krolew uczynili [...]. Przitym szczęśnym obieraniu iego/ Niebýło s nich żądneýo takégo: Ktorybý był w tey radzie poblądził *KlerPow* 10; *PatKaz I* 6 (2); yze [*Maryja*] w grzech pyeruorodny przy yey począczyu nyewpadła boczyem ona od uekow vyyąta łtego praua *PatKaz II* 41 (18); *PatKaz III* 94v (10); Iakom ya thą czasthka okthoram przypomyerze uczynił wspor [...] zadzyerszał za prawem vyelmoszynskyem wyszy trzech lath *ZapWar 1525 nr 2303*; Anym thesz przithym nascziv zadal cztherech Ran krwavych yemv podluk pozvw *ZapWar 1549 nr 2663* (6); Samo wino bukwiczwowe/ ieft dobre paniey przy porodzeniu pite *FalZioł I* 19a; Przy działauiu [!] Wodek to na pieczy miey iżebys ogień mierny dawał *FalZioł II* 2d; Dym kthory bywa przy przepaleniu Srebrne⁸⁰ kručzu/ ieft iadowity áłzkodliwy zdrowiu człowieczemu *FalZioł III* 34d (37); *BielŻyw* 6 (2); *GlabGad* E5 (2); *WróbŻołt* B6v; *LibLeg* 6/115 (2); *RejPs* 71v (3); *ComCrac* 17v; yých łkadzenya [*lege*: skażenia] pywa kofdy moze vycz them obiczayem. Wyzacz miri kadzidla y zlotha y dacz ołzwyączicz przy trzech młchach [...] *LibMal 1544/84* (11); Naprzod czterzy rzeczy przymodlitwie mamy wiedziec y pamietac przikazanie Boże: obietnicze/ wiarę/ y to o czo proślym. *SeklKat* S (2); *RejKup* k5; [*Aleksander do Dariusza, króla Persów*:] przy godowaniu náfzego krolá takowy ieft obyczay iż goduiący iefli chcą biorą kubki s kthorych piją *HistAl* F2v (2); *KromRozm I* L4; *KromRozm II* h; *KromRozm III* C5v (4); *Diar* 54; [*Ojciec*] Ma wyedzyeć iż yáko przy porodzeniu oycem był/ tak wtem ma trwáć aż do łmyerći. *GliczKsiąż* Q2v; Iák łie frodze Pan przy ołtátnim łądzye będzye mścił krzywdy łwey nád złołniki. *LubPs* N3v *marg* (5); Włzákże też przy karaniu pieniężnym Sędzia thák wiele ma pámiętać ná miłofyerdzie iáko ná łprawiedliwołć *GroicPorz* c4; Albo przy graniu piły [= *w piłkę*]/ gdy by ieden drugiego gonił/ á w vćiekaniu nogę złamał y vmárl [*ma być wolny od kary lub łzej karany*]. *GroicPorz* mmv (23); *KrowObr* 102 (5); *RejWiz* 11 (7); *Leop Lev* 9 *arg* (5); y prośilem go [*księdza*] zá to/ áby przy rozmowie s Sárnickim s námi był *OrzList* f4v; Opiekun przy łpufzczeniu opieki niewinien dzyećiam liczby czynić [*tj. rozliczać się z nimi*]/ iedno z czynłzow á z bydlá nieobrobionego. *UstPraw* B3 (6); *RejFig* B; Abowiem [*Żydzi*] przy zacney przyłedze ręke podnołżą. *BibRadz* I 33d *marg* (13); *OrzRozm* B4v (2); *BielKron* 8v (20); ále od dáchu począł [*Luter*] (iák to bywa przy obáleniu łtárych domow) wálic ten dom [*tj. Kościół rzymski*]. *GrzegRóżn* F4; Pomiełżanie ięzykow przy budowaniu wieże Babel. *GrzegRóżn* Hv (9); Agrippa, Któri przy porodzeniu nogámi á nie głową ná świat łie rodzi *Mącz* 6b; Amusis, [...] Sznur ciefielski/ kthorym miárę przy budowaniu bierzą. *Mącz* 8c (13); *OrzQuin* F2v (2); *Prot* D2; Przy pufzczaniu krwi/ trzeba bączyc czterzy rzeczy, naypierwey Czás: wtore/ Zwyczay, trzećie/ Látá: á czwarte/ síłę. *SienLek* 36v (3); *SarnUzn* C8; Nád tho/ Plánet położenie przy przerzeczoným zámieniu w známieniu niebieskim podobnym náturze niewieścicy [...]/ znaczy nápfowanie zacnych Krolełtw/ y zeście s thego światá zacnym paniam *LeovPrzep* B2v (2); *RejAp* CCv (7); *BiałKat* 246 (3); przyłzedł czás flubu: [...] Kámmá wziáwłzy czarkę z napoielem/ kthory przed tym łámá przypráwiłá/ wypilá połowicę/ á drugá Sinorixowi (iako then obyczay był przy flubie) podálá *Górndworz* Y6v (4); *GrzepGeom* L4v; *HistRzym* 38 (2); *RejPos* 2 (62); *RejPosWiecz*³ 96 (3); *BiałKat* 246 (3); Káplani przy Spowiedzi łą łędziámi. *KuczbKat* 210 *marg* (10); Przeltroę przy kázdzy rzeczy/ Rádzę miey káždy ná pieczy *RejZwierc* 232v (4); *BielSpr* 51 (2); *KochMon* 29; Zabobonámi zową vććiwe á święte Ceremonie kościelne/ ktore przy pogrzebie zwykły łie czynić *WujJud* 200v (8); *WujJudConf* 14 (3);

daway iálmuznę zdoftátku twego/ á oko tve niechay nie będzie zámarszczóne przy dawaniu iey. *BudBib Tob* 4/17 (5); *Strum* N3; Iż przy pierwłzym miáltá [tj. *Jerozolimy*] y kościołá zborzeniu [...] mury tylko y ściány rozwálonó/ fundámentow nieruftywłzy: ále fie przy wtorym y fundámentom doftáło *CzechRozm* 166 (9); *KarnNap kt* (8); *ModrzBaz* 2v (15); *SkarJedn* 173 (4); A iáko ziemiá/ y iemu [człowiekowi]/ y włzyftkim inłzym rzeczám [...] máterialnym początkiem iest/ ták przy oftátniéy fkázie/ iftności káždéy fwą w się część biorąc/ okázuie to/ iż iest podporá/ począték/ á iákoby fundáment włzyftkiégo *Oczko* 3v; Płákánim y łzámí práwie vftáwicznými/ modlitwy fwoie polewála [...]. A zwłáfczá przy Młzey przy podnieśieniu ciáłá Bożego *SkarŻyw* 160; Przy fwarach omglewał. *SkarŻyw* 335 marg (21); *StryjKron* 667; *CzechEp* 86 (8); *NiemObr* 126; *ZapKościer* 1584/51 (3); *KlonŻal* E4; *KochWz* 136; Chłopi fię ná fláchtę y Pány fwe rzučili/ Sláchtá ná Kfiáżętá/ Kfiáżętá ná Cefárzá Kárlá Piątego: przy czym iákie morderftwá/ iákie fpuftószenia/ iákie krwie rozłánie było/ fą tego iefzcze pámiętnicy *ReszPrz* 73; *ReszList* 157; *KochPam* 88; *KochPieś* 55; *ArtKanc* E10 (3); *ZawJeft* 14; ktorzy [żołnierze] oPanu, iuzdosyc wzieł ieszcze przy oney Crakowskiey wyprawie mniemanie nie dobre. *ActReg* 128 (4); *Constellatio* – Zeifzcz ie [lege: zejście] znakow niebieskich przy porodzeniu człowieczim. *Calep* 249a; *Obstetrix* – Baba przirodzeniu mamka *Calep* [718]a (4); V [wyprawianych] fkor ná vchu dobrze rofpráwówać znák: á to vcho/ ná ktorým znák/ przy rofpráwiániu fkory rozpiác drewniáfczčkámí/ żeby był znák znáczny. *GostGosp* 86 (7); *Phil* N2; *GrabowSet* Iv (4); *KochFrag* 47 (2); Iefliż záfię kogo obraża ftanie przy oney krotkiey modlitwie [...] niechayże mu to táyno nie będzie/ że y fámże przedwieczny Syn Boży wftáł/ kiedy w Názáreth [...] Izáiáfczowe proroctwo czytał. *LatHar* 57; EWANGELIE, Ktore przy proceffýách z Sákrámentem ciáłá y krwie Páńfk(iej) w Polfczce fpiewáią. *LatHar* 682 (60); *WujNT* 35 (18); Cudzoziemcy/ pácholętá/ pácholikowie [...] áby fie fpokoynie bez wftelákiégo wołánie/ huczenia/ gwizdánie záchowáli: á zwłáfczá przy fluchániu Polłów Pánów pofttronnych *SarnStat* 16; áby przy miárách y przedawániu zdrády nie były dopufczáné *SarnStat* 285 (100); *SiebRozmyśl* C3v; *GrabPospR* K3v (2); [Mieszko I po przyjęciu chrześcijaństwa] Ná tychmiáft zniśczył włzyftkie Bozki [...]. Y wydał Edykt, áby przy Młzey káždy Mieczá dobywał *KlonKr* C; *PowodPr* 45 (2); *SkarKaz* 1b (15); *Rationem* ábo liczbę fzáfunku *et villicationis suae*, niechby ná początku Seymu [...] czynili ci fzfárfarze/ przy zdawániu vrzędow fwych á przy náftępowániu drugich *VotSzl* Ev (3); *PaxLiz* Ev; *SapEpit* A4; A kiedy przyidzie [dłużnikowi] pláćić ábo wroćić cudze/ Iuz tám dłużnik przymawia/ fzczypie/ fzkáluie: przyczynki náyduie: iákoby niewftydliwa żoná przy rozwodzie. *KlonWor* **3 (2).

Z nadrzędnym rzeczownikiem [w tym: lat. (1); z elipsą rzeczownika (2)] (59): *PatKaz* II 80 (2); przethož fie warowác mamy aby nie było wietfze karanie niżli przewinienie, á tak iest gniew zapowiadán [= *zabroniony*] á zwłáfczá przy karaniu. *BielŻyw* 119; *RejPs* 42v; *MurzNT* 43v marg; *KromRozm* III B7v; Poftępek [= *sposób postępowania*] przy oddániu Przyfyęgi *GroicPorz* z2 (4); *BibRadz* Num 4/31; Fornacalia, feriae institutae farris torrendi gratia, Festus, Cerimonie pogáńskie przy fułzeniu żytá. *Mącz* 134c; *RejAp* BB5v; *RejPos* 100 marg; *KuczbKat* 245; Krzizmo przy fwięceniú káplánow. *WujJud* 167v marg (6); Z ktorých słow tego Hiftoryká [rzymskiego, *Aeliusa Lampridiusa*] fnádnie może być obaczono że to był ftárodawny v Krześcian obyczáy/ przy obierániu Miniřtrow Kościelnych/ iż ktory miáł być obrán/ tego imię włzyftkim iáwnie oznáymowano *ModrzBaz* 46;

SkarŻyw 91 (2); KAZANIE PRZY PRZYIMOWANIV SWIATOSCI MALZENSTWA. *WerKaz kt [idem]* 279; *ArtKanc* K16v *żp*; *Calep* 366b (3); pożytecznie rozdzielić wżysftkę Historyą męki zbawiciela twego [...]. Pierwża czałtká zawierác w łobie może łmutek przy wieczery ołtáteczney *LatHar* 315 (16); przetoż Páweł każe áby ták rozmowy [*tj. dysputy religijne*]/ iáko y te nowe pieśni przy rozmowách/ bywały ięzykiem połpolitym/ ktoremuby ludzie rozumieli. *WujNT* 615; *WysKaz* 1; Przy łądziéch *Attinentia*. *SarnStat* 552; PORZÁDEK PRZY SÁDZENIV. *SarnStat* 788 (9); *SkarKaz* 419b; KAZANIA SEYMOWE. Tegoż X(iędza) Piotrá Skárgi *Societatis IESV*. PIERWSZE NA POCZATKV SEYMV, PRZY S. MSZY SEYMOWEY. *SkarKazSej* 657.

~ W charakterystycznych połączeniach: ceremonije przy czym (4), cud(o) (2), egzorczyzmy, ewangelija, gniew, kazanie (4), krzyżmo (3), kwapliwość, modlitwa (6), obrona, obrzęd, ofiara (ofiarowanie) (2), pacierz, pamiątka, pieśń (piosnka) (2), porządek, postępek, praca, prośba (4), rozgrzeszenie, słowa, smutek, sprawa [= postępowanie], ubicie [= pobicie], wesele (2), wymysł, zabicie, zwyczaj (obyczaj) (3). ~

Z nadrzędnym przymiotnikiem (3): fynowie ludfci łá kłamlwi przy rozważaniu łprawiedliwołci *WróbŻółt* T4; *GostGospPon* 169; Ma tedy dobry Sędzia być wolen przy odpráwowaniu łpraw wrzędowi łwemu należących/ od włzelákich áffektow cielefnych/ nie ma nic łądzić z boiáźni/ z miłości/ s chciwołci/ z gniewu/ z nienawiłci/ z nádzieie/ bądź teź z obłádzienia *Phil* K4v.

W przeciwstawieniu: »przy ... po [czym]« (4): Tu zalię małz baczyc/ y wiedziec rozmagithe trafunki y przygody: kthore przy rodzeniu/ y po porodzeniu na niewiálfthy: przychodzą *FalZioł* V 26v; *RejZwierc* 47v; *LatHar* 317; *WujNT* 723.

Połączenia: »aż przy« (1): káždy kthoryby yedno chcyáł co vmyeć/ ma náuki nigdy z myłli łwey nye łpuffczác/ ále wniew łie áż do łmierci obyerać/ z oná łie nye rozłtáwác/ áż przy łámym łkonányu á grobye *GliczKsiąż* N2.

»przed [czym] ... przy ... po [czym]« (16): Naprzod [*wypiszemy*] o tich rzeczách kthore człowieku łie przidawaią przed pożywanim pokarmu/ zatim czo łie przydawa przy pożywaniu [!], to iełt, czo zdrowego iełt ku pożywaniu albo czo łzkodzi. Thrzecie czo łie przydawa po wzięciu pokarmu *GlabGad* F4; Wiele rzeczy potrzebá do pożytecznego y przyłtoynego odpráwienia tákiego nabożeńłtwá. Iedne być máiá/ przed rozmyłłaniem/ drugie przy rozmyłłaniu/ trzecie po rozmyłłaniu. *LatHar* 664 (12); *SarnStat* 2 (2); *SiebRozmyłł* G4.

»przy samym ...« (9): bo łie mu [*Justynusowi*] włlytko yedno chcyáło walczyć/ á myedzy ludźmi krwye ludzkyey prágnąc wárkác/ co mu y przy łámej łmyerci Tomiris tátárka poimawłly go wymawyáłá *GliczKsiąż* D4 (2); *LatHar* 190 (5); DRVGA CZĘSC PROCESSV GRANICZNEGO. Przy łámym iuź wiedzieniu gránic/ gdy iuź vrząd Podkomorzki funduie łwą Iurisdicią. *SarnStat* 464 (2).

»tuź przy« (2): Nie táyno mi y to/ że pokołzony/ y vmorzony od łmierci/ tobie [*Panie*] [...]/ łtáwić łię mułzę/ y ná łąd pojedynkowy/ zaráz po łmierci/ áłbo tuź przy łmierci *LatHar* 638; *SarnStat* 1158.

»przy ... i po [czym]« (2): [*ewangelista Mateusz*] łwyádectwá y znáki zacnołci yego [*Jezusa*]/ ták z tego co łye okołó nyego dżyáło [...] przy łmyerci/ y po łmyerci/ yáko z yego łámego cudow y łpofobu náuki/ popiáł. *KromRozm II d*; *LatHar* 410.

Fraza: »gdy było przy [czym]« (1): Więc gdy było przy pogrzebie/ Nie lutując łamą siebie: Ząłobliwie nárzekáá [żona zmarłego]/ Zá nim się w grob wrzucić chćiaá. *BierEz* O2v.

Szeregi: »przy albo na [czym]« (1): *Mącz* 348b cf »przy świeżym uczynku«.

»przy ... (albo, i) po [czym]« [szyk 3:1] (4): chociażby wrzkomo wierzył/ á vmárłby nie odpuściwszy bliźniemu fwoiemu z fercá wyftępkow iego: tám bym to śmieie mowić mogł/ iż iest potępion: chociażby go y przy śmierci y po śmierci nie tylko ksiądz ktory/ ále y wżyfcy Papieżowie ábłolwowali *CzechEp* 78; *LatHar* 429 (3).

Wyrażenia przyimkowe: »przy (dobrej) biesiedzie (biesiadach)« = *in convivio PolAnt* (20): Vczył też [Chilon] każdego nad ięzikiem panować á zwłafzcza przy biefiadach *BielŻyw* 10 (4); *BibRadz Esth* 5/6; Iednego czáfu [Kambises] gdy s krolową fioftrą fiedzyał przy dobrej biefiedzye wefoły/ kazał ípuścić plá z lewkiem *BielKron* 114 (2); *BiałKat* 13v; *GórnDworz* V; Swieczki w Kościele ku chwale Bożey zápálic záluiefz/ á przy bieśiedzie dźieśiátká/ álbo y więcey świeczek nie záluiefz? *WujJud* 181v; *KochPs* 15; Przeto śiádz zá ítól/ mój dobry łásiedzie/ Boś dawno bywał przy tákiéy bieśiedzie Gdzie śmiechu więcéy/ niż potraw dawáiá *KochFr* 8 (3); *WerGośc* 237 (2); *PudłFr* 11 (2); *Phil M*; *KochAp* 13.

»przy dobrej myśli« = *w czasie biesiady* (6): Záfz przytym nie może być biefiádá pocźciwa [...] Gdyby przy dobrej myśli wżdy ćwiczenia były/ Aby fie dármo czáły márnief nie tráćiły. *RejWiz* 17v; Owa przy dobrej myśli/ kiedy íobie pan Mikołay podpił/ á kthoś do niego niemáá pełná wypić chćiał/ rzekł onemu/ [...] niemogę więczey pić/ bo iuz niemam hláwy *GórnDworz* Q4v; *Oczko* 30v; *KlonŻal* A2; *PowodPr* 65 (2).

»przy jedzeniu« (3): Czo przy iedzeniu pirwey ma być dawano iestli piwo albo wino. *GlabGad* K7 (2); *LatHar* 56.

»przy krzcie (krztu) (a. krzczeniu, a. świętości krztu)« (29): Przy chrcie trzy rzeczy mamy baczyc. Znak/ włafnoć znaku/ y wiarę. *SeklKat* T4v (3); *KrowObr* 82v; *GrzegRóżn* B; *BiałKat* 257; Co zá moc ma wodá przy krzcie. *RejPos* 153v marg; Więc też dla tego przy krzczeniu/ póspolicie tey formy wżywáiá: Krzći śie łługo Chriřtuřow/ W Imię Oycá/ y Syná/ y Duchá Świętego. *KuczKat* 125; *RejZwierc* 197; *WujJud* 167v marg (4); *KarnNap* A3v (5); *SkarŻyw* 91 (6); *CzechEp* 85 marg; *ArtKanc* S3v; *WujNT* 196 (2); *KlonKr* C.

»przy niebytności« (2): SKázuiemy/ iż ieřliby ítroná práwuiąca fie przed nami/ álbo przy inych Pánów obecnořci/ álbo też niebytnořci [*praesentia vel absentia JanStat* 649] śmiał mówić: że Sędzia źle pořtąpił [...]: tedy [...] *SarnStat* 560 [*idem*] 796.

»przy obiedzie« (9): A gdy [Ksant] przy obiedzie śiedziáł/ Ezopowi kołacz podał: Rzekáć/ idź [...]/ A day to moiey powolney. *BierEz* C3; *BielŻyw* 157; CZemu przy obiedzie nie zdrowe leniwe iedzenie, to iest, gdy pokarm za pokarmem bywa pryewłaczán [!]. *GlabGad* G4 (4); Káždy wodę ná fwoy młyn po ítáremu wiedzief/ O tym nářze rozmowy przy każdym obiedzie. *Prot* Dv; *SkarŻyw* 291 (2).

»przy robocie, pracy« = *in opere faciendo, inter opus a. rem agendam, laborando Cn* (9:1): gdyż przy robocie ták wielkich kfiąg [tj. *przekładzie Biblii*] nie mogło to być áby fię w czym vbłádzić nie miało *BibRadz* *6 (3); Przy robocie Vrzędnik/ mowięcy paćierze/ Ládá z iákiéy przyczyny/ kijem mu

[*kmieciowi*] dopiero. *BielSat* D4v; *BielRozm* 31; A iáko czyni/ przy płáczey [*lege: pracej*]/ młockowi [= *młóqcemu*]/ Pożądny [= *upragniony*] wiátr Czerwcowy/ W łłonecznym ogniu/ źiarn precz wieiáć plewy: Aby teź [...] *GrabowSet* T3v; O vbiáciu y zabiáciu Szłáhcicá przy roboćie. *SarnStat* 1170 (4).

»przy (s)tworzeniu, zakładaniu świata (*a. nieba i ziemi*)« (3:1): *RejZwierc* 2v; Bog oćiec mowi do łyná: Vczyńmy człowieká ná obraz y podobieńftwo náłze [*Gen* 1/26]: á ty náłładowco Fotyná mowifz/ iz przy zálkádaniu światá/ ielzcze nie było Kryftuła? *CzechEp* 180 (2); Bo ten ieden [*Bóg prawdziwy*] nigdy nie był infzy áni iest/ iedno Oćiec/ Syn/ y Duch ś. Co fię y przy łtworzeniu światá ácz zákryćie pokázowáło. Bo mowi piłmo: Ná początku łtworzył Bog niebo y źiemię/ á Duch Boży przenośił fię nád wodá. *SkarKaz* 274a.

»przy śmierci(-ach) ([*czyjej a. czyich*]), (s)konaniu (żywota swego), ostatnim (*a. ostatecznym*) punkcie (śmierci), ześciu ([*kogo*]), skończeniu ([*czym*]), rozstaniu z tym światem, dokończeniu [*czym*], godzinie śmierci [*czyjej*], żywota dokonaniu« (76:13:3:3:2:2:1:1:1): Bo aczkowyek [!] by nyektory czlowek vczynyl wńchyłtzky grzechy łzwyatha thego a yełtli by thy trzy modlitwi bili mowiony przy yego łzkonanyv. thedy mu bądá odpułczony wzyfchthy [!]. *PowUrb* +4; *OpecŻyw* 84 (4); *PatKaz II* 81v; *PatKaz III* 139 (2); *BielŻyw* 6; *RejPs* 43v (2); *RejKup* 14; *KromRozm II* d (2); [*Jezus*] myał teź łuknią tkaná/ o ktorá przy smyerći lotrowye lofy á kołtki gráli. *GliczKsiąż* G6 (3); *BibRadz I* 291a *marg* (3); *BielKron* 19 (4); *GórnDworz* Y4v (2); *HistRzym* 117; *RejPos* 21v (7); *KuczbKat* 60 (2); Włzákże przy śmierći káždy káplán od wńzelákich/ by teź y náciężłzych grzechow rozgrzełzyć może. *WujJud* 86 (3); *BudBib 2.Par* 32/33; *SkarŻyw* 51 *marg* (16); *CzechEp* 78; *KochFr* 63; *ReszPrz* 82; *ArtKanc* A13v (4); *LatHar* 83 (23); *WujNT* 263 (3); iáka ná ten czás/ przy godzinie śmierći moiéy/ pádnie boiaźń ná duflę moię *SiebRozmyśl* I2; *SkarKaz* 1b (11).

»przy świeżym uczynku« = *w chwili popełniania przestępstwa, na gorącym uczynku* (1): Re recenti, Przi álbo ná świeżim vczinku álbo rzeczy. *Mącz* 348b.

»przy tym wszystkim« (1): ONego dnia czytano [k]lięgi Moizelzowe [...] y náleziono w nich iz było nápiłano że Hámmonit y Moawit nie mieli wchodzić do zgromádzienia Bożego [...]. A przed tym El-iałzyw offiárnik był przełóżonym w gmachu domu Bogá náłzego/ ktory był powinowatym Towijahowi. Y zbudował mu [*Towijahowi*] był gmách wielki [...]. Ale przy tym włzytkim [*in omni hoc*] nie byłem w Ierufzalimie *BudBib 2.Esdr* 13/6.

»przy wieczerzy« = *in cena HistAl; inter coenam Cn* (8): [*Pan do Ezopa*:] Mam mieć goście przy wieczerzy [...]. Idziłz [*lege: Idzi-ź*] ná targ *BierEz* Dv; *BielŻyw* 50; *HistAl* Fv; *BielKron* 353v; *KwiatKsiąż* L4v; *HistRzym* 53; Márnotrátnicy kiedy obiad zyedzą/ Czáfem o głódzie przy wieczerzy łiedzą. *RejZwierc* 217v; *ActReg* 73.

»przy (ostatniej *a. ostatecznej, a. świętej*) wieczerzy (Pańskie)« = *in cena Vulg* (40): cryftuł/ vypelnył kapłanłky vrząd/ rozdauayácz czyalo łwe apóstołom przy ołtateczney vyeczerzy *PatKaz II* 44v (3); *SeklWyzn* c2v; *SeklKat* X4v; *KromRozm III* M6; *Leop* VV v; *OrzQuin* N4; *RejPos* 87v (6); *RejPosWiecz*² 95; *CzechRozm* 236v (5); *SkarJedn* 64 *marg*; *CzechEp* 22 (3); *NiemObr* 32; *ReszPrz* 16; *GrabowSet* P2; *LatHar* 56 (11); (*marg*) Pan dawał Sákráment pod iedną ofobá. (–) Bo tákże [*w Emaus*] iáko y przy ołtátniey wieczerzy/ wziął chleb/ błogółławił/ łamał y dawał vczniom łwoim *WujNT* 297 (2).

»przy wieczerzy (Pańskiej)« = *podczas mszy św., zwłaszcza w chwili rozdawania i przyjmowania sakramentu eucharystii* (7): *RejPosWiecz*³ 96v; *WujJudConf* 250v; Iesli przy wieczerzy chleb chlebem, á wino też winem zoftawa. *CzechRozm* 261 marg [*idem*] ** (4); *CzechEp* 131.

»przy wieczerzy wielkonocnej« = *w Starym Testamencie: podczas spożywania wieczerzy paschalnej* (1): Tego cię nauczano/ kiedy biodrą przy wieczerzy Wielkonocnej w zakonie przepáfowano *LatHar* 189.

»przy żywocie [*czyim*]« = *za czyjegoś życia, w czasach, gdy ten ktoś żyje* (2): Athak thy przifzyangy y zapyłzy mamy spelnycz y dokonacz anygdy przy zywoczye nałzym nychczymy ych pozofitacz [*odstąpić*] any skazycz *LibLeg* 6/191v (2).

a. *Z dodatkowym odcieniem 'na podstawie czego, po czym'* (1) : A oni też záfie im powiedzeli wżytko co fie z nimi dzyało ná drodze/ y iáko go [*Jezusa*] poználi przy łamaniu chlebá. *RejPos* 111v.

b. *Członem podrzędnym jest nazwa nieczynnościowa (konstrukcji często towarzyszy treść 'z powodu')* (152) :

a. *Członem podrzędnym jest nazwa istoty żywej, przedmiotu martwego, pojęcia itp.; konstrukcja stanowi drugi stopień nominalizacji zdania podrzędnego czasowego, np. przy granicach ← przy wytyczaniu granic ← gdy ktoś wytycza granice* (135) : Też fok Maiorany z miodem z miefzany [*przygotuj*] á thim pomaży fiekanie ktore bywa przy bańkach/ goij ony ranki *FalZioł* I 84a; Iełtli kałzel z gorączey przyczyny przychodzi, Thedy wezmi/ Mirri [...] / z białym miodem/ á zmiefzay z Migdałowym oleykem, Dawayże tego potrozłze dziecięciu kałzłaczemu [...]. Przy takowych lekarzftwiech/ bronic mamcze (onego dziecięcia) aby flonych/ kwalnych/ z ocztem rzeczy nie iadała. *FalZioł* V 39 (12); Rachel ta pollednia żona [*Jakuba*] przy finu [= *przy porodzie, rodząc syna*] vmarła *RejJóz* M3v; *Diar* 77; Wfzákże Sędzia przy złodzieioch [= *przy karaniu złodziei*] ma pilnie bączyc/ potrzebę/ vboftwo/ czás/ rzecz krádzioną *GroicPorz* kk2; ine źwirzątko fkoro fie vrodzi/ Nátychmiałt s przyrodzenia o fwey mocy chodzi. A náłz pan [*tj. człowiek*] áż ledwo w rok y to áż z náuki/ A przy tey Grámmátyce częłte będą puki. Potrze łobie koláná á potłucze czoło *RejWiz* 88 (2); *BibRadz Num* 15/11 (3); *OrzRozm* B4v; *BielKron* 343; *Mącz* 278c; bo prawdziwa Exekucya Królewka/ iednéy wiary/ iednéy myśli. Nákoniec/ iednéy mowy ludźie/ z różnych ludzi ma vczynić [...]: ná czym poftánowilifmy byli [= *oparliśmy*] Roku przefłzłego/ w Zurowicach v Orzechowkięgo/ [...] przy onéy tłuftéy Gęfi/ pomnifzli/ Exekucyą wżyftkę. *OrzQuin* B3; *BiałKat* 266 (3); *CzechRozm* 101; *KarnNap* D4v (3); *KochPs* 162; *ZapKości* 1580/8; *CzechEp* 321; *KochPhaen* 9; Święty pokoiu/ tę małz wadę w łobie/ Ze ludźie rádži zgnuśnieią przy tobie. *KochPieś* 15; (*nagl*) Porządek około gáfzenia. (-) Do gáfzenia máią bydź náznáczeni w káżdym domu/ częgo kto przy ogniu [= *podczas pożaru*] ma pilnowác. *GostGosp* 144 (4); *LatHar* 88 (2); Iełcze téz tu przykáf vfpokoienia różny [= *inny*] przy gránicách [*!*] wfpómnie, który ácz ftároświetcki, ále bárzo grzeczný, y godny wiadomości ludzkiéy *SarnStat* 1264; *PowodPr* 43 (2); *SkarKaz* Ooood.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (6): W káždych vściech iákoby miód będzie ołłodzona iego pámiątká [*tj. wspomnienie Jozjasza*] / y iáko Muzyká ná godziech przy winie. *Leop Eccli* 49/1; *CzechRozm* 101; Prośby przy Litániey/ o rzeczy rozliczne. *LatHar* 180 (3); *SarnStat* 1310.

Połączenia: »przed [czym] ... przy ... po [czym]« (2): *KromRozm III* B4v; Procefs prawny ná trzy części fie dzieli. 1. O íprawie przed Dekretem. 2. O íprawie przy Dekreće. 3. O íprawie po Dekreće. *SarnStat* 716.

»tu ... przy« (1): [*mówi Maryja:*] proflę wás niechátz iuż tu vmrę przy niym [*Jezusie*]/ aby ch nie byla żywa po niym *OpecŻyw* 157.

»zaraz [= *jednocześnie*] przy« [*szyk 1:1*] (2): Ale zaráz przy wadze [= *wschodzeniu gwiazdozbioru Wagi*] wíchodzi pół Korony. Y ogón Chyronówy. *KochPhaen* 21 (2).

Wyrażenia przyimkowe: »przy grobie« = *tuż przed śmiercią* [*cf* *dzisiejsze: nad grobem (stać)*] (1): *LABęćie* [...] Nigdy ták słodko nie śpiewaćie łobie Iáko przy grobie (*marg*) Lábęć napięknief przed ímierćią ípiewa. (-). *KlonŻal* A4.

»przy kuflu, czaszy, dzbanie, szklenicy; przy (dobrym) trunku, winie; przy pełnej« = *pijąc alkohol, podczas picia alkoholu; in convivio vini Vulg; ad vinum, inter pocula a. vina Cn* (5:1:1;3:1;2); *Leop Eccli* 49/1; *Producere noctem vino*, Dobrze w noc fie nápiyác. Przy winie íiedzieć. *Mącz* 96d; Choć wiem że ty przy pełney wolifz łobie íiedzieć [...] / niż o Bogu wiefzieć. *Prot* B (2); *BielSat* C4v; *BielSpr* 25v (2); (*nagł*) *Ian Polánowłki*. (-) *ACz* go częściefy záltániefz przy czáfzy niż w polu/ Ale czymże fie báwić teraz zá pokoiu/ Wfzákóz czáfu potrzeby [...] Wfzytko on pięknie ípráwi *PaprPan* I; (*nagł*) Ná lipę. (-) *VCzony* gosciu/ iefli ípráwą mégo ćieniá/ *Vchodfzifz* gorącého letnich dni promieniá. Ieflić lutnia ná łonie/ y dzban w żimnéy wodzie Tym wdzięczniefy/ że íiedzifz y łam przy nim wchłódzie. *KochFr* 93; Przy dobrym trunku ítrawifz dzień wełoy *KochPieś* 43; Lepief fie ták okazał *[tj. walcząc na wojnie]* / niżli przy šklenicy *BielRozm* 10 (2); y wiefcey ich [*młodzi szlacheckiej*] tu zá niefzczęfną íwawolą nálfz/ przy kuflu/ przy pijánych zwádách zábijano/ á niżeli ná onych wiefnośławnych *Mofkiewłkich* expedyćách *VotSzl* C3; *KlonFlis* D3.

»przy ołtarzu« = *w czasie odprawiania nabożeństwa* (3): *SkarŻyw* 28; [*matka św. Augustyna*] Ządála aby ná nię przy ołtarzu Páńłkim pámiętano. *WysKaz* 38; *SkarKaz* 243b.

[»przy słońcu« = *podczas słonecznej pogody*: Pytam ćie [...] Iefli [= *czy*] w łufznym porzáfku leży twárda zbroiá/ Abo nie zárdzewiála wífi ízablá twoiá. Iefli ná ołtrym drzewie [= *włóćni*] kury nie íiádáiá/ Abo przędze przy słońcu ná nim nie wiefzáiá. *ZbylPRozm* B4.]

αα. *Członem podrzędny jest nazwa osoby: przy kim = w czasach, gdy ten ktoś żyje, panuje itp., też istnieje w zamyśle Boga; za czyjegoś życia, panowania, też czasowego pobytu w jakimś miejscu [w tym: o Maryi (1)] (41)* : panna marya [...] zwiefcznośczy yufch byla [...] A tako wízythky uczynky bołkye gdy íyá ítaly panna yufch byla wumyfzle bołkyem y włkarbye ferca bołkyego a tako wízytko íyá ítalo przyniefy *PatKaz II* 29v; *KromRozm III* M3; rzekł *Moiżefz* [*do Boga*]: Niechay Pan Bog opátry ten lud człówiekiem ípráwnym/ ktoryby gi przywiodł do zyemie obiecáney [...]. Rzekł Pan Bog do niego/ wzów íozue [...] / w ktorym íefł duch Boży/ á wlož rękę fwoię náń/ aby przy thobie íefzće był wftáwion *BielKron* 43v; Tegoż roku [1500] kurza nogá ná zamku Krákwłkim przy poślech *Tureckich* zgorzáł *BielKron* 400; *Prot* B3v; *HistLan* B; (*nagł*) *Domicianus* okrutny Cefarz Rzymłki. (-) *TEN* był zwykł okrutności nád ludźmi wżywác/ Ze nie mógł nacnotliwfy przy nim mieyfca miewác. Iednych wyganiał z zyemie/ drugie żywo łupił/ Owa fie táf v niego żaden nie odkupił. *PaprPan* [Gg]4; *StryjKron* A3v (3); Bo powiefdacie Polacy íż gdy *Krol* vmrze/ tedy wízyfcy *Koronni* wrzędnicy

władzy mieć nie máią. A czemuż ich zowiecie wrzędnikami Koronnemi/ gdyż [= skoro] iedno przy Krołu ich wrząd łtoi? Rádniey ie zowiecie wrzędnikami Krolewfskimi [...] / gdyż iedno gdy Krol żyw/ wrzędy ich moc łwą máią. *GórnRozm Av; GostGosp 10 (8); A té przywileie [...] czáfu interregni, y przy nas [tj. gdy król zasiada na tronie] ináčéy wykládáné y rozumíané bydź nie máią/ iedno ták/ iáko fie lámé w łobie w ártykulech łwych zówieráią. SarnStat 1182; Moc tez wiefłza y potężność ieft ná nieprzyaciála przy iednym^m [tj. gdy rządzi jeden władca] SkarKazSej 691a (5); Włzem poddánym były przy nim [województwie Krotoskim] gody. [...] Nie dał łzárpác Kmiotkow ni Miefzczánow RybWit C2.*

W przeciwstawieniach: »przy ... bez [kogo] (3), po odjeździe [czyim], pod niebytność [czyj]« (5): *GórnDworz H4; [Włoch do Polaka:] Kędymkolwiek był/ włzędy mi powiedano o tey łwey woli Polfskiew/ znác że ták tu zówłze bywa/ nie tylko bez Krola/ ále y przy Krołu GórnRozm A3v; zeby było tod oskutku [!] nie przyszło, wiec y Pany Bathore przypomniać y przy nim y poodiezdzie iego iáką chęc po mnie znali ActReg 79; GostGosp 124; (nagł) W niebytnoći Królewfskiéy iáko łądy isc máią. (-) Roki Ziemfskié/ Grodzkié/ Akty grániczné [...] íść máią obyczáiem zwykłym pod niebytność nálfzę/ iáko y przy nas. SarnStat 6.*

W połączeniach szeregowych (o charakterze przeciwstawnym) z różnymi przyimkami, nie tylko czasowymi; w tekstach podważających przedwieczność Chrystusa (8): CzechRozm 38v (3); Bo wedle piłmá ś. o iednym tylko prawdziwym nie pomiefzánym wiem Mefyálzu człowieku łynu Dawidowym y Abráhámowym (Mat. 1 v 1.) ktory też łam á nie ínfzy z nim/ w nim/ przy nim/ po nim ábo przed nim/ ieft iednym/ włáfnym [= prawdziwym] y namileyłzym łynem Bogá żywe⁸⁰ CzechEp 76 (5).

Połączenie: »już przy« (1): *Boby nie teraz dopiero vpáść był muśiał [Kościół Chrystusowy]/ po ześciu Apołtolfskim/ ále iefzcze zá łámych Apołtołow/ gdy ono Antichrift nie tylko táiemnice niezbożności łwey łpráwował. 2. Tefs: 2. v 7. Ale iuż też przy łámychże Apołtołách wiele było Antichriftow. CzechRozm 184v.*

Szereg: »po [kim] (a. po ześciu [kogo]) ... za [kogo (G)] i (ale też) przy« (2): *á Iozue [...] nie po Moyżefzu ále iefzcze zá niego y przy nim wrząd łwoy łpráwował CzechRozm 105v (2).*

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« = *w mojej obecności (1):* *Iużem ia pánu Lubelskiemu/ y przy łobie/ y bez łiebie rząd poruczył GórnDworz H4.*

ββ. *Członem podrzędny jest wyraz oznaczający punkt początkowy lub końcowy jakiegoś faktu, zjawiska, czynności (20) :*

Połączenie: »aż przy« (3): *Pan [Jezus] powyeda/ iż łą [...] w kołcyele [...] źli á nyefpráwyedliwi: ktorzy áż przy łkończeniu łwyátá będą zebráni/ á w ogyeń wrzuceni. KromRozm III D; CzechEp 354 (2).*

Wyrażenia przyimkowe: »przy dokończeniu [czego]« = *na końcu czegoś, w momencie, gdy coś się skończyło (kończy) (3):* *Ale iuż przy dokończeniu wychodzenia ich [Izraelitów] z Egipthu/ gdy iuż Pan Bog nád Fáraómem [...] / rozmaíte pomłty á frogie plagi [...] / wypełnił: Tę iefzcze plagę [że pomarli synowie pierworodni Egipcjan] ná zyemię Egipfską zołtáwił. RejPos 141; CzechRozm 90v; Miecze im [Ammonitom] z rąk pádály/ członki ták mdłé były/ Ze im przy dokończeniu bitwy nie łłużyły. ZawJeft 14.*

»przy dokończeniu, skończeniu wieków« = *według nauki apostołów: w czasach mesjańskich, gdy Jezus żył na ziemi i skończył się czas Starego Testamentu, a zaczął obowiązywać Nowy; in consummatione saeculorum Vulg (1:1); CzechRozm 24; A nie iżby częłto ofiářował [Jezus] łámego siebie [...]: lecz teraz przy łkończeniu wieków raz łię okazał ku zgłądzeniu grzechu/ przez ofiářowanie łámego siebie. WujNT Hebr 9/26.*

»przy końcu [czego], koniecznym [= *ostatecznym*] rzeczy skończeniu« = *in finem (eventus) Vulg; sub finem Cn (3:1);* Abowiem z ktorego łie [...] wyrzuconego połmiewáli/ temu łie przy koniecznym rzeczy łkończeniu dziwowali [*mowa o Mojżeszu*] *Leop Sap 11/14 (2); SkarŻyw 472; Przy końcu niepokalanego żywotá łwego/ ták wiele dobrowolnie dla zbáwienia twego [człowiecze] wćierpiał [Jezus]/ iż żadna boleść nie mogłá zrownáć z boleścią iego. LatHar 679.*

»przy (wszelkim) początku, zaczęciu [czego]« = *na początku, w chwili początkowej; w pierwszej fazie, w pierwszym okresie (5:1);* Wiele ludzi przy początku zarażenia powietrza morowego [...], natychmiáł daią drijakiew z winem pić *FalZioł V 69v; SeklKat E4v; BibRadz I 451a marg;* przy záczeniu rozmyślánia/ vczyń kroćiuchną prósbę o fortunne y pożyteczne odpráwienie tego nabożeńłtwá *LatHar 664 (2).*

~ *Wyrażenie:* »przy początku świata« (1): Przy początku łwiáthá Pan połwięcił małżeńłtwo łwięte *RejPos 42 marg.* ~

»przy początku« = *najpierw (1):*

~ *Połączenia:* »przy początku ... w pośrzodku ... w końcu« (1): Te⁸⁰ czału [*jesieniá*] Słończe przechodzi troie znamion. Przy początku Wagi. W pořrzodku Smoka. W końcu Strzelca. *FalZioł V 54.* ~

»przy skończeniu, dokonaniu świata« = *na końcu świata (3:1); KromRozm III D; CzechEp 354 (2);* Obiáwienie lepák Ianá S. ma w łobie prorocłtwá áż do łkończenia tegoż kościołá/ ktore będzie przy dokonánium łwiátá. *WujNT przedm 31.*

β. *Członem podrzędny jest rzeczownik oznaczający czas, także punkt początkowy lub końcowy jakiejś jednostki czasu (17) :* Przy tym czafie przed łamym zleženiem ma Pani brzemienna lekky pochadzac zchylájąc łie częłto ku ziemi, iakoby czo miała zbierać z ziemi *FalZioł V 19d; Náuka Vrzędnikowi/ y pámięć [= zapis rzeczy, które należy pamiętać]/ którą ma częłto czytác/ y ták długo áżby to włzyłtko pámiętał y czynił. A ma to czytác Włodárzom y Klucznikowi zówždy przy Święcie/ á nie w Niedzięle. GostGosp 6; Ciebiefz [*zimo*] zacny Chodkiewicz ná to obrał łobie/ Zeby ták znáczne łwoie wefele przy tobie Spráwił *WitołLut A5.**

Wyrażenia przyimkowe: »przy dokończeniu roku« = *na końcu roku, w końcowych dniach roku (1): [Będiesz obchodził] Święto Zniw zboż pierworodnych [...]/ y Świętho Zbieránia przy dokończeniu roku [quando egreditur annus]/ gdy twe zboża z polá zbierzełz. BibRadz Ex 23/16.*

»przy tej chwili« = *wtedy (3): SeklPieś 6v; Niektorzy co w czáry wierzą álbo łye ich boiá/ tedy przy tey chwili [*tj. tuż przed udziałem konia w zawodach*] ták łye łpráwuia/ wiążą koniowi w grzywie/ łwięconé káđzidło/ mirre/ y złoto/ á kropią koniá wodą łwięconą *SienLek 189v; POprośmyłz łwiętego Duchá [...]/ áby był P. Bog przy tey chwili/ gdy łię dułzá z ciáłem dzieli ArtKanc H14v [idem SeklPieś].**

»przy [czyich] leciech« = *za czyjej władzy (1)*: a dobrzi livdzie abi sye radowały y za wałche Iafnołcz y za naschego pana boga proffly yz maya pokoy dobri przy v. Iafnołczy lyeczich *LibLeg* 11/60v.

»przy święcie« [*prawdopodobnie mowa o świętach mniejszej rangi, np. związanych z kultem lokalnych świętych*] (2): Ogrodek pięknie záśiac żyoty ofobnie pachnięcemi [...]. A to przy święcie/ y kiedy roboty infzey niemałz spráwić fie może. *GostGosp* 128 (2).

»przy [czyich] czasoch« = *w odniesieniu do kobiet: podczas menstruacji lub ciąży (1)*: [wódka piołunowa] vrinę pędzi j paniam przy gich czałoch pomoc daie wielką. *FalZioł* II 9b.

»przy tym (a. takowym) czasie, onych czasiech, czasie [czego]« (3:1:1): Też przy czałie rodzenia, władziwży niewiałtę na łtołecz vłlany Ma kazać baba onym Stolczem chwiać: na prawą j na lewą łtronę *FalZioł* V 20b (4); PRzy onych czałiech/ gdy fie záfię drugi raz wielka tłufzcza zefłłá ku Pánu/ á nie mieli czoby byli iedli/ zezwawłzy do łiebye Pan Iezus zwolenniki łwoye/ rzekł do nich: [...] *RejPos* 182v.

»przy wschodu słońca« (1): Przy włchodu łłoncza łłufza radzić, á przy zachodu aby wefele było. *BielŻyw* 51.

»przy wschodzie zarz« (1): yłch włołkowa oney proffila abi philippa krawczika czarowała [...], y czarowała tymi łłowy, przy włchodzie zarz [!]. *LibMal* 1544/85v.

»przy zachodu« (1): *BielŻyw* 51 cf »przy wschodu słońca«.

B. *Wskazuje na następstwo dwu czynności, faktów lub zjawisk: przy czym = później niż coś, po czymś (zazwyczaj w bezpośrednim następstwie czasowym i w ścisłym związku z tym czymś) (11)* : łama tilko żona fie nieokaże czo iefł az przy poięciu aby łnadz nie omierznęła niźliby poięta była. *BielŻyw* 109; Piotr S. przy wyznániu y nagrodzie troiákiego záprzenia [tj. *zadoścuczynieniu za trzykrotne zaparcie się Chrystusa*] wziął Páłterłtwo włzytkiego łwiátá. *SkarJedn* d8v; Záтым włłáł ALEXánder/ y tak mowić poczał. Przy pierwłzey połłow łkárdze/ dałem dołłateczną Spráwę o łobie: teraz niechcę vłzu wálznych łłowy proznemi báwić *KochOdpr* B3v; *Oczko* 20.

Połączenie: »zaraz przy« (1): Kiedy Ráycá zwycięłstwo otrzymał: do kupy Nieprzyaciółom wzięte znałzał włzytki łupy. A zaraz przy tryumfie do łkárbnice dawał Kleynoty/ łrebro/ złoto/ ktorego dołławał. *KlonWor* 17.

Wyrażenie przyimkowe: »przy skończeniu (a. dokończeniu) [czego]« = *in fine PolAnt* (3): Y przy łkończeniu czterdziełci dni/ otworzył Noe okno Archy *BibRadz Gen* 8/6; [Mojłesz rozkazał:] Przy dokończeniu roku Siodmego [...]/ w Święto kuczek. Gdzie fie włzythek lud Izráelłki zeydzie [...]/ thedy czytać będziefł zakon ten przed włzemi Izráelłczyki *BibRadz Deut* 31/10 (3).

α. *O tekłcie mówionym* (2) : [Zygmunt III Waza mówi do łwego ojca przed wyjazdem ze łwecji do łłski:] Pan [Bóg] niech mną rzádzi/ w ktorym ia połóżył [...] włzyłtkie łwe nádzieie: Niechże fie zemną iego wola dzieie. Przy ktorych łłowách/ cół iefłcze chcąc mowić/ Widząc žal oycow/ nie może domowić *GrochKal* 6.

Połączenie: »zaraz przy« = *bezpośrednio po czymś* (1): że Chryłtus Pan/ raczył ná tym łwiecie/ łmiertelny żywot wiełć/ przez trzydziełci łat y niemal pułczwártá. Ná pámiátkę tedy łat tych zbáwićielá náłze⁸⁰/ mowią naboźni łudźie/ trzydziełci pácierzy y trzy: y zaraz przy nich/ tákże wiele [= *tyle samo*] pozłowienia Anyelłkiego *LatHar* 551.

[Cf znac. 26. »przy czym«: **α.**]

a. Członem podrzędnym jest nazwa nieczynnościowa (mowa o następstwie obiektów, których dotyczy ta sama czynność) (1) :

Połączenie: »przy ... dopiero [= później]« (1): W ktory [Psalm 2] gdy kto weyźrzy [...]: wyźrzy w nim Bogá bogátego gośpodarzá [...]: á przy nim też dopiero meyfalfzá/ ábo pomazánká ie⁸⁰ [właściwie Dawida będącego figurą Mesjasza] CzechEp 287.

[Cf uwaga po znac. 16.]

3. Wyraża towarzyszenie komuś, przebywanie z kimś, w czyimś otoczeniu, często na stałe lub przez dłuższy czas, też w podróży: przy kim = w czyimś otoczeniu, towarzystwie, towarzysząc komuś, z kimś (zwykle o ludziach, niekiedy ze względu na sprawowaną przez nich funkcję, także o abstraktach; rzadko o przedmiotach: przy czym 'dodany do czegoś'); cum Vulg, PolAnt, Modrz, JanStat; apud Vulg, PolAnt, Modrz; ad PolAnt (528) : [Liszka do kura:] O iákobych fie szczęlna znáá/ Gdybych twoię przyiaźń miáá/ Y przy tobie zázwdy byáá/ Piędziá cię nie odchodziá. BierEz S4 (5); Mám lutoftz nad tym ludem/ bo oto trzy dnij cijrpiá przy mnie/ a niemaia tzo by iedli OpecŻyw 52; Ale go onij przynękali (by zoftál przy nich) rzekázt: Zoftán s nami/ botz fie kwieczoru bliży OpecŻyw 168 (8); mój vmyfl k walze^{mv} towarzistwu prziftać niemoże [...]/ iż łatwiey mogę przy panu Szczeńciu/ a przy P. ftarofcie Swewoli/ Ządofci/ Przechyrze/ ij inych dworzanoch dziefięcz lat trwácz/ niżli przy wás iednę godzinę. ForCnR C3v (4); PatKaz II 84v; BielŻyw 9 (4); a wten czas woylko Krola Ferdinandowo bilo pod Budziniem [...], livdzie czy ktorzi bily przy kroliv [węgierskim, Stefanie] barfo fy bily znedzyly [lege: znędzili 'wycieńczyli'] LibLeg 10/146 (7); Ifch go [Matysa Rajeckiego] thefz [...] Skinder [Turek] Namawyal abi przy nich yefzdzial, a sprawá polfka [lege: sprawę polską] y polozenye zyemye ym okazowal. LibMal 1548/142; Pithann [!] yefliby thowariztwo yakye przy they kradzyezi myall constanter thwyerdzi yfch nykth przynym nyebel alye thelko fiam tho fprawowal LibMal 1552/166v (5); MetrKor 61/223v; RejPs 113v (4); RejKup q4v; MurzNT 38v (3); KromRozm II f3v; Diar 54 (2); [Młodość mówi:] Czemułz mię iuz opułzczałz moy miły Iuftinie [...]/ Wdzyęcznieyfyz będąiefz przy mnie niżli kyedy [będziesz] ftáry BielKom E (2); KrowObr 236 (2); Potym on ftárzec mrując polzedł wnet od niey [Prudencyi, czyli Mądrości] precz [...]. On młodzy przy niey zoftál RejWiz 29 (5); Leop 1.Reg 30/21 (17); OrzList d2v; UstPraw H4; RejZwierz 4 (2); Abowiem go [Szymona Piotra] był ftrách ogárnął/ y wlyztyki co przy nim byli/ z onego łowienia ryb ktore zágárnęli. BibRadz Luc 5/9 (11); OrzRozm T3; [papież Lucjusz] vftáwił áby przy Bifkupie káždym byli dwa káplani á trzy Dyakonowie/ coby dáli fwiadectwo o żywocie á chowánium iego. BielKron 152v (35); Mącz 59b (3); A tu iuz rozumiey omylność przyaciela kupnego/ iż poki vżywa dobrodzieyftwá twoiego á rofkofzy fwoich przy tobie/ pothy małz przyaciela z niego/ á fkoró przypádnie ná cię vpadek iáki/ niezczęfście iákie/ álbo przygodá/ iuz ftyłzyfz iż ftoi z dáleká RejAp 152v (9); BiałKat 156; Pan Kozieł [...]/ będąc w Wiznie ná rocech przy przyiacielu/ s kthorym [...] wlyztek dzień ftrawił/ gdy fie iuz było zmierzkło/ fzedł fam [...] do gofpody fwey GórnDworz P8 (5); ftyłżałem o iednym [mierniku, tj. mierniczym] ná Podgórze/ ále y ten iuz był vmárł: wlyzákze z tych którzy przy nim bywáli/ kiedy imienié mierzał/ y tego pilni byli/ wyrozumiałem iáko Lan ma być mierzón. GrzepGeom K4v; RejPos 71v (20); RejZwierc 99v (3); [Węgrzy] Krolá Ludwiga w tyle Woylká fwego

poftawili/ przy którym było Tyfiąc koni [= jezdnych]/ dla iákiego rátkunku *BielSpr* 56v (2); Tę [*Helenę*] miedzy Trojankami na wieży zastała [*Wenus*], A [...] z nią sie umawiała. W rzeczy [= rzekomo] jej prządka stara, która przy niej była *KochMon* 32 (2); *RejPosRozpr* c2v; *BudBib Num* 1/4 (3); *BudNT Matth* 15/32; *CzechRozm* 109v (3); *PapPan* N2; Przeto niech prawá będą poftánowane/ o wychowaniu synów Krolewfkich: á máмки y mistrzowie/ y w náuce towarzysze/ [...] niechay im będą przydáni. á [...] pijánice/ y pochlebcy niech przy nich niebywáią *ModrzBaz* 76 (7); *Oczko* A2; *SkarŻyw* 161 (11); [*Księgi moje*] o Tirańftwie dzifiefzszego wielkiego Kniáziá Moskiewfkiego też láćinfkie/ z wielką pracą [...] ná Witebfku wczynione zginęły mi w Chorofcy przy Panu Alexandru Chodkiewicu [= *podczas mojego pobytu w jego otoczeniu*] *StryjKron* A6; Dowmant Hurdowic Kniáz Gedrocki [...] prawie wzyftkę Sláchtę Zawiliyfką chlebem był zhołdował/ iż fie przy nim iedząc y pijąc wzyfscy bawili *StryjKron* 355 (5); *CzechEp* 353; *NiemObr* 177; *KochFr* 128 (3); Dwáy [*bracia szpitalni*] zawnfze z nim [*nawróconym luteraninem*] po Rzymie do kościołów chodzili [...]. W nocy we dnie fie przy nim bawili flúzając/ ochędożáiąc go *ReszList* 174; *KochPieś* 52; Ták láto/ iáko srzeżogę/ Przy tobie ia wytrwác mogę. *KochSob* 64; *PudlFr* 55 (2); *GórnRozm* B2 (3); *PapUp* B4 (3); *ZapKościer* 1587/70v; *ActReg* 9 (3); Adhaereo – Vítawicznie ieftem przikim, trzymám fzie *Calep* 23b; *WujNT Matth* 15/32 (16); KRólá wolno obráného/ żaden inny koronowác nie ma/ oprócz księdzÁ Arcybifkupá Gnieźnieńfkiego [...]. Przy którym Arcybifkupie máią bydź/ którzy ktemu wedle ftárádawného zwyczáiu należą Bifkupi. *SarnStat* 19; wftawiamy/ áby ciż Ráyce z miefczany przy Woiewodách cenę kupiam y rzeczam [*przedajnym*] wftawiaiących byli/ y pomagáli ie wykonywác *SarnStat* 945 (22); *SiebRozmyśl* L3v; Ale nieprzychodź lámá [*Junono*]/ niech zaráz [= *zarazem*] przy tobie Piękne Grátii będą *WitosLut* A4; poflá do Zorawiw *IPS* poflá fwoiego [...]. A ci też ptafzomowcy [= *rozumiejący mowę ptaków*] przy pośle iecháli/ Aby támtego woýfká rádę wyflucháli. *KmitaSpit* Bv; *PowodPr* 47; *SkarKaz* 4 (2); *GosłCast* 48; *PaxLiz* B4. [*Cf też znac. 7.a. CzahTr* C2.]

Z nadrzędnyim rzeczownikiem (6): *RejWiz* 154v; *Leop* 1.*Mach* 12/19; O fláchcie przy woźnym gdy pozywa. [...] Gdy kto co świádczy Woźnym/ tedy ma mieć przy nim dwu fláchćicu *UstPraw* H4; *RejZwierc* 221; *GrochKal* 25; Iáko fie tu z tey Ewángeliey pokázuie/ iż infzy lud przy Pánie który flucha: á infzy wczniowie Pánfcy/ ktore do náuki ludzkiey gotuie/ iáko páfterze duchowne y Doktory *SkarKaz* 606a.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim bawić się [= *przebywac*] (3), *by(wa)ć* (*będący*) (134), *cirpieć* (2), *iść*, (*od-*, *ob*)*jechać* ((*wy*)*jachać*, *jeźdząc*, *jeździć*) (9), *jeść i pić*, *krolować* (*krolowanie*) [= *przebywac(-anie)* z *Bogiem w królestwie niebieskim*] (3), *mieć* [*co a. kogo*] (2), *mieć się* [*jak*] (2), *mieszkanie*, *nie ma* [*kogo*], *parać się*, *posadzić*, *potrzebować* [*kogo*], *przebywać*, *prześć*, *siedzieć* (*siedzący*, *usieść*, *zasiadać*) (7), *stać*, *świecić się* (4), *tryumfować* (2), (*prze*)*trwać* (*wytrwac*) (18), *uży(wa)ć* [*czego*] (9), *weselić się*, *znosić* [*kogo*], *zosta(wa)ć* (19).

Połączenia: »i przy samym ...« = *nawet w otoczeniu kogoś ważnego* (1): gdyż y przy lámym Chrustuie miedzy Apofztołami zdraycá fie Iudałz nálaśł *CzechEp* 358.

»tam(że) (...) przy« (7): *OpecŻyw* 110v; *LibLeg* 11/21v; *RejJóz* P5; *RejWiz* 119; też iny wzytek lud Izraélfki przychylili fie do tego [...] áby obráli Dawidá Krolem. Y byli tam przy Dawidzie przez trzy dni iedząc y pfiąc *BibRadz* 1.*Par* 12/39; [*Kleofas do Łukasza*:] Do Ieruzálem fie wroćwá. Powiewá

to zwolennikom Y drugim/ co tám przy nich są. Co fię nam w drodze przydało [że Jezus po śmierci żywy nam się ukazał] *MWilKHist* K3v; *ArtKanc* I8.

»tu (...) przy« (7): *BierEz* Nv; *RejKup* c2v (2); *RejPos* 143v; Mogłbyś [ojcze] iście być ná mię inákfzey bácności. Y owfzem tám gdzieś więcej ná dziale zoftawił/ Zebyś lie też tám więcej niż tu przy mnie bawił. *HistLan* B; *ActReg* 27; *CiekPotr* 56.

»tuż (...) przy« = w bezpośrednim otoczeniu (2): *RejPos* 316v; Co ielt w tym iże Pánná teraz bárzo zbládlá [...]. A tám wy lepiej wiećie/ tuż przy niey będący/ Co zá mol ielt? tám írodze nam Pánnę gryżący. *PaxLiz* Bv.

Wyrażenie: »przy świętej obliczności Twojej« (1): [Boże] racz lakawie [!] podpomagać nas abi my [...] nie wftali na tey drodze: ktora by nas miała prziwieć do obiecanej oyczyzny násfey [...] abychmy [...] niebyli powinni liczby czynic z zadnych ípraw násfych iedno tylko vzywac wiecznego pokoju przy tobie panu swoim a przy świętey obliczności twoiey. *RejPs* 140v.

Szereg: »z [kim] ..., przy« (1): íerce náfze brzydzi fię/ y nienawidzi tych rzeczy wftykich/ ktore były ínami w niezfzcźficiu názfym/ á w tych fię kocha/ ktore były przy nas/ czáfu fortunnego. *GórnDworz* H7.

Wyrażenia przyimkowe: »przy boku ([czyim])« = w czyimś otoczeniu, towarzysząc komuś [w tym: o współmałżonku (1)] (7): Lecź tákowi ktorzi przy boku Krolewkiem wftawicźnie będą [*Sint ... familiares regis*]/ á do tákich táiemnych rozmow będą przypuźczáni/ trzebá aby byli wierni y milczeniem ozdobięni. *ModrzBaz* 25v; *KochPs* 128; *SkarŻyw* 152 (2); *CzechEp* 62; Więć iáko wielcy Pánowie [...] záwždy Doktorá chcą mieć przy sobie: tám Rzeczpośpolita potrzebuie przy boku íwym wftawicźnie Doktorow/ to ielt Senatorow *GórnDworz* K; Zeby tedy tákowi [tj. *pochlebcy*] przy boku Páńfikim być mieli/ niebeífieczna rzecz ielt *Phil* H.

»przy sobie« = *secum* *PolAnt*, *Vulg* (84): *BierEz* G3 (2); Miey przy sobie ípiewaki (ieftli moźefz) gędzce, y ínfze ludzi wefołe á krotochwile czyniące. *FalZioł* V 66; *LibLeg* 11/21v (2); *ComCrac* 11v; *LibMal* 1546/110v; *ZapWar* 1550 nr 2664; jakobych go ja mogł za brata mieć, ktory mogąc nie tylko mię sam nie ratuje, ale i drugie przy sobie zabawi, aby mię iny nie ratował? *Diar* 77 (3); *BielKom* D6v; *KrowObr* 26; *RejWiz* 29v (4); Gdy Woźni pozew kładzie/ tedy przy sobie ma mieć iednego fláchćicá dla íwey śmierći [= z obawy o utratę życia] *UstPraw* C4; *BibRadz Act* 16/3; *BielKron* 64v (5); *GórnDworz* P (2); *HistRzym* 17; *RejPos* 9v (4); *RejZwierc* 80; *BielSpr* 37v (2); Bo ludzi młodych myśli dziwnie się wahają, Lecź gdy kogo przy sobie statecznego mają, Ten na tę i na owę stronę sie ogláda, Ażeby co nalepiej postanowił, žáda. *KochMon* 23; *WujJud* 126 (2); *CzechRozm* 18 (3); *PaprPan* N; ktory [*Chrystus*] y íam miítrzem názwán/ y vcźnie miał wybráne/ ktore przy sobie ośobliwie/ nie miedzy mnoftwem ludzi/ ćwiczył. *ModrzBaz* 128v (3); *SkarJedn* 211; *Oczko* 27; Kazano iey [św. *Austrebercie*] czáfu iednego/ wedle zwycźaiu zakonnego/ chleb piec [...]: máłą tylo dzieweczkę przy sobie ku pomocy miała *SkarŻyw* 192 (3); *StryjKron* 52; *CzechEp* 123 (2); Mnimałz ty/ że ia tobie klániam fię dla tego/ Iześ íyn Woiewody [...]. Albo że [...] złotá ná tobie/ Y ná tych dofyć widzę/ które małz przy sobie. *KochFr* 84; *ReszPrz* 64; Był ieden Ziemiáninek ([...] z roty onych/ co áchtel piwá sobie kupiwízy/ á iż nie mieli kogo ínfzego przy sobie/ ktoryby im nálewác miał/ żaden też z nich niechćiał fobie nálać/ mówiąc: zem ia pan: ia też pan. [...]) *WerGość* 223 (3); *GórnRozm* D (3);

PudłFr 58; *Wegrzin* [tj. *król Stefan Batory*] nad zwitzai wiele Wegrow przifobie chował *PaprUp* K2v; *GrochKal* 8; *SarnStat* 183 (3); *SkarKaz* 517a; *CiekPotr* 56; *GosłCast* 28.

~ *W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy sobie (za)bawi(a)ć* (2), *chować* (2), *(ś)cierpieć* (2), *ćwiczyć*, *kazać zostać*, *mie(wa)ć* (51), *zahamować* [zawsze: kogo].

Zwroty: »mieć przy sobie« (1): Będzycie mieć przy łobie páłterzá iednego/ Ktory będzie łam bronił łtadeczká łwoiego. *PaprPan* B2.

»przy sobie zostawić, zadzierzyć, zatrzymać« = *secum detinere Vulg* [szyk zmienny] (9:1:2): *RejJóz* Pv (2); *RejWiz* 172v; Słyszác tedy Iakob iż zboża przedáią w Egipcie/ połłał thám dzyefięć łynow/ iedno Beniámina dzyeciátko zołtáwił przy łobie. *BielKron* 17 (4); *SkarŻyw* 309 (2); *ActReg* 58; *WujNT Philem* 13; *KmitaSpit* C. ~

»przy społeczności [czyjej]« = *w którymś towarzystwie* (1): [Jezus przypomina w Ewangelii] iż [...] kogo załtanie [...] ták czuynego á dbáłego o tym świętym miłofierdzyu łwym/ iż go zá łtoły łwemi błogółáwionemi/ to ielt/ przy łpołeczności onego Bołtwa łwego świętego [...] / połádzić obiecuie *RejPos* 345.

α. *O abstraktach, też traktowanych antropomorficznie* (25) : *GliczKsiąż* E7v; [bogini *Pallas do młodzieńca*:] A ták tuchwá mowiłá o ludzkiej młodości/ Iáko łie przy niey kłufzá dziwne omyłności. *RejWiz* 92; *RejPos* 78v (2); *SkarŻyw* 538; Bo zwycięłtwo przy prácey/ iáko żywo łtoi. *KochEpitCat* 110; Iá mądrość w rádźie miełzkam/ y przy myśłách wczonych ieltém *SkarKazSej* 663a.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym bywać, chodzić, kłusać się, stać (3), *wytrwać, zostawać* (3).

Połączenia: »przy ... tam« (2): Przyiedzie przyiaciel [do zgodnej pary małżeńskiej]/ iuż mu miłó ná [...] onę wdzięczną łpołeczność páłhrzyć [...] / thák iż ná rowney [= skromnej] rzeczy przy oney ochocie woli tám káždy zołtác/ niżli ondzie gdzieby mu y korcem záłępiwłzy nos dołypowano. *RejZwierc* 32 [idem] *WerKaz* 305.

»przy ... tuż« (1): Albo płác śmiełzny nieważney ciężkości/ Ktora przy trudney tuż chodźi miłości. *SzarzRyt* D2v.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (1): áby Skruczá miáłá przy łobie wołá Spowiedźi y Dołyc wczynienia *KuczKat* 205.

α) *O wpływie cechy towarzyszącej* (3) : y przydałem ktemu myłli łwoie/ ábych poznał mądrość/ náuki/ łzaleńłtwo/ y błędy. Y poznałem że y w tych rzeczách ielt wielkie łrapienie duchá/ przeto że przy wielkiej mądrości wielki gniew pánuie *BielKron* 79; więc/ ilko ono męłtwo zda łie więłze kiedy łkromność ielt przy nim: tylko też záłię łkromność przy oney fierdzistości/ síle/ á męłtwie/ dobrze łie więłza widzi/ niżby ták łámá byłá. *GórnDworz* I5v.

αα. *Wskazuje osobę (a. jej duszę), z którą dana cecha lub pojęcie jest związane* (14) : Ten [Zygmunt August] iuż panem kłięłtwa Litewłkiego/ Y też Krolem Krolełtwa Polłkiego: Szczędrze mu pan Buog poczáł Fortunę [...]. Ielt nadzieie owłzeyky niemałó/ Ze też łzczęłcie będzie przinim trwałó *KlerPow* 9; *RejKup* m2v; *LubPs* Tv; *RejWiz* 119; *RejZwierc* 87v; Gniewa łię tedy ná mię tá posłednia Rotá/ Nie mam łię czego łękác/ przy mnie łtoi cnotá. *Prot* D4v; *RejPos* 114v; (nagł) *Kiemlicowie*. (-) *O Tychci* ták powiedzyc mogę á prawdziwie/ Ize cnotá wprzeymość z dawná przy nich żywie.

PaprPan Y3; *CzahTr* [D2] (2); Wam fię czáły szczęśliwe obiecały ftáwić/ Przy was można fortuná chce iuż fwoy wiek báwić. *SapEpit* B4v (2).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim bawić [= przebywać], bywać, mieszkać, stać (3), (wy)trwać (4), zostać, żyć.

Zwrot: »miłość przy [kim] stoi« = ktoś jest kochany (1): Miłość przy tobie nieomylna ftoi. Iac álbo zdrowia w tym fráfunku zbęde/ Albo ná koniec twoią żoną będe. *KochFrag* 25.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (1):

~ Zwrot: »przy sobie mieć«: Lecz iefli co inaczey/ niżli prawdá y fprawiedliwość niešie/ rzeczé/ ábo vczyni [sędzia]/ niech tego będzie pewien/ że [...] vczynek źle vczyniony/ długo y wiecznie [...] przy łobie mieć będzie [secum fore]. *ModrzBaz* 87v. ~

a. W czymś towarzystwie i pod wpływem (dobrym lub złym) tego kogoś (21) : Niemniey czy, ktorzi inífie sgarffaią, a ku nierządności, iako na igrę, na wino, na piwo, y na inífie nieftatki [...] przywodzą, maią bycz karani, aby dobry sługa przy złym się niesgorffił *ListRzeż* w. 44; *LubPs* ktv; Chroní fię złych towarzyszow/ bo fię przy nich potkniefz *BielKom* C4v; *BielKron* 172v; Ale ludzie fprawiedliwi [...] będa iáko fłóńce kwitnąć przy Pánu fwoim. *RejPos* 6 (4); *RejZwierc* 122; *SkarŻyw* 452 (2).

Z nadrzędnym przymiotnikiem (1): *RejWiz* 145 cf *W* przeciwstawieniu.

W przeciwstawieniu: »sam ... przy [czym]« (1): Kiedy fiárkę/ zgorzałkę/ wošk/ oley/ zápalifz/ Więcey iednę niż drugą fwiátłość wnet pochwalifz. A wždy iedná od drugiey nieco bláfku fwego/ Może łobie przyczynić onego ciemnego/ Iż iáfnieyfza niż lámá wnet przy drugich będye *RejWiz* 145.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (9): Abowiem ci ktorzy záwždy fwowoleńftwo płodzą/ [...] záwždy zá vporną myślá poftępują/ Y drugim yefłcze przy łobye ich dobrą myśl płuyą *LubPs* aa4v; *GórnDworz* Ee6v; (marg) Poczćiwe życie Pan błogośłáwi. (-) z oftátkow názbierano fiedm kofzow odrobin. Thu cie záfię Pan twoy raczy vczyć/ [...] A izby to co zbywa od pocćiwey żywności twoiey/ záfię pozbierał w kofze fwoie/ ábyś też mógł y ony drugie tłuźczce pożywić przy łobie *RejPos* 185v (3); Chowałzi dziś páchołká/ ináfzyć nie będzie/ Iedno zá ftoł póspołu [!]/ s fwoim pánem fiędzie. Opiwfy fię: w ten czas mąż/ wnet ná harc wyiedzie/ Ali paná przy łobie/ on łotrzyk záwiedzie. Konia fię froma fiodłác/ fieczki niechce rzázác *BielSat* D3v [idem *BielRozm*]; *KochOdpr* C3; *KochFr* 60; *BielRozm* 29.

b. O wspólnym mieszkaniu, przebywaniu w jednym domu, mieście, kraju itp.: przy kim = tam, gdzie ktoś inny; u kogoś, razem z kimś, często – pod jego opieką, niekiedy – dla opieki nad nim (101) : Liłzká łowcom vćiekáiąc/ Zemdlála byłá biegáiąc: Aże fię iey drwofzczep tráfił [...]. Bárzo go pilnie prośilá: By fię przy nim niegdzie fkryłá *BierEz* H4v (3); *HistJóz* D4v; Ten Ariftoteles [...] gdiż był w XVIII. leciech, do Athen fzedł, gdzie fię Socratefa trzy lata dzierzał. Gdyż lepak Socrates vmarł XX lat przy Platonie miełzkał *BielŻyw* 86; [szewc Michał] podkawfchi zida Slomą yefthgo pithal aczbi wgich zakonye bilo napiffano ze wolno poyacz yníčną żoną themv przy kthorym pyrwfcha thak długo nyemyefchka *LibMal* 1554/190v (4); *RejJóz* N5; *MurzNT Ioann* 4/40 (2); *BielKom* G5 (2); *GliczKsiqż* L2; *RejWiz* 23 (2); *Leop Gen* 8/17; *RejZwierz* 44v; *BibRadz Gen* 27/44 (2); [żona sułtana] powiedziála mi iż mię chce ná vrząd przełóżyć. Dziękowałem iey/ á prośil izby mi dała málo odpoczynác [...]:

miełzkiałem przy niey na [!] dworze kilkonaście dni. *BielKron* 458v (7); *Isthaec penes vos psaltria est*, W wálzým domu yeft/ przy was yeft. *Mącz* 289c; *GórnDworz* Cc8v; Potým ciełlá wezwan był ku krolowi áby páłac budował [...] / y przebywał przy krolu/ áż páłac zbudował. *HistRzym* 107 (3); A thám pothým miełzkáá Mária przy oney Elźbiecie iákoby [= *mniej więcej*] przez thrzy miełiące *RejPos* 304 (2); *HistLan* C4 (2); *RejZwierc* 199 (2); *BielSpr* 39v; *CzechRozm* 161 (2); *KarnNap* G2 (2); *KochPs* 7; *SkarŻyw* 15 (8); *StryjKron* 375; *CzechEp* 12; *NiemObr* 76; Ci [tj. *rada koronna*] łądźili połpołu z Krolem/ či rádźili o zdrowiu tey Korony miełzkáiąc vtáwicznie w Krákwie przy Krolu/ á ná Seym nic nie odkładáiąc *GórnRozm* M3 (3); *ZawJeft* 21; *ActReg* 9 (4); *WujNT Ioann* 1/39 (3); máią pod ten czás tego niebełpieczeńłtwá [tj. *wojny z Turkami*]/ miełzkác či pánowie Prowizorowie y Podłkárbiowie przy ofobie náłzéy [tj. *królu*]/ gđzie wedle potrzeby Rzeczypołpolitéy my bęđziemy/ nie oddaláiąc łię od nas dáleko *SarnStat* 443 (10); *WitołŁut* A3v; *VotSzl* E2 (3); *PaxLiz* E4v.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (2): *SarnStat* 78 (2) cf *W przeciwstawieniach*.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikiem: przy kim bawić się [= *przebywać*], być (12), chowający się, czekać [czego], (prze-, z)mieszkać (*mieszkanie mieć (a. sobie uczynić)*) (48), (z)ostawić [kogo a. co] (3), przebywać (2), skryć się, trwać (2), (za)trzymać [kogo] (2), wiek strawić, zadzierżec [kogo], zastać [kogo], zosta(wa)ć (11), żyć (2).

W przeciwstawieniach: »przy ... gdzie indziej (2), bez [kogo = z daleka od kogoś]« (3): Krolewa z Krolewną gdzie maiał mieszkać iezeli przy Krolu czy bez Krola *ActReg* 9; iż zwłáczá czáfu połpolitégo rułżenia ná wojnę ofobné przy ofobie náłzéy vrzędów koronnych/ á ofobné téz Dignitarłtw/ gđzie indźie ná łwych mieyłcach powinowáctwo y łprawá byđź mułłi *SarnStat* 78 [*idem*] 335.

Połączenia: »sam [= tu] ... przy« (1): A mi łzye v. Cro. mczi modlyem [= *prosimy*] myłóczywi Krolyv [...]. Abi łzia Vałcha K. m. nyegnyewal na náłch otho czołmi pana Vilyamowłkyego łłam zadzyerzely przy łłobyje do thich czálłow. *LibLeg* 11/155v.

»tam ... przy« (1): [*bracia mówią do Józefa*:] Oycachmy łwego łtarego doma odiechali [...] Tam ten [*najmłodszy syn Benjamin*] przy nim zołłá mały tu iechałószelzcz [!] nas *RejŁóz* M4.

Wyrażenia przyimkowe: »przy dziatkach« = *u dzieci, na ich utrzymaniu* (1): Práwiem máłło á łnadź nic łobie nie zołłáwił/ Tylko chcąc bych przy dziatkach w pokoiu wiek łtrawił *HistLan* E2.

»przy matce (a. macierzy)« = *pod opieką matki, u matki* (3:2): Albo ielłiby ktora [*dzieweczka*] pániełłki łtan wiodłá/ Zálzby tego y domá vczyńić nie mogłá. A dáleko foremniey przy máłce pocźiwey/ Niźli przy oney Kłieni iáko gęł krzykliwey. *RejWiz* 39; ná ktorey [*wyspie Mantyninie*] tylko niewiáłty miełzkáły obyczáiem Amázońłkim/ do ktorych ná łwoy czás przychodźili Kánibałowie á płodźili łie łnimi/ kiedy łie męłczyzná vrodźił wźiał go do łiebie/ á kiedy dziewká zołłáá ná mieyłcu przy máłcierzy. *BielKron* 442 (2).

~ *Zwrot*: »przy matce mieszkać« = *być niedorołłym, niesamodzielnym* (2): *LibMal* 1548/140; Bonifácyułz ielłcže niedorołłým/ przy máłce miełzkáiąc/ gđy z domu wychodźił cześłtokroć łię do domu bez łukniey [...] wrácał. bo łkoro vbogiego náydował/ onego odziewał *SkarŻyw* 496. ~

»przy rodzicach« = *w domu rodzinnym, pod opieką rodziców* (1): A drudzy ie [*rodzice dzieci*] chcąc miłowáć/ gubią ie [...]: gđy ie domá przy łobie [...] trzymáią; á ná dobre wychowánie mogąc nie dáią. Przy rodzicách trudno dobre wychowánie mieć mogá. *SkarKaz* 420b.

»przy sobie« = *u siebie, w swoim domu; na swoim utrzymaniu* (7): Dom łobie był náiął blecharz/ Więc ku niemu przyłzedł węglarz: prosząc iefli by mogło być/ Dopusćić mi przy łobie żyć. *BierEz* 12; *LibLeg* 11/155v (3); *RejPos* 56; *SkarŻyw* 187; *ZapKościer* 1584/43.

»przy swoich« = *u swoich, ze współziomkami, w swoim kraju* (1): Rozprółzym łie po łwiećie w nieznáiomé kráie/ Ta [*Poliksena*] w wlubionéy źiemii przy łwoich zołtáie. *GórnTroas* 64.

4. *Wprowadza nazwę świadka – osoby, w której obecności coś się dzieje (wyjątkowo: obiektu martwego): przy kim = w obecności tego kogoś; coram, praesente, in praesentia* *JanStat* (320) : Ayełly zeby przy Vangierłkyem połlye chczyano czyą oczo pythacz, czo by nyebefłpyecznye bylo przy nyem powiedacz thedy sobye na ynłfy czałł wełzmyełz *LibLeg* 7/35 (9); A kiedyby w Páńskiey zwadzie łluga kogo zabił przy panie, tedy vedlia łtatutv pán ma bycz winovąn a nie łluga *ComCrac* 16v; *LibMal* 1546/124 (3); Táme ono concilium y w inych łpráwách/ wedle zámyerzenya papyełkyego przy legaćyech yego łye łpráwowáło *KromRozm III Q*; *Diar* 26 (5); *GroicPorz* oo2; A choć drugi nic nie krzyw/ w łeb mu łie dołtánie/ Czálłem przy towarzłyzu/ á czálłem przy pánie. *RejWiz* 71v (3); *OrzList* i; *WyprKr* 50; *BibRadz 1.Mach* 14/28; y byłem ia przytym/ gdy to Kłiężey Połłowie mawiáli/ że [...] was zá to nie mamy/ czym łye wy być piłzećie? (–) A byłoż to przy Krolu? (–) Bá tuż Krol siedział. *OrzRozm* 12 (3); [*Chrystus*] przemienił z wody wino w Chanie Gálileyłkyey przy máłce y przy zwolennikoch. *BielKron* 138v (50); *OrzQuin* D3v; Przetho Dworzánin mułi łie pilnie przypátrowáć/ iákiei ci bęđą myłli/ przy kthorych trefnowáć ma: bo ludziom łtrapionym włzeláka trefność/ iefłcze więczy bolełci przymnaża *GórnDworz* S2v (4); Was też prołzę mych pánow pokilcie tu łámi/ Abyłcie ią [*skrzynię*] mieyłkami przy mnie pieczęćiami [...] zápieczęćáwáli *HistLan* E2v; *CzechRozm* 174; *PaprPan* L3v; *SkarJedn* 63 (2); *SkarŻyw* 188 (5); *StryjKron* 473 (3); *CzechEp* 163 (2); Odniołł mi poty[m] Pan Otwinowłki/ iż X(iádz) K(anonik) [*Powodowski*] ná rozmowę przyzwolilł [...] / to łobie wáruiąc/ áby bez wielkley zgráie przy kilku ołob było *NiemObr* 25 (2); *ZapKościer* 1584/50 (3); Bo ci ktorzy fáłzywie bęđą łwiadczyć/ powiedzą/ żełmy to wiedźieli przy nas łię to dźiało. Co nigdy nie było. *GórnRozm* G3v (3); *PaprUp* C2; Dziwowali się ludzie [...] Ze [*pan kanclerz*] przy Krolowey otych wszytkich rzeczach chce mowic zKrolem *ActReg* 82 (8); Miárá záwždy iednáka ma bydź/ ták przy Pánie iáko przy Rewizorze/ ktorzyby od Páná był. *GostGosp* 48 (5); *GrochKal* 12; *GórnTroas* 72; *JanNKarGórn* D4; VStáwiamy/ iż gdy która pánienká bęđzie dawána zá mąż/ w połágu álbo w dárze pieniężnym niech ma dółyc: który iéy bęđzie przy przyiácieléch náznáczon *SarnStat* 635 (25); *PowodPr* 2; *CiekPotr* 73; Kupiec Tełtáment czynilł przy Piłárzu iáwnym *KlonWor* 70.

cum G [*konstrukcja powstała być może wskutek elipsy rzeczownika występującego w wyrażeniu przyimkowym: przy obliczności (a. bytności) [kogo]*] (1): Iako Pán zyedzą [*lege: sędzia*] Kvntrzynłky powyatu Myerachowłkego Pán Ławnyk wawrzyncz przywáńłky [...], y thełz łlachetny pán pelman woczyech borzełtowłky y przytym bel pyotr Ielenłky: a tak przy tych łlachetnych pánow: stał łzyę Kup myedzy Tomáłzyem tuchłynłkyem, a myedzy Criłtopheff [!] durliłzyem *ZapKościer* 1583/37.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): Dla licźby verificacya táka bydź ma z káźdey kopy: Przyięźnicy dwa przy Rewizorze/ przy cźym ma bydź Kárbarz gumienny/ y Vrzędnik doyźrzyć tego ma *GostGosp* 52.

W przeciwstawieniu: »w niebytności [czyjej] ... przy« (2): A gdyby fie śpólnie wżycy ná iednę fentencyą zgodzili: tedy táki dekret przez nie w niebytności náfzýy konkludowány przy nas ex ſcripto ma byđz ferowan przez Márzfalká. *SarnStat* 47 [*idem*] 151.

W formule stosowanej w pismach i dokumentach urzędowych [w tym: z ob „działo się” (3)] (13): Działo fie ná Séymie Piotrkowskim Roku Pánſkiego Tyſiącného czτέρéchfietného pięćdziesiątného piérwżégo. Przy Pánách przerzeczonych. *SarnStat* 381 [*idem* 384] (11). *Cf cum G.*

~ *W formule kończącej testament (1):* [Zakończenie testamentu Anny Głowczewskiej:] wzięła [testatorka] od Siołtry swey Katarziny marc. 10. a pięć iefcze zoftała ieft winna, ktore pieniądze pozostałe [...] odlecám moiemu Synowi [...], Co wyznawam przy moiey grzełzny dułzy ze i naczei [!] nie belo Scriptum A^{nno} D^{omi}nij 1581 die 2. Octobris. *ZapKościar* 1581/21v. ~

Połączenia: »i przy samym ...« = *nawet w obecności kogoś ważnego (1):* ktory [szatan] przedsię y przy fámym Ieżuſie Chriſtuſie w złego Iudałzá wżedł *CzechEp* 79.

»jawnie (...) przy [kim, czym]« (4): *OrzList* f; á tu iuż iáwnie/ iáko Ewányelia ſwiadczy/ przy wżytkim zgromádeniu Apoſtołow y inych ludzi ſwiętych/ ſpadł ná nie Duch s. iáko grom/ y okazał fie nád káždym ná kftałt ięzyká ogniowego. *RejPos* 142; *ModrzBaz* 140v; boc ich [Zborowskich] mierzało do niego [króla Stefana Batorego] to czo ſzkodliwego oitziznie batzeli/ ſzemrali na to/ dochodilo go to: zabraniaiac im tego abi mu otho [lege: o to ‘o tym’] iawnie przy was wotzi niemowili *PaprUp* F4.

Jako ostatni człon wyliczenia: »... i przy (...) (wiele) in(n)ych (a. inszych) ... (i inszych ...)« (10): BOleflaw śmiáły [...] wybran y koronowan ná kroleſtwo Polſkie w Gnieźnie z rádoſcią poſpolitego ludu przy mácierzy Dobrogniewie/ przez bífkupy Aaroná Krákówſkiego/ á Stefaná Gnieźnieńſkiego/ y przy innych Bífkupiech *BielKron* 347v (7); *StryjKron* 473; *ZapKościar* 1587/71v; *SarnStat* 940.

Wyrażenia przyimkowe: »przy ([oblicznej]) bytności(-ach), obecności [czyjej(-ich) (a. czego]« [w tym: przy obecności wszytkich (1), wszech inych ‘pozostałych’ (1)] = *in praesentia Vulg, JanStat; summa frequentia (Abl) Modrz; praesente, sub praesentia JanStat* (51:8); *KromRozm III* M5v (2); *SarnUzn* A2; *GórnDworz* H3v (3); Aczkołwiek báby ktore krzćić zwykły/ przygány niemáią/ iefliby czáfem przy bytności mężczyzny/ ktoryby tey Świátoſci ſprávowác nie vmiał/ [...] Krzełt ſprávowáły. *KuczbKat* 130; *CzechRozm* 235v; *PaprPan* [Hh5]v; *ModrzBaz* 140v; *SkarJedn* 171; *SkarŻyw* 88 (2); *StryjKron* 542; [z odcieniem warunku] gdyz Iarmarki przypadaia y insze potrzeby oboiga narodu a przy bytnosci Zołnierzow odprawowác się beſpiecznie niemogá. *ActReg* 148; *GostGosp* 58; dobywży broni/ przy obecności wżytkich przebił fie. *Phil* E4 (2); Nie ieftem/ Pánie IEzu/ godny/ nie tylko mieſzkánia w tobie y z tobą/ ále y ftania przy Bozkiey obecności twoiey *LatHar* 213; Przetoż namilży moi [...] nie tylko przy moiey bytności/ ále teraz dáleko więcey w niebytności moiey/ z boiáźnią y ze drzeniem zbáwienie wálze ſprávuyćie. *WujNT Philipp* 2/12 (3); *WysKaz* X3; á przy oſtátnym y narożnym kopcu powód przyſięże z ſwiádku/ nic nie baczác ná niebytność pozwánégo/ tylko przy bytności wrzędu Podkomorzégo. *SarnStat* 467 (28); *GostCast* 48; [theda panowie Rada onego czałfu benduczi [!] przy oblicznej bytnoſci woitha Lawnikow [...] thako ſłá mowili *ZapWpol* 1550/212].

~ *W formułach urzędowych* (7): a tak przibytnoŕczy wŕzytkych przifzefznych: stanawŕzi: [...] bartofz swarka y matias Swagerk Dali fzobyę ręczye y slubyeli [...] trzamacz te articuli wyŕzi opifzánye na wyeki wyecznyę *ZapKoŕcier 1586/64v* (7). ~

»przy drugich, innych« = *w obecności innych osób* (2:2): Więc by miał y pod ŕkorą thedy muŕi dobyć/ A przedŕię niedoŕtátek przy drugich ozdobić. *RejWiz 72; BielKron 366v; Skarŕzyw 599; Calep 209b*.

»przy (in(n)y)ch) ludziach(-ech) (a. wielu ludzi(ech)) ([*jakich*]), ludzie« (8:1): *BielKron 261; Górndworz N7; RejPos 287v; Ono Nehemiafz 2. Ezdr: 13 v. 1. 2. przywodzi ŕwiádecstwo z Moyŕezfá [...] / iŕz kŕięgi Moyŕezfowe támze zaraz przy ludzie czytano CzechRozm 126; ták fię obrufzył nań [*na sŕsiada*] ŕwięty młodzienciec/ iŕz go pięŕcią w ŕzyię przy inych ludziách zacnych vderzył *Skarŕzyw 459* (3); *ZapKoŕcier 1587/71v*; ieden raz ná Seymách Y Seymikách ták rádzą, drugi raz przeciwnie. Cifz ieden z drugim czáfem przęcą z ŕobą ráno Przy ludziách, w wieczor záŕię zlobą námawiáią *CiekPotr 78*.*

»przy obliczności(ach) [*czyjej(-ich), wyjątkowo: czego (sakramentu)*]« [*w tym: przy obliczności [ilu] ŕwiádkow* (3), *mnogich ludzi* (1), *wszytkiego pospolstwa* (1)] = *praesente, in consessu, in magna corona virorum Mącz* (17): Przy thym Sądŕie/ [...] ŕnadŕby [...] dobrze przyŕtáło/ áby przy obliczności wŕzytkiego poŕpolŕtwá/ Przywileie Mieyŕkie co potrzebnieyŕze/ [...] byŕy czytane *GroicPorz k* (7); *BielKron 331v; Mącz 66a* (7); przy obliczności thego Sákrámentu [*eucharystii*]/ nie dáremnie ŕebrzą ŕli grzéchóm odpufzczenia *BiałKat 331*; Gdze poŕoŕzyel wprawo naŕzye the Zumye [*lege: sumę*] wyŕzy opyŕzaná Slachetny Caŕzper placheczŕky Slachetnyemu Simunowy Lubanŕkemu pyęczyę. Gdze przy oblycznoŕczach naŕzych potnyoŕzl the 30 slotych slachetny Simon pyęta *ZapKoŕcier 1582/34; [ZapWpol 1545/199]*.

»przy oczach (oczu) [*czyich*]« = *w czyjeŕs obecności, gdy ktoŕ to widzi* (3): Y niewŕtydliwie przy oczach Sędzíow biorą pieniądze [*faŕszywi ŕwiádkowie*]/ ŕeby o tákich rzeczách przyŕięgáli/ o ktorých iáko żywi nic niewiedzą. *Górnrzm G3v; GórnrTroas 53*.

~ *Poŕłączenie*: »tuŕ przy oczu« (1): tuŕ przy oczu onegoŕ Tyránná/ miáŕto przekŕctwá/ dáł mu tákowe błogoŕławieńŕtwo/ iŕz y ŕam ŕczył ŕobie w onym ták poboŕnym á ŕlicznym zgromádzeniu/ gárdŕo ŕwe przeciw nieprzyiácielowi poŕoŕzyć. *PowodPr 4*. ~

»przy osobie [*naszej; o królu*]« = *in praesentia nostra JanStat* (3): (*marg*) Zyg(munta) Aug(usta) Liŕt. [...] (–) Wŕzákŕze w ŕadŕiách náŕzych przy oŕobie náŕzý/ gdy oŕobą ŕwá ná ŕadŕie będzíemy/ będzíe wolno Duchownym oŕobam przy nas ŕiedŕieć y rádę dáwáć. *SarnStat 489 [idem] 562* (3).

»przy sádzie(ch), prawie« = *w obecności urzędników sądowych; in iudicium PolAnt* (7:3): *GroicPorz c3v*; A iefliby ránił kogo przy ŕadŕyę/ tákowy ma być karan ná gárdle *UŕtPraw B4v; BudBib Sap 8/11; ZapKoŕcier 1581/25* (2); Kmieć ma przy práwie oznaymić/ iáko ŕie záchowywa Vrzednik bez Páná *GostGosp 166; SarnStat 651* (4).

»przy sobie« = *w swojej obecności* (3): *BielKron 353; RejZwierc 97*; Pan álbo Rewizor/ ma przy ŕobie y przy gromádŕie vkázáć Kárbárzowi iáko ma mierzyć z gumná/ áby teŕ ták mierzył do tárgu/ do ŕzkuty/ y nákáŕdy rozchod *GostGosp 150*.

»przy stronach« = *w obecności osób skarżących i oskarżonych; partibus praesentibus* JanStat (2): IZ w ładziéh Niemieckich wiele łpraw zwykła Szłáchtá mieć: gdy tedy tákové rzeczy przydádzą fie/ tedy ie [...] bédziemy ładzić y odpráwowáć. A Kánclérze z Refferendarzámi będą ich łłucháć/ y przy łtronách nam ie odnošić. SarnStat 319 (2).

»przy swych« = *wśród swoich współrodaków* (1): [Król Pyrrus] IEdnego kazał łkáráć/ więc mu powiedzieli/ Iże złe łłowá o nim/ od niego łłyłzeli. Aby go dał wywołáć [= skazać na banicję] ná to námawiali [...]. Ten rzekł/ iż lepiej że fie tu przy łwych námowi/ Bo mu wiáry nikt nie da/ kto náłżę cnotę wie. A gdyby łzedł ná łtronę/ łnadźby mu wierzyli RejZwierz 25v.

»przy (wielu) świadkach(-ow)« [w tym: w użyciach praw. (2)] = *coram testibus* JanStat (5): KromRozm II g3; RejPos 3; ZapKóscier 1582/27v; tylkom oto prošł/ Aby rozmowá náłzá przy wielu świadkách y łłucháćzách być mogła. NiemObr 24; SarnStat 215.

»przy wszy(s)tkich (a. (was) wszech), wszytkim ludu« (5:2): KromRozm III M7v; Czytane było to spisanie poselskie przy wszech. Diar 82; Dokonáwłzy Sálomon domu Bożego/ łtánął przed ołtarzem w kósciele przy włzytkim ludu BielKron 77v (3); Táńże przy włzytkich łkrzynię [náležáć do zmarłego ojca] przyniešć rołkazano/ Iełli łpełná pieczęć pilnie ołgádano. HistLan Fv; KochWz 137.

»przy (wielkim a. powszechnym, a. wszytkim) zgromadzeniu(-ach), zgrai [bez odcienia negatywnego], zebraniu (a. zborze (zbierze)) ([kogo a. czego]), gromadzie« = *w obecności wielu osób; in conventu magno* PolAnt (11:3:3:1); i táńże przy zgromadzeniu miałta/ [Franciszek Spiera] iałnie šię włżego co przedtem ćwierdził i vczył/ odprzyšáć MurzHist C4; BibRadz 1.Mach 14/28; á ná to Dworzánin ma też mieć pilne oko/ áby/ gdy mu przed pánem łwym/ przy zgrái zacnych ludzi táńczowáć przydzie/ vmiał záchowáć łtátek/ powágę przyłtoyná/ y miárę GórńDworz K (2); RejPos 142; WujJudConf 82; ModrzBaz 27 (2); KochPs 49 (4); StryjKron 762; CzechEp 94; GórńRozm 14; GostGosp 150; przy wielkim zbierze łdźi łtanów włzelákich y narodów róźnych to vmocnili y vtwiérdźili. SarnStat 1027; RybWit [A2]v.

a. *W obecności kogoś a. czegoś i pod jego wpływem* (4) : Iełliże łwego pyęknie nie połłáćhćiř gniazdá/ Tedy pewnie zágášnieł by przy łłóńcu gwiazdá. RejWiz 99v; A gdy co łzkarádego włłyłzał [šw. Bernard]/ wnet łię iaćo náuczćiwłza pán ná [!] záplónáć [...]/ y z táđ łię włtydzili iego towarzýłze/ przy nim co nie vcćiwego wyrzec. SkarŻyw 459 (3).

5. *Wskazuje czynność a. fakt, którego ktoś jest świadkiem a. obserwatorem, czasem – nadzorcą: przy czym = obserwując coś; in Mącz; ad, circa* JanStat [podstawę łacińską stanowią często czasowniki złożone: *adesse* (Vulg, Mącz), *interesse* (Modrz, JanStat) oraz formuła „*praesentibus ...*” (JanStat, JanPrzyw)] [w tym: „przy tym” (91), „przy czym” (14); zaimek wskazujący *ten, ta, to* często towarzyszy też rzeczownikom oznaczającym czynności; w tym: *przy tym, gdy ...* (8), *gdzie ...* (2), *kiedy ...* (2), *co [kto czyni] ...* (1), *gdyby ...* (1)] (208) : Wilk [fałszywy świadek w sprawie wytoczonej owcy przez psa] rzekł/ wiem iż iey pożyczyl/ W zaiem [!] chlebá przy tymem był BierEz M2v (2); OpecŻyw 44v (6); máłł fie wżywocie Iezufa milégo częłto obieratz a tako fie vpokoy ij łmyłly twé vloř/ iakoby przitym byla ij oczýma widziała/ to tzo rozmyłłáłs OpecŻywPrzedm C4v; PatKaz III 143v; á dla tego przykazał [Józef] iż by włlytcy wylzy přétz [!] iżby żadnego cudzego niebyło przy ich [tj. Józefa oraz jego ojca i braci] łpolńem poznáńiu HistJóz D4; ZapWar 1537 nr 2494 (2); FalZioł IV

50c; Cżcie lie też onim [*Diogenesie*] gdy od iednego vbogiego chleba profił, ci ktorzy przytım byli temu lie śmiali y dziwowali *BielŻyw* 73; *LibLeg* 7/34v (3); Kxiądz [...] Stoi by woyt przy roboćie *RejRozpr* B3v; *RejJóz* F3v; *RejKup* q4; Trudno Hiłtórią [*Franciszka Spiery*] za fałż mieć/ ktorą [...] łami Lectorowie Pádwieńłcy wypifali [...] / Przy ktori naofstatek gdy się dżiała/ i kilka Bifkupów włofkich było. *MurzHist* V2; *KromRozm III* I7v; Mathias Rzezniczek Braxator recognovit. Iłch tha Lucia łkthora Jan Grenda myełchkał yełth oddana malzonka Barthołcha Glinyarza. [...] biwał thełż przıthym gdi w Czechu Braczia łła go [*Jana Grendę*] vpomynali aby yey ponyechall *LibMal* 1554/193 (3); aby wolno było Radam Koronnem, kto by chciał, przy tym [rozprawie apelacyjnej dotyczącej spraw religijnych] być i z rycerstwa także, nie aby sądzili, ale aby się przysłuchali. *Diar* 54 (3); *GroicPorz* zv; *Leop Ex* 2/12 (2); *OrzList* iv; *OrzRozm* Iv (4); Był przy they zgodzie [króla Władysława Warneńczyka z Turkami] Iulian Kárdynał Papiełski kthory milcział wżytko zwiefiwłży głowę. *BielKron* 304; [*Aleksander koronowan*] przy Bifkupiech Krzełławie Kuiáwłkim Ianie Lubráńłkim Poznańłkim [...]; Lukałzu s Toruniá Warmiłkim: y przy inych duchownych: przy czym też było wiele Panow łwieckich/ Elżbietá krolowa mátká/ Konrad Mázowieckie kfiążę [...] y wiele inych *BielKron* 400v (7); Auritus testis, Swiádek który włzami łwémi słýżiał/ álbo przy czym łam był. *Mącz* 21b; Ex multis audivi et ipse comperi, Słýżiałem to od wielu ich y łamem był przy tym. *Mącz* 279a; Astante illo, W yego obliczności gdy on przy tym łtał. *Mącz* 417d (7); bywałeł ty kiedy przy Práwie Niemieckim/ gdy ieden drugiemu imienié przedáiąc/ Sądownie różgę wzdawa? *OrzQuin* T3v (5); pámiętam [...] iż w Krákwie czáfu iednego byli dwá ofádzeni ná czwiertowánie/ ktore kát nieiáki Máthufz łpráwiał/ przy ktorey łpráwie niektorzy lekarze łtali *SienLek* 95; *RejAp* 164v; Powiem w.m. czo lie nie dawnych bárzo czáłow we Włofzech łtáło/ á słýżiałem to od tego ktory był przy thym. *GórnDworz* Bb; byłem raz przy thym we Włofzech/ gdzie dwoie ludzi s łobą długo/ y wolnie [= swobodnie] około miłości mowiłó/ á żaden przedię s tych kthorzy przy thym byli nie mogli zrozumieć ku czemu czo łzło *GórnDworz* Cc5v (8); *HistRzym* 95; *RejPos* 20v (4); *KuczłKat* 230 (2); Piłze ieden Węgrzyn: iż był przytım gdy ieden Turczyn iezdny/ konia pułcił w Zboże ná polu *BielSpr* 54; *WujJud* 228; *MycPrz* I A4v; *CzechRozm* 186v; przeto rodzicy niechay się łtáraią/ áby igry dziećinne były wczłiwe/ co łácniey przydżię/ iełli ábo oni łami przy dziećinnych igrách będą/ ábo kogo łtátecznego á dobrego przy nich będą chćieli mieć *ModrzBaz* 11 (3); *KochPs* 74; *SkarŻyw* 88 (4); *CzechEp* 149; *NiemObr* 128 (2); *WerKaz* 279; *GórnRozm* I; *ActReg* 102 (2); Kmieć gdy kędy zbozá odłýłáią ma bydż przy tym/ iełli Włodárzowi trudno *GostGosp* 32; Drwá wymiarem wożone bydż máią. [...] y ták iuż tę miáre ma ználeć zázwdy Vrzędnik/ choćby y przy wożeniu drew nie był *GostGosp* 86 (2); *Phil* G3 (2); *KochFrag* 45; [w chwili śmierci Jezusa] słtáła się ćiemność po włzyłtkim łwiećie [...]. y zácmiłó się łłonce/ y załłoná kołcielna rozdárłá się [...]. Y włzyłtkie łłuzczę/ ktore tám łpołem były/ przy tym widżiádle/ y pátrzyły ná to co się dżiało/ bijąc się w pierłi łwoie/ wracály się. *LatHar* 726; *SarnStat* 563 (7); Gdy po pytániu ich [przedstawicieli innowierców]/ odpowie się ná káżdą rzecz [...]/ niech *publicae personae* nápiłżá káżdego mowę/ y onę zázraz *propter firmiorem fidem* táłże przeczytáią. A potym ono włzyłtko *autenticé* wydác/ áby káždy y [= *nawet*] ktoby przy tym nie był/ wolniey to łobie rozbierác mogli. *PowodPr* 47.

W przeciwstawieniu: »[kto] jest przy ... w niebytności [czyjej]« (1): [potrzeba, aby dworzaniin był] wczynnym/ pilnym w pośłudze przyiacielłkicy/ omyfláiąc cześć/ y pożytek przyiacielłki/ thák/ kiedy przyiaciel przy tym iest/ iáko też w niebytności iego. *GórnDworz* M3.

W charakterystycznych połączeniach: przy biczowaniu [kogo], historyi, (dziecinnych) igrach (3), komedyjach, koronacyjej, męce (2), nieszczęściu, ofiarowaniu, położeniu (a. leżeniu) ksiąg (7), poznaniu [czyim], prawie(ch) [= rozprawie sądowej] (2), przysiędze, robocie, rozmowie(-ach) (4), smutku [czyim], sprawie(-ach) ([czyjej a. czyich]) (3), śmierci [czyjej] (3), targu, uczynku [jakim], widziadle [= zjawisku], wożeniu drew, zabiciu, zapisie, zranieniu; przy tym (tej) ... (7).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym (obliczny) by(wa)ć (będący) (103), nie masz [kogo], stać (7).

Wyrażenie przyimkowe: »przy wszystkim« (1): prosił zebym szedł doPana Hetmana y znim onie [= o nich] mowil: Wziąwszy Pana Naramowskiego ktory przywszytkim był mowilem, powiedzial mitiřsime. Ze wie Pan Czarnkowski iakom się on [lege: oń] vkrola niebosczyka starał. *ActReg* 86.

α. *W formułach urzędowych i prawnych (i 1 r. sakramentalnej) [w tym: o zeznaniach sądowych (87); w konstrukcji: (gdzie) przy tym był (33), w tym: przy tym jako ... (2), gdy ... (1), iż ... (1)] (87):* Przithim bili vrodzeny panowie iako pan Ian Czarnkowsky y Stanislaw Gnoienski obadwa dworzanye krola Sigmunta ie^{so} m. dla dlia [!] swiadectwa ktemu wezwani *MetrKor* 59/77v; Ia Stanislaw sin Mikolaiow znowego myařta piarż yawny moczą papieską creowani yzem przitich wřchithkich rzeczach wiřchei opifanich wespolek sprzerzeczonemy pany na swyadeczthwo wezwanemy oblicznje stal. *MetrKor* 59/77v; *LibLeg* 6/79v (2); *ZapWar* 1558 nr 2686; POniewař wy oboie/ dla tegořcie tu řtánęli/ ábyřcie řwięte Mařżeńřtwo miedzy łobą domá pozwolone/ teraz potwierdzieli Kořciołá řwiętego przeřegnánim/ y przyiaćioł wářzych/ tákże y Chrzeřćianow inřzych przytym będących iáwnem řwiádecctwem/ tedy [...] *KarnNap* F2; Przyřzedwřzy przed prawo nařze [...] Barbara Broskowa [...] powzdala iest iemu [Jakubowi Jarawie] grunth [...], A [...] Iakub Iarawa i zmalzonką swoią tak się [...] obligowal ze Vtciwe wychowanie i pokoi Vtciwy do zywotha iey obiecuie [...]. Przy czym bel sliachetny Bernard Siedliewłki Podstarořci na Kořcierzynie Actum ut řupra. *ZapKořcier* 1579/1v; Nad to Vtciwy Brořzk Kurk ktory bel przy tim doplaceniu a zaplaceniu tey wloki, przyřliubil řam od fiebie i potomřtwa řwego pokoi takze wieczny. *ZapKořcier* 1579/2 (42); y Boiárowie Zieř Litewřkich [...] niechay řię wefelá/ y ich [herbów] vřywáia/ iáko ich przerzeczeni Sláhcicy Korony Polřkicy vřywáć zwykli. A iřby vgruntowánia y obwárowánia okwitřzego ty wřzyřtki wřřřzey miánowáne rzeczy moc wzięli/ Vmocniliřmy ten Priwiley wárukem pieczęći nářzych/ Będących przytym y zezwaláiących Pánach [!] *StryjKron* 542; Bo ći ktorzy fařřzywie będą řwiadczyć/ powiedzą/ řelmy to wiedzili przy nas řię to dźiało. Co nigdy nie było. A owych zářię/ ktorzy prawdą poydą/ iř przy tym nie byli/ ále dořtáteczną o tym máia řpráwę/ poydřie řwiádecctwo pod łáwę *GórnRozm* G3v (2); *SarnStat* 112 (30).

Z nadrzędnym rzeczownikiem (2): Co řwiádczymy przez ten řiřt [...] Dan [...] Roku Páńřkiego 1438. Przy czym tamże byli [...] Kářztelanowie [...]; y ini Dignitarze/ Pánowie/ Rycérřtwo y Sřláchtá: ktorzy byli řwiádky przy rzeczách przerzeczonych. *SarnStat* 996 [idem] 958.

W rotach przysięg sądowych (3):

~ *Potwierdzających prawdziwość faktu* (2): yako my przythem Były ysch szlachathna zophia zona nyegdy szlachathnego oydrzey a szradzyn poszthapyla kopa po Czorcze szwoyey katherzynye slathnemv [!] Mykolayowy *ZapWar* 1510 nr 2072 (2).

Odwolujących się do Boga (1): lvyety boze łwiethi moczni, łwiethi bełłmiertni raczi bicz przy nalzey tey przilzyedze *LibLeg* 10/98v. ~

W charakterystycznych połączeniach: przy czym (czem) (21), *darowaniu, (po)dziękowaniu* (2), *kontrakcie, kupie* (2), *(wyrzeczeniu) obietnicy(-ach)* (2), *poddawaniu [= przekazywaniu majątku]*, *pytaniu [= przesłuchaniu]*, *przysiędze, rozdziale a pogodzeniu, rzeczach przerzeczonych [= wspomnianych]* (4), *sprawie, uczynieniu przysięgi, tym (tem)* (33), *ugodzie* (3), *warze piwa, wszystkich rzeczach wyszey opisanych, zapisie* (2), *zapłaceniu* (2), *zgodzie [= ugodzie] (opowiedzeniu zgody)* (2); *przy którym (ktorej) ...* (4), *tym (tej, tych) ...* (17).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: być (będący) przy czym (87), *stać*.

α *W użyciu żart.* (1) : TESTAMENT KVMELSKIEGO. Vczyniony w Rzymie dnia łto y oko, roku Pánkié⁸⁰ 1576. Przy którym miał Exekutory/ Kokofzkę ślepého džiádá/ y iego drugiego towarzyszá. *PudłFr* 77.

β. *O niewidzialnej obecności osób Trójcy Św., zwłaszcza podczas wykonywania czynności sakralnych* (12) : Rátz być Boże przy tych táiemnicách/ y fwiatościách nálznych/ átzkolwiek nie iestelmy godni tákowych táiemnic łprawować *KrowObr* 73; *RejPos* 12v (5); *RejPosWiecz*³ 98v; *KuczbKat* 120; A ták záwždy iest [Duch Św.] przy tákowym zebraniu/ dla łtanowienia Wiary zgromádzonym: y ono łprawuie/ y żadnego błędu w nim niedopułczá. *WujJud* 37 (2); Niechże mi tedy żadna rzecz/ przy ktorej ciebie [Boże] nie máłz/ nie łmákuie *LatHar* 270.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): Czwartge [!] mamy obaczáć/ niewidomą obliczność Páná łwego/ przy káżdey łprawie fwiętey iego/ ták iáko ten Prorok fwięty powieda: Iż thuż iest między wámi/ chocia y go nie widzicie *RejPos* 14v.

W charakterystycznych połączeniach: przy koncylijach, żadnej rzeczy, sprawie (wszystkich sprawach) (6), *tajemnicach, tym* (2), *zebraniu; przy takowym (takiej) ...* (2), *tej (tych) ...* (2).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym by(wa)ć (10), *nie masz [kogo]*.

6. *Sygnalizuje współwystępowanie albo współudział* (275) :

a. *Informuje, że łącznie z danym obiektem występuje lub uczestniczy w czynności jeszcze inny obiekt: przy kim, czym = razem z kimś lub czymś, zarówno ten ktoś (to coś), jak i ktoś inny (coś innego) (zwykle z dodatkowym elementem semantycznym: jednocześnie); cum Miech, Vulg, PolAnt; inter HistAl; circa PolAnt* (222) :

α *O ludziach (też bogach), rzadko – o zwierzętach, wyjątkowo o przedmiotach (traktowanych podmiotowo)* (89) : yakom ya nyeprzyyal [lege: nie przyjał 'nie przyjechał'] szdzyesyanczá voszow gy stylie robothnykow anym scham [= tam] przynych byl anym syemye bral szgory vyelkyey *ZapWar* 1512 nr 2141 (2); Iá mili panowie/ przy panu Przygodzie z łafiady łwymi czałem pogodny^m [...]: łzliłmy na poliedzenie ij na oznanie z ludźmi *ForCnR* D4v; ona z pokorą [...] łafki prołiła. Athila maiącz lutołć nad nią nie tilko iż iá pułcił wolno [...]/ ale też y łnfzym czo przy niey było poimano, włzytkim przepułcił. *MiechGlab* 56; *LibLeg* 11/10 (2); wifłedł przy omyenyonym łarkalye spoznanya

Valenti zyemyany od [= *pochodzący z*] Liwa znyeyakym Chmyelyewłkym [...] pyeŃcho *LibMal* 1548/146 (5); *Leop* 4.Reg 25/28; *UstPraw* C2v (3); *RejZwierz* 47; *BibRadz Iudith* 2/10[20] (2); Thám lie w thym dziecięciu [*Bolesławie Krzywoustym*] zá rázem vkažála wielka čzuyność w rycerfkich rzeczách/ ábowiem łam ná łtraž przy drugich ieždżał *BielKron* 349 (5); *GórnDworz* P4; *HistRzym* 72v; *RejPos* [105]v *marg* (2); *BielSpr* 37; A gdy chodzili cheruwowie/ łzły przy nich kołá/ zá gdy podnošili cheruwowie łkrzydłá łwe [...] / nie obracały łię teŃ kołá od nich. *BudBib Ez* 10/16; *StryjWjaz* C3v; *SkarJedn* 115 (3); Acž ći ALEXánder [*tj. Parys*] Brátá przy łiełtrze nie wziáł/ iáko oni [*Grecy*] wzięli Medea/ y Abfyrta. *KochOdpr* C2; *SkarŻyw* A2v (5); *StryjKron* 457 (5); *KochPhaen* 24; *ArtKanc* K8; *GórnRozm* M4; Władiłław Starłzi Sin Iagielow po łmierci Oycowłkiei na Krolełtwo obran potem na Wegierłkie zwielka łzkoda R{zeczyń P{ospolitej} itamełmigo [*lege: i tamełmy go*] á przinim wieli zacnich mezow domow przedniełszich z Polłki ołtradali. *PaprUp* C4; Czekał y Pan kanclerž przedewroty Przynim ci Rotmistrze, dwai Strusowie, Potocki, Kaszewski ałług barzo malo *ActReg* 71; Iesliby wtych sprawach chciano połłac Craussa, ma Goniec Kr IM [= *Króla Jego Miłósci*] kogo swego przy Crausu połłac *ActReg* 122 (4); Concino – Społu łzpiewám, przidrugim łpiewám. *Calep* 232a (2); *GórnTroas* 48; A [*dobroć Boga*] nigdy nie vłtánie/ Acž y noc zginie/ y przy niey łwítánie. *GrabowSet* K2v (2); *SarnStat* 36 (3); *SiebRozmyłł* A3v; *SkarKaz* 4a; IZałz wodz Thebáńłki/ iž vmárl zgromiłłwy Waleczne Spártány/ zda łie być łzczęłłiwłzy/ Niž on Æmilius/ co przy wołłku zbitym V Kan/ žywot záwárl zełciem známienitym? *SzarzRyt* C2 (2).

W wieloczłonowym ciágu wspólrzędnym (w wyliczeniu) (1): Miedzy tymi drugimi [*zamkami*] nie obieram w mocy/ Ktory áby łię oprzeć miały Turecki [= *tureckiej*] mocy. Leć teŃ Senderow/ Sadwar/ Tokay z drugá łtronę [= *przeciwnie*] / Przy nim Potok/ Terebełz tę [*lege: te*] tylko obronę. Máłá máiá leć iže łam Bog murow broni/ Ktory gdy chce nałłáblžey čzwierdze ten vchroni. *CzahTr* H2.

Połłczenia: »a przy« (1): iž on [*Bóg Ojciec*] nicžego inego od nas nie potrzebuie/ iedno ábychmy go poználi wiernemi łercy łwoiemi/ á przy thym [= *nim*] tego kthorego nam połłáć raczył Kriłtułá *RejPos* 187v.

»i (...) przy« (13): My Krakowłłci. Kazimirzci. Kleparłłci, y przy nas inłłe Miałłtha w (Rułłsich) rzemiełłá Ržezniczego, iednostainiesmi przistali y na tho obopolnie zwolili *ListRzež w.* 53; *KrowObr* 149; *BielKron* 238 (2); ná iednym przełłáć mułłłz/ áłbo gárdžac Papiežem/ y Królem Polłkim gárdžić: áłbo wielbiác Krółá Polłkięgo/ y Papiežá Rzymłkięgo przy nim wielbić *OrzQuin* K2v; *RejAp* 186v; *KochOdpr* C4v; [*Moskwa zdobyłła zamek Ozierzyszczel*] gdzie Ian Dzieržazinsłki Rotmiłłtr [..] męžnie dał gárdłlo/ y inłłzych wiele ludzi zacnych przy nim. *StryjKron* 772 (3); *CzechEp* 87; *CzahTr* E; [*syn cesarza Teodožjusza piłłal do swego brata*] ktory w Čárogradžie włłchodnie krolełłwá łprawował/ á łwiętego Biłłkupá Chryžołłtomá y inne przy nim [...] przełłádował *SkarKazSej* 680b.

»teŃ ... przy« [*szyk 3:2*] (5): Pothym Włáđziłław Krol [...] rzućil łie ná nie [*janczarów*] s Polaki/ [...] y zábit [...]: przy ktorym thež Polacy włłzyłłcy zbići *BielKron* 390; themu [*łłudze Magellana*] gdy grožil karánim Serranus ležac w ránach/ bo teŃ był rániion przy Mágiellanie/ o niepilność: łzedł do Krolá Sábutá potáiemnie *BielKron* 446 (4); *BudBib* 1.Mach 3/39.

Wyrażenia przyimkowe: »przy sobie« = *razem z sobą; circa se PolAnt* (5): Ieden kupiec gdy z kupiá iał/ Koniá z ołłem przy łobie miał *BierEz* S3v; *BibRadz* 2.Mach 12/5; Potym powiáda Apołłtoł: Iž

krolowie ziemscy wniósł tam s łobą wżelką powagę swoię [...] y rozlicznych narodow przy łobie. *RejAp* 186v (2); *RejZwierc* 250.

»przy wszytkich« = *w grupie, ze wszystkimi* (1): [jak w ciele ludzkim] Ták y w Rzeczyposp(olitej) kto tylo pojedynkowe dobre mienie miłwie/ á o pospolite niedba [...]: zginąć musi. Bo żywotá nie máfz/ iedno w spólnym cíele przy wżytkich. *SkarKazSej* 676b.

[*Niektóre z umieszczonych tu użyć (zwłaszcza te z czasownikami ruchu, dotyczące ludzi) mogłyby się też znaleźć w znac. 3.*]

β) *O przedmiotach, rzadko o ludziach i zwierzętach (traktowanych przedmiotowo); też o tekstach* (37) : Lift posłany Dariufowi od Alexandrá/ przy którym mu posłał pieprzu *HistAl* C8; Przy tych dárzech kthore posłała oná krolowa Alexandrowi/ posłała niektorego málárzá swego dobrze vmiejętnego/ ktryby pilnie obaczył spofob y kftał Alexandrow *HistAl* L4v; *Diar* 81; *BielKom* E7v; *RejWiz* 127; *Leop Num* 6/17; Gdyby kto komu brał żyto w polu w nocy/ takiego żytá słuźno iest lámemu y s przyaciołmi bronić [...]/ A iestliby [...] [temu, który kradnie] wzięto przy onym życie konie y co inżzego/ tedy takie rzeczy giną wzięte *UstPraw* I3v; Przytemże [!] chlebie ofiarować macie siedm Báránow łónskich zdrowych/ y Cielcá iednego/ y dwu Skopow/ ku paloney ofierze Pánu *BibRadz Lev* 23/18 (2); ludzie krżczeni ná Krżście przy wodzie widómey/ prawdziwy Krzeft duż swoich niewidomy/ od Pána Boga [!] przez Kápłaná biorą *OrzQuin* T4 (2); *Prot* D4v; Napirwey opifanie co iest wieczera Pánfka/ iż iest sprawá á wíthawá Pána Kryfthułowá/ ná ktorey przy chlebie á winie/ bywa dawano ciáło y krew swięta iego. *RejPosWiecz*³ 99; dofyć [= wystarczy] to co mówiem że rzeczy [na obiad] máią być do ftrawienia łatwie/ á coby sye w krew nalepřzą obrociły/ przy piweli/ przy winieli/ bylé wedle nałogu [= zgodnie z przyzwyczajeniem]/ á przez obrażenia zdrowia *Oczko* 28; Y teraz ci [panie Piotrze Myszkowski] z Libanu nioę Dawidowé Złoté gęśli/ á przy nich Polfkie pieśni nowé: Pfáltérzá pięć Książeczek *KochPs* 2; *SkarŻyw* 283 (2); *ZapKościer* 1581/12; ktrych Herbow [tj. *Pogoni i herbu rodu Kolumnów*] [...]/ Witen y iego potomkowie [...]/ y dziś Krolowie Polfczy Wielcy Xiędzowie Litewfczy przy Orle koronnym wżywáią. *StryjKron* 365; Dwór wżyftek wczérni prze cię/ Kryfki/ chodzi. Abowiem ludzkość/ y dworfwo przy tobie W iednymże zaráz pochowano grobie. *KochFr* 27; Tragemata – Owoce y wżelyakie cukry ktore przy ferze dawaią. *Calep* 1076b (2); Młynárze ktryzy powinni wieprze karmić/ niechay im Vrzędnik da chudźiki rofle: á tego doyrzeć/ áby ich Młynarz plewami przy swych nie karmił. *GostGosp* 88; Wiem iż sie godźilo dawniey ie [pozostałe w rękopisie utwory Jana Kochanowskiego] wydać [...]. Nie omieřkáło sie iednák nic/ á podobno ná czás/ áby przy fkárbiéch Koronnych yten ořtátni kléynoćik fkárbu Polfkiego/ był pod obroną W.M. *KochFragJan* 4; zdáło mi sie iuż dáléy nie odkłádáiąc [...]/ wydać przynamniey tę Polfczynę nowá/ Káráker dwóy Polfki/ vkośny y prořty: á przy nim y Orthogrąphią Polfką. *JanNKar* A3v; *SarnStat* 252 (3); Iestlic fię spodobála pánná, y pořagci Ma fię podobác przy niey, ktryc óciec dáie *CiekPotr* 86.

W ciągach współrzędnych (w wyliczeniach) (2):

~ *Dwuczłonowym* (1): Połocko mię téz nie cíelzy/ ktróre/ iáko iest przez Moskiewfkiego wzięté/ ia niewiem: ále ludzie á zwłářczá słuźebni/ to y owo mówią: prawdęli/ nie moze tego nikt lepiéy

wiedziéc/ iedno ten/ którego to doléga [= *martwi*] naprzód: á nas wierné Polaki iego przy nim. *OrzQuin* Lv.

Trójczłonowym (1): [*poeta do miłości*] Cokolwiek iest/ twóy łup iest/ weźmi naprzód z głowy [...] wieniec fiołkowy. Potym lutnią/ á przy niéy pieśni żáłosciwé *KochFr* 110. ~

Połączenia: »i ... przy« (1): áby offiárowá [...] Báranká [...] / á owcę [...] / y kofz z chlebem przáfny [...] y placki przáfne pomázáne oleiem/ y offiárę napoyną przy káżdym *Leop Num* 6/15.

»(i ...) przy ... też« [*szyk 2:1*] (3): *BibRadz Num* 15/6; Kollegium Witemberkie posłáli do Papieżá lifty [...]: Przy tych lifciech dáli też drugie lifty *BielKron* 193v; *CzechEp* 323.

»przy ... zarazem« (1): powiedz mi: dla czego nas vczóno przy pácierzu zarázem ARchányelkiego pozdrowienia? *BiałKat* 223v.

γ) *O abstraktach, często o cechach człowieka [w tym: traktowanych podmiotowo (31), przedmiotowo (13)] (44)*: *KromRozm III* C8; Ale gdzye boiáźń Páńka przy rozumie rzádzi/ Iuż nigdy zá gwiazdami/ żadny nie zábládzi. *RejWiz* 148 (2); Y poznałem że y w tych rzeczach iest wielkie trapienie duchá/ przeto że przy wielkiej mądrości wielki gniew pánuie *BielKron* 79; *RejAp* Ee3v; więc/ ilko ono męstwo zda sie wietże kiedy fkromność iest przy nim: tylko też zálie fkromność przy oney fierdziftości/ síle/ á męstwie/ dobrze sie wietże widzi/ niżby ták lámá bylá. *GórnDworz* I5v (4); *RejPos* 266; Wízákże oni iż byli Grekowie/ á mądrości przy wierze ízukáli/ vchwyćiwszy iedno/ drugie porzucili *RejPosWiecz*³ [97]; Ten iest v ízczęfcia towarzyszem w rocie/ Kto złoto może mieć záwždy przy cnoce. *RejZwierc* 229 (5); *PaprPan* D4; By rozum był przy młodości/ Nigdy tákies obfiftości Perel morze/ y ziemiá złotá nieurodzi/ Zeby tego niemieli tym dostawáć młodzi. *KochOdpr* A4v; Ziól/ kámienia/ drzew/ kruzców/ y rzeczy do lékarftw [...] / przezwiáká/ j włáfności ták [*król*] vmié/ iż między námi/ cómy tego profesfiá czynić powinni/ o tákieso trudno [...]. Co wízyftko/ iż fye w Pánie nálfzym ták pięknie przy práwie [= *prawdziwie*] Królewfkich przymiotách zgromádziło/ náturzeli/ ćwiczeniuli [...] przypifáć to potrzebá/ mówić nie rzecz moia *Oczko* A3v; *KochJez* A4v; *KochEpit* A3; PRzy iednym íczęfciu dwie ízkodzie bóg dáie: Głupi nie widzi/ więc fortunie láie. *KochFr* 34; *KochPieś* 54; *KochTarn* 74; *PudłFr* 74; Męstwo nie iest pozyteczne iefliby przy nim nie bylá íprawiedliwóść. *Phil* D2; *WujNT* 551; IZ prošli Posłowie ziemscy/ áby Márzáłek y Podkárbi Koronny przy vrzędziéch íwych/ Dignitarftw nie trzymáli. Poniewáż/ że z tychże vrzędów íwych/ y mieyfce/ y Wotóm w Rádzie nálfzey máią [...] / á niemogá záś dwoygá mieyfca w Rádzie zásiadác. *SarnStat* 335 (2); *KlonKr* B3v (2); Zycżliwóść przeciwko wam swoię ofiáruię. Przy niey wam te wierfzyki kroćiucżkie dáruię *CzahTr* F4.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (5): Bo w onych mędrcoch dawnych był ten zwyczáy ítáry/ Iż nawięcey tu w káżdey íprawie ítrzegli miáry. Abowiem rzecz iest piękna przy rozumie cnotá *RejWiz* 42v; Roftropna pracá przy poćiwey ílawie/ Iest iáko przyfmák przy wdzięczney potráwie. *RejZwierc* 221 (4).

Z nadrzędnym przymiotnikiem (1): Tyć íá rzeczy [*tj. chwála, wzywanie Boga, ufność*] ktorem lálfkom wálfzym pokazał ktore wiáry záwždy náíladuiá/ á przy wierze záwždy íá nierozdzielne. *BiałKaz* F3v.

We współrzędnych ciągach wieloczłonowych (w wyliczeniach) (2):

~ *Trójczłonowym* (1): Pięć wewnętrznych [zmysłów] prawie w mózgu mają komori, trzemi subtylnymi błonkami rozdzielone. Pirwiza w czele ta ma trzy rozdział, Naprzód jest śmyśl pośpoliti ktorim różność rzeci obaczamy. Pzynim [!] jest fantafia, j dumanie trzeci śmiśl *GlabGad* A5v.

Trzynastoczłonowym (1): A naczynie [= *oreż*] to Chriściánłkich żołnierzow/ jest naprzod Wiára/ potym Nádzieiá/ z nią Miłość/ á przy tey Skromność/ Pokorá/ Cierpliwość/ Prawdá/ Spráwiedliwość/ Pokoy Ewánieliłki/ Wefele duchowne/ Prośby/ Modlitwy/ y inŝe wŝyŝtkie Cnoty Chriściánłkie *CzechRozm* 240v. ~

Połączenie: »przy ... pospołu, społecznie« [szyk 1:1] (1:1): Ale chcefzli ty pociechy prawdziwey [...] wŝyć tedy nie iedno maŝ pátrzyć ná taką co tylko lámo ciáło cieŝzy/ ále áby sie pospołu cieŝył y on wŝpaniły wmyśl przy pocźciwym cieie *RejZwierc* 114v; Tá [*pobożność*] w ŝercu twym ŝwoy ŝtolec znácznie poŝtáwiłá. Przy niey twe nabożeńŝtwo [= *oddawanie czci Bogu*] kroluie ŝpołecznie *SapEpit* A4.

Szereg: »przy i dla [czego]« (1): A ktoŝ tego niewie/ że to nayleŝpy Poŝt duchowny jest/ od grzechu sie wŝtrzymáwáć/ ále przy tym [= *nim*] y dla tego [= *niego*] potrzebá y ten cieiełny poŝt chowáć *WujJud* 191.

Wyrażenie przyimkowe: »przy drugich« = *razem z innymi, oraz inne* (1): *electie* nie rŝadne [...] / á wywodzenie Krolá ná woynę/ te dwie rzeczy/ przy drugich zgubily Węgielką Koronę. *GórnRozm* A2v.

aa. *Z odcieniem: łącznie z kimś (czymś) i dzięki temu komuś (czemuś), pod wpływem, w związku a. ze względu na tego kogoś a. to coś (też o abstraktach); apud Mącz* (45) : Komu sie ŝwe máło widzi/ Cudzego sie bráć nie wŝtydzi: Ale takie rychło ŝpłynie/ Bo przy cudzym wŝláne ginie. *BierEz* K3v; *RejKup* f5; *GroicPorz* c4v; wielkać to jesth mnie [= *moim zdaniem*] rzecz wiaré wŝzech gánić [...] / y wŝytek ŝpoŝob ŝłuŝby Boŝey/ báłwochwálŝthwem názwáć: przy błędziech niektorych y wŝytkę prawdę deptáć. *OrzList* e4; *OrzRozm* R4v; bo wtakich burzkach [= *zamieszkach*] żadnego baczenia niemáłz/ zgine dobry przy złym nie winny przy winnym ćierpieć muŝi *BielKron* 203 (4); Nihil apud me tibi defieri patiar, Niechcę ábyŝ yáki niedoŝtátek miáł przy mnie ćierpieć. *Mącz* 80b; *RejAp* 38 (3); bo oni [*kupcy*] kiedi máią zły iáki czerwony złoty/ kłádá gi poŝpolicie miedzy wiele dobrych/ y thák go przy nich wdádzá *GórnDworz* Q6 (3); *RejPos* 51 (3); *WujJudConf* 18v; *SkarJedn* 205; *SkarŻyw* 284 (3); *NiemObr* 38; o zacny krolu [*mowa o Władysławie Warneńczyku*] / twym imieniem/ które Prze dŝielność/ y wyŝoki rozum idzie wzgóre/ Swé podlé rymy zdobie/ ábych mógl przy tobie/ Wćiŝnáć sie w ludzká pámiéć/ cóŝ ty ziednáł ŝobie. *KochFrag* 42; *OrzJan* 56; *OstrEpit* Av; *PowodPr* 11.

Połączenia: »i (...) przy« [szyk 9:2] (11): *KlerPow* 9; *RejJóz* K5v; *RejKup* b5 (3); *RejFig* B2v; y dorzádzil sie [*Adam*] wiecznego wpadku ŝwego/ że sie y nam przy nim doŝtáło nędznemu potomŝtwu iego. *RejPos* 200; *RejZwierc* 45v (2); I wtym pokazáć mogę/ że Pan Bog ná Páná náłzego/ był káłkaw/ y ná was przynim/ że nas w takich niebeŝpieczeńŝtwách fortunić raczył *BiałKaz* L4; *CzechRozm* 243.

»teŝ przy« (1): Pátrż iáko [*Teodozjusz Mniejszy*] religią kroleŝtwá zna być podporá [...] / iż gdy iedney źle ŝię dŝieie/ druga [*tj. rzeczpospolita*] teŝ wćierpieć muŝi: y gdy ŝię iedney ŝczęŝci/ druga teŝ przy niey kwitnie. *SkarKazSej* 680b.

»za [czym] ... przy« (1): Ktora [cnota] v ludzi baczných náde wżyſtkie złotá. Ieſt zawnŕe przewaſnieyſza/ bo zá tã wżyſtkiego/ Przy ni zá dobrã flawã nábywáli tego. Czým fię mogł w niedoſtãtku podeprzeć vbogi CzahTr I4v.

Wyrażenie *przyimkowe*: »przy sobie« (3): Iáko mamy o tym wiele przykãdow o onych przodkach náſzych [...] / iſ nigdy nie bywáli opuſzczeni w modliſhwach ſwoich/ y innym ludzyom wiele przy ſobie pomagáli imi [modliſtwami]. *RejPos* 202 (3).

bb. *Z odcieniem: łącznie z czymś i za pośrednictwem tego czegoś* (7) : bo Kſięgi té [które kapłan daje królowi podczas koronacji] widomé/ wládzã Królewſkã nie ſã/ ále ſã znakiem y ſwiãtoſciã wládze onéy niewidoméy Królewſkiéy: ktorã Król przez Kápłãñkã zwiérchnoſć/ od lámégo Bogã przy onych Kſięgách bierze *OrzQuin* T3v; Prawdziwa tedy náukã ieſt/ że my ná wieczery Pãñkiéy prawdziwie pożywamy ciãłã y krwi P. Kriſtuſowey [...] przy chlebie y winie/ nie w przod/ nie poſlad/ ále zãrazem. *RejPosWiecz*³ [97]v (6).

b. *Informuje, że oprócz danego obiektu występuje a. uczestniczy w czynności jeszcze inny obiekt: przy kim, czym = oprócz kogoś a. czegoś, nie tylko ten ktoś (to coś), ale też ktoś inny (coś innego)* (53) : y od zamkv niedaleko wziely dwiefzczie y pyeczdziefſyath bidla rogatego y tam teſz sprawczã ktori bil [...] nad ſlvzebnimy naſchimy tego wten czas Zabyto a prz [!] nym dwv ſlvzebnich y Thatarzinw dwv. *LibLeg* 11/63; Iſch [...] pokradla ſchathi [...] Lyethnik [...] czepyecz [...] kithliczkã kathayczana [...]. Vkradla theſz zwaczka goſpodarzowego przitich tho rzeczach pyencz groſchi *LibMal* 1553/176 (2); *RejFig* Cc4v; [cesarz Komodus] Przy żenie miał CCC miłoñnic *BielKron* 150; Tãmże w Cerkwi [Żydz] chowaiã w Donicach gliniãnych nowych iãbłkã oni zowã Rayſkie [...]. Máiã theſz Pálmy przy iãbłkach *BielKron* 465 (5); *KochSat* B3; A thã wiãrá/ thãk iáko Pãweł. [!] piſze [...]: iſ iefli przy niey nie będzye prãwey chući/ á prãwey miłoſci ſerdeczney/ iuſ oſtydła á ozyębła ieſt *RejPos* 307 (2); áżci by iã [chwałę] przedfię komu inſzemu przy Bogu oddawãc muſieli. To ieſt y Bogu lámemu/ y temu tãm zmyſlonemu Iehowie po prãwicy Bożey ſtoięcemu. *CzechRozm* 199; *ModrzBaz* 22; *SkarJedn* 267; iſ té wody ſiãrczãné/ tym ſã nalepſze/ ym ſiãrki przy troſze hãłunu/ álbo ſoli/ álbo ſálétry/ więcýy przymiéſzãnéy máiã *Oczko* 21; Zywoť y męczeńſtwo Doroty S. y innych przy niey/ wzięty z ſtarych Kſiãg męczeńſkich *SkarŻyw* 124; Kaz [lege: raz] fię iey [Maryi z Egniej, przyszłej ſwiętej] ieden Kápłan rádził/ ieſli miał przy iednym beneficjum [...] / drugie ná proſbę ludzkã trzymãc *SkarŻyw* 582 (3); *StryjKron* 320 (3); *CzechEp* 153 (3); [wskutek potopu] Sam Nóé zoſtał/ przy nim żonã tylko/ A dźiatek kilko. *KochPieſ* 32; *Paprup* I4 (2); wſzczuie go [zajãca] kto inny/ y liſã przy nim. *GostGosp* 152; *KochCn* B3v; *GrabowSet* B4v; *JanNKar* F; Dźiãło ſie [...] w Sobotę po ſwięcie ſ. Andrzeiã Apoſtołã Roku pãñkiégo Tyſiãcného Cztérechſetného/ Pięćdzieſiãtého ſiódmeého [...]. Przy czym byli [...] Ian Krafkã z Lubnicã Kãliſki/ Iákub z Dębnã Krãkowſki Podczãſzowie; y innych wiele godnych wiãry przy tych. *SarnStat* 905; *GrabPospR* M (3); W tym [wilcy] obrãli iednego wilkã ſtãrego/ przy nim dźieſiãci młodźzych/ ktorego wyprãwili [...] żeby fię kędy z iãki gory pilnie przypãtrowãł ſprãwie onego [psiego] woſykã *CzahTr* D3v.

W wielocłłonowym ciãgu wſpólrzãdnym (1): Na czeſciéi [lege: naczeſciéi] wſpominaiã [ewangeliſci] piſarze/ ktoré my proſto doctormi wykłãdãmy [...] / Po tych byli inſzy ktorzy zakonu vczyli/ [...]

zowią [ich] po grecku Nomodidaskalus. Przy których w Hierufalem infzych mężów téż poważnych i wczonych było siedmndzieśiąt *MurzNT* 173v *marg*.

Połączenia: »przy ... i [= również]« [szyk 4:1] (5): Ty [urzędy] ácz łą rozne/ á wífákoż wífýftkye Páweł S. [...] zowye po Grecku diakony/ od posługi. Drugye vrzędý przy posłudze y przełożénstwo w łobie zámýkáya *KromRozm III* Iv; *BielSat* L4v; *WujJud* 103; *SkarJedn* 288; *OrzJan* 108.

»przy in(n)ym (inszym) ([czym])« (3): y nic infzého z onéy gry/ którą ípráwowáli/ nie pomniác/ iedno tho/ iż im téż przy inych ono rzeczóno: *Valete, plaudite, acta iam est Fabula*. *OrzQuin* C3; *ReszPrz* 14; pod trochę niedobrego zdrowia Kr. IM. Pacholę wīm do Kr. Imsci y domnie listy przyniosł y dlatego (przy innych przyczynach) tydzien na odpis czekał *ActReg* 138.

»przy ... też (i)« [szyk 6:2] (8): y vkradli thamze skorą wolowa y ftuke loyu [...], vkradli thefz przy they fkorze y loyu fuknya czarna *LibMal* 1553/172v; *OrzQuin* I3; [w pierwszym Kościele było] wftytko zgromádzenie Apóstołfkie/ y wczniow Páńfkich siedmndzyefiąt. Przy których téż y wiele inych wiernych było/ nád to y trzy tyfiące ludzi ktorzy ná ten czás vwierzýli. *RejPosWstaw* [143²]; niechay kto chce weyźrzy w ich [Izraelczyków] włafne wyznánie [...]. tedy téż y to w nim naydzie przy dziwnych á rozmáitych plotkách/ że tego Zydowie nie przą/ żeby fie iuż nie miał vrodzić Mefyáfz *CzechRozm* 166v; Máło nie wftyfcy Krolowie Iudfcy dobrzy y pobożni/ á przy nich téż y on Cyrus krol Perfki ábo Medfki *CzechRozm* 177v (3); *WujNT* 584; *PowodPr* 55.

[Granice między znac. **a.** i **b.** nie zawsze są ostre. Cf też znac. **3.**]

7. Wyraża podporządkowanie, podległość wobec kogoś a. czegoś (osoby a. instytucji nadrzędnej, często opiekującej się kimś a. nauczającej kogoś), czasem o zwierzętach opiekujących się potomstwem swoim a. cudzym; cum *Miech*, *Vulg*, *PolAnt*; apud *Vulg*, *Mącz*, *JanStat*; ad *Modrz*; circa *JanStat* (189) : Dobrze fie nam przy oyczu [tj. królu *Zygmuncie Starym*] wodziło/ Boże bý tak y przy linie [tj. *Zygmuncie Auguście*] było *KlerPow* 11 (3); *BielŻyw* 165 (2); *MiechGlab* 32; Isz moy wuy byl *Burkalabem* *Soroczky*m a yam byl przynym pacholieczem [= *śluga*] *LibLeg* 9/52 (2); *RejRozpr* K2; *LibMal* 1545/98 (2); *RejJóz* G6 (3); Pylem ia byl kończyola. I to czo kxieza vczyly Czo naten czas przynim byly. *RejKup* g5 (3); *HistAl* N2; *ZapWar* 1550 nr 2665; Niemoże nigd dwiema panom służyć/ Ato ífz/ abo iedného będzie nienáirzál/ a drugie⁸⁰ miłowál/ abo przy iednem zoftawál a drugie⁸⁰ wzgárdzál. *MurzNT Matth* 6/24; Cicero dotąd fie vczýł á przy náuczycyelu íwym trwał/ áż fie theż obrocił do rzeczy póspolitey/ y bez żadney pomocy rzecz mawyał *GliczKsięż* O2 (8); *KrowObr* 29v (3); *RejWiz* 39; *Leop* 1.Reg 25/16; *RejZwierz* 75v; *BibRadz Ps* 81/16; Dał znác ieden páfterz Nábálow żenie iego Abigáil [...]/ iż iey mąż Nábál niecudnie odpráwił pošty Dawidowe/ ktorzy fie zówždy známi dobrze ná puźczy obchodzili ítrzegąc náfzych ízkod w dobytku/ ták iż nam nigdy nic nie zginęło s ítádá przy nich. *BielKron* 67 (9); *OrzQuin* Aa5v; *Prodicator*, *Naypirwízá* zwierzchność máyacy przy którym drugim teyże doftoyności dla nieyákiey prętkiey potrzeby ku pirwízemu przifádzony/ namiefnik *Mącz* 324c; *RejAp* 149v (2); *GórnDworz* Ee2v (4); *HistRzym* 124; *RejPos* 56; *RejZwierc* 126; *BudBib* 1.Par 4/23; *HistHel* B4v; Niechay wzdám ieden žal ná łobie odnofzá [dworzanie] że Páná [tj. króla *Zygmunta Augusta*] ítráfili. A níż by ítým mieli zoftác/ że y látá íwe przynim dármo ítrawili *BiałKaz* M2v; Wífelką tedy pilnoś y ítáránie czyniéc powinni íi/ ktorzi głównieyfzá zwierzchnoś v Dworu máia [..]: y áby téż czeladz íwoieł ktora íię przy nich báwi [...]/

do wżelákiey powinności ćwiczýli. *ModrzBaz* 13 (3); Pretoż [!] ći fą Schiřmátjkowie/ ktorzy tjło [!] iednę wiárę łpolną ze wżytkimi Kátoliki Chrześciánj máią: ále iednej głowy y iedności od Chryřtuřa rořkazaney w pořłufeńřtwie nie máią: A to fą Heretykowie ktorzy obojgá nie máią/ ani wiary/ áni iedności przy głowie iedney widomey. *SkarJedn* 158 (6); rodzicy/ dziećię ono [*Dunstana, przyszłego świętego*] przy kořciele/ y przy řzkole oney zořtáwili/ iuřz go do domu nie bierzác. *SkarŻyw* 507 (7); a then tomařz tuchlinłky ma myecz wychowanyę przy pařzyerbu swoym do smyerczy *ZapKořcier* 1583/37; *CzechEp* [384]; A co się dotycze dziatek Pana Samuelowych [*tj. straconego za udział w rokoszu Samuela Zborowskiego*], te zachowam iako przystoi przy Zenie moiey. *ActReg* 165 (5); NA fěymie Lubelřkim 1569. kiedy byli pánowie Litewřzy [...] wiecháli [...] / té dwa wierřzyki ná śćienie było nápiřfano: Litwá známi vniią vczyniřá řtroyną. Vćiekli/ zořtáwiřzy Háráburdę z Woyną. A to ná ten czás byli dwa piřárze Litewřzy [= *o takich nazwiskach*] / kćórzy byli przy Káncelláriiey zořtáli: Iákoby miářto vniię burdá y woyná. *KochAp* 12; [*Pleban o Albertusie*] Dobrze řie tu przy řzkole rządzřł czás niemáły/ Zěydźie řie [= *nada się*] ná żołnięřřką [= *do wojska*] / bo ná nędzę trwáły. *WyprPl* A2v (2); dla mieřzkánia Miřtrżóm/ y dla řchadzki řtudentckiey/ y řaków wżyřřtkich przy Kollegium Krákwřkim przerzeczonym mieřzkáięcym nářz dom [...] / ná Vlicy S. Anny [...] ná Kollegium przerzeczonné oddawamy *SarnStat* 205 (14); *CiekPotr* B3v; TO witánie ořoby W.M. moy Mořćiwy Pánie/ ktoregom ia/ przy W.M. ná ten czás bedác/ *Inuentiř* wedle dořtoynořći W.M. był podař/ dawno by iuřz było w druku řt(a)něło *RybWit* [A]v.

[*cum G: Ianczarow do dwu tisięncy zostařo przy Tatarow. CorfusDocum (1599) nr 209.*]

Z nadrzędnym rzeczownikiem (10): *FalZioř* V 90v; *ActReg* 28; *GostGosp* 54 (2); O powaznořci generálnęy Senatorów przy Królu *SarnStat* 38 (5); *SkarKaz* 117a.

Z nadrzędnym przymiotnikiem (1): Bo ten ptak [*orzeř*] nádine ptaki/ Swey zacnořci dziwne znáki/ Náđ przyrodzenie řpřawuie [...] / Bez potrzeby nic nie bierze/ Co nářbyť inym rozdáie [...] / *Żyw* [= *ma utrzymanie*] przy nim kto może. *RejPos* 2.

W przeciwstawieniu: »przy ... okrom [*kogo*]« (1): SŁyřzařeř [...] iáko řię iednym Piotrem Rzymřkim iáko głowá [*Kořćioř*] wiáże y řpaia: przy ktorym po wżyřřtkim řwiećie Chrześciánie/ iedno mowiá/ iedno wierzą/ y w iedney řię řpołecznořći y miłořći bráterřřkiey Chrześciánřřckiey záchowuią: okrom ktorego rozdziały/ nieřnařki y rozerwánia być muřzą *SkarJedn* 153.

W charakterystycznych połęczeniach z czasownikami: przy kim by(wa)ć [= *pełnić służbę u kogoř, podlegać komuř*] (23); *współuczestniczyć razem z kimř w postępowaniu urzędowym* (6); *pozostawać pod czyjář opieką* (1) (30); przy czym być [= *być zatrudnionym gdzieř, pełnić obowiązki w jakiejř instytucji*] (3); przy czym stać [= *być uczestnikiem, członkiem czegoř*] (2).

Połęczenie: »przy ... przy« (1): Tákże téż [*miařem listy*] od I.M. Páná Ianá Klukowřřkiego/ kćóry ná ten czás ieřť przy I.M. Pánu Krákwřkim/ przy Pánu Iordanie Spytku. *GrzepGeom* K4v.

Zestawienie: »trzej przy książęćiu« = *rada książęca zřozona z trzech ořób (w Wenecji)* (1): Bo tám [*w Republice Weneckiej*] lud pořpolity nie rządzř: tyřo w rzeczách máłuczřkich/ y nienależytych/ zdánia ich pytáię. Lecz rzeczy powazne do trzech řię przy książęćiu řtaczáię/ y oni wżyřřtkim władną. *SkarKazSej* 691a.

Wyrażenia przyimkowe: »przy boku [czyim]« = *jako czyjś poddany (1)*: W liczbę wiernych poddanych przymi mię dziś twoich [królu Zygmuncie] [...]. A ia przy boku twoim garść krwie mey poniołę CzahTr G.

»przy [czyjej] mocy« = *podlegając komuś, czyjejs władzy (1)*: Niżli fie byli Rzymiánie zámogli w páńftwá w krolestwá/ Hifzpánia była pod páńftwem Kártágińfkim/ y była przy ich mocy aż do wtorey walki Scipioná Afrikaná BielKron 279.

»przy pańskim pokoju« = *na służbie dworskiej, jako dworzanin (1)*: On zálię ná gránicy/ ná Rycerfkiey fprawie [...]. Ten przy páńfkim pokoiu RejZwierz 92.

»przy sobie« = *pod swoim kierownictwem, jako podległych sobie; circa se JanStat (5); GroicPorz e; BielKron 353v; BielSpr 39; był tu [w Rzeczypospolitej] rząd pierwey/ á tęń rząd trzymał Krol/ rádeę Koronná przy łobie máiąc. Ci fádźili poľpoľu z Krolem/ ci rádźili o zdrowiu tey Korony GórnRozm M3; Piłárze mogą mieć Podpiłki przy łobie, ále łami liłty podpisowác máią. SarnStat 563.*

»przy sobie« = *pod swoją opieką, na swoim utrzymaniu; niekiedy też: udzielając nauk; apud se Mącz (14): RejJóz Bv; OrzRozm R4v; RejPos 142v; także [= tak samo] też y o wychowanie tego fyna máło dbał [Stanisław Rej, ojciec Mikołaja]/ bo iednegoż miał/ także [= więc] gi przy łobie chował aż do niemáłyh lat/ że go byli potym ledwo námowili iż go był dał do Skármierzá do fłzkoły RejZwierc 274; [św. Benedykt] dwánaście kłáftztorow zbudował/ á káždy dwánaściá bráćiey ofadźił. okrom tych ktore przy łobie dla doľkonálfzego w fłufzbie Bożey ćwiczenia zátrzymał. SkarŻyw 250; CzechEp 26.*

~ *Zwrot:* »przy sobie mieć« = *apud se habere Mącz (6); BierEz E3 (3); Mącz 338d; [zbór Chrystusowy] nie ieft bes vrzędnikow fwych/ ktore Bog poľtánawia [...]. Czyniác iednych Apoľtoły/ lub poľłáncámi/ drugich Prorokámi/ inźnych záś Ewánieliłtámi/ á inźnych Páľterzmi y Náuczycielámi [...]/ y inźnymi Vrzędnikámi: ku páľieniu y rządzieniu z ochotá fładká Chriľtuľowego/ ktoreby przy łobie mieli. CzechRozm 249v; ActReg 83.*

Szereg: »doma, przy sobie« (2): A yeľli go [ojciec syna] chce myeć goľpodarzem á fynem czełádnym/ domá przy łobie nychay go trzyma á báwi/ á do fłzkoły nychay nie dawa GliczKsiqż L; SkarKaz 420b. ~

a. *O podporządkowaniu dowódcy wojskowemu, też osobie konwojującej przestępcę: przy kim = pod czyimś dowództwem, czyjś strażą (47) :* Ia Malcher pecz slyvbuya [...] przy vrodzonym panu pawle wolfkym [...] yechacz y stawycz fłya oblycznye nazamku yego krolyewfkyey myłóczy wľzochaczowye MetrKor 37/3v; A ták ruľz fie nocá z ludem ktory przy tobie ieft [...]: y bárzo ráno o wńchodu flońcá/ vderz ná miáľtho. Leop Iudic 9/32 (6); BibRadz 1.Reg 22/2; BielKron 86v; RejAp 163; BudBib 1.Reg 13/2 (3); Kniáz Conřtantin [...]/ Nápomina do bitwy/ bo iuľz pierzchác chcieli/ Lecz przy dobrym Hetmánie fmiáłość ná fię wdzieli StryjKron 732; nie mogła się ta trocha pieszych natroie dzielic, iednym przyszłoby Arcyxiażęcia pilnowac drugim wdroęę ku Malborku: Trzecim naTatary, przy Hetmanie ActReg 128 (4); WyprPl C3; SarnStat 132 (3); CzahTr E4v.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (4): [sądzony żołnierz do Juliusza Cezara:] Thák tuľzę miłóściwy Cefárzu kiedyś ofoby nie poznał iżbyś pewnie y przyľbice [w której kiedyś podalem ci wodę] nie poznał. Abowiem po tym w inych bitwach przy tobie y ofobę fżpetnie pokryľlano [tj. poraniono cięciami]/

y przyłbicę potłuczono. *RejZwierc* 99v; á do woýłká przy Hetmánie/ [mianujemy na prowizora] Ianá Schorcá/ Podkomorzégo Málborfkiégo *SarnStat* 444 (3).

W charakterystycznym połączeniu z czasownikiem: być przy kim (8). [Ponadto z elipsą „być” (1).]

Gra słów: przy kim ‘pod czyimś dowództwem (podczas walk zbrojnych)’ i ‘w czyimś towarzystwie’ (1): ktorzy mi fię tymi słowy zálecáli. [...] TObie Pánie rad służę coć wten čás obiáwię/ Kiedy gárdłá więc fwego przy tobie nádítáwię. A iam z prędká szybáłom [= oszustom] nie rozmyślnie wierzył: Ze ten z gárdłem ná wino nie ná służbę mierzył. *CzahTr* C2.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« = pod swoim dowództwem; secum PolAnt (14): *RejZwierc* 205v (2); *BudBib* 2.Par 1/14 (3); [*Lech, pierwszy monarcha polski*] luckościa wielka zatrzymawał przifobie woifko ono/ ktorem [= *dzięki któremu*] od potzátku rzek/ wiłli/ y odri/ Nazachod y Napulnoci/ to Krolestwo rolferzel. *PaprUp* A4.

~ *Zwrot: »mieć przy sobie [kogo]«* (8): *LibLeg* 11/85 (2); *BielKron* 72; *PaprPan* Aav; Bo nieprzyiaćiel bárzo rad będzie miał przy sobie [*adiungunt sibi*] tego żołnierzá/ który mieyć świadom/ y wżytkich poštěpkow oney ziemie/ z którą woynę wieść chce. *ModrzBaz* 110v; *StryjKron* 767; Benádáb Krol Syriyfi [...] / chociaż miał przy sobie woýlko niezliczone/ á wždy poráżon iest od sług Książát pogránicznych. *WerGość* 237; *ActReg* 27. ~

a. *W użyciach przenośnych: o relacji Bóg a. Chrystus – człowiek* (5) : A coż ty owfzem ktoremu o wieczne pociechy idzye [...] / nie miałbyś sie stárác o tháką obronę [...] / ábyś zborzył/ zniłczył á zwycięzył ty wżytki sprzeciwniki fwoye/ á stał mocnie á stale przy thym Pánu swoim á Hetmánie swoim/ iáko práwy Rycerz á wierny boyownik iego *RejPos* A4v; iedno iż w stałościcach swoich stali w tym boiu przy nim iáko przy Krolu á przy Hetmánie swoim *RejPos* 263 (4).

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« = pod swoim dowództwem (1): Ty [*Boże*] mnie przy sobie poftaw/ á przepiecznie Będę woiował/ y wygram státecznie. *SzarzRyt* A2.

b. *O relacji Chrystus – człowiek* (3) : *RejZwierc* 179 (2); Coż po wálznych pościech/ zá co ftoią hoyne iáłmużny wálze [...] / gdyście [...] / y wkościelney iedności/ y w iednym cieie przy głowie Pánu Iezufie Zbáwićielu náłzym/ pod widomym iego ná Ziemi namiestnikiem nie fá? *SkarJedn* 367.

c. *O zwierzętach* (2) : Bo czyn iáko chęfz dobrze człeku niewdzięcznemu/ Práwie iákbyś to czynił wilczęciu owemu/ Ktore z gniazdá przyniofłzy owcę mu fáć dáią/ Aż go práwie niemáłym przy niey vchowáią. *HistLan* F3v; Pawy lepiej y rychley wylęze kokołz/ y łacwiey ie Dworká vchowa/ niż przy pawicy: bo álbo zdżiczeią/ álbo w krzewiu/ nádążyć zá nią nie mogąc/ poginá. *GostGosp* 122.

8. *Wyraża relację posiadania czegoś (trwale a. tymczasowo), zarówno w odniesieniu do obiektów materialnych, jak i niematerialnych [często z zachowaniem wyraźnego odcienia przestrzennego, zwłaszcza w przen]; in PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat; apud Vulg, Mącz, JanStat; circa JanStat* (726) :

a. *Wskazuje obiekt, który należy do kogoś lub czegoś; ktoś jest itp. przy czym = ktoś coś ma* (273) : A iáko Pan nie każe sobie skárbić tu gdzie mol á rdzá wżytko pogryzie/ ále tám ná gorze gdzie fkarb wieczny [...]. A then fkarb [...] nigdy ná dwoie rozdzielon być nie może. Bo iefli gi tu ná ziemi záłożymy/ [...] iuż tám ten ná gorze zniłczceć muśi. Iefli gi też ná gorze záłożyć chcemy/ iuż ten ziemfki [...] ołfábieć muśi. [...] A ták nielza iednoć nam przy iednym zoftác. *RejZwierc* 48v; *StryjKron* 270.

α. *O obiektach materialnych (zazwyczaj w związku z zachowaniem dotychczasowego stanu posiadania) [w tym: o ludziach, czyichś poddanych (1), o kobiecie jako żonie (2)] (78) : wielkość imienia mieć łzczęćię [!] żąda. ale przyłkromnym zoftac rzecz mądrego ieft. *BielŻyw* 15 (2); profzy Valzey Cefzarłkiey M. krol yego M. pan moy aby go [wojewodę wałaskiego] V.C.M. zachowacz raczil przy thich polach y granyczach szyemye Valałkyey yako ye przedny [= poprzedni] Voyewodowye Valałkyey Zyemye dzyerzely. *LibLeg* 7/8v; *ComCrac* 20; *MurzHist* D; Gdy mąż vmrze żenie/ tedy żoná w wienie oftánie/ á przy łprzęćie domowym/ ták srebrze/ złoćie/ y pieniądzách *UstPraw* B2v (2); *BibRadz Num* 33/54; *OrzRozm* R3v; Luter piłał Ierzykowi Lipłkiemu/ żeś ty czártowłki ápoštoł á nie Boży. Zálówał lie thego Ierzyk nań/ przed łtryiem Kůrfierłtem Sáłkim Kłiążęćiem [...] mowiac/ yż nam poddane trwoży odwodzi/ niezoftánien potym przy żadnym *BielKron* [211]v; Potym [*Amurat*] połłał do Stárołty Swátográckiego wieczor áby podał zdołbrá wołá zamek chceli dołby dar otrzyńać [...] y przy łwoich łtátkach zołtác *BielKron* 247 (4); *Multa sunt clementiae tuae monumenta, sed maxime eorum quibus incolumitatem dedisti*, Wiele yełt známienitych vpominków twoyich łaski y miłóściwości ále zwłáłzczá tych któreś záchował przy zdrowiu y máyętności ich/ máyác nád niemi moc. *Mącz* 231a; *Prot* B3v; *RejPos* 230 (3); iż gdyby byłá włzędy łprawiedliwość po łwecie/ nigdyby mocy nie było potrzebá/ boby iuż káždy tego záchował przy tym czo czyie ieft. *RejZwierc* 43v (3); Oycá w kłodę władził [łw. *Romuald*] y przy kápicy [= w stanie zakonnym] záchował y pokułę od niego odpędzil. *SkarŻyw* 572 marg (3); Pierwłze dzieci zostaly przy domu naroznym alias Posadołłkim i na psi gasie [= nazwa ulicy] przy dwu domkach, y przy mielcuchu [...], Pani wdowa zostawa przy domu kády mielzka y przy browarze *ZapKóścier* 1580/6v (9); (*nagł*) O káplanie. (–) [...] Iełli nie miał mieć żony/ moglić go zołtáwić Przy włżu/ ále iáiec lepiéy było zbáwić *KochFr* 119; Y Fiedur/ co ma/ dałby włzytko pewnie/ By lie mogł iáko zołtác przy krolewnie. *KochSz* C3; Imienie wšzytko pobráno tak zem przyniczym niezostał nie tylko przy leżącey ale ani przy ruchomey maiętnosci *ActReg* 162 (5); Piłarz przy łwym *falarium* [= zapłacie] dawnym ma zołtác. *SarnStat* 822 (17); *CiekPotr* 52.*

Połączenia: »i przy« (2); *SkarŻyw* 528; Bá wiele nas/ cochmy ich [żołnierzy] przedtym niewidáli/ Aż dopięro gdy náłzé łnopki wytrząłali: Ták/ że drugi nie zołtał y przy łkórze chleba *WyprPl* A2.

»przy ... przy« [zdublowanie przyimka w obrębie tej samej grupy imiennej] (1): Gdiż włzytki domy/ włzytki zamki/ włzytki możności łwiátá tego/ łá w możności á w rołkázowánium łwięthym iego [*Boga*]. [...] A by też [*człowiek*] dołbze y przy żadnym nie zołtał przy thym dołżełnym domu łwoim/ tedy przedłię może mowić bełpiecznie do łercá łwoiego/ s tych nieomyłnych obietnic Páná łwego: [...] *RejPos* 293v.

W charakterystycznych połączeniach: przy boru (2), browarze, bydlech, chmielniku, daru, datku, dobrach (3), dochodziech (dziedzicznych) (4), domu (dwa domkach) (4), dożywociu(-ach) (2), dworze(-ach) (3), dziesięcinach (2), folwarcech (2), granicach, imieniu (imionach) [= majątku(-ach)] (2), (leżącey a. ruchomey) majątności (3), mielcuchu, mieniu, oprawie (2), państwie, polach, posagu (2), salaryjum (2), skarbie, skorze chleba, sprzęćie domowym, srebrze (2), statkach, wsiach (wiosce) (3), wšzytkim, zamkach (2), zapłacie, ziemiach, złoćie, zysku.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym być [= mieć coś na własność] (3), trwać (2), zachować [kogo] [= sprawić, że ktoś nadal będzie coś posiadał] (6), zachowan być [= otrzymać pozwolenie na dalsze posiadanie czegoś], (z)ost(aw)ać (się) [= zachować dotychczasowy stan posiadania (26), otrzymać coś na własność (21)] (47), zostawić (zostawować) [kogo] [= sprawić, aby ktoś zachował dotychczasową własność (4), w przen: sprawić, aby ktoś pozostał w dotychczasowym stanie społecznym (1)] (5), zostawion być.

Gra słów oparta na kontaminacji zwrotu odnoszącego się do posiadania rzeczy materialnych oraz zwrotu odnoszącego się do cech inherentnych: »przy złocie bywać« (1): Pyękny też owo Pítrążek coś go owo widzyał/ A też ínadź powiedáią by przy złocie bywał [cf wnet włowił Pítrąga/ Co owo przezeń bywa íako złota prąga. Rzecze ku młodzyńcowi/ to ten [tj. pstrąg] złoto iada s. 65v] *RejWiz* 72v.

Wyrażenia przyimkowe: »przy pieniądzech, groszu« [w tym: cum vb „być” (1), „(z)ostać” (3); z przeczeniem (1)] (4:1): *UstPraw* B2v; bo chłop zówždy przy groszu. *RejZwierc* 143; *SkarŻyw* 573; *SarnStat* 640; Prawdziwie zemci teraz nie íeft przy pieniądżách, Com ich troche miał, wżyfłtkie vdałem precz w tych dniách. *CiekPotr* 44.

»przy swym (a. swoim) (własnym), swych własnościach« [w tym: cum vb „zostać (się)” (5), zachować [kogo] (2)] (6:1): To pirwíze dobre íeft kto przy íwym [tj. tym, co ma] zoítać żąda. *BielŻyw* 121; *OrzRozm* R3v (2); *BielKron* 269; Considerere in propriis sedibus, Zoítać íe przy íwych włafnościách. *Mącz* 378d (2); *SkarKazSej* 685a.

α) O częściach roślin (1) : Stirpesco, Przy pniu zoítawam/ nierozraftam íe/ zápeżyeyę/ zálífzeyę/ bes owocu bywam/ nie rodzę. *Mącz* 417a.

αα. O rzeczach i zwierzętach ukradzionych komuś (3) : powiedział yích konya przy kthore^m w woyciechowye yełth pogiman Schikora chlop sthegołz woyciechowa yemv przedawał. *LibMal* 1548/138; przithemze íuknye dzíř rano yełth pogiman gdi ye Zmyáltha wodna brama na wóřku chczyał wífforithowacz. *LibMal* 1551/158v (3).

β. O obiektach niematerialnych (193) :

αα. O właściwościach jakiegoś obiektu (74) :

α) Dotyczy cechy umysłowej lub duchowej, rzadziej fizycznej człowieka, czasem zwierzęcia, wyjątkowo – innych obiektów, też atrybutów Boga (66) : gdy chory íeft przy íle/ íje [!] y ípi. *FalZioł* V 4v; Naprzod będącz zówždy przy dobrej trzezwołci: modł íe Bogu wízechmogączemu *FalZioł* V 66; *RejWiz* 142; *Mącz* 418a; gdy go [Chrystusa] opuścíwłzy vdałz íe zá tym fwiátem y zá kłiążęcíem íego/ íelza íedno cie przy tym będzie zoítawíc muíal/ czegoś zá żywotá náłłádował. *RejPos* 7; *RejZwierc* 75v; *BiałKaz* M2v; Abowiem poydzie śwíat zwykłą íwą drogą. A ták pogotowíu y źwíerżetá zoítańą przy íwoích włafnościách. *CzechRozm* 114v; Bo záchowuíac Bogu wíarę [Judyta]/ y przyczyłtoścí [!] íe zoítałá/ y oyczyńnę íwoię wybáwíłá. *SkarŻyw* 341 (10); [Bóg] czáłowí nie podległ żadnemu/ bo był przed czáłem [...]. Y wáźńíeyby było ínfíńítíum íelkończony mowíę czás dáć bołtwu [...]/ íeż íy Abráhámowí íuż przelżemu muśíeć przyznác: á Bogá przy czásíe íeufłáwícźnym á przemíjáiącym zoítawíc *CzechEp* 68; *Calep* 1123a; *SiebRozmyśl* M.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym być [= mieć jakąś cechę, odznaczać się jakąś cechą] (21), stać, trwać, (za)chować [kogo] (zachowany) [= sprawić, by ktoś miał daną cechę]

(14), *zost(aw)ać (się)* (20), *(z)ostawić [kogo] (zostawiony)* [= *sprawić, żeby nadal miał daną cechę, żeby był taki jak dawniej*] (11).

Wyrażenia przyimkowe: »ledwie przy duszy« = *ledwie żywy, na wpół martwy* (1): Y owfzem wżytek Aegypt rádži ich [*Izraelitów*] zbyli/ Bo przed ftráchem [*z powodu plag*] ledwie iuż przy duży byli. *KochPs* 159.

»przy (dobrym) rozumie, (dobrej) pamięci, baczeniu« [*w tym: cum vb „być” (13), „zostać” (1), „zostawiony” (1)*] = *w pełni władz umysłowych; przytomny; intelligens, sciens PolAnt; compos rationis JanStat; compos mentis a. sui, mentis suae esse Cn (12:2:1); RejPs* 49; *MurzHist* O4; *BielKom* C2v; *BibRadz* 2.Esdr 10/28; *BielKron* 82; *Mącz* 105c (3); *KuczbKat* 135; *SkarŻyw* 293; yfz then slachetny pán Marczyn pyechowfky fzeła Bęndancz przidobym [!] sdrowyá y przidobri pamyęczi. any fžadnego [*lege: z żadnego*] przimuřzenyá yedno swy [*lege: z swy = swej*] dobri woli, darował swoyę wżytkyę czefzcz ymyęnyá [...] fżynowy swemu *ZapKościer* 1586/69; Bo choć od siebie odchodzimy/ Bogu odchodzimy: choć przy baczeniu iefteřmy [*sobrii sumus*]/ wam iefteřmy. *WujNT* 2.Cor 5/13; *SarnStat* 684 (3).

»przy (dobrym) zdrowiu« = *zdrowy; żywy* (20): [*król oznajmuje:*] Ze krolyewa iey myfořcz [...] czerá [= *córę*] na wfchitkich czlonczech zdrowa porodnicz iefť raczila. Aze y fżama iey myfořcz [...] iefť [...] przy dobrym zdrowy w [!] *LibLeg* 4/26; *MurzHist* D; Bo mię ociec miły vpominał/ Poki iefzczę przy dobrym zdrowiu trwał/ Bych náukę iego pámiętála/ A pokuřam ftale odpierała *BielKom* Gv; Tu wyedzyeć máyá rodzicy iż miłość płodu fwego nye tylko ná tym yeřť áby dzyecyę przy zdrowy u było záchowáne/ [...] á nye vmárlo: ále [...] *GliczKsiąż* D; *BielKron* 44v (3); *Mącz* 389b; *RejAp* 59; *RejZwierc* A2v; *HistHel* D; *SkarŻyw* A2v (3); *ZapKościer* 1586/69; Superstes – Při zdrowiu, zywi. *Calep* 1033a (3); *GrabowSet* A2v; *SkarKazSej* 669a. [Cf teř znac. **a.** *Mącz* 231a.]

»przy żywocie, gardle« = *żywy, żywego itd.* (6:3): Ptařznik fie nád nim zmiřował/ Przy żywocie go záchował *BierEz* F2v (3); *KromRozm* III E5v; Iefťem řluzebnikiem twym Krolu/ zořtaw mię przy gárdle *Leop* 2.Reg 15/32 (2); *BielKron* 74; *Mącz* 507d; *SkarŻyw* 208.

β *Dotyczy abstraktów – głównie prawnej wážnořci postanowień i innych czynnořci urzędowych, teř znaczenia tekstu* (8) : *UstPraw* Iv; *Mącz* 383c; Więć y to bywa trefnie/ kiedy kto przyřtofuie do fwey rzeczy wirřzyk iáki/ wyncizowawřzy gi/ ábo chocia zořtháwiřzy go przy fwym [= *włařciwym*] wykłádzie/ iedno řłowo iákie w nim odmieniřzy. *GórnDworz* Q2; á niedawánié iednéy ofobie dwu Dignitarztw/ y vrzędów řádowych/ przy mocy we wfzem zořtáwuie my *SarnStat* 864 (5).

ββ. *O naleřnych komuř lub posiadanych przez kogoř prawach (teř zwyczajowych), przywilejach oraz wládzы, urzędach, godnořciach itp.* (67) : *BielŻyw* 157; *LibLeg* 7/104; *ComCrac* 13; *ZapWar* 1545 nr 2646 (2); *KromRozm* II x3v; *Diar* 30 (3); *GliczKsiąż* Lv; *RejWiz* A2; *BibRadz* 2.Mach 4/50; zořtařmy przy Práwie fwym Polřkim/ [...] [*bo u nas*] Práwo rořkázuie ták Krolowi iáko poddánemu Krolewřkiemu. *OrzRozm* L3; *BielKron* 212; *KochZg* B; *Mącz* 389b; *RejPos* 253v (3); *ModrzBaz* 91; *SkarJedn* 48 (2); Nie tak [*jak Jakub*] Ezau/ ktory fię iuř był nád wolá rodzicow ożeńił/ y wtym fię im był vprzykrzył: przetoř fię przy błogofłáwieńřtwie oycowřkim niezořtał. *SkarŻyw* 346 (2); *ZapKościer* 1582/33 (3); *CzechEp* 407; á wam Wřochom gdy fię nářzá nie podoba Wolnořć/ zořtařćieř przy fwoiey. *GórnRozm* D4v; *PapřUp* L; *ActReg* 42 (3); *GrochKal* 27; *WujNT* 556 marg

(2); Szlachćicy w kárczmách nie máią bywác [pod groźbą utraty praw w razie doznania jakiejś szkody] [...]. A tákież gdy szlachćicy w dródze będąc/ wftąpiliby do kárczmy [...] przy práwiech fwych szlachćeckich záchowani/ y wedle nich łádeni bydź máią *SarnStat* 622 (30); *SkarKazSej* 702a.

W charakterystycznych połączeniach: przy dostojństwach, herbie, konstytucyje, księstwie, łaskach, obronie(-ach) (2), opactwie, panowaniu, pokoju, porządku, prawie(ch) (26), prerogatywach, przywilejach (3), sprawiedliwości (3), statuciech, swobodzie(-ach) (3), tytule [jakim], wolności(ach) (13), (starym) zwyczaj(-ach) (5).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym chować [kogo], przestawać, stać (3), trwać (trwanie) (3), trzymać [kogo], zachow(yw)ać (się a. [kogo]) (zachowany) (24), zostać (się) [= zachować nadal coś, z czego się korzysta, czym się posługuje] (12), zostawić (a. zostawować) (21).

γγ. *O poglądach, obyczajach itp., też wierzeniach i zwyczajach religijnych oraz przeżyciach duchowych i sposobie postępowania, też efektach działalności (28) : A czos kolwiek wimyflaią Tho wliftko Świętim oddają [...] A mnie tez śluffić wewtorek [...] Wponiedziałek zwolennikom A weczwartek pomocnikom [...] Piątek czy [lege: piątek-ci] to nas [lege: nasz] a boży Bos go niemogł [Panie] kupicz drożey Sprawnieć [= sprawiedliwie] by [= byś] miał przjnieć zoftać [tj. piątek powinien być dniem Twojej chwały] *RejKup* r2; *KromRozm II* v2; tylko łami Grekowie y Rus przy żonach zoftáli [tj. zachowali zwyczaj zawierania małżeństw przez duchownych]. *KrowObr* 235; *RejZwierz* 32 (2); Zoftáli fie Krzełćianie przy zwycięstwie ále bárzo krwáwym *BielKron* 240; *SarnUzn* Cv; *RejPos* 4v (4); iż więćza część od mniejszey odftápiwfy/ może przy fałszu zoftać: wedle piśmá/ ktore vpomina/ ábyfmy tłumy ludzi ná złe nie náłładowáli *SkarJedn* 165 (2); *SkarŻyw* 394; *OrzJan* 131; *KlonFlis* F2v.*

*cum D [może błąd] (1): a s sthara dawnego obiczaiu bilo tho zachowano iz slachta z miast a Dzierzaw krolewskich nigdi do siebie ludzi a kmieczy {krolewskich} nieranczili [...] a thak mi [lege: my] thą prozbę poslow mazoweczkich slusna rozumieyacz przy stharadawnemu obiczaiu ie zachowivami rankoiecmsthvam thim mieszcza nie dawaiancz. *ZapWar* 1545 nr 2646.*

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym (rzadko: kim) być (4), stać (2), zachowywać [kogo] (2), zostać (się) (11), zostawić (a. zostawować) [kogo] [= sprawić, by ktoś postępował, myślał lub czuł w określony sposób] (8).

*Wyrażenie przyimkowe: »przy (dobrej a. złej) nadziei« [w tym: cum ob „być” (3), „zostać” (3), „zostawić” (3), „stać” (2)] (11): *RejPs* 29 (2); *RejWiz* 147v; Tu nieiáka Bogini przed láty mięszkálá/ Ktora krzywdy nikomu czynić nie dawálá. [...] Zniknęłá tá Bogini/ [...] Niewiem by fię nie kryła przed tą wojną w lefie. Bo iesli fię do Niebá pięknego wrociłá/ Polłkę przy złey nádźiei iście zoftáwiłá. *Prot* B3v; *RejPos* [136] (2); *BielSpr* 60; *PaprPan* Bb4v; [Jezus] Vkazał fię wżyftkim w Gálilei/ zoftáwił ie przy dobrej nádźiei. *MWilkHist* Lv; *KochPieś* 34; *SarnStat* 198.*

δδ. *O łasce, miłosierdziu i innych dobrodziejstwach otrzymanych od Boga (21) : Profiemy [Boże] aby nieraczył rozpráfac nas: iedno zoftawiac przy świętem miłofierdziu twoiem *RejPs* 17v (2); *SeklKat* T2; *LubPs* G2 (2); *RejAp* 61v (2); *RejPos* 127 (5); *CzechRozm* A3; *SkarŻyw* 325 (3); *ArtKanc* I17; *LatHar* 84; *SkarKaz* 313b (2).*

W przeciwstawieniu: »bez [czego] ... przy« (1): Iam też miał Cefarzu pieniądze/ y złoto/ y imienie/ álem tym dla Chryłtuła wzgárdził/ pożyteczniey mi bez tych doftátkow świeckich żyć/ ábych fie przy niebiełkich zoftać mogł *SkarŻyw* 593.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym trwać, zachow(yw)ać [kogo] (3), zost(aw)ać (się) (11), zostawi(a)ć (a. zostawować) [kogo] (6).

εε. *O orzeczeniach sądowych w stosunku do kogoś; tu: o wyroku boskim (3) : RejWiz 164; RejPos 51; Ná ten łąd y ciáło zmartwychwftanie/ y zapłátę łwoię ábo dobrą ábo złą [...] weźmie/ y ták fie człowiek przy łwym iáko robił zołtoi *SkarKaz* 4a.*

b. *Wskazuje właściciela danej rzeczy lub nosiciela danej cechy; typ: coś jest przy kim a. czym = coś należy do kogoś a. czegoś (453) :*

α. *Wskazuje posiadacza dóbr materialnych albo innych obiektów konkretnych lub przedstawionych jako konkretne, też cech fizycznych: przy kim = u kogo (243) : Vcziekl by [poddany], thakowj [...] ma bicz vidan y zowfchitkimi rzeczami, ktore by przinim byli sałtany. *MetrKor* 40/822 (3); ktorąz trudnoć [w przygotowaniu „Żołtarza” Wincentego Wróbla do druku] może obaćzić wfelki kto by chciał widzieć a ktemu przyrownać kxięgi ie⁸⁰ własną ręką napisane abo też y wypis ich ktory przy nas ieft. *WróbŻoltGlab* A5; Prziwyodl tham do Krolya ye⁸⁰ Mczi [...] thenze Pawel yednego Kozaka [...] Kthorego [...] poymal łzkylkodzyeffyanth kony Volołzkich. kthorego gdi panowye ych Mczi W Cracowye pitaly othim chodzenyv y Cradzyefchi [= *rzeczach ukradzionych*] kthora przynych bila nalyezyona powyedzyall. yłz [...] *LibLeg* 11/134v (9); A kiedysie łprava stą Appellacią abo odezvem zavielfi na Siem tedy [...] po rozprawy sprawy przy tey łtronie ktora zyłk otrzyma kocz zołtanie (*marg*) Kocz poena appellantis. (-). *ComCrac* 17; yełth y [*lege: ji ‘go’*] włchiią ranył, a pyenyadze kthore przinym nalyazł [...] kv łobyte yełth zabral *LibMal* 1543/74 (12); *RejKup* V v (2); Item czo ssye thycze grunthu na ktorym sye sbudował w starey wssy tho wczale ostaviamy my yednacze przy Stanysławie braczye ych *ZapWar* 1550 nr 2666 (2); PRzy karaniu złodzieiow/ Sędzia ma pilnie bączyc/ áby też y tym nieprzepułzczał/ kthorzy w ten czás gdy złodzieie imuią/ rzeczy przy nich nálezione łobie biorą *GroicPorz* kk2v (8); *UstPraw* G4v (2); *RejZwier* 119; [*Iwan*] wpadł w cięłzką niemoc iż w krothkim czafie vmárł. Nálezione przy nim testament ręką iego nápiłány/ zktorego porozumieli iż był łyn krola Karwáckiego *BielKron* 322v (2); Subsidá pecunia apud eum. Zołtawáyą fie pieniądze przy nim/ álbo dżierzą fie go rády pieniądze. *Mącz* 380c (2); *HistRzym* 33v (2); *HistLan* C3 (2); przy thych czterzech woýłkách byli dwa rogi práwy y lewy/ miedzy ktoremi były mieýłcá rozdzielone *BielSpr* 29v; Y przyłzedł Iofzafat y lud iego brać łupow ich/ y náleził bárzo wielkie bogactwa przy nich/ łzaty y kołztowny łprzet *BudBib* 2.Par 20/25; *SkarJedn* 50; *SkarŻyw* 98 (2); *ZapKościar* 1581/21v; *CzechEp* 383 (3); Więc nie dżiw iż złodzieiá imiáią/ bo lice przy niem ieft/ rzecz ktora vkázuie ná oko zły iego vczynek *GórnRozm* B4v; Od powiedziál [!] P(an) Podskarbi inSenatu odwu Poimanych przyktorych signa naleziono. ze monetę robili fałszywą *ActReg* 25 (4); *GostGosp* 12; że więcey niż zá czterykroć łto tyśięcy/ nád połági wielkie corkom/ y nád dżiedzictwo od przodkow przy nim zołtáłe/ imienia łynom przykupił. *GostGospSieb* +3; *WyprPl* C3; *WujNT Luc* 20/14; Ale Myto wodné y ziemłkie z mołtem y z iego budowániem [...] przy Zakonie zołtanie. *SarnStat* 1073 (20); áby nie mowiono, [...] że ociec zołtáwił iey [*siostrze*] przy tobie połag *CiekPotr* 57 (3); *PudłDydo* A2v; vżyłem iedney*

zacney ołoby duchowney do przyźrzenia y łporządzenia piłm/ ręki brátá mego włafney/ ktore przy mnie były/ ktore ia/ áby świat widziáły/ pod Miłościwą obronę W.M. mego Miłościwego Páná y brátá [...] oddáię. *SzarzRytłSzarz nlb 2v (2)*.

Połączenie: »przy ... u ... u« (1): Gołpodárłtwo/ to álbo przy Pániey/ álbo v wdowcá/ bądź y v rządneho młodzieńcá/ zależy na rządną Dworwę *GostGosp 128*.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: *przy kim być (19), naleźć [co] (naleziony) (16), nie masz [czego], pokazać się [= zostać ujawnionym (o bezprawnie przywłaszczonych sobie pieniądzech)] (5), widzieć [co] (2), zast(aw)ac [co] (zastany) [= znaleźć (znaleziony) u kogoś (o rzeczach ukradzionych)] (8), znajdować się, zosta(wa)ć (się) [= nadal być czyjás własnościá] (35), zostawi(a)ć (ostawiać, zostawować) [co] [= sprawi(a)ć, by coś nadal było czyjás własnościá] (3).*

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« [w tym: cum av „zawždy” (a. „zawsze”) + vb (7)] = w bliskim zasięgu, w ręku; na ciele, w rzeczach osobistych; w swoim mieszkaniu itp.; apud se, secum *Vulg (93)*: gdy ktory człowiek nołi przy łobie kołatzietz: taki nigdy nie wpadnie w niemotz kurczową *FalZioł I 4a (19)*; *LibLeg 11/94*; [*Marcin z Kobylan*] Zeznał ze [...] trzy pyerłczyenye wzyal łankowy kołterka [...], kthore chował przy łzobye trzi dny *LibMal 1552/168v (5)*; *SeklKat Z*; *RejKup aa8*; *GroicPorz gg3v*; *KrowObr 67v*; *RejWiz 127*; Nie będziefz przy łobie trzymał zapłáty robotniká twego/ do iutrá. *Leop Lev 19/13*; *BielKron 258v (3)*; *SienLek 59v (5)*; *RejPos 148*; *RejZwierc 196*; *SkarŻyw 462 (3)*; *ZapKościer 1588/78*; [*Rotmistrz*] Sam łzkody opráwuie zá towarzysłz. Dla czego ma moc piennydzы powłciágnąć przy łobie [tj. zatrzymać do swojej dyspozycji]. *SarnStat 427*.

~ *W charakterystycznych połączeniach z czasownikami:* [co] przy sobie (za)chować (2), nosić (36), powłciágnąć, trzymać, zadzierźeć, zatrzymawać, zostawić (4).

Zwrot: »mie(wa)ć [co] przy sobie« = *habere secum Vulg [szyk zmienny] (47)*; *MetrKor 26/62v (3)*; niekthorzy powiedaią gdy by kogo viadł wąż thego dnia ktorego then balłam człowiek przy łobie ma: tedi nigdi łie taki niewyleczy *FalZioł I 22a (5)*; y nyebronyono do nałchich zyem przycz [...] ze włchitkym swym skarbem Czokolwiek przy łobie badzie myecz y złudzmy. *LibLeg 6/79 (2)*; *LibMal 1544/93v (2)*; *ZapWar [1546] nr 2636 (2)*; *SeklKat Y2v*; *RejWiz 169v*; *Leop Deut 17/19*; *BielKron 66 (4)*; Cum emere vellet in palatio domum et pecuniam inpraesens non habere, A piennydzы przy łobie álbo ná ten czás nie miał. *Mącz 167a*; *OrzQuin T3 (3)*; *SienLek 114 (6)*; *RejPos 112v*; To widząc łyn [...] iż [ojciec] przy łobie iákás łzkátułkę miał/ Ktorey nigdy nikomu áni vkázáć chiał. [...] *HistLan B4v*; Włzytko łotr z wieczorá przegrał/ Niewiem by grołz przy łobie miał. *RejZwierc 236 (2)*; *Strum C*; *SkarŻyw 202 (3)*; *ZapKościer 1580/5 (3)*; [*pomocnik pisarza*] powiedział: Coć mamy [...] ukazać, kiedy tego nimasz u nas przy księgach [...], ani w protokole [...], ale na terminacie tam pan podstarołci ma przy łobie, kiedy to poda wpisać, tedy wam wydadzą. *ZapMaz II G 78/407*; *GostGosp 62*; *SarnStat 334 (2)*; COkolwiek mam przy łobie chętlıwie dáruie *PaxLiz C3*. ~

α) *O przynaleźności terytoriów oraz ich mieszkańców do państw i osób prywatnych (34)* : yz nam y koronie polskiey przy ktorey na on czas bily połługy wielkie czynily [*Wołosi*] za vziwanie y mlinow y ynszych rzeczy ktore od przodkow nałzich miely *LibLeg 11/28 (2)*; á gdyby ktho łwoiem dowłcipem obrocił rzekę ktora grániczy [= stanowi gránicę] inłzem łožilkiem po łwey dzyedzinie/ tedy ona rzeká ma być gránicá/ kt horey [!] máią obiedwie włi vzywáć [...]/ á on doł rzeki łtárey ma ołtác

przy dziedziczeniu przyległej *UstPraw* Iv; Przez Alexándrá wielkiego przeniefiono tho páńftwo [tj. *Babilonię*] do Grekow/ przy ktorych ftáło lat 495. *BielKron* 268; Bulgária z Adrynopolem przy Turku zoftác ma. *BielKron* 389v (7); Bo ácz [pruskie ziemie] przed tym przy Coronie byli. Ale feymy y z iázdy [!] oíobne miewáli *BiałKaz* Lv; *StryjKron* 457; *ActReg* 7 (2); POwiáty Woiewództwá Mińfkiego/ Możerłki y Rzeczycki/ przy tymże Woiewództwie Mińfkim zoftáwuujemy *SarnStat* 33; Rułka Ziemiá wftytká [...] do Korony Polfkiéy ieft przyłączoną [...]: iákóž záfwe należała áž do Władyfławá Iágełła [...]: który [...] tę ziemię y Księftwo Kiiowfkie oderwane przy Wiel(kim) Xięftwie Lite(wskim) miec chćiał *SarnStat* 1058 (19).

Połączenie: »w ... przy« (1): táż wieś po lewéy ftронie ma zoftác w páńftwie y przy Zakonie nářzym. *SarnStat* 1090.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym (rzadziej: kim) być (będący) (9), chćiec miec [co] (2), stać ((z)ostać (się)) (11), zacho(wy)wać (zachowany) (4), zadzierzenie (2), zostawić (zostawować) (3).

αα. *O kradzieży, teź konfiskacie rzeczy ukradzionych: przy kim = komu (23) :* Iakom ya nyegonył slyachethnego yadrzeza [...] anym wysał przynym lupu polthora kop pienyadzy *ZapWar* 1538 nr 2577 (2); przy ktorich [złodziejach] ftatek pobrano tego to ymvrzi [lege: imur-zy] y dano do skarbv ye⁸⁰ k.m. *LibLeg* 11/94 (3); kupcza zabili [...], wzyáli przynym pyenyedzi okolo seřzci grziwyen *LibMal* 1547/130v (16); *SarnStat* 665 (2).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim pobrać [co], ukraść [co], wziąć [co a. czego] (20), zabrać [co] (2).

β. *Wskazuje posiadacza dóbr niematerialnych a. nosiciela jakiejś cechy a. osobę odczuwającą jakies doznania, wyznawcę jakiegoś poglądu itp.; cum Vulg, PolAnt, Mącz (210) :*

αα. *O ludziach, teź o Bogu, Chrystusie i Kościele, oraz o bóstwach pogańskich, czasem o duszy i ciele ludzkim oraz o zwierzętach, przén o miastach (201) :* To lepak czo dobre⁸⁰ vczynicie przy was do řmieri zoftanie. A ieftlibyřcie czo nieřłufznego řwowlonie vczynili, to teź przywas zoftanie. *BielŻyw* 127; *WróbŻółt* 37/11; *RejJóz* H7v; *BielKom* B3; [Bóg] Ták dziwnemi řprawámi řtworzył ten řwiát zdrádný. Iž iedno człowiekowi/ drugie źwirzętom dał/ Lecź po tróře wřzytkiego przy káždym zoftáwiał. *RejWiz* 29; Ale nam dał Pan rozum krygowe wędzidło/ [...] Pátrzayže ácz ten rozum przy duřzy zoftawa/ A tá z nim iným řmyřłom vrzędý rozdawa. *RejWiz* 171 (6); *Leop Iob* 19/4 (3); *RejFig* B2; (nagł) Andrzej Dębowfki [...]. (–) TEgo włáfnie [= řłusznie] Dębowřkim/ može ták zwác káždy. Bo Dębową [= pewną, stałą, niezmienną] vprzeymořć/ naydzyeř przy nim záfwdi. *RejZwierz* 56v (3); *BibRadz Prov* 8/18; *OrzRozm* M4; *BielKron* 79v (2); *Mącz* 417b; Trzećia teź przy Polaku rzecz ieft/ ktorą Polak řwiętným ná řwiećie ieft/ cáłą przeciřwko Królowi řwemu wiára/ ktorą ták vmiłował Polak/ iž [...] to fye nigdy nie naydźie/ ážeby kiedy Polfka zdraycę przeciřwko [= wobec] Królowi řwemu Polfkiému vrodziła *OrzQuin* Q2v (2); *HistRzym* 20v; *RejZwierc* 96v (2); *MycPrz* I [C]2 (2); Męřtwo/ prawdá/ řtátecznořć/ przy nich [Lwowianach] řie náyduie. *PaprPan* Gv (11); *ModrzBaz* 7; *SkarŻyw* 559; Wzięłás mi zgoła mówiąc/ duřze połowicę: Ořtátek przy mnie zoftał ná wieczną teřknicę. *KochTr* 13; (marg) Lawras Xiązę w Monařterze dokonał řywota. (–) A tu řię iuřz dokończył rod Xiąząt Litewřkich z Herbu Kitauruřła/ á tylko przy vdzielnych Xiązętach Ginwiłu Giedrockim/ á

przy [...] Holzfanzkich Dziedzicach został. *StrykKron* 365; *KochEpit* 111; Naydzie więtszą ftáteczność przy náleznych kobietách/ Niżli przy Pániech Rádnych/ co chodzą w koletách. *BielSjem* 4; Pátrz/ iáko iá [tę pannę] nadobnie naturá ftworzyłá/ Ze wśytkę práwie głádkość przy niéy zoftáwiłá. *PudłFr* 69 (3); *GórnRozm* F3v; *Phil* M; *KochFrag* 53; *LatHar* 133 (3); *JanNKar* C (2); *SarnStat* 330; *SkarKaz* 80a; *CiekPotr* 84; *GosłCast* 9 (2); *SapEpit* A3.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim (za)bawić się (2), *być* (z przeczeniem: *nie masz; ponadto liczne użycia z elipsą „być”*) (27), *należć* ((z)najdować) (*się a. [co]*) (13), *pokazać [co]* [= *udowodnić, że ktoś jest jakiś*] (2), *trwać* (2), *zachow(yw)ać* (7), *zastać, zosta(wa)ć (się)* (30), *zostawi(a)ć* (*zostawować, ostawić*) (11).

Szereg: »w [kim] i przy« (3): Bo máiętności/ mocy/ tyránftwá w nas y przy nas nie pokaże *CzechEp* 350 (3).

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie, mnie [= sobie]« (23:1): Co tu [*w tym utworze*] powie káždy fwe mu/ Przyda fie to nie iednemu/ Co z nich lepszego vznacie/ To przy fobie záchowacie *BielKom nlb* 5; *OrzRozm* R4v; Co złe precz od liebie zámietuy/ á co dobre to przy fobie záwždy rozmyślnie zoftáwuy. *RejZwierc* 146v (2); *BiałKaz* E; TEn [*Lech, legendarny polski władca*] [...]/ Miślał by potomki fwe zoftáwił w pokoiu. Chcąc też by taką pámięć thu vczynił fobie/ Coby Krolowie wiecznie trzymáli przy fobie [*tj. pamiętali*]. *PapPan* Dd (2); *SkarJedn* 260; *CzechEp* 278; *GosłCast* 18.

~ *W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy sobie mie(wa)ć* (14), *należć, nosić, (za)trzymać, zachować* (2), *zadzierać, zostawować*.

Zwrot: »mie(wa)ć przy sobie« [*szyk zmienny*] (15): Liepieczy [*lege: lepiej-ci*] wždy miecz przy fobie Swe vczinky *RejKup* V v; *OrzQuin* M2v (4); *RejAp* 195v; *RejPos* 84 (4); *RejZwierc* 116v; *GórnRozm* N2; *ActReg* 169; Arbitrarium – Rozfádek, dobrouolnořcz którą przimnie mám. *Calep* 88a; Elekcja Piárzá Grodzkiego, iáki ma bydz obiéran, y co zá wláności ma mieć przy fobie. *SarnStat* 489. ~

α) *Dotyczy posiadanej władzy, praw, godności, przywilejów itp.; penes JanPrzyw, Cn* (47) : *RejPs* 165; Czemże wždy tego podeprzeł/ iż przy papyżu yeft tá zwirzchność/ którą pan Pyotrowi dał nád kořcyołem fwym? *KromRozm III* N4v; *Electia*, to ieft/ wybranie Człowieká ná Kroleřtwo/ prawdá iż ono ielth przy Rycerřtwie Polřkim. *OrzRozm* B4; *BielKron* 239; *SarnUzn* F6v; *WujJud* 86; *BiałKaz* C4v; *SkarJedn* 101 (2); *CzechEp* 323 (4); á gdy Woiewodá vmrze/ vmrze Kářztelan nie zoftáią te dořtoieńftwá przy fynách/ ále zás w inřze domy wchodzą *GórnRozm* M4 (2); Moc záklinánia [*tj. rzucania klátwy*] ieft przy Biřkupiech y Pářterzách/ á nie przy wśytkim kořciele. *WujNT* Zzzzz2 (6); *SarnStat* 11 (10); *GosłCast* 13.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): Dwie rzeczy fá przy Káplánřtwie ludřiom nieznořne/ iedná rzecz ielth/ że Káplán řádzi wśyřtek Swiecki řtan/ á od Swieckiego řtanu řádzony być niechce. *OrzRozm* G4.

cum G [*z nadrzędnym rzeczownikiem*] (1): IÁkořmy ná Koronáciiey nálezny práwá przy innych miał náleznych potwiéřdziłi: ták ie w cáořci fwoiey záchowuiemy. *SarnStat* 1180.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim być (z przeczeniem: *nie masz [czego]*) (16), *mieć* (7), *stać, trwać, zachowan, zosta(wa)ć* (10), *zostawić* (5).

Wyrażenia przyimkowe: »przy (swej) mocy« = *pod swoją kontrolą, w swojej gestii* (2): iż ktoż nam ma wkrócić powieści nálle/ á zaż my wít swoich przy fwey mocy niemámy. *RejPs* 17; [*Kupiec mówi*]: To tak już racz omnie wiedzicz Iżem fyę już tak obáczył Iż to pán Bog łobie ráczył Włlytko przy moczy zóftawicz Kogo ráczij może zbawicz *RejKup* r5.

»przy sobie« (6):

~ *Zwrot*: »przy sobie mieć« (6): Ale gdy ie [*przywileje*] tylko Przełożeni przy łobie máią [*tj. znają je*]/ á inżym ich nie oznáymuią/ przetoż y połpolithy człowiek nie záchowuie fyę wedle nich *GroicPorz* kv; *OrzQuin* K3 (2); *RejAp* 193v; WAcław, nie tylko Czeskie miał przy łobie Sceptum, ále tez rząd k wżelkiew ozdobie Korony Polkiew *KlonKr* E; [*cesarz*] Konftántyn iuż będąc Chřeścijáninem/ dla fenatu w ktorym było ielzcie wiele pogan/ y inni po nim [...]/ chcąc tę moc ná pogáństwo przy łobie mieć/ nawyższych biskupow pogáńskich tytuł nošili. *SkarKazSej* 680a. ~

»przy woli(-ej), opatrności [*czyjej*« [*w tym: przy wolej a opatrności* (1)] (5:1): otakie [*testamenty zwane mixti fori, tj. podlegające zarówno prawu świeckiemu, jak duchownemu*] może pozvacz do duchownego prava abo do świetłkiego kto chce, ktoremv ktory przyflufie, to przy iego voli stoy *ComCrac* 21; Iż Bog náżz ktorego my chwalimy mocenci nas wyzwolić/ á iefli nye będzie raczył/ to niechay zóftanie przy świętey wolej iego. *RejPos* 46 (4).

β) *Dotyczy zarzutów wobec kogoś* (2) : Powyedza natho Commiffarze názi yż tha wyna [*niespełnienie próśb wojewody wołoskiego*] przinaż nyeyefth. *LibLeg* 11/132; *SarnStat* [1281].

γ) *Dotyczy łaski, miłosierdzia i innych dobrodziejstw otrzymanych przez kogoś od Boga* (17) : abouyem mocz y lafka bofka byla zwyecznořczy przy they myley pannye *PatKaz II* 62v (2); *RejPs* 169 (2); *LubPs* T5; Y rzekł Ioláffát: Ieftli thu gdzie Prorok Páńłki/ ábyfmy profili Pána Bogá przezeń? [...] Ieft thu Elizeuż [...]. Y rzekł Krol Ioláffát: Ieft przy nim mowá Páńłka. *Leop* 4.Reg 3/12; *OrzQuin* F3v; *RejPos* 28v (5); *SkarŻyw* 235; *CzechEp* 138; *GrabowSet* C2v; *LatHar* 286; Day nam też Pánie [*Boże*] że [...] tve bacżemy Dáry nie przepłacone/ Ták przy nas/ iák y od nas odłáczone. *RybGęšli* D2.

δ) *Dotyczy wiary, jej zasad i nauki kościołów różnych wyznań, też polemik religijnych; pro PolAnt* (42) : Gdi na chrcie łpanem bogiem czynym przimierze/ on fię też nam złařky fwey obwiezuie/ yż dla zakalu zkazonego ktori przieciele zóftał/ niechce nas potępyc. *SeklKat* V3; *RejKup* o4v (2); *KromRozm III* N4v; [*S. Orzechowski w liście do M. Krowickiego*]: Rzeczefz iż przy nas [*mowa niezależna, a więc: przy was*] kołcioł ieft/ Być to niemoże/ Bo my wielkiego Kołciołá łzukamy [...]. Twoy kołcioł táki nieieft. *OrzList* a4v; *BibRadz Gen* 31/42; *OrzQuin* F3v marg; *BiałKat* 263v; *WujJudConf* 15; *CzechRozm* 243; Y obaczył [*Becus, doktor Kościoła greckiego*] [...]/ iż przy Láćinłkim kołciole prawdá *SkarJedn* 264 (5); *SkarŻyw* 213 (5); *CzechEp* 57 (11); *NiemObr* 49 (3); *ReszPrz* 67; *LatHar* 642; *WujNT Rom* 7/18 (2); *SapEpit* A4.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (3): A gdy mu [*Franciszkowi Spierze*] rzekli niektorzy/ że vpadli wgrzech/ mogą powłtać [...]/ to on kazál rozumieć o tych ktorzy by iaki płomyczek wiary przy łobie zatrzymali *MurzHist* L2v; iáko gorzko ieft/ iżeš opuściłá Pána Bogá twego/ á nie záchowálás przy łobie boiázni iego. *SkarJedn* 387.

~ *Szereg*: »w sobie abo przy sobie« (1): on Setnik będąc pewien o mocy Chřiřtuřowey/ iż mogł łámym łłowem vzdrowić łługę iego/ mowi do niego: rzec tylko łłowo/ á będzie zdrow łługá moy.

Gdzie też nie rozumie iákiego fłowá Bogá/ ktoryby w łobie ábo przy łobie będące miał Chrifthus Pan. *CzechEp* 278. ~

ββ. *O różnych obiektach konkretnych (3)*: yfch yego Krolyewfkyey myłóczy wyernye sluzycz bąda [...] a wfythkych skody [lege: szkod i] skaz przy thych tho dzyelyech [tj. działach], tho yełth szamych dzyal, kul kamiennych y zelaźnych prochow y wfythkych ynych rzeczy kthorefz kolwyek ku they strzelbye przyfluszczech bąda [...] opatrowacz *MetrKor* 37/4; Złotnik niź kowal przecz [= dlatego] bywa bogátfzy/ Bo przy tym bráncie [tj. złocie] iuź ząwždy glanc gładfzy. *RejZwierc* 227; Otóz mym zdánim, nie źle wedle zwyczáiu dawnégo :!/ łácińfkié zoftáwić, á przy tym drugié polfkié z kréfką przez pół ták /ł: [...] y vzywáć tákíey kréfkí może we wfelákim piłmie [...]. á przedsię elegántia y włáfność zoftáie przy literze/ coby iuź bydź nie mogło gdzieby się owák kładło. *JanNKar* F.

γγ. *O tekście (2)*: Chryftus każe Piotrowi rozwiąwáć/ y ząwięzowáć: [...] Ząprawdę ilé kroć będzie powiádaná Ewányelia/ musi to zoftáć przy niey: co wola páńfka iefť [...]: á porządek ten odpulzczenia grzéchów wola Chryftułowá iefť *BiałKat* 166; A iź też cí [ludzie] nie przez co infzego ku temu [rozumieniu duchownych spraw] przychodzą/ iedno przez przepowiedanie fłowá BOżego: przy ktorym bywa duchá BOżego wnątrzne fwiádectwo: tedy [...] *CzechRozm* 186.

δδ. *O abstraktach (4)*: *OrzQuin* T4; ktorzy [cnotliwi królowie] oną iego pochodnią fprawiedliwóści ludziom fwiecą/ przy ktorey iefť cień iákiś niebiefkiey mądrości [tzn. sprawiedliwość ludzka jest odbiciem mądrości Boga]. *GórnDworz* Gg4v; *WujJudConf* 164; *GórnRozm* H2.

9. *Wyraża pozytywne nastawienie wobec kogoś a. czegoś (znaczenie to pozostaje w silnym związku z użyciami przestrzennymi); cum, in Vulg, PolAnt, Mącz, JanStat; pro PolAnt, Mącz, JanStat; circa PolAnt, JanStat [podstawę łacińską stanowią również czasowniki złożone z przedrostkiem ad-] (983)*:

a. *W konstrukcjach oznaczających, że ktoś a. coś sprzyja komuś (w przen, zwłaszcza metonimicznie: czemuś) a. że czyjeś działanie jest dla kogoś korzystne: przy kim = na korzyść tego kogoś, sprzyjając mu, popierając go, stając w jego obronie, pomagając mu, opiekując się nim; przy czym = troszcząc się o coś, akceptując coś; a Mącz, Modrz; coram PolAnt; iuxta JanStat (243)*: Cessarz Iego Myłocz na ząndanye Crolya iego Mczi polskiego [...] zofthawya fífyna Croliia Ianvfzewego a wnvka C. ye⁸⁰ Mczi na pansthwie Wąngierszkym [...] a C. Ie⁸⁰ M. nychay wpomyna thy pany chtorzy bąda przythym Dziecziecziu aby ynaczy a lyepyey sye zachowywaly przeczywko Czefłarzowy nyzly sye Crol Ianvfz zachowywal *LibLeg* 9/50 (2); *RejPs* 173; yłf rady koronne y posłowie ziemfczy pylnie yego K.M. otho fтары zeby themu pańftwu Lytewfkie poddane przywioldl, aby ony [...] przeczyw fpolnemu prziległemu nieprzyacielewy przy koronie ftagli. *ConPiotr* 34; *RejKup* ee5; *DiarDop* 111; *GliczKsiąż* N8v; *LubPs* hh (4); *RejWiz* 23v; Tedy Iofábá fioftrá Ochofiałłowá [...] / porwawłfy Ioała fyná Ochofyałłowego/ vkrádlá go [...]: y fkrýłá go przed Atalią/ by go nie ząbiłá. Y był przy niey ffeść lat potháiemnie w domu Páńfkim. *Leop* 4.Reg 11/3; [św. Paweł pisze z więzienia:] Ná pierwfłfy moiey fprawie álbo obronie/ żaden przy mnie nie ftał [nemo mihi adfuit]/ ále wfłyfłcy mię byli opuścili *Leop* 2.Tim 4/16 (5); káždy gárnie k łobye. A zwłáfzczá gdy márný fwiát/ ták fie ná tym fádzi/ Iź kto vmie więcey dáć/ przy tym [= na jego korzyść] rychley zdrádzi. *RejZwierz* A5 (2); Staw fię wiernym przyacielowi vbogiemu [...]. Státecznie przy nim ftoi [lege: stoj] czálu vtrapienia *BibRadz Eccli* 22/27[23] (6); *OrzRozm* N3; Adoniás [syn Dawida] [...] miał nádzyeię ná ftolcu oycowfkim

zoftać [...] / á miał s fwey ftrony Ioábá y Abiátará kápłaná / ále iny dwor krolewki nie był przy nim. *BielKron* 74 (14); *Ferre suppetias*, Pomoc komu / ftać przy kim. *Mącz* 296b; Pro aliquo stare, Zá kim álbo przy kim ftać. *Mącz* 323a (23); [abyśmy] przy tych trzech rzeczách [tj. *poczciwości* 'część, honor' *ojcowskiej, poczciwości macierzyńskiej i poczciwości wiary chrześcijańskiej*] / gdyby tego była potrzebá / krew fwą różlać / y gárdła fwe dác nie litowáli *OrzQuin* Hv; *Prot* B4v; Ale iefli máćicá wychodzi / trzebá iá roftropnie wpráwić / co lepiey thy vmieią / ktore przy położnicách bywáią *SienLek* 116v; *GórnDworz* Q; *RejPos* 122v (2); Czytay zacž Cicero Rzymfki gárdło dał / zacž Sokrates [...] / zacž Seneká / wftytkoć dla fławy á dla poćciwości / iż fтали mocno [...] przy wolności Rzeczypořpolitey. *RejZwierc* 38 (6); *BudBib Dan* 12/1 (2); [Piotr miał nadzieję] żeby on fám Pána fwego obronić był miał: ábo ná koniec ták fie mężnie przy nim oprzeć [= *stanąć w jego obronie*] / żeby też przy nim gárdło fwe położył. *CzechRozm* 236v (4); *PaprPan* T; *ModrzBaz* 30 (3); *SkarJedn* 109 (2); Nie ták groźné / nie ták fą ftráfzliwé W rękę męfkich ftrzały popędliwé / Iáko kiedy przy oycowfkiéy głowie Záltáwią fye cnotliwi fynowie. *KochPs* 191 (2); *SkarŻyw* 89 (4); *CzechEp* 425; Wftytká fie fpráwá ogláda ná ftole. Iáko dwa Krole przeciw fobie fiędą / A rownym woýfkiem potykáć fie będą. [...] Ten wygra / przy kim dobry Hetman ftoi. *KochSz* A2; *PudłFr* 67; Co rozumiecie iefli dzis wtým Domu tak fmiali [*lege: śmiały*] i tak zitzliwi [*lege: życzliwy*] oitzyźnie fwei mielei ieft. [...] ia Gardło przitem klade [= *klnę się na własne życie*] á rzeke niemałz. *PaprUp* C3v (6); *ActReg* 1 (14); Appromitto – Ręcze, szlubię zainfsego, albo przy infzim. *Calep* 84b; Patrocinator – Bronie czyei fprawi y prziniei ftoie. *Calep* 763b; *GórnTroas* 54; Zálecam wam Phebę fioftrę náfzę [...]: Abyście iá przyięli [...]: y fтали przyniei w ktoreybykolwiek fpráwie was potrzebowála. *WujNT Rom* 16/2 (2); Též choćby džišieyfzy Céfarz álbo iego potomkowie [...] z woýfkiem przeciwko Miřtrzowi y Zakonowi ruřzyli fie / nie mamy przy nim [...] ftać podpomóženiem / ráda / pomocą / álbo łáfką. *SarnStat* 1070; Biřkup obiecuie przy Królu ftać ná nieprzyaciále iego. *SarnStat* 1127 *marg* (11); iż Sáráceni ábo Turcy onę fławną kráinę [Afrykę] podbili [...]: iedno iey káfek zárwáli Hiřzpanowie. Co im podobno Pan Bog dał zá fátteczne przy Kościele Rzymfkim fię záltáwiánie. *PowodPr* 31; *CzahTr* E4; *GosłCast* 51; Bo Aduocatus ábo Patronus ieft / ktory od nas v práwá mowi ábo przy nas ftoi. *KlonFlis* H3 *marg*; *SapEpit* A2.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (2): Acžkolwiek y ta by była niemała tego [tj. *przetłumaczenia ksiąg lekarskich*] przyczyna, iż moy wielki łáfkawiecz pan. H. S. y wiele inych dobrich przyjacioł, za to mie žáдали y pracž fwych przy mnie / inemi [...] pořlugami zatrudzonemu / nie litowali *FalZioł* +2; Siłá mężnych było / którym śmierć przy oyczyźnie miłá. *KochMuza* 27.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim (a. czym) *bić się, bojować, by(wa)ć* [= *popierać kogoś, pomagać komuś (też w walce zbrojnej)*] (27); *opiekować się kimś* (5)] (32); przy czym *czym być* [= *wspierać czyjeś działania*] (2); przy kim *deklarować się, gardło dać (kłaść, położyć)* (8), *gardłować* [= *narażać życie*] (3), *oponować się* [= *bronić*], *oprzeć się* [= *stanąć w obronie*], *pość na śmierć, popisować się, potykać się, przestanie* [= *wytrwanie*] (2), *przysięgać, robić, sta(ną)ć (stanie)* [= *być czyimś zwolennikiem; pomagać komuś (w tym: o walkach zbrojnych, też w przen (6), o procesach sądowych (10))*] (63), *trwać* [= *roztaczać nad kimś stałą opiekę*], *walczyć, zachowan być* [= *doznawać ochrony od kogoś*], *zastawi(a)ć (zastawianie) się* (5), *zosta(wa)ć* [= *poprzec (popierać) kogoś (w tym: o walce zbrojnej (3))*] (5), *zdrowie położyć*.

Połączenie: »przy [kim] ... dla [kogo]« (1): Tymci [tj. szczodrobliwościami] Krolowie Polfczy woiowali Niemce/ porażili Moskwe [...]. A iakoż syc było przy nich niebić/ albo niegárdłowac dla nich OrzRozm N3v.

Zwrot: »stać przy krzywdzie [czyjej]« = *ująć się za kims skrzywdzonym, pomścić go* (3): Bo gromifzli flabfzega/ iuz wiefz s kim mafz czynić [...]. Bo fie Bog opowiedzwał ftać przy krzywdzyc iego RejWiz 192; RejZwierc 189 (2).

[*Szereg:* »przy [kim] albo po [czyjej] stronie« (1): Agis Lakońki oftatni krol/ gdy go rodzicy prořili/ aby przy nich/ albo po ich ftronie/ wniectorey fprawiedliwey rzeczy był/ nieco sie im tego zbraniał LorichKosz 165v (Linde).]

Wyrażenia przyimkowe: »jeden przy drugim« [w tym: jeden przy drugim społu (1)] (3): [Filozof namawia młodzieńca do ożenku:] bo w káždey przygodzyc/ Iuz będyelz towarżyzá miał zawždy wiernego/ A życzliwie rátuie iuz ieden drugiego. Gdyż y nieme żwirzatká tę powinnośc máia/ Ze więc iedno przy drugim czáfem gárdlá daia. RejWiz 56v (2); ModrzBaz 29v.

»przy sobie« (2):

~ *Zwrot:* »mieć przy sobie [kogo]« = *mieć czyjás opiekę, czyjes poparcie* (2): mamy przy łobie ná wieży téy wrzędné Króle/ święté Káplany/ błogofławiony Ołtarz/ Wiárę całą OrzQuin L4v; o teyże rzeczy [tj. w sprawie wysłania do klasztoru grzesznych duchownych] fad był wznowiony/ v Krolá fię y S. Dunftaná domagáli tego/ co byli vtráciłi: máiac vczonego y wymownego prokuratorá [= obrońcę] y ludzi wiele zacnych przy łobie. SkarŻyw 511. ~

»przy sobie« = *o dwóch osobach lub grupach ludzkich: wzajemnie* (1): A dali Bog krzykniemy iz náfzy wygráli [w sądzie]/ Iefli będyem przy łobyc w tym ftátecznie ftali. RejWiz 102v.

»przy [której] stronie« (7):

~ *Zwrot:* »przy [której] stronie być (a. zostać, a. stać)« = *popierać kogoś* (7): Było ná then čás wielkie rofthárgnienie w Węgiérkficy ziemi/ ábowiem połowicá ich przy iedney ftronie/ á połowicá przy drugiey [tj. królu Władysławie albo królowej Elźbiecie] byłá. BielKron 304 (3); Ascriptor, Który przci powodney ftronie w fprawie yego ftoyi. Mącz 374c (3); SkarŻyw 164. ~

α. *O relacji Bóg (też inne istoty nadprzyrodzone) – człowiek i sprawy ludzkie oraz Kościół, rzadko o relacji człowiek – Bóg, którego czci broni istota ludzka* (87) : Gdyby fie kto bał czar piy tę wodkę á bądź przeřpieczen/ y tam gdzie rad fiadař dawřzi vchędożić pokropf tą wodką á będą przy tobie dobrzy duchowie ku pothwierdzeniu ciebie. FalZioł II 5d; Abowiem ták iefł wielkie miłofierdzie twoie [...]/ á pewnośc obietnic twoich iefł fñadz řerřá niź od niebá do ziemie/ iedno fie iáfnie rácz okázác przy wiernych řwoich [tj. zaopiekuj się wiernymi řwymi] RejPs 84v; A izem vmiłował przybytki twoie to mię ktemu cífnie yź mi nielza/ iedno ftać wobronie przy maiefłacie twoiem [tj. bronić twej czci] RejPs 100v (5); RejJóz G2v (2); a przeto my ciala řwoye y duřze y ine wřzyřtky rzeczý wręce twoye [Boże] poleczamy/ aby twoi řwięti aniol był przinas/ a by dyabel řzadnego prawa donas nie miał. SeklKat C4v; [Chryřtus do řw. Pawła:] A przetoż řyc moześ niebać Gdy będę ya przitobie ftać Vyrzjřłli téż wielka trwoę Tedyć tobie řam pomogę RejKup p2 (2); GliczKřiqż D3 (2); A tu proři [psalmista] Bogá oycá/ aby raczył być przy káždey fprawie iego. LubPs Y6v (8); RejWiz 34; Leop Deut 2/7 (5); y fpráwił ci [Pan Bóg] przechod beřpieczny przes onę wielką puřczá [!] [= pustyńię]

w onych czterdzieści lat/ w ktorzych [...] ták był przy tobie/ iżeś żadney rzeczy nie potrzebował. *BibRadz Deut 2/7 (7)*; *LeovPrzep Kv*; *RejPos 16 (18)*; Abowiem ty wżytki ine mocy/ iegli przy nich nie będzie mocy Pánłkiey/ Iá tho iáko proch *RejZwierc 263*; *CzechRozm 7v*; Bo co przed tym Bog Izráelczykom mowił/ to rozumieymy że do nas teraz mowi. Niebędę przy was Polacy/ iegliże z pośrodku was przeklętwá niewyrzucicie. *ModrzBaz 144 (2)*; Niewinność/ pánie/ moię Przyymi w obronę fwoię: Przeciw potwarzy żywéy/ Y powieści fałzywéy: Chciéy fye przy mnie záftáwić *KochPs 64*; A ia więc pánu dzięki będę oddawał [...]: Który czáfu potrzeby Iáta przy vbogim/ Y bronil go przeciwko Tyránnom Irogim. *KochPs 169 (6)*; *SkarŻyw 51*; *ArtKanc S (2)*; *GrabowSet B3 (3)*; *OrzJan 33*; O Duchu święty/ ráczże przy nas obecnie być/ á nas počiechą twoią y obroną [...] opátrzyć. *LatHar 31*; *WujNT 430 (2)*; *SiebRozmysł L4*; *SkarKaz 552b*; TA wielkość nieprzyiaćioł niech wam nie iest froga/ Bo macie Iprawiedliwość przy ni záwłze Bogá. *CzahTr F3 (2)*.

W przeciwstawieniu: »przeciwko [komu] ... przy« (1): Kto ná mię ták iest Iáfkaw/ y ná mé zdrowié/ Ze fye przeciwko grzélznym przy mnie opowie? *KochPs 142*.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim (a. czym = kim) być (38), kryć [kogo], mieć [kogo] (12), okazać się (bytność swoją) (2), opowiedzieć się, przebywać (2), przestawać, sta(nąć (stojący) (21), ślubować, trwać, zastawić się, zatrzymywać [kogo], gardła nie żałować.

Połączenia: »tu ... przy« (1): [Bóg] o nędznem á o vpáđłem pieczą ma A tu fie przyniem práwie żywot vbogiemu otworzy/ bowiem nietylko aby fniem Ikarby fwe dzielił ale [...] i obroni go od włfego złego *RejPs 105*.

»tuż przy« (1): Nyechże fie iuz záwłtydzą Iprzeciwnicy moi/ Widząc iż Pan moy tuż przy mnye z miłofierdzyem Itoi. *LubPs B5*.

Wyrażenia przyimkowe: »przy ramieniu [czyim]« (1): Opokę wiary twey Pánie [...] Kościoł S. Rzymłki [...] zátrzymay przy rámieniu mocnym twoim aż do końca. *SkarJedn 152*.

»przy sobie« (5):

~ *Zwrot*: »mieć przy sobie« (5): [Kupiec do czarta]: Gdyż [Chrystus] oćzifczył mę Iumnienie Przes koftowna mękę fwoję A przes nędzna wiarę moję [...] A tak niewiem bys czo wygrał Gdyż go będę przifobie miał *RejKup dd3*; *RejPos 48v (4)*. ~

»przy swej twarzy« (1): Iáko wielé dóbr/ pánie/ które ty gotuiefz Wiernym fwoim/ y które tu iuz okázuiefz. Krijefz ie przy fwéy twarzy przed ludźmi Irogimi *KochPs 43*.

b. *W konstrukcjach oznaczających, że ktoś dochowuje wiary komuś a. czemuś lub jest wiernym wyznawcą kogoś a. czegoś (w odniesieniu do religii, też innych poglądów)*: przy kim (a. czym) = będąc wiernym komuś (a. czemuś); *erga PolAnt (536)* :

α. *W sprawach wiary (493)* :

αα. *W stosunku do Boga, Chrystusa, świętych oraz osób i instytucji reprezentujących wiarę chrześcijańską, rzadko niechrześcijańską, wyjątkowo (1 r.) wobec apokaliptycznej bestii (281)* : Bo ty [Boże] ofobliwą pieczą małz o tych kthorzy wiernie fie Itanowią przy Iświętem bołtwe twoiem *RejPs 214v (4)*; Pleban radzy Iitale przy Iświętych Itać [= oddawać cześć Iświętym]. *RejKup i5v (9)*; *MurzHist G4 (3)*; Ták w Iłzkołách dzyeci [...] vczá fie przy bogu Itać/ y kołcyele yego záwołanym/ kthorego máyá Iłczyćić á bronić od nyepriyacyoł. *GliczKsiąż K8v*; *LubPs ktv (17)*; *KrowObr Bv*; *Leop Ioann*

6 *arg* (2); *OrzList* d3v; *BibRadz Deut* 13/4 (4); *vwiedzeni* tym błędem álleguią/ iż nam w tym zámiełzaniu lepiej íthać przy ítórych zwyczajóich á przy pośłufzeństwie á iednocie kościoła. *RejAp* 66; oto íłifzyfz iż ie zwiódłá [niewiasta siedząca na bestii]/ iż ie odłudziłá od niego [*Chrystusa*]/ ták iż zoítáli przy niey *RejAp* 141 (30); A ták nigdyc íe Kościoł íwięty nie vnoíł/ nigdyc íe nie obładził/ ktory mocno ítał przy tey głowie íwoiey/ á przy they mocney íkále íwoiey/ przy thym Pánu íwoim. *RejPos* A6 (109); *KuczbKat* 20; *RejZwierc* 11v (6); *WujJud* a2v (2); *BudBib* 4.Reg 23/4 (4); *CzechRozm* 100 (6); *KarnNap* *ktv*; O Iedności Kościoła Bożego [...]. Y o Greckim od tey Iedności odstąpieniu. Z Przeítrogą y vpominánim do Narodow Rułkich/ przy Grekách [*tj. przy Kościele Wschodnim*] ítoiących: Rzecz krotka *SkarJedn kt* (16); *KochPs* 109 (2); *SkarŻyw* 21 (9); *StryjKron* 457 (2); *CzechEp* *4v (12); *ReszPrz* 8 (2); *Day* [*Boże*] bylímy cię zówždy ználi/ á przy tobie zówždy ítátecźnie trwáli. *ArtKanc* E6 (8); *LatHar* 14 (7); *KońakSzczęśl* C4v; *WujNT Luc* 22/28 (3); *PowodPr* 29 (2); *CzahTr* B2; Ná opoce Piotrá twego [*Jezu*] zbudowáne íeft [*Królestwo Polskie*]/ przy nim mocno ítoi: wíátrow y wody bać íię nie bédźie/ poki táką ma ofádę: y pogáníłka/ y heretycka ludzka ííłá/ nie przemoże budowánia/ ktore mocna ręká twoiá poítáwiłá. *SkarKazSej* 683b.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (3): [*Nie tylko święci*] Tákże y wízyfcy cí tu íełzče pielgrzymuiący w ítátecźney wierze ná they zyemi przy Pánu íwoim pewni íą tey cechy [= *znaku na czole (przen)*] Oycá Báránkowego *RejAp* 118 (2); *CzechRozm* 121v.

Z nadrzędnym przymiotnikiem, zleksykalizowanym imiesłowem przymiotnikowym a. rzeczownikiem odprzymiotnikowym (9): A tak Lacznoć ítwoych [*tj. czarta*] íydł [*lege: sídł*] wynicz Kto bý yedno chczał ítałem bycz *Przi íwem Panu* za *Ziwota* *RejKup* dd6; [*rozmowa*] o *Wiernéy Orzechowłkiégo ítátecźności* przy ítanie *Duchownym*. *OrzQuin* A2v; *RejAp* 75v (2); *RejPos* 238v (3); *SkarJedn* 167; *SkarŻyw* A4v.

~ *W charakterystycznych połączeniach: przy czym pozostały, stały, stateczność* (3), *stałość* (4). ~

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim być (3), *(wy)cirpieć* (3), *oświadczać się, gardło swe położyć* (2), *przestawać* (3), *(wiernie itp.) sta(n)ć (stojący)* (183), *stanowić się, (prze-, wy)trwać (trwający)* (55), *boj wybojować, zatrzyma(wa)ć [kogo]* (2), *(stale) zosta(wa)ć* (17), *żyć*.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (3): á iż on [*Bóg*] możnołci dodáwa ítoiącem przy íobie/ á przeto ínadz nigdy chwálá íego dokończyć íe niemoże. *RejPs* 99v; Bo iż wízyfłtko píłmo í. íeft im [*tym, którzy tak uczą*] przeciwne [...]; przeto tákíey íubtylney filozofíey wízywáć mułzą [...]/ áby ták do końcá przy íobie tych zátzymáli/ ktorych íuż ná tym íwym fundámenćie záládźili. *CzechRozm* 52v (2).

ββ. *W stosunku do zasad religii (zwykle katolickiej, rzadko niekatolickiej, wyjątkowo niechrześcijańskiej)* (212) : *RejKup* p2 (2); *KromRozm* I Ov; *MurzHist* N3v (3); *MurzHistSekl* *ktv*; *MurzNT* 63v *marg* (2); [*Panie*] *Wyfzłó íeft s twoich íwíętych vít wdźięczne rofkazánie Rácźże mi yuż dáć ná wyeki tu przy nim wytrwánye. LubPs* bb6v; Ale íe Pan w tych rofkocha ktorzy íe go boiá/ A przy íego míłóíerdzyu z vfánim íwoim ítoią. *LubPs* ff2v (23); *KrowObr* 188v; *RejWiz* 29; niebłákam íye tám y owdźie. Przy íedney wierze/ przy íednym Krzćie/ przy íednym Bogu ítoię. *OrzList* d3v (4); *RejZwierc* 108; bo íuż wkorzeníło íye to kácerłtwo míędzy ludźmi niektorymi w Polńzce bárzo/ ktorzy przy tych błędźiech mocnie ítoią. *OrzRozm* I4v; *GrzegRóżn* [O2]v (2); *OrzQuin* N3v; *RejAp*

BB8v (32); A tego lie mocnie dzierz// [!] á przy tym łtale trway/ iákoć Apoštołowie y ine piłmá náukę zołtáwili *RejPos* 150v (48); *GrzegŚm* 67; *RejZwierc* 10 (6); *WujJudConf* 12v (4); *RejPosWstaw* [143⁴]; *CzechRozm* A5 (10); *KarnNap* ktv; *SkarJedn* 250 (4); *KochPs* 24 (3); *SkarŻyw* 48 (7); *CzechEp* 66 (14); *CzechEpPORz* *2v (3); *NiemObr* 97 (2); *ReszPrz* 6 (9); *ArtKanc* H6 (8); *LatHar* 417 (3); *WujNT Ioann* 8/31 (4); *SiebRozmyśl* K3v; *PowodPr* 56; Poty łłucháć Doktorow będą/ poki przy łłowie Bożym łtoią. *SkarKaz* 43a (2); *SkarKazSej* 683a; [drudzy wedłóg Originalu Apoštołłkiego/ [...] odrzuciłwzy co Papież przeciw [= *wbrew*] Piłmu S. w prowadził [!] tylko przy Ewángeliey á włtáwách Kryłtułowych łię popiłuiá *Respons Dv*].

Z nadrzędnył rzeczownikiem odprzymiotnikowym (4): *LubPs* Tv marg; *SkarJedn* A6v; Przeczytáwłzy łiłt wáłz/ vwefeliłem łię z łtátecznołci wáłzey okołó wiáry/ y zmłłtwá wáłzey ćierpliwołci przy prawdzie. *SkarŻyw* 436; Pánie [...]. Day nam łtálołć przy twym Słowie *ArtKanc* L4.

~ W charakterystycznych połączeniach: *ćierpliwołć przy czym, stálołć, státecznołć* (2). ~

W charakterystycznych połączeniach: przy błędzie(ch) (6), cyrografie (*Pańskim*) (2), dufaniu (*Panu*) (2), Ewángeliey, głósie [czyim], miłosierdziu, nabożeństwie (5), odkupieniu [czyim], (prawdziwey itp.) nauce (naukach) (31), obietnicy(-ach) *Pana swego*, odszczepieństwie, ołtarzu [= *wierze*], powiełciách [= *słowach*], Piłmie Świętym, (chrystyjańskiey itp.) prawdzie (72), religii, rozkazowaniu, rzeczách duchownych, (*Pańskim* itp.) słowie(-ch) (a. szczyrołci słowa *Pańskiego*) (43), sprawách [czyich = *Chrystusa*], (starożytnym) sposobie (*wiary*) (3), státecznołci, tajemnicách *Ksiąg*, *Testamencie*, ustawách *Kołcióła*, wezwaniu [= *powołaniu*] swym (2), (*katolickiey* itp.) *wierze* (czystołci, prawdziwołci *wiary*) (20), wymyślech [czyich], wyzna(wa)niu [czego = *wiary i imienia Pana swego*] (3), (*Mojżeszowym* itp.) *zakonie* (4), (starodawnył itp.) *zwyczaj(-och)* (7).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy kim, czym bawić się [= *trwáć*], *chować* [kogo] (2), (z)osta(wa)ć (się) (26), *popisować* się (1), *przestawać*, (mocnie(-o) itp.) *sta(ná)ć* (*stanie*, *stojący*) (134), (*stale* itp.) (do-, wy)trwáć (*wytrwanie*, *zetrwanie*) (23), *wycirpieć*, *zachow(yw)áć* (*zachowanie*, *zachowan*) (się a. kogo) (13), *zatrzymać* się, *zostawić* [kogo] (2).

β. W sprawách *świeckich* (43) : gdibi na tho przicz mogłó [...] tedi bismi wolely abi yey m. [*Izabela Jagiellonka*] przy pyerwłchim postanowieniv łwoym y sina swego zołtála *LibLeg* 11/40v; Posłowie przy intencyji swey stojąc powtorzyli tego, że są gotowi o obojej tej obronie [tj. *postronney i domowej*] radzić *Diar* 41 (4); *DiarDop* 111; Przyłfyęgá Prokuratorłka. IA :N: przyłfyęgam [...] / iż Sądowi chcę być połłuzen [...]. A poznáwłzy ráde iedney łtrony/ drugiey tego nieobiáwię/ áni łye ku niey łkłonię/ Ale przy pierwłzey do łkończenia práwá łtác chcę *GroicPorz* e3v; *KochSat* B3v; Manere in sententia Philosophorum, Przy mniemániu mądrych łudzi zołtáwáć. *Mącz* 207a (3); *OrzQuin* P3; á ia miał bych to łobie zá wielką rzecz/ gdy by mi było wolno [...] przy prawdzie łtác/ á białychłłow łławy bronieć. *GórnDworz* Aa2 (4); *RejZwierc* 216v; *Piekne* [!] łumnieie/ łtác przy przyácielu/ Iełzcze piękniefłze/ zołtáwáć przy prawdzie. *KochOdpr* A4; *KochFr* 109.

W charakterystycznych połączeniach: przy swey intencyji, mni(e)mani (czyim) (4), swey opiniey, (cnej) prawdzie (4), swey sentencyji; przy czym ostać się, przestać, stać (9), zosta(wa)ć (7).

αα. O łudziách (w odniesieniu do innych łudzi) [w tym: o wespółłmałżonkach (5)] (24) : Y odłtápił włzytek łud Izráelłki od Dawidá/ á przyłtáli do Séby łyná Bochrzy/ A mężowie Iudłcy zołtáli przy

Krołu swoim *BibRadz* 2.Reg 20/2; *BielKron* 57 (4); Miąłto [*Ateny*] pothym widząc onę łąłkę iego [*króla Antygona*]/ y lámo lie potym mocno opráwilo [= *ufortyfikowało*]/ y mocno przy nim ítało/ á wielką mu miłość y ítałość íwá ná wżem okázowáło. *RejZwierc* 45v (3); káždy małżonek ma mieć iedyną żonę/ á przy niey ták iáko y oná przy iednym mężu swoim/ ma zówždy w káżdey potrzebie trwáć y przełtáwáć *KarnNap* F3v; *KochOdpr* A4; że oni [*Zborowscy*] zawzdi z zitzliwóci ku oitziznie wżitko tzinia [...] y mi íami [...] doznaliłmi wprzigodach trudnich checi y zitzliwóci ijch [...]/ y teras im vfaimi/ przinich ítoimi/ á zawozde [!] ie [...] myeimi *PaprUp* F3v; Przyłtoi tedy práwému przyiácielowi/ ná złość fortunie/ która nieítała íełt przy towárzyłzu mocnie ítać. *KochCn* B4v; Téż wżyłscy/ któрым tákowé lífty y Przywileie bywáią pozwaláné/ nigdy nas [...]/ nie opułczá [...]: íż wiernie y mocnie przy nas y potomkách náłznych będą ítać *SarnStat* 989 (9); *PaxLiz* E2v; Wrodziłeś íię [*Andrzeju Krotoski*] [...] w niego [*ojca swego*]/ Dał by to BOG byś tełz miał myśł iego. Byłmy cię tełz Oycem wżyłscy zwáli/ A przy tobie do gardł náłznych ítáli. *RybWit* C2v.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikiem: przy kim przestawać (przestanie) (3), stać (14), trwać, zostać (2).

c. *W konstrukcjach o znac. 'przestrzegać czegoś, postępować zgodnie z czymś lub skłaniać innych do przestrzegania czegoś, do określonego postępowania'; też: wybierać coś, akceptować (204) : RejPs 23 (2); Bo szkoda tey ítárey dułse íż lie ná zły szkápie kłulłse Wie íż zle/ czałem lie bogi [*lege: boi*] A iednák przedíę przy íwym ítoi *RejRozpr* F (4); Niech że íię czo chcze dzieie ia przy cznocie ítoię *RejJóz* F7v (3); [*kot do lwa w klatce:*] Ia przy íwobodzie zołtawam A ti iulz tak panie braczie Racz krolowacz tu wtey kraczie *RejRozm* 408; *RejKup* r8v (4); *Diar* 58; Błogołławieńłtwo tym kthorzy przy woley á rołkazányu Páńłkim [...] trwáją. *LubPs* X4v *marg* (5); *GroicPorz* fv; Obieray iáko pczółká w káżdym zyołku ímáku/ A przy tym ktory lepłzy zołtaway przyłmáku. *RejWiz* 80v (12); *OrzList* h (2); *RejZwierc* A2 (3); *BielKron* 313v; *KochSat* Bv; Mansit in conditione atque pacto, Zołtał przy vmowie/ ípełnił rzeczy vmowione. *Mącz* 272b; Sector, Vítáwicznie náśłádownáć/ zówždy przy kim álbo zá kim ítać/ Trzimáć lie cziyego widzenia. *Mącz* 384d (6); Pirwłzy poczet [*ludzi*] [...] Vprzeymie ty miłwie co przy práwdzie [!] ítoię/ Ale wtoiego rzędu ludzie íię iey boię. *Prot* D4v; *RejAp* BB5v (17); *GórnDworz* D (4); Ale dobri gołpodarz weřzawłzy w ítáre reyeltra/ odmieni wżytki nowe wymyłły/ á ítanie przy ítárych zwyczáioch. *RejPos* 37 (38); *KuczbKat* 415; Nie odmieniayże lie iáko Márzeć ná Wiołnę/ gdzie iednego dnia będzie y dełzcz y iáłno y krupy/ ále ítoy ítátecznie przy onych íwych poczłiwych obyczáioch/ á nie dáy lie młodości [...] vnośić. *RejZwierc* 24v (23); *WujJudConf* 16; Pieniędzy w lichwę nikomu niedawa/ Nie bierze dárów przeciw niewinnému: Kto íye ták rzádzi/ kto przy tym zołtawa/ Smiele niech vfa pokoiowi íwému. *KochPs* 19; [*Mówi Bóg:*] Razem [*lege: raz-em*] ia Dawidowi ná ítáteczność íwoię Słudze wiernému przyśiągl y przytymże ítoię. *KochPs* 134 (4); *SkarŻyw* 260 (2); *CzechEp* 33; Kto się chce bić/ obuy zbroię/ Ia przy kuflu przedíę ítoię: Bo ták mniámam/ íż vpitym Lepiéy leżeć/ niż zábitym. *KochFr* 93; FRáłzki tu niepoważné z ítátkiem íię zmiéłzáły: Komuby drugié rzeczy więc niefmákowáły/ Wziáwłzy íwá część/ ołtátek drugim niech podawa/ Ty to woliłz/ á ów záś przy owym zołtawa. *KochFr* 113 (3); *BielSjem* 4; *PaprUp* F2; Teraz káždy w trudniełznych ípráwach íędziem godnym Chce być: [...] Stoi przy íwym vporze/ pilnie broniąc złégo. *ZawJeft* 35; RZádz nas Pánie przy twym Słowie *ArtKanc* L4; *ActReg**

16 (2); *KochCn* B3v (3); *KochPij* C3 (2); [*Boże*] Krolá choway w pokoiu: á zwierzchności dáne Dzierż przy spráwiedliwósci *GrabowSet* P3v; *LatHar* 238; *SToiąc* przy ftárym Státuście o poftrońney [= *pochodzącej z zagranicy*] foli wczynionym [...] / zákázuiemy wzywánia foli poftrońney kóždéy *SarnStat* 387 (19); *CzahTr* [D]v (2); *GosłCast* 46; *SkarKazSej* 674b.

Z nadrzędnyim rzeczownikiem odprzymiotnikowym (1): Státhecźność wiernych przy fwyęthey woli á rofkazányu Páńłkim/ y czo zá wefele zá to ná łobie odnołżą. *LubPs* V4 marg.

W charakterystycznych połączeniach: przy artykule(ch) [= *przepisach prawnych*] (2), *cnocie* (19), *dekretalech*, *dobrym* (*lepszym*, *najlepszej rzeczy*) (3), *drodze świętej*, *wolnej elekcyi*, *gorszym*, *konfederacyjej* [*której*], *konstytucyjej* [*której*] (*starych konstytucyjach*) (5), *lepszych* (*ludziach*), *ludzkości*, *mierności*, *napominaniu* (*upominaniu*) (2), *narokach Pańskich*, *nauce* [= *wiedzy świeckiej*], *obwieszczeniu*, *pocziwych obyczajoch*, *krześcijańskim pokoju* (*iron.*), *posłuszeństwie*, *postanowieniu* [*czyim = boskim*] (17), *postanowieniu pokoju*, *powinności*, *prawdzie*, *przedsięwzięciu swoim*, *przyrzeczeniu*, *radzie* (*Pańskiej*) (9), *recesie* [= *odstępstwie*], *rozkazaniu Pańskim* (3), *sentencyjej Salomona*, *słowie*, *sprawiedliwości* (6), *stałości*, *starym(-ch) statucie(-ch)* (4), *swobodzie*, *swym*, *umowie*, *uporze* (2), *ustawach* (3), *wolej(-i) Pańskiej* (36), *wymysłach(-ech) ludzkich itp.* (2), *swej złości*, *starych zwyczajoch*, *pomiernym żywocie* (2).

W charakterystycznych połączeniach z czasownikiem: przy czym bywać, *czuć* [= *przestrzegać czegoś*], *dzierżać* [*kogo*], *opowiadać się*, (*z*)*osta(wa)ć* (34), *popisować się*, *przestawać* (7), *rządzić* [*kogo*], *rządzić się*, *siadać*, *stać* (102), *stanować* [*co (= postępkii)*], (*wy*)*trwać* (*wytrwanie*) (6), *zachować się* (3), *zachowa(wa)ć* [*co*], *zosta(wa)ć* (12), *zostawić* [*co*], *żyć*.

α. *Potwierdzać prawdziwość czegoś*, *podtrzym(yw)ać wypowiedziany wcześniej pogląd* (26) : gdyż my czyą do Turek odprawyacz raczyły, dołżycz doftateczną Inſtructyálmý thobyę dały [...], gy przythey wſzythkyey inſtructyey czo łfyá dothicze rzeczy nałzey. a krolefthwa nałzego vpelnye łtoyemy *MetrKor* 38/500 (2); *Myeny thełz ze spoznánya do wrocławyá yachacz myeli*, A on zzidem zgnyezna ych Thlumaczem one wyefzcz myall Chcze do Gardła przy they powyefczy stacz *LibMal* 1548/142v (3); *Prż y [!]* tym łtoię czom mowil[a] Bo acz bych odmienić chciała Nie będę fto [*lege: z to 'dostatecznie, wystarczająco'*] mowy miała *RejJóz* E3; *RejKup* m5; A yednák y Luther nye zówłfe łtał przy pirwłfym wykłádzye y náuce [!]*fwey* *KromRozm II* ł3v; *KrowObr* B4v; *pozwał ie* [*biskup przemyski panów Balmów, innowierców*] włtmie [!]/ á gdy oni przy łwoich opiniach zołtáli/ opinią ich Sądownie názwál kácerłtwem *OrzRozm I*; *BielKron* 196v (3); *RejPosWiecz*³ 98; *CzechRozm* 140v (2); *SkarJedn* 292 (2); *Ieflim* co zle rzekł/ álbo piłal/ z niewiádomóścim to wczynił/ włzákzem nigdy przy moim zdániu vpornie nie łtoiál. *SkarŻyw* 203; *CzechEp* 346 (2); *Calep* [718]a (3); *Więc ieden roźność czyni miedzy dniami: á drugiemu káždy dzień iednáki. Zołtań káždy przy mniemániu łwoim. WujNT Rom* 14/5; *SkarKazSej* 661b.

W charakterystycznych połączeniach: przy artykulech [*czyich*], *instrukcyjej*, *mniemaniu* [*czyim*] (5), *swej myśli*, *opinijach*, *swym pisaniu wszystkim*, (*tej a. swojej*) *powieści* (2), *powinności* (2), *słowach swoich*, *takim wyrozumieniu*, *tym wszystkim*, *umyśle i wywodzie* [*czyim*], *wykłádzie i nauce swiej*, *zdaniu* [*czyim*].

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym ostać się, przestać [= zadowolić się], sta(ną)ć (stojący) (15), trwać (2), zasadzać się [= uporczywie trwać], zostać (7).

10. Wskazuje fakt a. czynność, którą ktoś wykonuje a. w której (współ)uczestniczy; in Vulg, Cn [podstawę łacińską stanowią głównie czasowniki złożone: interesse (Mącz, JanStat), adesse (Modrz)] [w tym: przy tym, gdy ... (3)] (92) : OpecŻyw 60; any scham przy them spalenyv byl any przes tho spaleny onego vmnyeyschyl w vzythkach ZapWar 1531 nr 2540 (2); By też przynamnieyźich rzeczach opatrznję działał. BielŻyw 129 (2); WróbŻoItGlab A4v; MetrKor 61/224v; ComCrac 16v; Alye przī thi kradziezi, kthora on ścham [Jan z Uniejewa] v Staniłława Monde [...] vczynyl, nyebel [jego towarzysz Marszałek] yedno on ścham pokradł śchathi LibMal 1548/140v (11); MurzNT Mar 15/41; Diar 95; BielKom B5v; GliczKsiąż C5; Przyfyęznicy biorą grofzy dwadziełciá/ w śpolny dział ktorzy przy Appellácyey byli GroicPorz bb3v (2); RejWiz 31v; y poświęcił dom Boży Krol [Salomon] y wśfyłtek łud [!]. A kápłani lepak łtáli przy śwych powinnościách y vrzędziech/ á Lewitowie przy orgániech á ínstrumenćiech Muzyki Páńłkiey Leop 2.Par 7/6; UstPraw C2v; WyprKr 2; iż ci [Lewici] Arkę/ ołtarze/ dom Boży/ y ine świátości kościelne nořili/ y przy śluzbie Bożey zázwdy byli BielKron 39v; Cefarz na Ratufzu tániec mieć rořkazał/ przy ktorym wśzytki kłiążętá z kłieżnámī były BielKron 331 (5); Co [tj. umiejętności wojenne] trudno człowiek poiąć ma zprořtey rozmowy/ Muři tam przī tim śam być/ i nařtawić głowy. KochSat [C2]; Omnibus negotiis interfuit, Przī wśziłtkich śpráwách obliczny był. Mącz 430a; BiałKat 156; co z powieści mam łudzi tych ktorzy przy mierzánī imienia bywáli/ to tu nápiřę [o sposobie wymierzania łanów]. GrzepGeom M3 (2); RejPos 332v (2); KuczbKat 270; iż młodź tá ktora śie ná wśi rodzi/ godnieyřza iest ku ćwiczeniu rzeczám Rycerřkim/ ktora wřtáwicznie przy robotách polnych/ ćiężkich/ grubych bywa przywykła BielSpr 2; WujJudConf 239; RejPosWstaw [41²]v; CzechRozm 16; [niektóřzy łudzie] gdyby byli widzieli/ że ná dobre náuki iákie śluzne á przyřtoyne baczenie we Zborze máiá: záprawdę y zořtáliby byli przy tem/ ná co fię byli vdáli/ y mogli by byli iákiego wnáukach łtopniá dořtápić. ModrzBaz 133 (2); SkarŻyw 309 (4); StryjKron 727 (2); CzechEp 406; BielSjem 22; ActReg 129; OrzJan 116; A ielli rořkolfzna rzecz y pożyteczna była pogłáďáć ná Boską twarz Iezuřá Chryřtuřá [...] ná tym płáćłiwym pádole miłóścīwie mielřkáiácego: rozumiey żeć y to nie máła/ łtáć przy prawdziwey y rzeczywiřtey obliczności/ á co więřza/ ofierze tegož Páná twego/ iftotnie w Sákrámenćie naświęřzym przytomnego LatHar 77 (5); łámi Kommisarsze przedśię gránice kończyć y końáć będą powinni/ niedbáiąc nic ná to: choćby [...] ón ktorzy śie łkárzy o krzywdę gránic/ [...] przy tym byďź niechćiał. SarnStat 841 (10); SkarKazSej 678a.

W charakterystycznych połączeniach: przy apelacyjej, ceremonijach, czynieniu [czego] (2), kradzieży (4), liczbach [= rozliczeniach], mierzeniu, mszy(-ej) (2), namowach [= uchwalaniu] dekretu, nauce [= nauczaniu] [czyjej], ofierze (ofiarach) (3), pobraniu [= kradzieży], pogrzebie [czyim], swych powinnościach, przysiędze, radzie, robotach, rokach głównych, służbie [czyjej = dla kogo], służbie bożej itp. (5), spaleniu, sprawach świętych [= uroczystościach religijnych], tej (takiej) sprawie [= działaniu] (3), sprawach świata tego, tańcu, tym (tem) (14), uznaniu [= rozpatrywaniu] spraw, wszystkim (wszystkich sprawach) (4), wybieraniu nowego urzędnika, zabiciu, zapisie.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym być (63), stać (4), stawiać [kogo], trwać (trwający) (2), zabawiać się [= uczestniczyć], zostać, zostawić [kogo].

Wyrażenia przyimkowe: »przy sędzie(ch), prawach (a. gorącym prawie), sprawach sądowych« = w rozprawie sądowej; *iudiciis interesse JanStat (14:2:1)*: [Przymuszano mnie] A bych yawnie przyięgał ze mię [prawiedliwie xiąża ośdzili. Ale ia przytym ładzie niebył a nym otakowim ładzie wiedział *SeklWyzn a3v*; i pisarzow procuratorow voznych thak w sandziech ziemskich iako Groczkich prosą a-bi bili iurati abo przisiezni i przy sandziech abi bili obecni *ZapWar 1545 nr 2646*; A od tego cząfu [gdy niewinnie skazano pewnego szlachcica na śmierć] vchwalono ieft ten Státut/ áby vrząd mieyłki nie trácił żadnego fláchćicá gorącym práwem [= *sądem doraźnym*]/ przy ktorymby nie było vrzędu Grockiego *BielKron 418v*; *CzechRozm 252v*; *ModrzBaz 89v*; *SkarŻyw 455*; *ActReg 141*; *SarnStat 486 (10)*.

»przy wszystkim« (1): [*Posel do Heleny*]: O Krolowa/ [...] Połłowie twoi [tj. Grecy] iáko przyiecháli/ Ták odieždźaią/ á ty przedsie známi. (-) Byłeś łam w rádzie/ czyś słýłzał od kogo? (-) Byłem przy włzytkim *KochOdpr B3*.

a. Wskazuje czynność, którą ktoś pomaga wykonywać innej osobie: przy czym = pomagając w czymś (1) : *Obstetrico, et obstetricor, Bábą być/ pri [!] porodzeniu pań bywác. Mącz 257c.* [*Niekiedy trudno rozstrzygnąć, czy struktura „być przy czym” oznacza uczestnictwo w czymś czy tylko obserwowanie czegoś. Stąd może niektóre umieszczone tu użycia mogłyby się znaleźć w znac. 5.*]

11. Wskazuje obiekt objęty czynnością lub którego czynność dotyczy; *circa JanStat (29) : MetrKor 37/4*; [*Maryja do Elżbiety*]: a przetom k tobie prziiłła [...] / żebychcij iako méy milé cijotuchnie przy twy^m plodzie fluziła. *OpecŻyw 10v*; *BielKom D6v*; ocyec przy łynye ma záwłffe s pracą á pyeczolowányem być. *GliczKsiąż Q3*; *Niewłpominam tu nic inłzych biuznierłtw [!] [...] / ktore tznicie przy tym Bágnie y Kwiatkach w kwietną n[ie]dzielę KrowObr 93*; *RejWiz 103v*; Potym pogładnąłem ná włlyłtkie prace ludzkie/ y ná dowćipy: obaczyłem przy nich być iáwną zawiść bliźniego. *Leop Eccle 4/5 (2)*; Gdy ktory fláchćic wiezye żyto wodą/ táki gdy przyięże iż ieft iego włafne żyto/ álbo łługá ten co ieft przy życie iż ieft nieprzekupne: táki wolen od cłá *UstPraw Ev*; *BibRadz I 478d marg*; *BielKron 2v*; Przypátrźze łye y Cerymonióm/ y modlitwóm łtáręgo Kościoła: które czynińno przy vmárłych. *BiałKat 358v*; Bo gdy łie iuż łtárzeie [*lege: zstarzeje*] ociec ábo mátká [...]. Tedy dziatki w oney to ich zelzłey łtárości/ Ty przy nich podeymuią prace y pilności Karmiác ie iáko dzieći *HistLan B2*; *KarnNap A2v (4)*; Ták Piotr [...] łkuśiwlzy łerdeczney łłodkości Zbáwićielowey: miał go iułz zá Pána y Miłtrzá łwego: włzákze ielzche iednę miał rękę przy łwiećie [tj. zajmował się jeszcze niektórymi sprawami ziemskimi]/ łieći łię łwych y rzemiełłá trzymaiác *SkarŻyw 596*; Stoymyż [= *zatrzymajmy się*] tu przy tych *X(iędz) K(anonika) łłowách [...]*. Którymi to twierdzi iż [...] *CzechEp 267 (2)*; dozwalamy im [*poddanym naszym*]: áby ná łzkuty/ które z Gdańłká idą/ ku żywności czeládzi/ która ieft przy nich/ becłká łoli byłá brána ná łzkuty. *SarnStat 388 (2)*; *GosłCast 24*.

Z nadrzędnym rzeczownikiem (2): Ceremonie przy wodzie Krztu. *KuczłKat 145 marg*; Gdy przyłzli z ciáłem [łw. *Medarda*] ná to mieyłce gdzie Krol iemu łam pogrzeb obrał/ y kościoł był zbudowác

vmyślił: ciála rufzyć żadną miarą zmieyćá niemogli (*marg*) Pátrz ná rzecz dziwną przy cíele. (-)
SkarŻyw 528.

W charakterystycznych połączeniach: przy chorych, dzieciątku (dziecięciu) (2), kartach, matce, ojcu, płodzie [= dziecku], skarbach ziemskich, szachach, warcabach, życie.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym (a. kim) być (4), (u)czynić ([co]) (3), dzieje się [co] (3), mieć [kogo], pracować, służyć (3), sprawiony, sprawować, stawać.

*Wyrażenia przyimkowe: »przy sobie« (1): V fądu niechay będzie też krzyw náleżiony [...]. Ponieważ że przekłętwo [= złorzeczenie, urąganie] ták bárzo miłwie [...]. Tę pomftę to przekłętwo niechay ma przy łobie *CzahTr* Kv.*

*»przy swym (swoim)« (3): bo ktho przy fwoim nie rządnie czini, iakoż inemu radzić ma. *BielŻyw* 44 (3).*

12. *Wskazuje narzędzie lub środek pomocniczy, z którego udziałem lub towarzyszeniem jest wykonywana dana czynność: przy czym = za pomocą czegoś, używając czegoś, posługując się czymś; ad Mącz, Cn; coram PolAnt (45) : *GliczKsiąż* O2 (2); PRaczkę węglarz námawiał/ áby z nim miełzkáá/ Bo ia mam węgla dofyc/ będziez przy nim práá. *RejZwierz* 121v; *BibRadz Is* 47/14; *Implicat ad speculum caput*, Chędoży fie przy zwierciádle. *Mącz* 305c; [*Marszałek Wielkiego Księstwa Litewskiego Aleksandrowi Jagiellończykowi*] goły miecz [...] podawáiąc [...] ty łłowá mowil: Weźmi Xiążę naiáfnieyze [...] ten miecz/ y przy nim zupełne pánowanie miey nád námi *StrykKron* 667.*

*Połączenie: »przy ... na [czym]« (1): Yáko gdy fie kto vczy pływać czyni tho przy pęcherzu álbo płáwy/ áby fnadz nye vtonáł/ á dotąd przy pęcherzu álbo ná płáwy/ áz fie też fám bez żadney pomocy imye pływać. *GliczKsiąż* O2.*

*Z nadrzędnym rzeczownikiem (2): *Mącz* 198c; *Lucubratio* – Nauka albo pracza przifwielie. *Calep* 621a.*

*Wyrażenia przyimkowe: »przy ogniu« = wykorzystując światło, jakie daje ogień (1): Przeto tam one⁸⁰ czału wfzítko przy fwieczach działáią y przy ogniu. *MiechGlab* *4.*

*»przy ogniu« = wykorzystując temperaturę, jaką daje ogień (2): Ofstatecznie trzeba ie [niemowlę po kąpieli] otrzeć y zagrzać pielufzkami cienkimi pierwiey gich przyogniu zagrzáwzi *FalZioł* V 35v; *SienLek* 129v.*

*»przy pługu« = zajmując się pracami rolnymi (2): Więc y potomftwo młode/ pięknie wychowáli/ A ktemu im przy pługu/ domá rość nie dáli. *RejZwierz* 63v; *KochSat* A3v.*

*»przy świecy(-ach)« = ad lucubrationem Mącz, Cn (9): *MiechGlab* *4 (2); wednie [...] fię czwyczył około rycerskich rzeczy [...]. A w nocy nad Xięgami przy fwiecy záfiadał. *KwiatKsiąż* N4; *Lychnobii*, Którzy przy świecy rádži fiadáya fwe rzeczy fpráwuyąc *Mącz* 201d (2); *RejZwierz* 153v; *Calep* 621a; Niech cię wiernie y prawdziwie fzukamy przy świecy y gwiazdzie łłowá twego [*Boże*] *SkarKaz* 520b.*

*~ Wyrażenie: »przy jednej świecy« = krótko, tyle, ile trwa wypalanie się świecy (1): *Lucerna eadem scripsi*, *Przi yedney fwieci/ álbo yedney chwile/ etc. Mącz* 201b. ~*

*»przy świetle« = coram igne PolAnt (5): nie będzie węgla przy kthorymby fię zágrzać/ áni fwiátłá będzie coby przy nim poředzić. *BibRadz Is* 47/14; *Mącz* 198c (2); *Calep* 621a; *Máty*/ y do *Komieg**

kicki/ kulki/ gwoździe/ to ma być robiono kiedy nawiętsza noc: bo to przy świetle zwieczora y przededniem zrobi domá *GostGosp* 84.

α. *O instrumentach muzycznych, zwłaszcza ich akompaniamencie: przy czym = z towarzyszeniem czegoś; in Vulg, PolAnt; cum PolAnt (18) : RejWiz 67v; Leop 1.Par 25/1 (3); Záciiście pieśń biiąc ná bębnie przy wdzięczney hárfie y przy fkrzypicách. BibRadz Ps 81/3 (3); BielKron 22; Ad harmoniam canere, Przy lutni álbo orgániech fpiewác. Mącz 153b (2); KochPs 12 (2); KlonŻal C3v; Citharistria – Ktorą na harfie grą y prziniey fpiewą. Calep 202a; GrabowSet E2 (3).*

Z nadrzędny rzeczownikiem (1): Citharoedus – Harfišta, Spiewák prziharfie. Calep 202a.

W charakterystycznych połączeniach: przy arfie (5), instrumenciech (2), lejerze, lutni(ej)(-ach) (8), łagodnej stronie [= strunie], organiech (2), skrzypicach.

W charakterystycznych połączeniach z czasownikami: przy czym opiewać, przysłuchać się, przyspiewać, sieść, stać, fpiewać (fpiewany) (8), wyłóżyć [= opowiedzieć].

β. *O formule słownej (1) : Kościół Powfzeczny [...] wybornie to rozumiał/ iż przy formie tey Swiątości/ fprawá Kápłáńfka álbo tego ktory krzci/ ma być wyráżona/ co więc bywa kiedy mowia: Ia ciebie krzczę. KuczbKat 125.*

13. *Wskazuje podmiot działający (też wyrażony metonimicznie): coś jest przy kimś = ktoś coś robi a. powinien robić (10) : [Papież przekazał ksiązętom niemieckim przez swego legata] iż co fie ftáło przez iego przodki [= poprzedników]/ toć nie ziego przyczyny [...] y then vmył był przy nim [...] odmienić á popráwić tych wftytkich rzeczy. BielKron 199; RejPos 200v (2); Wftytek lud ziemfki będzie (obwiázan) ná podatek ten kfiązęciu Izráelfkie^{mv}. Bo przy kfiązęciu [super praelato] będą cáłopalenia/ y obiátá/ y zalewká na swiętá [...] on będzie czynić (ofiárę zâ) grzech/ y obiátę/ y cáłopalenie y (offiáry) dziękowne BudBib Ez 45/17; Gdyż fię ty mordy/ y bránie ták chytre pod pokrywká nabożeńftwa zmyślonego/ [...] rychley przy iego [Kościóla katolickiego] głowie Papiežu Rzymfkim y iego dworzánách náyduiá CzechEp 166; Pambasilia – Panowanie przy iednei náfwiizei głowie [tj. jedynowładztwo, władza absolutna]. Calep [749]b; Oracza naprzód ták poftánowali [przodkowie nasi]/ áby przy nich fámych [tj. oraczach, czyli rolnikach] było wftytko ftáránié/ zftzony obmyślávání/ potrzebnéy żywności. OrzJan 49.*

a. *Wskazuje osobę pośredniczącą w wykonaniu czynności: przy kim = za pośrednictwem kogoś (3) : przithem poflye vyfcze theff do mnye lysth poflaly olfobny LibLeg 7/68; BielKron 429v; Vftáwiamy/ iż vkrzywdzony [...] tákiego rzemiefłniká [zawyzájcego ceny] napiérwéy deferowác [= zgłaszać] ma do vrzędu Woiewodzyégo/ przy którym vkrzywdzonym vrząd Woiewodżin/ ma poflác do vrzędu mieyfckiego po dálfzú exekuciá SarnStat 272.*

14. *Wskazuje okoliczność towarzyszącą danej czynności; in PolAnt (30) : Tu [w psalmie 89[90]] prorok wylicza przed pánem krotkość žiwotá człowieczego [...] y profi áby człowiek mógł znać przy tych rofterkoch žiwotá fwego miłofierdzie iego. RejPs 134; Bowiem przy ciemnym fłóncu [= w kłopotliwej sytuacji] napilniey więc rádzá RejWiz 175 (2); OrzList i; BibRadz Apoc 21/24; iáko ow pielgrzym/ ktory lecie kiedy go pracza/ y goráczno námдли/ o południu przefypia fie w cieniu przy iákiey ftrudze: ták ia też odpoczńé fobie przy tym wdzięcznym fzumie żywey wody/ fłow páná Derfniakowych GórnDworz Ov (3); RejPos 198v; A iefliby cie y to rofkófzowáło co fie vízam*

podoba [...] / tedy łą nadobne á ciche muzyczki / przy których wżdy mogą być y rozmowy *RejZwierc* 102v; Ták to wpołtuch fzło / iáko gdy przy kilká feth woiennych trábách / iedná piźczááká śpiewa. *SkarJedn* 298 (2); nie wątpię / że [lekarstwa] niedádzą błądzić / áni w niebepieczęłtwo chorého wpędzić / iefli przy dobréy dijećie ná czás będą dawané. *Oczko* 34v; Bo ty żywoty ktore mamy włtarem zakonie [...] máią zakryte [...] táiemnice. ktorých kto niewidzi [...] zarázić [= zgorzyć] fie może kto z Abrámowego przy włafney [= legalnej] żenie [...] do łtżebnicy przyłtapieniu. *SkarŻyw* A5 (4); Niegodzi fię też milczeniem opuścić trzećiego dziwu / który fię tegoż czálfu przy iáwnym y oczywłtym łwiádectwie wiela ludzi tráfił. *StryjKron* 350; *KochDz* 104; Nieprzepłácona Doroto / Co między pieniędzmi złoto / Co Mieśiác między gwiazdami / Toś ty iefł między dziéwkámi. [...] Serce mi zákwitnie práwie / Przy twéy przyiemnéy rołpráwie *KochSob* 69; *ActReg* 52 (2); TV [tj. w tych księgach o gospodarstwie] niemálz nic innego / iedno bącznemu rozłádkowi pámięć: bo nie przy káżdym rozłádku może włzyłtkiego pámięć znośić. Dla tegoż zowá piłmo / *Secunda memoria*. *GostGosp* 1; *GostGospSieb* +3; *SarnStat* 546; (nagł) Kázimirz II. łprawiedliwy. (-) [...] Przy rzádzie wielkim ktorego pilnowáł, Skarbu dla Bołkiey chwały nie litowáł [= skąpił]. *KlonKr* D2; *SkarKaz* 45b (3).

W charakterystycznych połączeniach: przy ciemnym słońcu, dobrej dyjecie, gielku słow, muzyce (muzyczkach) (2), wielkiej pilności, poważnej przyczynie [= wstawiennictwie] [kogo], przygodzie strasznej, przyjemnej rozprawie [= mowie] [czyjej], rozterkoch żywota swego, świadectwie wiela ludzi, światłości Baranka, uczciwości, szumie żywej wody słow [czyich].

Wyrażenie przyimkowe: »przy lepszej pogodzie« = w bardziej sprzyjających okolicznościach (1): o małżeńctwie z Heretyki / przy lepszey pogodzie / łzerzey fię mowić może. SkarŻyw 59.

15. *Wskazuje na przyczynę czegoś: przy czym (rzadko: kim) = z powodu czegoś (kogoś); super PolAnt (34) : visnavam przesz then listh [...] ysch przisethwsi przet mya zid yachim sthikoczina [...] ząndal mya abich poslal ponyektore(go) myeschany smohilowa [...] skarzancz schia nanye ysch predali thakovi loy wktorem naliesiono falsch varschovie [lege: w Warszawie] hy (hv) hosadzono [lege: osądzono] mv schina przy nyem Iacvba ZapWar 1537 nr 2494; RejKup g6v; Iłch wgnyełznye [...] lyegayacz zyednym nyemczem yełth mv vkradla zwaczka 4 thalieri skthorich dwa na lyeczenye wrzodu przithym tho Nyemcze nabithego vidala LibMal 1551/162v; przyymi odemnie zá wdzięczne to krotkie porzádku wypifánie / iáko ná ten czás ná přetce przy wielkich pracách Vrzędu moiego być mogłó. GroicPorz C3; HistLan C2v; RejZwierc 65v; BudBib Ier 16/7; SkarJedn 101; KochFr 81; Calep 529b; Przypłódek włzelki / łtádá / bydłá / owiec / świni / gęsi / kokofzy [...] piątnowác / znákowác [...]: ták w máłtu folwárkow / iáko y w wielu: kędy iedno łam Pan álbo Páni nie liczy / áni zna łwego dobytku / przy wielkości máiętności / álbo trudności iákiey łnszey. GostGosp 114; Bądż pozdrowioná náświęłza dułzo Páná náłzego Iezufá / ná krzyżu dla nas w ręce Oycowłkie oddána. Przy tym oddániu ia tobie dżis j záváždy polecam dułżę moię / żywot moy / ferce y ciáło moje LatHar 267; Podwóđ / łtáciy / y żywności [...] wyćiągác áby fie żaden [żołnierz] nieważył [...]: pod winą człternáścia grzywien przy káždéy krzywdzie SarnStat 435.*

Wyrażenie przyimkowe: »przy niewoli« = z musu (1): Więć kiedy ná włtecz w drogę łzedł A od głódu bárzo był medł. Rad był onych grufzek dopadł / Przy niewoli włzyłtki poiadł. BierEz P.

a. *Wskazuje na przyczynę pozytywną: przy czym a. kim = dzięki czemuś lub komuś (20)* : Włzák wždy lifzká támo byłá/ która fie przy nim [lwie] żywiłá. *BierEz* Q2; Bowiem ty [tj. cnoty i miłość niewinna] iáko kwiatki/ z wiary wyrałtáią/ A przy niey śwá zapłátę/ ząwždy wieczną máią. *RejZwierc* 113v (2); *Prot B*; [ksiądz Maciejowski] the rzeczy do kthorych teraz przyśzło iáko pan wielkiego rozumu/ dáleko przed czáfem widząc/ ząbiegáł im tyle/ ile wolność Polfka znieś/ á władza iego przy łáfce páńfkiey [tj. królewskiej] dofiącz mogłá. *GórńDworz* Dd8 (2); *RejPos* 263v (2); *HistLan ktv*; *RejZwierc* 211 (3); Tyś [Boże] iest król mój/ tyś pan mój/ który wierné fwoie Małz ná dobrym baczéniu w káżdé niepokoie. Nieprzyiáciele náłze przy tobie zetrzemy *KochPs* 65; *SkarŻyw* 542; *SkarKazSej* 665b (2).

α. *Przyczyną jest łaska otrzymana wprost od Boga lub za pośrednictwem sakramentów (też w przeni)* (4) : *RejPs* 25v; Włańońc iego [chrztu] iest ta iż iest znak wydany z fłowem bożim złączony niewidomey láfky Bożey kunam. [...] Iest lauaterz [!]/ prziktorym iest odpuczenie grzechow/ y duch fwięty bywa dan *SeklKat* V3 (2); [anioł do Maryi:] Niełękay fie/ iam z niebá pośpieżył/ Połsem od Bogá/ któryć [lege: ktory-ć] przez mię wiedziéc każe/ Ześ pewná łálki iego/ przy któręy okaże Coś wielkięgo. Y oto poczniesz y porodziłz Syná *SiebRozmysł* F3.

16. *Współtworzy okolicznik warunku: przy czym (rzadko: kim) = jeżeli coś jest a. zdarza się (a. ktoś działa)* (28) : Pleura iest wrzod wnętrzny [...], Przy ktorim wrzedzie łá ty przypadłońci. Naprzod ftrzekanie z kłociem [...] *FalZioł* V 82; Iaycza w ktorich iest więcey wiatru zamknionęgo, te fie pukaiá [...] / á to fie richley przydawa gdy ie przyłóży do ignia [!] gwałtowne⁸⁰, bowiem przy ogniu wolnym też on wiatr wolno wychodzi y obracza fie w kropie wodne *GlabGad* H7v; ábowiem on [Bóg] tobie ftánie zá mocną fkałę wobronie twoiey/ á przyniem żadne niebefpieczeństwo nigdy ná cię nieprzydzie. *RejPs* 90; *ZapWar* 1545 nr 2646; *RejWiz* 56v; *RejPos* 235; co iest lepfzego thobie/ mieć Bogá miłofiernego przy cnocie/ czy go mieć nieprzyiácielem á fprzećiwnikiem fobie przy oney omylney á niepobożney fortunie? *RejZwierc* 124; Poleruię fie cnotá przy kłopocie. *RejZwierc* 229 (8); A iż przy tákich defcénłách [tj. chorobie o takiej nazwie]/ kurcze/ powietrza rułzenié/ guzy twárdé/ mieyfcá opuchłé/ á náciéklé bywáią/ té błotem iáko rzeczą pożyteczną/ okłádác fyę godzi *Oczko* 17; rzekł Lucyanus [do Epifaniusza]: Niemożelz mnichem być przy tákiey máiętnońci: wyday síońtrę zá małz: á coć zołtánie/ rozday vbogim. *SkarŻyw* 452; NIędbáią moie pápiery O przeważné bohátéry [...]: Ale śmiéchy/ ále żárty Zwykły zbierác moie kárty. [...] Przy fráłzkách mi wždy náleią: A to w niwecz co fyę śmieią. *KochFr* 4; Niémáłz w tobie nic hárdońci/ Co więc rzadko przy gładkońci. *KochSob* 69; *PudłFr* 42; Lusciosus – Cziemnich oczu [!] [= słabo widzący], a zwłázczza przy fwięci. *Calep* [619]a; W podrunach [= spiżarniach] ma bydź dołtátek/ y rzád: á przy wielkich rozchodziech máią bydź dwie: przy więłtzych trzy. *GostGosp* 130 (3); *LatHar* 35 (2); *SarnStat* 1225; Kroleństwo przj obcych bogách nie trwa. *SkarKazSej* 683a marg.

Z nadrzędnyim przymiotnikiem (1): raki thez z ocztem warzone łá dobre ku iedzeniu przy takiey wátrobie [tj. przy zapaleniu wátroby] *FalZioł* I 43b.

[*Niektóre użycia – zwłaszcza dotyczące chorób – wykazują podobieństwo do znaczn. 2.*]

17. *Współtworzy okolicznik przyzwolenia: przy czym = mimo czego (7)* : *RejZwierc* 230v; Lecż prozna á fkora dufnońc/ iáwnie iest Pińmu Bożemu przeciwna: ktore ácz nam każe w obietnicách

Bożych nic niewątpić/ ále z drugiey łtrony [...] każe łie nam przy nádźiei łękać/ á z łtráchem y z boiáźnią zbáwienie łwe łpráwować *WujJud* 105; O co wzyłcy Prorocy obciáźliwie ná on lud Zydowłki wołáli/ iż przy Bogu łednym záwłże mieli łwe obrázy/ y ołtarze łnłze ku pomnożeniu chwały Bołkiey (iáko oni rozumieli.) *WujJudConf* 54; *ActReg* 83; [*Wilki do swego hetmana*:] Iżełmy tám [*włród psów*] miłóci ładney nie widzieli. łedno wárhoł niezgodá. [...] A przy oney niezgodzie łpráweźmy widzieli/ Z iákáby w náłżę moc pokułć chcieli. *CzahTr* Ev.

Połączenie: »i przy« (1): Iż bywa wielkie łerce/ y przy máłym cieie (*marg*) Wielkie łerce w máłym cieie. (-). *RejZwierz* 14v.

Wyrażenie przyimkowe: »przy tym wszystkim« (1): To też znać káždy łnádnie może/ że [...] nigdy bogátfza [...] Polłká nie byłá/ iáko dziś łełt. A włzákże gdy przy tym wzyłtkim weyrzemy w to/ co łie ábo w Kołście łlbo w Rzeczypołp(olitej) v nas dzieie/ tedy mułiem [...] łtárym prołtakom [*tj. nieuczonym przodkom naszym*] vłtápić/ y dáć gorę. *WujJud* a4.

18. *W zwiázkzku z czymłł; super PolAnt; circa JanStat* (35) : *OpecŻyw* 13 (2); zliachathna [*lege*: szlachatna] Anna Mrokowska [...] appellowała przy skasny panskiey hy oth pory [*lege*: odpory] czynyla *ZapWar* 1528 nr 2457; Płrwłze mniemánie ábo błáđ/ włzczył łie łełzcze zá czáfu Pána Kryłtułá/ przy kázániu łego. Bowiem gdy kazał/ iż ładen nie bęđzye miał żywotá w łobie/ ktoby nie pożywał ciáłá łego/ y nie pił krwi łwłtey łego. Tedy [...] zwolennicy Pána Kryłtułowi/ ciełłnie rozumieiac o przylimowániu ciáłá Pána Kryłtułowego/ zgorłzyli łie/ y połzli precz od Pána. *RejPosWiecz*³ [97]; Thákuje gdy Iuliulá onego cnotliwego Celárzá [...] koronowano/ przyłzedł też Poetá łeden [...] czytáiac wirłze co o nim przy oney koronáciey zložył. *RejZwierz* 50; *BudBib Esth* 9/26; *CzechRozm* 12 (2); *ZapKołcier* 1582/8v; *LatHar* 205; y ták iá [*Akademię Krakowską*] we wzyłtkim niech reformuiá/ áby záł *Vniuerfitas* ku piérwłzey łwéy łławie przyłzłá/ á żeby Studentóm ná promociá łie gotuiácy łłéy vczynili/ á ták wielkich nákláđów nie czynili przy promociách łwych. *SarnStat* 199; *SkarKaz* 484a.

Z nadrzędny m rzeczownikiem (2): Dochóđ łch [*urzędniłków*] przy czynieniu gránic. *SarnStat* 235; IZ mięđzy narodámi Polłkim y Wielkiego Kłłęłtwá Litewłkiego/ około łpółeczności łziemie łnflantckiey przy Vniłłey w Conłtituciiéy Lubelłkiey/ Roku 1569. wárowány [...] różnice były: tedy [...] *SarnStat* 1200.

Wyrażenie przyimkowe: »przy tym (tem)« = *w zwiázkzku z tym* (18): Tu zalię małz náukę o biańkach [!]: ná kthorim mielłczu połstawione: k czemu łluzá. PRzitym małz naprzod wiedzieć: iż bańki włęczey czyłciá ciało ode krwi złey ktora łełt pod łkorá/ nizli krew z zyły wypulłczona. *FalZioł* V 60; Abowiem pan bog łełłce był łdwiékw to przezrzáł iż miał zelláć łdkupienie ludowi łwemu/ á łpráwy łwe ktore przytem miał vczynić ták chce mieć/ áby były wieczne chowane *RejPs* 166; *UłtPraw* Kv; *BibRadz* I 273v; *KwiatKłsiáż* E4v; *RejPos* 113; O WODNYCH POZYTKACH, Iáko łá Rzeki/ Stáwy/ Sieci/ Młyny/ etc. Y o łzkodách, które przytym tráfiáią łie w łásiedztwie. *SarnStat* 681; KToby pozwáł Kommilłsarze/ ábo Sąd/ ábo Vrzáđ o iáki połłtepek: á tákowy byłby przekazán w tym [= *skazany za to*]/ iż łe niełłuzłnie poćiágnáł/ bęđzie winien káđdemu z ołobná támże dwoię człternáłcie grzywien zá winę dáć: tákże y łtronie/ bęđzieli też przy tym pozwána. *SarnStat* 843 (7).

~ *Połączenia*: »a tu przy tym« (1): zá kęs doczelnego á márnego winá tego á pożytku mizernego á nickszemnego światá thego oto łyłyzłz iż dym twoy á dręczenie twoie nigdy nie vltanie [...]. A tu przytym Pan zálecác ráczy ćirpliwość święthych swoich iż lie temu winu vniesć nie dáli *RejAp* 123.

»(też) tu przy tym« [szyk 3:1] (4): *OpecŻyw* 149v; *WróbŻółt* R8; [ojciec odmawia większej zapłaty nauczycielowi swego dziecka:] nye dam wyęcey/ yedno yáko yeft obyczay/ y będzie lie o to tągował [...]. Włpominác też tu przy tem będzie/ bych myał dáć talar álbo złoty/ wolę zań co kupić *GliczKsiqz* M3; *WujJudConf* 208. ~

a. *Oдноśnie do, co do czegoś [wprowadza nowy temat wypowiedzi lub nową myśl]* (3) : Przy ranach: troiaka rzecz ma być vmiana, kthore są barzo potrzebne. Napierwıza: ciało dobrze naprawić, Drugie: ciało mocne vczynić. Trzecie: poznać iako lie rana ma ku richłemu zgoieniu. *FalZioł* V 99v; Przy motowidlách wagá przędze/ y liczbá/ má bydź wżędzie v Woytá wiadoma *GostGosp* 126; Przy tym / Dz/ wiedzieć trzebá, że lie słowá Polłkié nádudią, w których /d/ ofobno wyrzéc lie musí, á ofobno / z/ iáko są compořitá/ odzów go: odżegnay lie, etc. drugie są *fimplicia*, iáko dzwon, etc. *JanNKar* E3.

19. *W porównaniu, w zestawieniu z kimś lub czymś* (15) : [Achiza do Zefiry, swej pani:] Iam ni vrodą ni łtanem Nie rownam łtobą [...] A iakom głownia przy tobie [tj. jestem jak głownia (= szczapa drewna służąca do oświetlania) w porównaniu z tobą (domyślnie może – która jesteś jak słońce)] *RejJóz* D5v; (nagł) Ian Dobrořółowłki Knecht z brácią. (–) GOg Magog Chán Tátárłki choć lie męřtwem chłubi Wierz przy tych zacnych ludzyech że ie [męřtwo] přętko zgubi *PapřPan* E (6); *Oczko* A2v; Perły/ á złoty/ y drogie kámięnié/ Vbiór téy zacnéy pány/ y odżienié: Ale przy twarzy gálnie vbiór złoty *KochPs* 68; A iż *Contraria contrarijs oppořita magis eluceřcunt*, złe przy dobrym/ białe przy czarnym/ słodkie przy kwásnym/ łatwiey y lepiej rozeznác y vybrác człowiek może. *ReszPrz* 34; Zá frářzkę práwie łtanie móy rozum przy iego. *KochFr* 50; Agirtá/ chočia záwždy godnym v nas łłynął: Kiedym ia wźiał piřczalkę/ tedy przy mnie zginął. *PudłFr* 32.

W charakterystycznych połączeniach: przy kim przypisać [co komu], lekce uważać [kogo], zginąć [= okazać się słabszym] (6), *zgubić [= stracić] [co]; przy czym gasnąć, stanie co za [= jako] [co]*.

Wyrażenie przyimkowe: »przy sobie« (1): Czyli temu dawny čás/ kiedy łzczęściu łwemu Car Mořkiewłki vřáiac/ chciał światu wřzyłtkiemu Gróžnym być? wřzyłtki lekce Króle Krzeřćijáńłkie Vwaźáiac przy łobie/ tákże y Poháńłkié. *KochJez* A3.

20. *W stosunku do, w odniesieniu do, wobec kogoś lub czegoś; circa* *JanStat* (20) : Tak lie przy czudzich rzeczách miey iakobys łwych nie opńcił [!] *BielŻyw* 51; *RejWiz* 172; [Amurat w liście do Skanderbega:] Niemogę thák wiele piřác iákoř mi wiele przewinił/ coř vczynił w Węgrzech przy Bálzy [tj. pojmał i zabił pisarza baszy]/ co w Epirze/ co oycu mey żony *BielKron* 245v; *RejPos* 240v; Ale iż sie iuż wřżłzey pokazało/ [...] o wřzyłtkich Swiętořćiach/ od kogoby ony łwoy počzątek miały/ toż też przy Bierzmowániu pokázác potrzebá *KuczKat* 150; Omyłká lie łtála przy lećiech Ezechiařzowych/ Abřolonowych/ ábo Dawidowych/ y przy lećiech Saulowych. *CzechRozm* 140v; (nagł) Iwáchno Boiářłki. (–) [...] Miłuiący pocżćiwość okazał tho iáwnie/ Przy pánie łwym [...]/ Bo lie y w niewolą dał dla niego poimác *PapřPan* Kv; *SkarŻyw* 203; *PudłFr* 71; Iego [Boga] miłoiřdzie/ to wřzytko łpráwiło/ Co się tylko/ przy mnie/ dobrego ziáwiło [tj. zdarzyło mi się]. *GrabowSet* T4; *OrzJan* 113; Liřty [nadające dobra królewskie] tákże wřzyłtki z wielkáfmy pilnořćią z Rádami

Koronnemi/ y z Poŝty ziemŝkimi rewidowali: á z oŝobná ná káždy/ rády ich ŝlucháli/ y ŝkazania przy wŝzech czynili *SarnStat* 85 (3).

Z nadrzędnym rzeczownikiem (3): (nagł) Właŝności Gorącego Práwa. (-) TEGO Sądu trzy ŝa wlaŝności przy złoczyńcy. Pierwŝza/ iŝe poimany zá gorácá/ nie moŝe być dan ná rękoiemŝtwo. [...] GroicPorz m4v; á chocia zádawał [brat zabitego] fáłŝ kwitowi/ przećię przyŝięgę przy kwicie ŝkazáno. GórnRozm F2 (2).

a. *W znaczeniu negatywnym: przeciw komuŝ [z nadrzędnym rzeczownikiem „lice” ‘rzeczowy dowód winy’] (2) : [Zefira oskarŝa Jóŝefa przed swoim męŝem:] Ano przy nim iawne licze [tj. pozostawiony płaŝcz] Czo tu odbieŝał we sklepie RejJóz H6; Alie jŝ ya nigdy ŝtemi Czo ję widze s kaŝanemi [!] Zádnych ŝpolkow nigdy niemam Z ych ŝię przjgod nicz nieliekam Alycza [lege: a lica] teŝ przimnie niemaŝ Ty mnie poŝlie niŝzem nieŝtraŝ RejKup cc8.*

21. *Wskazuje na przeznaczenie czegoŝ: przy czym = do czegoŝ, aby coŝ wykonać; aby coŝ ŝię odbyło; in Cn (5) : vas quadrarium, Nieyákie naczynie czworogránne którego przy práŝowaniu winá vŝiwano. Mqcz 335a; Bo on [Chrystus] [...] zárowne z Oicem ŝwym ieŝt Stworzycielem niebá y ziemie. Bo w ten ŝpoŝob gdyby był tylko ŝrzodkiem á naczyniem przy ŝtworzeniu/ nie mogłby go był názwáć wlaŝnie Apoŝtoł ŝtworzycielem SarnUzn C6; iŝ [we Włozzech, Francji i Hiszpanii] przy tákowych Akćiech [tj. pogrzebach]/ takowe Kátáfalki wielkim koŝtem buduią. WysKaz 44.*

Z nadrzędnym rzeczownikiem (1): Quallus, Pleciony koŝ [...] do cedzenia winá ktorí pod práŝę winná podŝadzáyą v náŝ moŝe być zwan chmielowy koŝ przy wáŝzeniu piwá. Mqcz 337c.

a. *O ŝrodkach językowych ŝlůŝących interpretacji Pisma ŝw. (1) : Táŝce y Koŝcioł Boŝy przy wykłádaniu piŝmá ŝwiętego ma teŝ ŝwoie terminy/ ktore Athánázius zowie *Rituales modos loquendi*/ Iáko ŝa *Trinitas, Perŝona, Effentia* [...] *SarnUzn* B.*

22. *Zgodnie z czymŝ, zwłaŝcza z czyimiŝ pogłádami (14) : ActReg 17 (2); A Gdŝieby ŝie tráfiłá róŝnoŝć/ álbo teŝ *paritas votorum*, máiá [ŝędziowie] raz/ dwá/ trzy znowu *per vota* puŝćić/ y przy téy ŝtronie konkluzya zoŝtáwáć ma/ która zá ŝobá dowodów práwnych więćey bęđzie miáłá *SarnStat* 47; A gdŝieby ŝie wŝyŝcy ná ieden Dekret zgodzić niemogli/ tedy przy więťŝzey częŝći concluzya zoŝtáwáć ma. *SarnStat* 151; Co ŝie dotyczy Gránic Mázowieckich/ té máiá zoŝtáć przy liŝćiech [tj. zgodnie z zapisem w dokumentach; *circa literas JanStat* 892] *SarnStat* 1109 (9).*

Wyraŝenie przyimkowe: »przy baczeniu, zdaniu [czyim]« (2:1):

~ Zwrot: »być przy baczeniu, zdaniu [czyim]« = zaleŝeć od czyjeŝ decyzji (2:1): Ieŝly bi ŝyze theŝch wam zdało ynaczey okolo viŝzwyebodzenya Vilyamowŝkyego y wthich ynŝich rzeczach poŝthempowacz [...] tho bandzye przy baczenyv waŝchem *LibLeg* 11/161v (2); Ieŝliby teŝ nie zdało ŝię KIM aby tak pŝetko wterzeczy wŝtápic y ogłáŝzac [...], to niech bęđzie przy zdaniu IeM. *ActReg* 110. ~

23. *Na podŝtwie czegoŝ (3) : Rozdzał teŝ ŝtopniow tych rzeczy z ziemie vroŝlych/ przy mocy goráczey y zimney/ przyrodzoným ŝmyŝlem bywa poznán, Bo to czo nie przeŝliŝ [= *zanadto*] zagrzewa/ albo chłodzi/ albo wilŝy/ albo ŝuŝy: w pierwŝzym ŝtopniu okazuie ŝie być. Czo lepak barzo zagrzewa/ albo chłodzi/ albo odwilŝa/ albo ŝuŝy: w wtorim ŝtopniu okazuie ŝie być. *FalZioł* [*8]; A Tak ŝyę [lege: takŝe ‘*tak samo*’] teŝ yego M. Pan Poŝzyel [...] przitym ŝyę [lege: przy tymŝe] decrece:*

Pána woyewodzinym softawyel vczywego Marczy [!] Karwayka przy tym chmelnyku: trzimacz [...] wpokoyu *ZapKościer* 1582/30; A gdyby fie téz tráfiła różność wót [podczas głosowania nad wyrokiem sądowym]/ [...] przy téy łtronie zámknienié [= wyrok] zołtáwác ma/ która zá łobą dowody łłufzné y práwne będzie miałá/ przy ktorych wietłza część zámýkác [= wyrokowác] ma. *SarnStat* 868.

24. W składni rzędu czasownika „starać się”: współtworzy dopełnienie dalsze: przy kim = u kogo (1): ye⁸⁰ Kro. [Miłość] rofkazał abifczye w.m. przy Krolyv [...] raczily łzye otho łtaracz [...] *LibLeg* 11/135.

25. Bez samodzielnego znaczenia, wzmacnia wyraz służący wyliczaniu obiektów przeciwstawnych (1): A is łą rołlyczne łtány Tu na łwiat przezen [= przez Boga] wybrany [...]. Bo łą łwięcchy/ y duchowni łedni/ mnieyfy/ drudzy głowny. łeden łełt Lud łnamięnití Drugy przy inem [lege: niem] połpolity. *RejKupSekl* b2v.

26. W zleksykalizowanych wyrażeniach przyimkowych (523):

»**przy ciele**« = *tęgi, tłusty* (1): ále iz ná ten czás [darowane cesarzowi konie i wielbłądy] ták przy ciele nie łą/ dzieie fie to ciężkim łtrudzenim/ iz przez ty czterzy miełiące vłtáwicznie íść mułiály/ ledwo ku łedzeniu odpoczywáiąc. *BielKron* 332.

»**przy czym (czem)**« = wskaźnik nawiązania zewnętrznego, rzadziej wewnętrznego; dołącza zdanie rozwijające i (lub) uzupełniające treść zdania poprzedniego (czasem – szerszego kontekstu): do tego, (a) ponadto, poza tym; co więcej, (jak) również (12): Bo y on łám [Chrystus] ápołtoły [...] y Pyotrá ná páłtyrftwo [...] łtáwił/ á nye zgrái [= tłumowi] oney/ ktore go [!] nałłádowała [= chodziła za nim] á wyerzyła weń łtáwić kazał álbo dopułcił. Przy czym yełli chował ten łpołob á obrząd/ o ktorymech teraz powyedał/ czyli nye/ máłto ná thym: Dołyc iz nám ij ápołtołowye zołtáwili *KromRozm III* 15; [rzemieślnicy mówią:] Co yełt wyęthłłego gdy fie wyuczy rzemiełłá/ włłędzye mieyłce będzie myał [...]/ kędyby fie kolwyek obrocił myáłto zapáfu yákyego rzemyęłlo mu będzie. Przy czym kotuyá [= kpią] á náłmyewáyá fie z literakow [= ludzi wykształconych] *GliczKsiąż G7*; [w formule dedykacyjnej, zwróconej do protektora:] A Wáłzá Kro(łowska) M(iłość) [...] chęć moię iáko łełt wielka od łługi wdzięcznie przyiác będziełz raczył. Przy czym vniżone á wieczne me łłuzby w miłościwą łáłkę W.K.M. záłecam. *GórnDworz A3*; *BudNT* Ii3v; á rzeczy té/ które zdawná popráwy wołáią/ [król] łam w łwą klóbę wpráwi. Przy czym [...] áby sie téz y tego mieyłcá vžaliwłzy/ Cieplice ochędożyc/ á do vżywania łepłżęgo nápráwić rofkazał/ [...] byłáby rzecz pełna *Oczko A4* (2); *SiebRozmyśl Bv* (2).

Połączenie: »przy czym (też) i« (3): Z tych przykładów wiele inłzych, álbo ráczéy włzytkié, koždy báczny łáčno poiác może. Przy czym y to przypomnieć mułzę, że łłowá onęgo łáczyc źle vżywamy: bierzemy ie bowiém zá złáczánié, co bydź nie może. *JanNKar H4*; *SiebRozmyśl F4v*; Toż téz y do was mowię Rycerłtwo cnotliwe/ Krwie Pogáńłki á zátym dobry łławy chciwe/ Przy czym téz y łámego łiebie nie przepomnie/ Ale krew ziednoczoná z wáłzá moię włpomnie. *CzahTr G2v*.

α. Z dodatkową funkcją temporalną: następnie (1): [Franciszek Spiera mówił:] Nietak łobie te⁸⁰ [tj. spraw wiary] łekce váłzcie iákom iá wáżył prołzę i vpominám wás [...]/ łłciec [lege: łście-ć] im [odstępcem od wiary] iá nic dobrego nieobiecuię [...]. Przy czem powtorzył ony łłowa *MurzHist H2v*.

»**przy tym (tem), przy temże**« [w tym: w pisowni łącznej (364)] (508:2) (510):

Połączenie: »przy tym też« (1): Etiam – łtez, przitim tez. *Calep* 374b.

α. W funkcji wskaźnika zespolenia lub nawiązania: do tego, (a) ponadto, poza tym, dodatkowo, jeszcze; oprócz tego; et HistAl, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz; simul PolAnt, Cn; etiam HistAl; atque Modrz (416) :

αα. Łączy współrzędne człony zdania pojedynczego [w tym: człon oddzielony kropką (19), zaczyna się od wielkiej litery bez poprzedzającej kropki (2); wewnątrz dołączanej grupy imiennej (3)] (89) : pośląły mu [Amazonki Aleksandrowi Macedońskiemu] dziełięć zrzebiąt [...]/ y dziełięć koni białych [...]/ przy tym czynńszu bårzo wiele. HistAl H3v; [św. Paweł w liście do Rzymian] ku pokućye á duffányu włáfce bożey [...]: przytym ku dobremu y pobożnemu żywotowi [...] ye przywodźi. KromRozm II ev; [W tym fragmencie Psalmu 14. jest:] Prawdziwa náuká/ miłość przythym bliźniego. LubPs D2v marg (4); [Tacjanie zanieśli w darze królowi Sparty] Figi/ cukry/ rozynki/ przytym fuche chleby RejZwierc 38v; A ziąwłzy Ionáthán z łiebie płáfzcz [...]/ dał gi Dawidowi/ Przytym drugie fwe łzáthy/ miecz/ łuk/ y pás rycerfki. BibRadz 1.Reg 18/4 (3); Rozumu więcey niżli mocy trzebá/ Z nieprzyiacielem/ przytym łáfki z niebá. RejZwierc 228v; BudBib 2.Mach 2/13; y iefliby fye im [chorym] do mdłości zánoşıło/ mieć Morfelle w gårsci/ [...] álbo Conferuę/ z tych którą co fercu fłużá/ á ochłodzić mogą: przy tym wódki/ prochy/ perfumy/ y coby iedno od mdłości dobre Oczko 28v (2); Klędyby ściány té mowić vmiály/ W té by cię fłowá práwie przywitály: [...] Vbogié ściány/ choć złotá nie mamy/ Toć winfzowánié teraz oddawamy: Wiaré fwą przy tym/ którąć ták będziemy Długo trzymáć/ áż w proch fye obróciemy. PudlFr 59; Browar bliżey od dworá [...]: Nuż przy browårze drewnik/ á w tyle chmielnik: ogród przy tym zá kuchnią. GostGospPon 170; SapEpit [B2]v.

W tytule utworu lub jego części [zawsze po kropce] (5): CzechRozm 40v; ModrzBaz 13v; MALCHERA PVDŁOWSKIEGO FRASZEK Kłięgá Piérwłza. Przy tym Sen, y Elegia Polska. PudlFr kt; WujNT przedm 33; SiebRozmyśl ktv.

We współrzędnych ciągach wieloczłonowych (czasem przekraczających granice wypowiedzeń) z innymi wskaźnikami zespolenia (16):

~ Trójczłonowych (3): Zoná záfię iego [Estama] Iudáiá porodźiła Iáredá [...] y Heberá [...] przytym Iekuthyelá BibRadz 1.Par 4/18; RejPosWiecz² 95v; GrabowSet Lv.

~ ~ W charakterystycznych połączeniach: ..., i ..., przy tym...; naprzod..., potym..., a przy tym też...; ..., przy tym ..., k temu... ~ ~

Czteroczłonowych (5): A widząc fługá iego iż vmárł Saul/ przebił fie też ná fwem mieczu [...]. A tákże [= tak oto] zábit był Saul y trzey fynowie iego/ y fługá co zá nim broń noşıł/ przytym y wfzytek lud iego zaraz dnia iednego. BibRadz 1.Reg 31/6 (3); A Ták s tych dziwnych wymyfłow á s tych dziwnych rozności tych przyfímákw rozlicznych/ á co fie ma infzego vmnożyć? iedno fprofna vtrátá/ á potym łákomftwo/ á potym rozność wrzodow á przypadkow fzkodliwych rozlicznych/ á przytym prętka á nieomylna pomftá Boża RejZwierc 59v; WujNT 615.

~ ~ W charakterystycznych połączeniach: ..., a potym ..., a potym ..., a przy tym ...; ... i ..., i ..., (a) przy tym... [szyk zmienny] (3); ..., przy tym ..., i ..., tákże i ... ~ ~

Pięcioczłonowym (1): Ten Philozoph [Platon] ácz był pogánin/ á wżákoż wiele piłáł o iftności Páńkiew/ tákże y o iftności duchow/ tákże y o przyrodzeniu człowieczym/ przy tym o práwie y o fprawiedliwości RejWiz A7.

Sześcioczołowym (1): Filiŧtyni [...] wzięli Bethfámes/ Aiálon y Gáderoth/ przytym Socho/ Támneŧ/ y Gámneŧ z ich wfiámi/ y támneŧ miéŧzkáli. *BibRadz 2.Par 28/18.*

Ośmioczołowych (2): [Bóg do Mojżesza: chcę] áby [Izraelici] wyrobili to wŧzytko com ia rofkazał tobie. Naprzod Przybytek zgromádenia/ Skrzynię ŧwiádectwa [...] y wŧzythki naczynia ku przybytku naleŧzące. [...] Tákże Ołtarz dla palonych ofiar [...]. Przytym teŧ y Száty ku fłuŧbie przyfłuŧzájące/ y wbiór ŧwięty Aaroná [...]. Tudziefz teŧ y máfci pomázowánia/ y kádzenia wonne w mieyfcu ŧwięthem *BibRadz Ex 31/10 (2).*

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach: ... i ..., takŧe i ..., k temu jeszcze i ..., i ..., przy tym ..., i ..., a k temu i ...; naprzod ..., ..., i..., takŧe ..., przy tym teŧ i ..., ..., tudzieŧ teŧ i..., i... ~ ~*

Dziewięcioczołowym (1): Y poruczył ie [Dawid lewitów] fynom Aaronowym ná poŧługowánie Domu Pánfkiego/ w przyfionkách/ w gmáchách/ y we wŧzythkim ochędoŧeniu rzeczy poŧwięconych/ y w pracy około poŧługowánia Domu Boŧego. Przytym około chlebá pokládneho/ około máki ná ofiárę/ y około pláckow nie kwáfzonych[,] rzeczy fmaŧzonych y wŧzelkieu miáry. *BibRadz 1.Par 23/29.*

Dziesięcioczołowych (2): A dáry iego [Salamieła] były/ Mi fá ŧrebrna [...]/ Czáfzá ŧrebrna [...]. Przytym teŧ dał Czáfzkę złoŧhá [...]. Ktemu Cielcá iednego/ Skopu/ y Báránká [...]. Ná d to dwá woły/ pięć Skopow/ pięć Kozłow/ pięć Báránow [„przy tym” jest tu równocześnie wskaźnikiem nawiązania zewnętrznego] *BibRadz Num 7/38; [ostatni człon połączenia wprowadza zdanie]* prawie przez czterdzieŧci dni vkázowáło fię ná powietrzu rycerŧwo biegájące [...]. Ktemu rotu konnych z fzykowáne [!] w rzędy/ y bitwy ftháczáne y pothykánia z obu ftron: Przytym ftaczánie hárcow z tarczami y wielką moc drzewiec/ mieczow dobytych/ ftrzelby y ochędoŧwá złote fłknące fię kthemu páncerze wŧzelákie ná tymŧe powietrzu było widáć. *BibRadz 2.Mach 5/3 [w obu przykładach początkowe człony ciągów znajdują się w odrębnych zdaniach].*

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach: ..., k temu ..., i ..., i..., przy tym ..., i ..., ..., ..., i ..., k temu...; ..., ..., przy tym teŧ ..., k temu..., ... i ..., nadto ..., ..., ..., ~ ~*

Trzynastoczołowym (1): Mofobáb theŧ y Iemlech/ y Io fá [...]. Przytym Ioel y Iehu [...]. Ktemu Elioenái/ Iákobáfz/ Ifubáiafz Afáiafz/ Adyel/ Ifmiel/ y Bánáiafz. Tákŧe y Zyzá [...]. A cić byli Kŧiąŧęty *BibRadz 1.Par 4/35.*

Dwudziestosześcioczołowym (1): [Rzekł Mojżesz do ludu izraelskiego:] A wŧzyfcy nádowcipnieyfzy miedzy wámi niech [...] to wŧzytko co Pan rofkazał fprawia. To iefť Przybytek y namiot iego [...] y Defzczki/ Draŧki/ Słupy/ y Podfťawki ich. Skrzynię theŧ y draŧki do niey/ Wieko/ y Załłoneŧ do namiotu. Przythym Stoł y draŧki iego/ y wŧzytko naczynie do niego/ y Chleby pokládne. Thákŧe Lichtarz [...]/ y Oliwę ku ŧwieceni. Pothym Ołtarz ku kádzeniu [...]/ y Oponę [...]. Ktemu y Ołtarz do palonych ofiar/ y z kratá iego [...]/ y wŧzytko naczynie naleŧzące kniemu/ tákŧe y Wánneŧ [...]. Potym Opony do Sieni [...]/ y Oponę miáľto drzwi v Sieni. Przytym Kołki około Przybytku y fiieni/ y z powroŧki ich. Tudziefz Száty ku poŧługowánia [...]: y ŧwięte Száthy Aaroná káplaná/ y fzáty Synow iego *BibRadz Ex 35/13-18. ~*

Połączenia: »a (tu) przy tym(-em)« (30): [Psalm 17. ma w sobie:] Okazánie fprawiedliwoŧci fumnienia czyfťe⁸⁰ Wyliczánie przyczyn przecŧ tu Pan grzełznemu wŧzythko zá fprawiedliwoŧć

poczyta. A thu przy tym obietnicá pokutuiącemu. *LubPs Ev marg (6)*; *RejWiz A7*; *RejZwierz 48v*; *WyprKr 34v*; *BibRadz *4v*; Catulus, Szczenię/ á przitym káždego zwierzęciá mlódy płód. *Mącz 41c*; *OrzQuin Y3v*; *HistRzym 91v*; *RejPos 118v (2)*; PAttrże záfię miedzy zacnieyřzemi/ iákie niebefpieczeńřthwá/ iákie zwády/ iákie burdy/ woyny/ á przy tym opilřtwá/ obžárřtwá/ fráfunki/ práwá/ trudnořci *RejZwierz 157 (3)*; Nád to ielřzce řpiącemu/ ieřć y pić gotował [*anioł*]. [...] Wřtanie [*Heliasz*] wnetže y pořrzy/ áno wedle głowy/ Czálřá wody á przytym podpłomyk gotowy. *HistHel C3*; *CzechRozm 40v*; *CzechEp 199 (3)*; przifzedl doniego [*króla Stefana Batorego*] Woyth Chmielnicki ktorego z zona y zdziecmi zabrano [*w niewolę tatarską*] á przitem mayetnořci ruchomey nadzieřiec abo y wieci Tifieni *PaprUp G3 (2)*; *ActReg 17*; *PowodPr 67*; *WujNT przedm 33 (2)*; *SzarzRytřSzarz nlb 2*.

»a przy tym i« (6): Sądu Božego przeciřwko řwym przeciřwnikom prágnie [*psalmista*]/ a przytym y Kroleřtwá ktore mu było obiecano. *BibRadz Ps 7 arg*; *ReszList 182*; Iž tedy dawnych królów řywot/ á przytym bez pochyby y poddánych mizerny řye zda przeciřw nářzym dziřieyřzym pořpolitým vřrátom: nie mář řye czemu džiwowáć *KochWr 29*; y co znáçy tento Blurřcz [...] přędko wzřaftáiący/ á tudzielř záráz wędnieiący/ iedno řywotá nářzego nie trwářá poćiechę/ a przy tym y wřzyřtkie inne rzeczy przemiíiące ná řwiećie *WysKaz 1*; *JanNKar B2*; Hordy Tátárřkie/ Carzykowie/ y ři co z Turkiem nieprzyziářn máią/ do nasby řię vdawáli/ potęžnořć nářzę y gotowořć bacžąc/ á przy tym y řwobodę nářzę ktora káždemu miá. *GrabPospR N2*.

»a przy tym teř« (1): Cerdo, Gárbars/ Biaľskornik/ á przitym teř káždy rzemieřnik ręçny bywa rzecžón. *Mącz 48c*.

»i (...) przy tym (i)« [*řzyk 7:8*] (15): *Rejřóz D8v*; *BibRadz 1.Reg 19 arg (2)*; Bulbus, Leřny czoľnek [...] / y przitym wřzelakie ogrodne ziele/ á korzenie które w okřąg rořcie *Mącz 27d*; Y zbudował mu [*Eliaszyw Towijahowi*] byľ gmách wielki/ kędy przed tym chowano obiáty/ kádzidlá/ náczynia/ dzieřięćiny [...] / przytym y offiáry podnořzone offiárnikow. *BudBib 2.Esdr 13/5*; Chćiał go [*papieř awiniořski Benedykt řw. Wincentego*] zářzymáć przy řobie/ dáiąc mu Wáľencyřskie y Iľrdonřkie Břkupřtwo/ y przytym Kárdynáľřtwo *Skarřzyw 309*; *NiemObr 77*; *ActReg 143*; *GrabowSet B2v*; *WujNT Rom 2/10 (2)*; *SarnStat 1315*; ROZMYSLANIA MĘKI PANA NASZEGO IEZVSA KRYSTVSA, Z MODLITWAMI. Przytym y Rožány Wianek nářwięťřzėy Páňny Máryięy. *SiebRozmyřł kt*; Po wřzyřtkie wieki [...] miáľ kořćioľ ř. Rzymřki y powřzeçny ludžię řwięte/ [...] ktorych řwiątoľliwořć / y przytym y náukę ich Pan Bog wřřwiadcza [= *pořwiadcza, np. cudami*]. *SkarKaz 418b*; Wiáruy řię prožnowánia/ y piiáňřtwá przytym *KlonWor 44*.

»i insze przy tym« (1): Teraz tē obie prowincię, *Italos et Latinos*, y inřzyçh przytym niemáľo iednym řłowem Itáliá, áľbo Wľoľká žiemią zowa *JanNKar C*.

»napřzod ... przy tym i (a. a przy tym)« (4): *Rejřóz D8v*; to cochmy iedno vcřzynili [*tj. překľad Biblii*] nie iným vmyřľem řię džiáľo/ iedno napřzod ogláďiąć řię ná chwaľę Božá/ á przytym ná řpoľeçny pozytek kořćioľá iego řwiętego *BibRadz *4v*; chwaľá y czeřć y pokoy wřzelkiemu czyniąćemu dobrze/ napřzod Žydowi przytym y Gręçzynowi. *WujNT Rom 2/10 (2)*.

»przy tym teř (i)« [*řzyk 3:1*] (4): *BibRadz Ex 31/10 (2)*; Ale ku poçžćiwemu řywotowi řadne nie řá náuki potrzebnieyřze/ iedno ktore řá rozumem rořtropnym á powáźnemi cnotámi ozdobione. Iáko

ieft spráwiedliwóść/ íthałość/ roftropność/ pomierność: przy tym też miłofierdzie/ ítáthecźność/ á rozmyślné wważenie w káżdey pocźciwey ípráwie swoiey *RejZwierc* 13v; *SarnStat* 1018.

»więc przy tym« (1): Tám gdy cerymoniy tych wśzytkich dokończyli/ Wnet Zyęciowie ná ítypę przyziaciół próśili. Więć przytym kłiężey mnichow s ízkoły wśzytkich żaków/ Bab s ízpytalow y dziádow y z miáltá żebrawow. *HistLan* F.

ββ. *Łączy zdania składowe (czasem imiesłowowe równoważniki zdań, wyjątkowo człony niejednorodnie składowo) wypowiedzenia złożonego [w tym: w środku zdania nawiązanego (23)] (109):* *LibLeg* 10/65; [*Franciszka Spierę oskarżono*] íż vczył/ że íńszych patronow i przyłtępu do Boga nie małz/ iedno łám pán Chriřtus [...] íż się téłz íńszy czyściec dułz nałzych nienaiduie/ iedno łama krew pana Chriřtułowa/ gdy ią bywamy [...] omyći/ że przytem íńzé odpułty niemogą być/ iedno ty ktoré nám pán Chriřtus zasłużył/ a niebywaią za pięniądze kupowany *MurzHist* C2 (3); Przyłtoyniey gdzye pánienká pocźciwie vżywa/ Swego łtanu w íkromności/ łłużąc przy tym Bogu/ A ítrzegąc íe káżdego zbytniego nałogu. *RejWiz* 60v (2); *BibRadz* *3v (2); *RejPos* 280; *HistLan* B4v; *BudBib Eccli* 50/15; *CzechRozm* 49; gdyż wśzytko piłmo Nowego tełtámentu/ tym íię nawięcey báwi/ opifuiąc krolełtwo Boże/ przy tym vcząc/ iákim ípofobem do niego wchodźić mamy *NiemObr* 78; TEn wierłz niegdy od Oycá mego nápiłány/ Ná on rozruch Węgiérłki nam dziś oplákány/ Ktory przytym wzor náłzych ípráw zámyka w łobie [...] Woiewodo tobie Ofiáruię *BielSenJoach* 3; (*nagł*) Do iednégo Woiewody. (-) Nlie [!] włtyday íye łám [= tu] włtępić/ zacny Woiewodá: [...] Czeka cię ład zielonym liścím przyodziány. W nim trawá dofyć buyna/ gdzie w południé czyścíe Spác: á od łłóńcá/ z drzewá vbronią cię liścíe. Dobra wola íeft przy tym *PudłFr* 12 (2); *ActReg* 168; *GórnTroas* 30; *GrabowSet* I; *LatHar* 428 (2); *SarnStat* 1210; *GrabPospR* M4v; *VotSzl* Cv; *CzahTr* Kv.

We współrzędnych ciągach wielocłonowych z innymi wskaźnikami zespolenia (21):

~ *Trójczłonowych (14):* Dziękuie prorok pánu/ zá rozmáite wybáwienie od dziwnych nieprzyziaciół/ [...] y wyłlawia rozmáitą moc bożą ná ziemi y ná niebie/ á przitem mu íe ná włfem wporuczeńłtwo podawa *RejPs* 23v; *RejJóz* A2v; *KromRozm II* e2v; [*w Psalmie 38.*] PRzekłáda Prorok íwyęty dwoiákýe zgorłzenie/ íwoy vcíłk/ á ludzi niewiernych ízcźęfcie [...]. Przytym też próśi/ áby go Pan Bog od tákyego bełpyeczeńłtwá w iákim żywą złółnicy záchowác raczył. Potym áby go od wielkości grzechow y od pomłty [...] wyrwác á wybáwić raczył. *LubPs* K4; *OrzList* f4; *BibRadz Num* 31/8 (2); íż ziemiá będąc iákoby brzuchem tego śwíatá/ w się biorąc/ á z siebie záś wydawáiąc/ przez cztery włáłności cztérech rzeczy to w łobie ípráwuie: naprzód przez włáłność síárki/ kthora goráćć poymuie y otrzymawa: przytym nitrzyná/ kthora chłódnóćciá íwą we włzelkiéy rzeczy wietrzność ípráwuie/ wciąga y wypiera: z tą íeft trzećia łłoność *SienLek* Vuu3v; *BudBib Esth* 4/8 (2); Przyiechawszy [*goniec od króla polskiego*] doConstantinopola [...], powie o zwyciestwie KIM. pod Byczyną. [...] Zaczým powiesc swą confirmuie pisaniem Kr. IM przezen [...], przy tym ma expostulowac zstrony Tatar Basze Kaphinskiego, ze się do Panstw Kr. IM. wezbrali *ActReg* 122 (3); *GrabPospR* Lv.

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach: ..., a..., przy tym; ... i ..., a przy tym (2); ..., (a (to też)) k temu ..., (też) przy tym (4); ..., nadto ..., przy tym; naprzod ..., przy tym ..., trzeci; ..., przy tym (też) ..., potym (2); ..., przy tym ..., tamże też; ..., też i..., a przy tym...; ..., zaczým ..., przy tym. ~ ~*

Czterocłonowych (4): [Franciszek Spiera] powiedział náprzód/ iako będąc [...] *procuratore*^m [...] rozlicznemi i nowými obyczajami a zdradami v sądow rzeczy [sprawował [...] potem powiedział/ iako się [...] v pamiętał [...] a to vsłyfzawłszy iałné Euangeljiei świętyi przepowiedanié/ Przypominał przytem co za wefelé ftat miał/ że tak swoi żywot odmięnił [...] I tak że i inłzé rzeczy [...] powiedział. *MurzHist* L4v; *BibRadz* *6v; *ReszPrz* 77; *ZYwot* ten mieć będzie błogosławiony/ [...]. Który zna wiecznego Pána swoiego/ y boi się iego z fercá prawego. Przytym przykazania będzie ftrzegł iego [...]. Będzie też pożywał z swoich rąk prace/ á tak będzie słynał v Bogá w łáfcie. *ArtKanc* N13v.

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach:* ... i ..., przy tym ..., ... też...; ..., nad to ..., a potem ..., przy tym jeszcze...; naprzód ..., potem..., przy tem..., i także i insze rzeczy; ..., także i ..., także i ..., przy tym...; ..., także ..., też ..., i ... przy tym... ~ ~

Pięciocłonowych (2): [Abraham rzekł do Boga:] A iefłizeby nie dołtháło do piąćdziesięt [sprawiedliwych piąć/ izali dla onych piąć zepfuiełz miałtho włzytko? [...] Powtore rzekł do niego Abrahá^m mówiąc [...]. Náđ to iefłzce rzekł [...]. Thedy iefłzce rzekł [...]. Przytym iefłzce rzekł/ Profłzę niechayby się pan moy nie gniewał ná mię iżbych [...] *BibRadz* *Gen* 18/32 (2).

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach:* ..., ..., przy tym ..., k temu ..., a nad to...; ..., po wtore ..., nad to ..., tedy jeszcze ..., przy tym jeszcze... ~ ~

Sześciocłonowym (1): á iżby tym fnádnicy ku prawdziwemu poznániu Bożemu [czytelnicy Biblii] przychodźili [...] ilełmy iedno mogli pilniechmy się ftárali [...] y thákžechmy naprzód w káždych kłięgách kłáđli Argumentá [...] á także y przed káždą Kápitułá árgumentá wedle wierłzow [...] Ktemu włzytki kłięgi dla tego są wierłzmi rozdzielone/ áby w záğüłzczonym piśmie tym co czytać będą wzrok się nie wátlili [...]: Przytym przydátki y wykłády pokráyne dla tego są wedle obiecáđlá literámi náznáczone áby się z swymi mieyfcami zgadzály [...]. Po tym co się dotycze porządku kłięg iżechmy ie ináczey niż ftáry wykłáđacz na swych mieyfcách poštáwili/ tedychmy rádłzey tych náłładowáli kthorym się ten iego porządek nie podobał. [...] Pothym kłięgi nowego przymierza/ w iednym mieyfcu porządkiem swym zámknáć się nam zdáło *BibRadz* *5v. ~

Połączenia: »a (...) przy tym(-em) (tu)« (34): *MetrKor* 38/500; *RejPs* 23v (3); *RejKup* Nv; *KromRozm* III H3v; *MurzHist* H3; *LubPs* Lv marg; Bo wierzmi w káždey spráwie kto się prawdą rzádzi/ A miáry przy tym ftrzeże/ nigdy nie zábłádzi. *RejWiz* 42v; *RejZwierz* 138v; *Mqcz* 55d; ále kiedi będzie [dworzanin] głównieyłze łtuki wiedział/ y rozumiał to/ czo żołnierzewi rozumieć trzebá/ á przy thym/ będzie to miał w łobie/ [...] wiáre całą pánu swemu/ á ferce niezwyciężone/ tedy ia iuż ná tym przełtáne *GórnDworz* D5v (3); *RejPos* 65v marg (7); *RejPosWiecz*² 93; *BudBib* *Esth* 4/8; *ModrzBaz* 127; *StryjKron* 86; *CzechEp* 53; Rołkaż pánie czeláđzi/ Niechay ná ftól dobrého winá przynałzáiá/ A przy tym w złoté gęłli/ áłbo w lutniá gráią. *KochPieś* 10; *LatHar* 27 (2); *WujNT* 681; *WysKaz* 14; *JanNKar* D4; *SarnStat* 168; *CiekPotr* 68.

»a przy tym (...) i« (3): *GórnDworz* C2 (2); kiedy mu pan Bóg da Vrzędniká takięgo/ [...] któryby włzyłtkim tym Spráwóm iákóm piáł/ mógl spróftáć/ á przy tym y dómowého gołpodarłtwá nie opuścił: o tym dźierzę/ że tám iuż pan ná tym łzkodowác nie będzie. *Strum* Q4v.

»a przy tym (...) też (zaraz)« (3): NÁłze [...] przedsię wzięćie było/ ábychmy do przywrocenia tak zacney rzeczy/ ony ktorzi to w swey mocy máią/ námowili: á przy tym też ludzi vczone przełftrzegli/

aby tego łtanu ktorem łię bawią przyłtoynie pilni byli *ModrzBaz* 135; godzi łię naprzod ná I. M. *X(iędzá) K(anonika)* piłanie o tym/ odpowiedzieć [*lege*: odpowiedź] dác: á przytym teź zaráz co ná nas wlecze niełłufnie łpráwę dác. *CzechEp* 323; *GrabPospR* M4.

»a przy tym zaraz« (1): A ták iuź naprzod przyłtąpię do przyłtołowania iednego z drugim [*tj. Antiocha i Antychrysta*]/ w czym moze być znácznie pokazano: [...] [*podobieństwo*] z łtrony niektorych ołobnych przymiotow: á przytym zaráz ten łię teź pokázowác będzie ktoremu to teraz nieomylnie łłůży: y kto ielł tym Antichriłtem przez Antyochá figurowánym. *CzechEp* 367.

»i (...) przy tym (insze)« [*szyk 5:3*] (8): Item zeznal ze v mnychow Czarnich wkofzczienye tham bądacz włchithkiego zołtawyl okolo kopi [*lege*: kopy (*groszy*)] stym czo mnichom dal y czo łtrawyl y przitym łtym zego [*lege*: że go] przeor [...] po sly [*lege*: po szli 'sznurze'] łmvrv łpufzczil *LibMal* 1548/141v; *RejKup* b2v; *BibRadz Num* 33/52; *OrzQuin* X4v; *BudBib 2.Esdr* 13/5; *ReszPrz* 77; Podalęm teź Krolowi Ie⁸⁰ M. Pánu náłzemu/ iákoby [...] mogł boiu Polłkiego pomnożyć/ y infze zacne pożytki Rzeczyp(ospolitej) Polłkiewy łpráwił/ pográniczne kráie od Tátar łnádnie y bez kofłztu ochronił/ przytem y infze niektore rzeczy/ do potęźnego boiu náležące opifálem. *GrabPospR* Lv; Młáftu náłzému Kleparzowi Krákowłkiému/ które wiele łzkód czáfu oblęzenia miáłtá náłzého Krákowá/ y tegóz [*tj. Kleparza*] podięł/ y przy tym łtáteczná wierność łwoię przeciwo nam y Rzeczypolitej pokazáło [*prowenta darujemy*]. *SarnStat* 965.

»naprzod (a. napirwej) ... a przy tym« (3): Napirwey vcź łie od nich [*Elżbiety i Zachariasza*] [...] záchowywác w pocźciwołci łtanu y żywotá łwoiego [...] / á vłtáwicźnie mieł ná pieczy wołá łwięťá łiego: á przy tym thák łie teź łpráwowác we włzytkich pociechach łwoich/ iáko łie łpráwował ten łwięty człowiek [*tj. Zachariasz*] *RejPos* 297; *CzechEp* 323 (2).

»przy tym ... jeszcze« (1): A Potym [*naucza Stary Testament*] iże był obiecał Bog Ołiec [...] IEZVSA KRYSTVSA [...] / áby łe [*ludzi*] od grzechow [...] wybáwił [...]. PRzytym tego nas łefzczę ty Kłięgi vcźá/ Wten czás gdy oycowie oni łwięci Izráelłcy oczekáwáli tego obiecánego zbáwienia [...]: Dał był Bog przez Moizełzá Zakon nápiłány ná tablicách kámiennych *BibRadz* *6v.

»przy tym ... k temu« [*połáczenie tautologiczne*] (1): wezwał Káietan [*poseł papieski*] do łiebie Luterá/ rzekł mu/ nie dla tegom ia Luterze tu łiebie do łiebie wezwał ábych łie łtobá gádác [!] miáł/ ále ábych ty przeciwołci vłpokoil y ty burzłki ktorycheł náłiał/ [...] przytym dał mu dwie rzeczy ktemu chceli mieł łáłkę Papieská y inych duchownych á wpokoju być y przelłpiecznym/ iedná áby łwe błędy odwołáł co piłáł/ druga áby więcey niepiłáł. *BielKron* 194.

»przy tym(-em) (wespolek) (...) teź« [*szyk 12:6*] (18): *RejPs* 91v (2); *LibLeg* 11/108; Nye tylko tám Lukálz o wkłádányu rák piłłe/ ále teź przytym łz połcili y modlili łye *KromRozm III* I5v; Rzemyęłnik ták prętko z rzemyęłłá łie moze zubożyć yáko y zápomoc. Ná przykłád/ gdy pan bog dopułci ogieł/ áłbo łzkody/ á kłeski yákye/ że włlytkie naczynya wthen czás potrácił moze/ przy tem teź áłbo ręki łtrada áłbo nogi *GliczKsiqż* H3v; *LubPs* K4; Prawdę mowilł łz łpiewácie y łłemrzełcie wkołłiełech wálzych mowiac. Báránku Boży/ kthory gładzilł grzechy łwiátá [...] / ále tełz záłię przy tym welpolek łpiewácie w prozie do łwiętego Stániłłáwá. *KrowObr* 69v; *RejWiz* 123; pobudowál włzytki obalone mury/ y wieze teź opráwił/ przytym teź drugi mur przed nim [*miastem*] opráwił mocnie *BibRadz 2.Par* 32/5 (4); *Mqcz* 42a; *SienLek* 4; *RejAp* 148; *GórnDworz* Hh6v; *BudBib* c; *ActReg* 95.

»tu przy tym« (1): bo yakosmi wam ras slowem naschim przyaczielem bicz obieczały, tak sye nygdi ynaczyey nalescz niema Tv przithim wam przyaczielowy naschemv oznaymvye ysych panowie węgierłczy knam przislaly posla swe⁸⁰ *LibLeg* 10/67.

α) Pierwszy człon nie jest zdaniem (1) :

Połączenie: »a przy tym« (1): poflał Adorám fyná fwego do Krolá Dawidá/ o pokoy/ á przytym aby mu winflował á rádował fie łthego/ że poráził á zwyciężył Adárezerá *Leop* 1.Par 18/10.

γγ. Pełni funkcję międzywypowiedzeniowego wskaźnika nawiązania zewnętrznego; item Vulg, Modrz; deinde PolAnt, Modrz; autem PolAnt [w tym: umieszczony wewnątrz zdania nawiązanego (18); wprowadza równoważnik zdania (6); niekiedy – zwłaszcza u Reja – z dodatkowym elementem treściowym 'tu, w tym miejscu, teraz'; przy tymże (2)] (217) : *OpecŻyw* 44 (2); białek z żołthkiem barzo dobrze k temu fluży [...], aby tim łnadniey płod wychodzić mógł. Kichanie przitim ma być czyniono. *FalZioł* V 20c; Wezmi ziela polney drijakwie/ ziarn łkoczkwowych więtfzego/ koftiwału więtfzego/ foli/ łtucz to wżytko z ładłem wieprzowem [...], przikładay na przłcz [...], Przi tym napijay fie fyropow wyzfzey napiłanych *FalZioł* V 71v (13); *GlabGad* N8v; *OtRad* nalfych poklon y przyalfny powyedzą panv Voyewodzye poflowye nalfy, A Radam yego od Rad nalfych posdrowyeny Przithym poflowye nalfy przeyrzą thy articuli, kthore fzą nam od poflow zyemye podolłkyey nalfeymye podany *LibLeg* 7/11v (11); *RejPs* 75; *MurzHist* B3v (7); Bywały ną [!] on czas [w czasach Jezusa] iako i dziś miedziané piędzde acz dziś nieco łrebra przyładzaia [!]/ Przytem iako i dziś nalfzali ié/ zwłalfcza w drodze/ wtrzołsiech abo wczém takowém w co się tész opałowali *MurzNT* 41 marg (6); *KromRozm II* e2; *BibRadz Num* 4/32 (24); *BielKron* 332 (2); Niechay twoi poddáni dwu pánow nie máią. [...] Pzytym [!] v ładow twoich ma być táká łpráwá/ Aby nikt nie nárzekał ná odwłoczne práwá. *Prot* D3v; *RejAp* 90v; *RejPos* 51v; Iełli gi [gniew] z możnieyłym w łobie záhámuielz/ tedy łam łobie pilnie podziękuielz/ żeł fie odwioldł od niepotrzebney pracey á trudnołci. [...] PRzytym łtrzeż fie y tákich rozmow/ y tákiego towarzyftwá/ ktreby cie obrázić miało *RejZwierc* 79v (3); *BudBib* 2.Par 29/19 (6); *CzechRozm* 78 (2); *CzechEp* 108; *NiemObr* 109; *WerKaz* 291; Połłowie [...] prosieli abyPan Hetman wyiechał powiedzieli przytym ze exorbitancye vtarte y zgodzone. *ActReg* 15; *LatHar* 19 (3); *WujNT* 626 (3); *WysKaz* 4 (2); [francuski język] Nápiłze, voiele, á czyta wozielle, y inzfzych niemáło rzeczy różnych dáleko od inzfzych. Accentów wżywa przy tym nie máło, y *Apostrophum*. *JanNKar* C4v; *VotSzl* D3; Kogo ona [Wenus] łtrzała łwá połtrzeli, ten wżyftko Co ma w łercu, zárázem wypowie, wynorzy. Ale nietylo ielzce tego złego, ielzce Iełt go wiecey [errata zmienia: więcey]: co fie zię, co fie łpiie, co fie Kofłtow, łrudow podeymie, niewczáłow wżywie. Przytym muzyki, tańce, kárty, kołtki, zwády *CiekPotr* 17; *CzahTr* [D2]v; *PudłDydo* A3.

We współrzędnych ciągach wieloczłonowych z innymi wskaźnikami zespolenia (25):

~ *Trójczłonowych* (11): niektorzy/ za lekkie łobie ludzie máią ty ktorzy co popołłku [!] piłzą [...]. Leć to wżyftko mnie nic nieobychodzi [...]/ To wiem/ że się godzi łczygłowi łpiewać/ nietilko kiedy łłowik milczy ale tész kiedy łpiewá Drugá tész wiem/ że moie piłanié dálibóg moze być komu pożyteczné/ nikomu [...] łzkodliwé/ Przytym niewłtydzę się dla tego za nie/ iłz to ielł Polłkie á nielacińłkie *MurzHist* A2v; A thák tu naprzod przypomina Prorok ony cudá ktre Pan okázował nád wiernym ludem łwym/ dziwnie ie wybawiáiąc z ich trudnołci. Przytym włkárzenie ná łwe łzczęłcye

Íprzećiwne. Potym zámyka próżbę/ áby Pan [...] raczył go też wybáwić y wÍpomoc. *LubPs* M (2); W nowym zálie testamenćie dokládálichmy íię wykłádáczow Greckich/ tudzieÍ też ták Ítárych íáko y nowych doktorow [...]: Przytym wykłády poÍtronnych narodow íęzyki przyrodzonemi przełózone/ około ktorých [...] zacni á vczeni ludzie z wielką pilnoÍcią pracowáli *BibRadz* *4v (2); [*Paweł, Włoch z Genui, rozmawiał z radnymi moskiewskimi*] Przodkiem o ziednoczeniu wiáry s koÍćiołem RzymÍkim/ a potym o Tytule KrolewÍkim/ ktory by Ínádnie odźierzał v Papieżá/ by íedno PoÍły Íwe poÍłał wielki Kniáz. Przytym rozmawiał Ínimi proÍząc/ áby mógł żeglowáć do íego źemie rzekámi *BielKron* 436; *RejZwierz* A2v; íeden Kátholik o tych niezgodách [*między protestantami*] wydał KÍáźki [...]/ gdzie okázuie dofyć niezboźnie wrzeczy niezgody Luterá z ZwingliuÍzem. [...] gdzie też y WáldenÍes przypomina. [...] A przy tym Sektarze Kácerze wiáry KrzeÍciańÍkiej z námi bez wÍzey boiáźni Bożey złączá. *WujJudConf* 11v; *WujNT* 719; Zá tym mielibyÍmy íeÍzcze Ítád [z *dodatkowych opłat do skarbu Rzeczypospolitej*] y te [...] pożytki. Naprzod nieprzyiáciel Pogánin [...] nie tákby Íáčno oycyzny náÍzey puÍtoÍzył. [...] Kozacy też Nizowi [...] byliby ÍkromnieyÍzy [...]. Przytym bráćia náÍzy/ ludzie młodzi y domem íię prozno báwiácy/ mieliby vÍtáwiczná Íluzbę y oÍobne w rzemiéÍle RycerÍkim ćwiczenie *VotSzl* E4v (2).

~ ~ W charakterystycznych połączeniach: ..., ... też ..., (a) przy tym ... (2); ..., a przy tym ..., ...przy tym...; ..., k temu ..., przy tym ...; naprzod ..., a przy tym ..., na ostatek...; naprzod ..., przy tym ..., potym ...; naprzod ..., też ..., przy tym ...; przodkiem ..., a potym ..., przy tym ...; ..., przy tym też..., potym...; ..., także i..., przy tym i ...; ..., tudzieÍ też ..., przy tym ... ~ ~

Czterocłonowych (5): A teć Íą rzeczy [...] ktore [...] Hetmánowie máią wiedźieć. Naprzod trzebá wiedźieć żołnierzow ták Íwoich íáko y nieprzyiácielÍkich przyrodzenie/ rozum/ obyczáie y wády. [...] Przytym trzebá też wiedźieć połózenie y ÍpoÍob oney kráiny/ do ktorey íię woyná ćiągnie: [...] tákże też obyczáie obywatelow oney źemie. Ale náwięcey trzebá wiedźieć mieyÍcá ábo do toczenia obozu/ ábo do Ízykowania woýÍká. *ModrzBaz* 112; *CzechEp* 419; *ZapKóscier* 1588/80v; [*król Zygmunt Stary*] dał tę część Prufkiéy źemie [...], kedy leży Królewiec, Olbrychtowi BrándeburÍkiému [...] lennem práwem: Ktemu vczynił go Confiliarzem przednieyÍzym [...] RzeczypoÍpolitéy [...] y ktemu Íurgiel mu náznáczył 4000. RhińÍkich czérwonych złotých [...]. Przytym zá megóz wieku bywáÍa Confultáta: íeÍliże KÍáźę Prufkié należy do obiéránia Królá, czego íie on domagał *SarnStat* 1143; *VotSzl* E.

~ ~ W charakterystycznych połączeniach: ..., k temu ..., przy tym ..., a także ...; ..., k temu ..., i k temu ..., przy tym ...; naprzod ..., potym ..., a przy tym ... zaraz i ..., także...; naprzod ..., przy tym ... też ..., także też ..., ale náwięcej ...; ..., przy tym też..., a na to ..., też ... ~ ~

Pięciocłonowych (2): Napirwey tedy o to íię Ítárác máią rodzicy/ áby powinnoÍć poboźnoÍci Íwoiey przećiwko Pánu Bogu záchowýwáli [...]. Potym íie Ítárác máią/ íákoby wÍtyd á vcćiwoÍć miedzy Íobá Ípolnie záchowáli [...]. Tákkże thez Ítrzedz íie máią Ízkárádych á plugáwych rozmow [...]. Przytym Ítárác íie máią/ áby w zgodzye małżeńÍkiej żyć mogli [...]. NáóÍtátek/ niemáły to pożytek przynieÍć może/ íeÍli rodzicy o tych ktorzy Íą w RzeczypoÍpolitey przełóżonymi/ [...] vcćiwié trzymáią y mowią. *RejPosWstaw* [41²]; [*Król Antioch napisał do Symona, ksiąźcia judzkiego*:] A ták wÍzytki wolnoÍci ktorých ći pierwzy przede mná krolowie dopuÍćili tych y ía tobie teras potwierdzam [...]. Nád to dopuÍzczámći ábyÍ monetę z wÍáÍnym znákiem dał bić. Tákkże Íeruzálem y mieyÍcá Íwięte

niech wolne będą/ ktemu wŹytká broń woienna [...]/ y báłzty [...]/ niech zoftáná tobie. Przytym tefz cokolwiek winno krolowi [...] to wŹytko tobie odpufzczamy/ y dáruiemy. *BudBib 1.Mach 15/8.*

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach: ..., nad to ..., także ..., k temu ..., przy tym też ...; napirwej ..., potym ..., także też ..., przy tym ..., na ostatek ... ~ ~*

*Siedmioczłonowych (3): BibRadz Ex 39/19; chciałbych/ áby łobie pan obrał s poŹrodká zacnieiŹzey fláchty/ pewná liczbę mądrych ludzi s kthoremi by o wŹytkich rzeczách rádźić mogł [...]. Iefzczęby mi fie też y to widziáło/ żeby pan obrał drugá mnieyŹszą rádę [...]. Przy tym też y to bych pánu pokazał/ iáko miedzy wŹytkim łtáráním/ kthore on powinien czinić [...]/ żadne nieieft pilnieiŹze/ iáko to/ áby w ziemi iego była łprawiedliwość: Y tego bym theŹ powiedzieć nie zániechał/ czo fie w łprawiedliwoŹci zámýka [...]. Ku temu iefzcze j to bych pánu łwemu przypomniáł/ áby był łtátecznie naboŹnym [...]: przy tym też/ áby fie nie wdawał w czárnoklięftwá/ w czáry/ y w ine wieŹczŹby/ á wroŹki próżne: Náđ to chciał bym/ áby ten zwirzchni pan/ miłował/ Pátriá/ y poddáne łwoie. *GórnDworz Hh6-Hh6v; CzechRozm 86v.**

~ ~ *W charakterystycznych połączeniach: ..., ..., ... jeszcze ..., jeszcze ..., k temu ..., nad to ..., przy tym ...; ..., jeszcze ... też i ..., przy tym też i ..., i ... też ..., ku temu ..., przy tym też ..., nad to ...; ..., też ..., też ..., potym ..., przy tem ..., też ..., potym ... ~ ~*

*Siedemnastoczłonowym (1): [Mikołaj Rej] piŹał PoŹtillę Polłkim ięzykiem [...]. PiŹał też przed thym Káthechizm [...]. Przełóżył też PŹalterz Dawidow [...]. PiŹał theŹ żywot y łpráwy onego Iozephá żydowłkiego [...]. PiŹał też łpectrum álbo nowy czyŹciec [...]. PiŹał też pod figurá Kupcá nadobná łpráwę człowieká KrzeŹcijáńŹkiego. PiŹał też ApokálipŹim Ianá Źwiętego [...]. PiŹał też kŹiáŹki nadobne o potopie Noego [...]. NápiŹał też [...] nadobne kŹięgi Wizerunk [...]. PiŹał też potym Zwierzyniec [...]. PiŹał theŹ [...] Zátárgnienie Fortuny s Cnotá [...]. PiŹał też dla dobrych towarŹyŹzow diálogi rozliczne [...]. PiŹał też zálię dla kmiotkow/ Woytá s Pánem á s Plebanem/ iáko fie [...] rozmawiaią. [...] A náoŹtátek [...] piŹał kŹięgi żywotá człowieká poćciwego [...]. NápiŹał też nárzekánie ná nierząd Polłki. Przytym Apophtegmátá rozmáite. [...] Przytym też Zbroię Rycerzá KrzeŹcijáńŹkiego. NáoŹtátek Zegnánie s Źwiátem. *RejZwierc Aaav. ~**

*Połączenia: »a (...) przy tym(-em)« (46): FalZioł I 123c (2); LibLeg 7/9v (2); LubPs N2v marg; RejWiz 45v (2); BibRadz Gen 24/25 (4); SarnUzn A3; RejAp 59; RejPos 17 (12); RejZwierc 7v (3); WujJudConf 11v (2); Arcybłkup modlitwá nád nim [królem] Bogá wzywał. A przytym Dálmátykę poŹwiácał z ornatem *StryjWjaz C2v; CzechRozm 185; CzechEp 369; ReszList 152; WujNT przedm 33 (2); opráwę piędździeŹtá tyŹięcy złotykh polłkich wiáná/ á drugá piędździeŹtá tyŹięcy przywianku Kró(łowej) Iéy M(iłoiŹci) małŹzonec náłzýy nieomieŹzkále wydać z Káncelláry náłzých roŹkaŹemy. A przytym wedle obyczáiu dawnégo *donum nuptiale* złotykh dwá tyŹięcá czérwonykh we złoćie doroczné/ Iéy Kró(łewskiej) M(iłoiŹci) ma byđz od nas náznáczoné. *SarnStat 26 (7); PowodPr 20; VotSzl B4v.***

»a na koniec ... przy tym« (1): Iáłne Źłowá BoŹkie łá te [...]: Nie bęđźieŹ z nimi [wyznawcami obcykh religii] brał przymierza ábo zbrácenia [...]. A nákoniec zákázował przy tym Bog/ y małŹeńŹkiego z ludŹmi rozney religiey łpowinowácenia. *PowodPr 39.*

»a przy tym (zaraz) i« (3): *RejZwierc* A2v; *CzechEp* 419; Vpadki y niepráwości przelźle/ przedźiwną mocą łwą w lepźle twoie obrocił [...]. á przy tym y to łpráwił/ że łię grzechow wiele łnádniey teraz y łatwiey zá pomocą iego/ włtrzedz y możelź y chcelź *LatHar* 676.

»a przy tym (...) teź« (5): *Diar* 38; *RejPos* 151 (2); ták bądźcie wełeli/ Abyłcie przed oczymá záwźdy Bogá mieli/ A łławy s poćciwołcią byłcie pilni byli/ A przy tym teź nikogo byłcie nie draźnili. *RejZwierc* 239v; Y dla tego [zmarłi] nie potrzebuią od żywych łudźi rátunku ábo modlitw iákich/ gdyź im nie łą połługi nálze poźyteczne áni potrzebne. [...] A przy tym teź wierzymy y wyznawamy/ że niewierni do Piekłá záráz bywáią podáni *WujJudConf* 203.

»ale (...) (teź) przy tym« (2): iż gdy łie [dyscypułowie] częłto z náuczycyelámi frymárczą [tj. zmieniają ich]/ nic poyąc áni łie náuczyć nye mogą. Obáczyć tedy ma tho ocyc ec á łyná przy yednym náuczycyelu pomyłźkać nyechay dopuści á rołkaże. Ale tho teź przy tem áby y myedzy tákowemi ktorymby miło było częłto á dobrze mowić po łáćinye. *GliczKsiqż* L2v; *Leop* *B4v.

»przy tym i (...) (teź)« (5): *BibRadz* 1.*Mach* 1/59; Náuká lekarłtw Końłkich/ dobrze dołwiadczone od rołtropnych Máłztálérzow/ kowalow/ y rołtuchárzow [...]. łełt przy tym y náuká koniá dobrégo poznác *SienLek* 164v; *RejPos* 256; Lecź nielza zápřeć/ że wiele [...] łpraw od łeymu do łeymu odłožonych [...] zániechano: [...] Przytym y to teź rzecz iáwna/ iż iáko to ná Rzeczypołpolitey naleźy/ áby w káżdym rzemiełle rzemiełnicy byli pewni y dołwiadczeni/ [...] ták teź [...] *ModrzBaz* 91v; *ReszHoz* 117.

»przy tym jeszcze« (3): przethobi dobrze abi v.k.m. othim [lege: z tym] woyewodą walaskim dobrze sye zachowacz y yemv przyaczelem bicz raczil. czobiłmi mi slvzebnky ye^{go} Cz.m. bedacz radzy wydziely na obyie stronie. przitim yelcze v.K.m. dawam znac vmisl pana mego Czes. Tvreczke^{go} y [lege: iż] on ma wlaszce wielkies tego pyotra woyewode *LibLeg* 10/66; *ReszPrz* 51 (2).

»naprzod ... przy tym« (2): mułzę ich [niewiastek naszym] na then nowy rok nauczyć nieczo dobrego [...]. Naprzod żeby im żadna czarownicza krow niemogła vczarowác [...]. Przytym flychać iż ty wdowki [...] po thym morze na głowę barzo boleią/ przeto tym [niżej podanym] lekarztwem wyzdrowieią. *LudWieś* B3v; A thák tu [w *Psalmie* 44.] naprzod przypomina Prorok ony cudá ktore Pan okázowál nád wiernym łudem łwym [...]. Przytym vłkárzenie ná łwe łzczęłcye łprzećiwne. *LubPs* M.

»przy tym(-em) (a. tymże) (...) teź (i)« [szyk 26:2] (28): *FalZioł* V 24; *LibLeg* 7/9 (8); PRołłę moy pánie áby mi raczył dáć tákies baczenie ábych mogł obaczyc vłtawy rozmayte vłpráwiedliwienia twego á będe ich pilen. [...] Przytem teź prołłę áby od koźdey niepotrzebney proznołci odwrocił błedne oczy moie *RejPs* 178; Tym thedy obyczáiem miáłto [Tyr] było wzięte y z gruntu wykorzenione Przytym teź inłze dwie miełcie grunthownie zburzył *HistAl* Cv; *LubPs* K4; *GórnDworz* Hh6v (2); *RejPos* 66 (4); *RejZwierc* 15v (2); *BudBib* 1.*Mach* 15/8; *StryjWjaz* A2; *ModrzBaz* 61v (3); *ActReg* 144; *GostGosp* 84; *ZapKościer* 1588/80v.

W formułach grzecznościowych (14):

~ *W zakończaniu listu* (2): *LibLeg* 11/78v; Starostę Koninskiego wtych rzeczach ktore nam imieniem Vprz. W. [= *uprzejmości waszej* (tytuł grzecznościowy)] powiadał, wysłuchalismy łaskawie, naco teź iemu same^{mu} Vprz. W. odpisac kazalifmy, ktorą odpowiedź Vprz. W. [...] ziego listu przyimiesz Zyczymy przytym rc z Krakowa 24 Aprilis 1588 *ActReg* 172.

W formułach odautorskich kończących dedykację lub przedmowę i skierowanych do protektora (12): HistAlHUng A4; Thylko proźę moich miłościwych pánow áby tho [tj. *dedykowany tekst*] odemnie [...] wdzięcznie przyięto było/ [...] *quia* [...] *quod habeo hoc vobis do* A przy tym y íam íiebie. [...] Przy tym day Pánie Boże W.W. długie á ízczeńliwe [...] pánowanie. *RejZwierc* A2v (3); tedy té księgi práwá Stárościęgo álbo Grodzkięgo W.M. [tj. *Jerzemu Mniszchowi*] mému M. Pánu ofiáruię. A przy tym íłużby íwé do íáfki W.M. mégo M. Pána pilnie zálécam. *SarnStat* 478 (7); *CzahTr* A4. ~ [Cf też **αα**. *BibRadz Num* 7/38.]

ααα. *Wprowadza zdanie luźno nawiązane (6) :*

α) *Rozpoczynające nowy wątek: co więcej, dodajmy, że; de cetero Vulg (5) :* A gdy Íán pojmán íeít przyízedł Íefus do Gálileií/ przepowiedaiąc Euangeljá kroleítwa Boże⁸⁰ [...]. Przytem (*marg*) A (–) chodząc nad Morzem Galileiíkięm/ virzáł Simona i Andrzeia brata íiego [*Autor dostrzega tę funkcję czysto nawiązującą i na marginesie podaje synonim: „a”*] *MurzNT Mar* 1/14 (2); *Leop Philipp* 3/1; *BibRadz Apoc* 9/11; *BudBib 2.Mach* 14/37.

β) *Zawiera uwagę, komentarz: zresztą (1) :* yeden Ormyanyn ktoremv ymie Haczko przyízedł íchi do yednego Thurczina Machmeta mowyl mv day my pogroíchv na dzien a ya poyade ítobą [*szukać zbiega*]. [...] tego Haczka nyechczyely pvlczycz ormyanye przitim to yeít na valchej k.m. íáfcze *LibLeg* 11/95v.

δδ. *Spaja konstrukcje niejednorodnie składniowo, pełniąc funkcję włączną – do grupy imiennej z nadrzędnym rzeczownikiem odczasownikowym dołącza zdanie, w którym wymienia się jeden ze składników treści, nazwanych zbiorczo przez tę grupę: przy tym = w tym, między innymi (1) :* A wízytki zacne y moźne ípráwy íiego [*króla Aswerusa*]/ Przytymiáko [!] zacnie wywyízył Mardocheufzá/ to íeít wypifano w kronikách krolow Medíkich y Períkich. *BibRadz Esth* 10/2.

β. *W funkcji przysłówka (zaimka przysłówne) (93) :*

»**przy tym**« = *zarazem, jednocześnie; itaque HistAl (43) :*

α) *O czynnościach wykonywanych równocześnie przez tę samą osobę (niekiedy o czynności i towarzyszącej jej cesze) (37) :* *ForCnR* E; małz baczyć íz niewiastha ktora íobie barzo cznie/ á miecze íobą: boleíciami wielkimi będačz [...] z íeítha. A wízakofz ona niewiafta íeít przytym íiły dobrej/ oddychania mocznego [...] *FalZioł V* 18d (2); *HistAl L4v*; *BibRadz I* 386b *marg*; *OrzRozm G3*; *BielKron* 332; *OrzQuin T4*; *RejAp* 111; *RejPos* 284v; *KuczbKat* 380; *RejPosWstaw* [110²] (2); Stárego teftámentu ludzie íz teź Bogá ználi/ to ía wyznawam: ále przytym/ tego dokládam: íz go nie ínáczye ználi/ íedno ták/ íáko íie ím íam Bog ná on czás oznáymiál *CzechRozm* 22v; *KarnNap B2v*; *CzechEp* 261; Swiádczy ták o íobie X(iądz) K(anonik) [*Powodowski*] íz podawáiąc náuki w Lubelíkim koíściele/ opowíadał przyty^m gotowość íwą/ íz chćíal po íedyńkiem o tych náukách mowíć/ ktobygo ílufznym obyczáiem o to żádał. *NiemObr* 23; *LatHar* 551; *SarnStat* 285 (2); *PowodPr* 38.

W formule kończącej list lub dedykację (3): *LibLeg* 11/165v; *LubPs* A2v; vzyłem íedney zacney ofoby duchowney do przyéżrzenia y íporządzenia píím/ ręki brátá mego wáfneý [...]/ ktore ía/ áby swiát widziáły/ pod Miłostíwą obronę W.M. [tj. *Jakuba Leśniowskiego*] [...]/ y zá vpominek po brácie mym oddáię. Zalecam íie przy tym Miłostíweý íáfcie W.M. bráteríkieý mego Miłostíwego Pána y brátá *SzarzRytJSzarz nlb* 2v.

Połączenia: »a (zasię) przy tym« (7): Zafię ięstliby Łożyłko mocno przylnęło ku macicy, tak żeby łącznie odstać nie mogło/ Tedy [...] ma być wolne parzenie czynione [...]. K temu też czynić kadzenie wonięczami rzeczami [...]. A zafię przy tym rzeczy przikrey woniey, łmrodliwe ku nołowi maią być przykładane *FalZioł* V 26; *RejPos* 4; *KuczbKat* 240; *CzechRozm* 226; *LatHar* 281 (2); Co iż ná chwałę y ná dziękowanie Pánu Bogu/ á przy tym ná śwę y ná innych wiernych počiechę y zbudowanie [*dawni chrześcijanie*] czynili [*tj. śpiewali pieśni we własnych językach*] przetoż Páweł każe aby tak rozmowy/ iáko y te nowe pieśni [...] bywały ięzykiem połpolitym *WujNT* 615.

»(a) przy tym (też) i« (3): Chociaż iáwnie wšyłcy widzimy iáwny á prętki vpadek łwoy/ á zniśczenie tego márnego nábycia łwoiego. A przytym y łtráčenje tego krolełtwá łwego/ s ktorego ty tu nas vpomináć raczyłz/ ábychmy ie mieli ná pilney pieczy. *RejPos* 218v; *CzechEp* 327; Ktore obiáwienie [*Daniela*] po wypełnieniu łiedmidzieliá tegodniow w wieczor też koniec łwoy wziáć miáło. áby łię przytym y ono Ozeáłzowe prorocłwo wypełniło. Przyidzie do nas/ iáko deždź łwego czáfu łiemi dány [*Os* 6/3] *LatHar* 12.

»i przy tym« [*szyk* 2:1] (3): Co thedy zá dziw/ że [*ogień we wnętrzościach ziemi*] Cieplice grzeie/ poniewáz zápaliwšy rzecz łtuftá/ iáko śiárkę albo náphę/ zgásić łye niemoże? A ięłli tám pozwalamy ognia/ że ięłt wieczny/ y to przy tym pozwolić powinna/ że y śiárká wieczna *Oczko* 6; *CzechEp* 325; gotówem ięłt *rationem reddere* mégo przedsięwzięcia *publicé et priuatim*. Y dla tegom wizerunk téy rzeczy [*tj. opracowanych przez siebie „Statutów”*] ná Séymie przelšłym Krółowi Ie⁸⁰ M(łności) y Rzeczypo(łpolitej) iáwnie podał, y przytym łam *Exemplarz SarnStat* *7v.

β) *O obiektach (zazwyczaj) równocześnie objętych tą samą czynnością* (4) :

Połączenia: »a (...) przy tym (i)« (3): Iaycza thez barzo pomagaią męzom ku gamratowaniu, á zwłáłzcza cebulę á rzepę przy tym iadać *FalZioł* IV 20b; gdy iuz [*Jezus*] raczył wšępowáć do Bogá Oicá łwego [...]/ podniołšy ręce łwoie/ raczył ie [*apostołów*] przeżegnáć y błogoláwić/ á przy tym y ty wšyłtki ktorzy łie ná potym ciełzyć mieli tymi łłowy iego łwięthem. *RejPos* 135 (2).

»przy tym i ... zaraz« (1): y to [*tj. drewniany krzyż*] chwalić wolá niź zbáwićielá [...]/ przed nim/ á przy tym y przed iáycámi záraz/ ktorymi go połpolicie niewiáłtki y chłopkowie okłádaią/ vpadaią ná koláná *CzechEp* 81.

γ) *O współwystępujących (i niekiedy – wzajemnie się motywujących) cechach obiektów* (2) : Włofy w vrinie pływaiáczce. [...] A ięłtli krom febrí/ tedy z nyrek wychodzą/ á tak nerki łie trawia/ á to gdy przy tym vrina będzie iako polewka łtufta. *FalZioł* V 11.

Połączenie: »przy tym ... i« (1): Figury [*geometryczne*]: z których żadna nie może mieć równych kątów/ áby nie miáła też przy tym mieć y łtron równych. *GrzepGeom* D3.

»**przy tym**« = *wtedy, podczas tego; et* *PolAnt* (20) : *FalZioł* V 39v; *ZapWar* 1535 nr 2546; *LibLeg* 11/135; *MurzHist* P2; *GroicPorz* z3v (2); Azáłz to nie pięknieyłza bywa krotochwilá/ Sieść łobie s kilkiem ołob kiedy wolna chwilá. Y mieć łobie nie wrzełzcząc počziwe rozmowy [...] Zálz przytym nie może być biełiáda počziwa [...]. Zálz nie mogą być zártý w počziwey rozmowie/ [...] Y Muzyczkáć pomierna nic przytym nie wáđzi *RejWiz* 17v; Thedy Abimelech nábráwšy owiec/ wołow/ łług y łłuzebnic/ y dał ie Abráhánowi/ wroćił mu też y Sarę żonę iego. Y rzekł przytym

Abimelech/ Oto źiemicá moia ieft wolna tobie/ mieřkayże gđzieć fię podoba. *BibRadz Gen 20/15 (3)*; *Mącz 363a*; *RejPos 86v (2)*; *RejZwierc 196v*; *SkarJedn 77*; *SarnStat 499*; *CzahTr [D2]*.

Połączenie: »a przy tem« (1): Tedy ípǫlmu [...] czytáno przed nim [*Franciszkiem Spierq*] ten wiérřz/ Ieřliby opuřcili fynowie iego zákon moi [...] i przykázanía moie⁸⁰ nieprzyřtrzegali [...] wyřtępy ich pǫgami [!] karać będę/ A miłosierdzía moiego nieoddalę od niego [...] / A przytem fǫ ięmu rzekli/ posłuchaí tego Franciszku/ żeć powiedá/ ísci nieoddali od niego miłosierdzía swoiego? *MurzHist O2*.

α *Z dodatkowǫ funkcjǫ nawiǫzania zewnętrznego [we współrzędnym ciǫgu z innymi wskaźnikami nawiǫzujǫcymi (szeřcioczłonowym)] (1)*: IEřli ná roku przyřyędze náznáczonym obiedwie řtronie řtána [...] Prokurator řtrony ktora ma oddáć przyřyęgę thák rzeczce. [...] Potym Dekret [...] będzie czytány [...]. Dáleý będzie pytał Prokurator/ Acz [= czy] [...]. Dáleý będzie pytał Prokurator/ iáko [...]. Spyta iefczce [...]. Dáleý Prokurator będzie pytał/ iefli iuż czas przyřyęgę oddáć. Skaże Sędzia/ iż czas. Przytym Prokurator teý řtrony ktora ma przyřyęgáć [...] może řłufznie bes winy prořbę vczynić do Strony Przyřyęgi przyřłuchaíáceý/ áby iego Princypálowi przyřyęgá była odpufzczoná. *GroicPorz z2v*.

»przy tym« = *teraz, w tej chwili, w tym momencie; czasem dodatkowo: w zwiǫzku z tym (6)*: *OpecŻyw [57]v*; Mamy przeto [...] thǫ panna chwalycz [...] mouyácz yřz yeřt uyyátha od koźdego grzechu [...] bo yǫ [*Maryję*] vyáczey ten řromoczy nyřzli czczy/ kthory mouy a vyznaua yǫ bycz grzeřznyczǫ [...] przytym czyǫ pytham czo yeřt chwalebnyey y mouycz yřch cryřtus myal matkǫ od koźdego grzechu nyeuynná, czyly grzechu poddanǫ *PatKaz I 13v*; Który się gniewá nabrata řwého niedróźnie [*Matth 5/22*] I řám pán Chrifřtus gniewářię/ gdy řię co bożyi chfáły dotykało/ choć řwoie krzywdy/ iefczce odpřářzál v oica niebieřkięgo nieprzyřiáćiołum řwoięm/ a tak řłufznie przyřdáno to řłowo niedróźnie/ aczgo téř drugđzie nie przypifáno. My przytęm obáczmy pilniuczko/ iáko má być grzeřch rozumiań. *MurzNT 18v*.

Połączenie: »(a) przy tym tu« [*řzyk 1:1*] (2): Wyřłuchal pan buog tę prořbę [*aniólów, by zmiłował się nad ludźmi*]/ ij rzekl. Zalmi ijęm řtworzil człowieka/ bo muřę řám vcirpietz zań/ ij gorzko vmrzetz. Przity^m tu rozmyřłitz moźemy řywot panny Marie *OpecŻyw 1v (2)*.

α *Z odcieniem następstwa czasowego (1)*:

Połączenie: »po ... przy tym« (1): Nayasnyeyřřzy myłosciwy Crolyv po zalieczyv moyey pokorney a powolney ssluzby. Przithym v.C.M. ořnaymvye yzem sye wthym posselsthwe thak yako byla wołya y Instructya v.C.M. sprawowal *LibLeg 9/49v*.

»przy tym« = *następnie (7)*: [*Jezus do swoich uczniów*:] Potym poydziecie na wřřytek řwiat/ a káźǫt Ewanielijǫ moię będziecie krzcitz. Przytym iǫl ijm wymawiatz ij kářátz niedowiarřtvo iych *OpecŻyw 173*; Y tę zǫwźdy náukę vcźniom řwym przywodził [*filozof Hipokrates*] [...]. Przytym zǫmyřliwřzy řie w tym s pilnoćiǫ o nich/ Vczynił tymi řłowy tę namowę do nich. *RejWiz 1v*; *BibRadz I 461*; *RejPos 16*.

Połączenie: »naprzod ... przy tym (... zař)« (2): Naprzod przychodźǫ około dymion y teź około pępkǫ boleřci/ takieř teź y w krzyźu/ przytym zapalenie/ czliwořć/ y nadymanie řywota/ řlabizn: przychodzi *FalZioł V 16a*; *CzahTr [D2]*.

α *W dalszej kolejnořci (z odcieniem hierarchii) (1)*:

Połączenie: »a przy tym dopiero« (1): Y nie będzie potym [...] inżezgo łobie zmyślał [...] bogá nieznáioime⁸⁰ [...]. Ale ná thym fáymym iedynym [tj. *Bogu Ojcu*] przełtafwłzy budowác fię będzie [...] / á przytym dopiero ná żywym kámieniu [tj. *Chrystusie*] od tegoż Bogá nam záfundáment [!] wyłtáwionym. *CzechEp* 287.

»**przy tym**« = *w tych okolicznościach (zwykle z odcieniem przyczynowym)* (9) : Lecż Polanie mądrzey vdziáłali/ Namowý od kroła nie czekali: Sami panowie o to profili/ Abý fina Krolem vczinili. Dwóy požitek przy tym otrzymali/ Bo y wiarę wielką okazali: Y vprzedzili wżitky trudnołci *KlerPow* 9; *MurzHist* L2v; Iż tedy wyełkye to yełt łłaleńłtwo po proznicy wydáwác wten czás [gdy dziecię zbył młode] pyenyádze [na kształcenie dziecka] nye mogác przy tem częgo zyłkác/ nye zda fie rzecz być rozumna przed dwánałcye lat dzyełci polecác komu vczýć *GliczKsiąż* I6v (2); Ktory [diabeł] nawięcey pilen/ áby rołtyrk mnożył/ Rozlicznemi fráłunki ludzkie łtany trwożył. [...] Abowiem to rozumiełz/ co mu przy tym rołcie/ Gęłte s tego do piekłá iłcie miewa gołłcie. *RejWiz* 187v; *KochSat* ktv; *RejAp* 169; *RejPos* 348v; *KochSob* 68.

»**przy tym**« = *przy okazji, korzystając ze sposobności* (5) : obiter hoc dicam, Iż to ták znienaczka przitym przypomionę. *Mącz* 256c (2); *WujJud* 201v; Przyłzedł też tu [do Rzymu] Miniłter ieden przed kilką dni/ ktery długo w Krolewcu będąc Pána Chryłtułá przenáłłádował [...]. Bráčia łzpitalni przyięli tę owieczkę z chęciá/ máiac też to rołkazánie od oycá łwiętego/ áby rownie Heretyki [...] przyimowáli/ [...] iáko inne chrzełłcijány/ vczác ich przy tym wiáry chrzełłcijányłkiey Apołłtołłkiey *ReszList* 174; *ActReg* 79.

»**przy tym**« = *na tej podstawie* (1) : Iezus mily záfnał. [...] Wielkie zaburzenijé włtalo na morzu [...]. Złękli fie zwolenicy/ ij obudzili go [Jezusa] [...]. Y przykázál burzám ij wiatru przełtatz/ a natychmiáłł włłtyko powietrze vcichlo. Przytym możełł vznatz [= *uświádomic sobie*] iij mily bog nięgdý widzi fie łpatz/ a nięiako o nás niedbatz/ to iełł gdy dopułłczá niemocy/ ij iijnłłé kłopoty/ a włłfakoż iełł pilen náłłé włłtykieé [!] pokornołci/ ij nás łtrzeże *OpecŻyw* 44.

»**przy tym**« = *więcej; dodatkowo* (2) : Apposco – Przitim záfádam. *Calep* 84b.

Połączenie: »ale ... przy tym« (1): Też Ałun zmiełłzany łtrochą oczthu/ miodu/ á thym obmazuy knot/ ktery w pułłczáy w fiłtułę/ ale mozełłz przytym wymywać ciepłem ocztem fiłtułę. *FalZiol* III 36a.

[*Granice między znaczeniami tych wyrażení przyimkowych są nieostre. Niekiedy trudno odróżnić, czy forma „tym” w „przy tym” to L od zaimka „to” (jak najczęściej), czy też od zaimka „, ten” ‘on, wspomniany wyżej (wcześniej)’.*]

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (7) : Circa, Praepositio, quae accusativo casui iungitur, locum et tempus significat, Przy/ Około *Mącz* 54b; Secus praepositio accusativo iungitur, Przy/ wedle. *Mącz* 378c (6); *Calag* 88b.

*** *Dubia* (2) : ná ktrych poroczkách máiac być obráni/ á to Sędyzego/ Podłędkow/ Woiewodzin/ Podkomorzy/ przy kthorych Sędyzowie nie mogá łádzic *UstPraw* G3; iudici assistentibus, Albo łędziemú álbo około łtoyácym fie przy czym/ záfłánowiam fie. *Mącz* 396c.

[Znaczenie bliskości jest w przyimku „przy” tak silne, że w mniejszym lub większym stopniu towarzyszy prawie wszystkim wyróżnionym znaczeniom (nawet temporalnemu). Stąd granice między znaczeniami są bardzo nieostre i płynne.]

Synonimy: **I.1.A.** blisko, blisku, blizu, koło, około, podle; **1.A.AA.γ)** i **α.αα.** nad; **1.A.BB.** mimo; **2.B.** po + L, za + L; **3.** koło, »pospołu z«, z + I; **4.** koło, około; **6.** »pospołu z«; **a.** pospołu, razem, społu; **b.** krom, okrom, oprócz, procz, po + L; **8.b.β.** około; **9.** po + L, za + I, dla; **11.** koło, około; **15.** około, po + L; **18.** koło, około; **19., 20.** przeciw; **22., 23.** po + L; **26.** »przy tym« jeszcze, »k temu«, »nad to«.

MFr